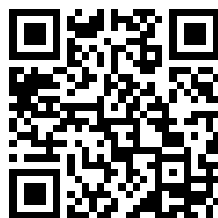

SAMLAREN

TIDSKRIFT UTGIFVEN

AF

SVENSKA
LITTERATURSÄLLSKAPETS
ARBETSUTSKOTT

TRETTIOFÖRSTA ÅRGÅNGEN

1910

UPPSALA

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG 1910

Innehåll:

Svenska Litteratursällskapets årsmöte

hölls den 25 oktober, därvid följande ärenden förekommo:

1. Årsberättelse för året 1909.

Sällskapet har under året 1909 utgifvit 30:de årgången af *Samlaren* med bidrag af herrar O. SYLWAN, F. BÖÖK, M. LAMM och I. COLLIJN. Såsom bilagor ha utdelats *Svenskt anonym och pseudonymlexikon* af L. BYGDÉN H. 14, och *Studier öfver Lejonkulans dramer* af O. WIESELGREN.

Samlarens 31:sta årgång, som är under tryckning, kommer att innehålla uppsatser af H. ATTERBOM-SVENSON, F. BÖÖK, S. EK, M. LAMM, HJ. LINDROTH, J. MORTENSEN, K. WARBURG och O. WIESELGREN. Såsom bilagor komma för år 1910 att utdelas 15:de häftet af *Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon* och 3:dje häftet af *Lejonkulans Dramer*.

För år 1910 har föreningen erhållit statsanslag å åttahundra kronor.

Uppsala den 25 oktober 1910.

MARTIN LAMM.

2. Revisionsberättelse för år 1909.

Undertecknade, utsedda att revidera Svenska Litteratursällskapets räkenskaper för år 1909, få efter verkställd granskning afgifva följande berättelse:

Behållning från föregående år		kr.	8,048: 73
Inkomster:			
363 afgifter à 5 kr.	kr.	1,815: —	
32 afgifter à 2: 75 kr.	„	88: —	
Äldre årsafgifter	„	65: —	
1 afgift för 1910	„	5: —	
Svenska Akademien för 1909	„	100: —	
Lagerförsäljning	„	198: 21	
Debiterade postporton		71: 03	
Räntevinst	„	366: 04	
Statsanslag	„	800: —	3,508: 28
		Summa kr.	11,557: 01
Utgifter:			
Författarehonorar	kr.	589: —	
Tryckningskostnader.	„	2,225: 44	
Posträkningar	„	113: 09	
Distribution m. m.	„	94: 30	3,021: 83
Utgående behållning:			
Å sparbank	„	8,471: 59	
Kontant i kassan	„	63: 59	8,535: 18
		Summa kr.	11,557: 01

Räkenskaperna befunnos ordentligt förda och fullt verificerade. Revisorerna föreslå, att full och tacksam ansvarsbefrielse beviljas skattmästaren, fil. lic. A. Blanck, för hans förvaltning under år 1909.

Uppsala den 5 oktober 1910.

J. M. Hulth. Axel Nelson.

3. Beviljades skattmästaren full och tacksam ansvarsfrihet för hans förvaltning.

4. Företogs den i stadgarna föreskrifna utlottningen af en af arbetsutskottets medlemmar, hvarvid professor H. Schück utlottades.

5. Till medlem af arbetsutskottet återvaldes professor H. Schück. — Utskottets öfriga medlemmar äro fil. lic. A. Blanck, förste bibliotekarien I. Collijn, professor H. Schück och undertecknad; suppleant: förste bibliotekarien E. Meyer.

6. Valdes till revisorer 1910 docenten B. Hesselman och andre bibliotekarien A. Grape, samt till dessas suppleanter förste bibliotekarien J. M. Hulth och e. o. biblioteksamanuensen fil. dr. A. Nelson.

7. Höll professor K. Warburg föredrag om *Urtexten till den första Markallsnatten.*

7. Upplöstes sammanträdet.

Vid Arbetsutskottets samma dag hållna sammanträde omvaldes till ordförande professor H. Schück, till skattmästare fil. lic. A. Blanck och till sekreterare undertecknad.

Uppsala som ofvan.

Martin Lamm.

Anteckningar om Urban Hjärnes bibliotek.

Af

Oscar Wieselgren.

Att Urban Hjärne ägt en för sin tid nästan enastående mångsidig bildning och beläsenhet, därom hafva alla hans biografer varit ense. Hans studier sträckte sig icke endast till de områden, för hvilka han hyste ett rent fackintresse; äfven utvecklingen inom de humanistiska vetenskapsgrenarna och skönlitteraturen följde han med stor uppmärksamhet. Den viktigaste källan för bedömande af hans beläsenhet äger man i de kataloger och anteckningsböcker, som jämte hans öfriga handskrifter förvaras i Upsala Universitets Bibliotek. Man finner här dels ett antal fragmentariska notiser rörande inköp och utlåning af böcker o. s. v., dels mera systematiska öfversikter öfver den Hjärneska boksamlingen i dess helhet. Men trots dessa relativt noggranna upplysningar om bokbeståndet är det likväl icke möjligt att med full säkerhet följa tillkomsten af själfva biblioteket. Hjärne har nämligen så godt som aldrig antecknat några årtal eller data på sina kataloghäften, och hans stil synes under hela hans lifstid hafva varit sig lik, möjligen endast här och där än mera oläsbar än annars. Dessutom förefaller det, som om innehållet i en del af anteckningsböckerna tillkommit på ganska vidt skilda tider, åtminstone om man får döma af dess heterogenitet. Notiser om utbetalningar till pigor och drängar förekomma sida vid sida med berättelser om märkvärdiga dröm-

mar. — Hjärne hade ju rykte om sig att vara visionär —, anteckningar om laboratoriearbeten, sjukbesök, utkast till vetenskapliga uppsatser m. m. På ett ungefär kan man visserligen bestämma de stora katalogernas tidpunkt, då en del däri förekommande arbeten härröra från 1700-talets första år, men någon exakt kronologisk bestämning låter sig ej uppnå. Detta är likväl af jämförelsevis mindre betydelse. Hufvudsaken är, att vi med hjälp af dessa kataloger kunna få en klar uppfattning af, huru långt Hjärnes skönlitterära och vetenskapliga studier sträckt sig.

Det är tydligt, att Hjärne med hänsyn till dåtidens förhållanden på bokhandelns område befunnit sig i en gynnsammare ställning än de flesta af sina samtida. Genom sina vidsträckta utländska resor sattes han i tillfälle att förvärfva en mängd arbeten, som säkerligen eljest blott med den största svårighet låtit sig anskaffa för ett svenskt bibliotek.[1] Hans förbindelser med utländska lärde bidrogo antagligen äfven i sin mån att hålla honom au jour med den vetenskapliga litteraturen, och omöjligt är det väl ej, att också på denna väg en eller annan uppgift af skönlitterärt innehåll kommit honom till handa, ehuru naturligen i allmänhet de fackliga nyheterna där måste hafva stått i första rummet.

Innan jag öfvergår till själfva framställningen är det nödvändigt att nämna några ord om det, som mera än något annat försvårar studiet af Hjärnes verk, nämligen hans ytterligt svårlästa stil. Knappast hos någon annan svensk författare torde man så ofta vara utsatt för risken af felläsningar och missförstånd som hos Hjärne. Hans bokstäfver taga ibland sådana former, att man tror sig stå inför någon slags högeligen invecklad stenografi. Därjämte använder han mycket ofta förkortningstecken för ändelser och prefix, hvarigenom stilen än mera förlorar i tydlighet. Det är därför ett tämligen vanskligt arbete att undersöka hans handskrifter, och för egen del måste jag medgifva, att åtskilliga ställen

[1] Hans reseanteckningar meddela ej sällan notiser om besök hos »bookförare». Särskildt under den tid, då han på väg till Mansfelds bergverk stannade i Berlin (juli—augusti 1689) var han en flitig gäst hos stadens bokhandlare (Resebeskrifn. U. Univ. Bibl. X. 364).

trotsat min dechiffreringsförmåga. Deras antal är emellertid icke så betydande, att uppfattningen af Hjärne som litterär personlighet i någon egentlig grad kan påverkas däraf.

De handskrifter, som företrädesvis kommit till användning vid dessa undersökningar, äro följande:

U. 307. "Catalogus Librorum meorum, Anno 1692 mense Augusto revisorum." Folio, grått pappband; delvis paginerad. Böckerna antecknade och ordnade dels efter formatet, dels efter innehållet.

U. 307 b. "Listorna på Bokhyllorna". Smal folio, spräckligt pappband med knytremmar; opaginerad. Böckerna ordnade efter formatet.

U. 307 c. Folio, pergamentband: opaginerad, utan titel. Innehåller ett allmänt register öfver boksamlingen, alfabetiskt uppställdt efter författarnamnen. Siffrorna vid boktitlarna hänvisa till U. 307 b.

Dessutom hafva emellertid en del uppgifter hämtats från Hjärnes öfriga anteckningsböcker, där, som i det föregående påpekats, äfven bibliografiska och litterära notiser någon gång förekomma.

* *
*

Hjärne inleder enligt tidens sed sin systematiska uppställning med teologien. Detta område, som visserligen under hans lifstid så småningom upphörde att utgöra medelpunkten för allmänhetens intresse, ägde dock ännu så stor betydelse, att hvarje bildad man måste vara orienterad i dess hufvudfrågor. Hjärnes boksamling har också att uppvisa en hel del berömda teologiska verk af äldre och nyare datum, postillor af Luther och Arndt, Scrivers bekanta Seelenschatz, m. fl. Men äfven de nyare riktningarna inom teologien stod han icke främmande, något som framgår däraf, att han hade i sin ägo flera af Speners viktigare arbeten. Man återfinner sålunda dennes mest bekanta verk, Pia desideria, såväl som hans stora arbete Consilia et judicia theologica; dessutom representeras han äfven af åtskilliga bland sina talrika småskrifter, traktater och predikningar. Också Speners förnämsta lärjunge, August Herman

Francke, är företrädd genom flera arbeten, bland hvilka särskildt märkas ett par af hans stora predikosamlingar. En af Speners närmaste föregångare, Theophilus Grossgebauer, möter man äfvenledes representerad.

Man skulle af denna boksamling att döma finna sig böjd för det antagandet, att Hjärne i sina religiösa tänkesätt närmat sig pietismen. Det kan knappast bero på en tillfällighet, att de förnämsta representanterna för denna riktning i så stort antal förekommit i hans bibliotek. Det förefaller också ganska troligt, att en natur, så fantasirik som Hjärnes, känt sig mera dragen åt detta håll än mot ortodoxien. På hans tid räknade emellertid pietismen endast helt få anhängare i Sverige, och striden mot densamma hade ännu ej tagit fart. Någon litteratur på området existerade heller icke; endast i en eller annan skrift kan man spåra tendenser, som delvis öfverensstämde med Speners och Franckes. Ett bland dessa arbeten, Olof Ekmans Siönödz Löfte, befann sig emellertid i Hjärnes ägo.

Än mera bestyrkes uppfattningen af Hjärne som mindre ortodox genom iakttagelsen af, att han äfven med sin boksamling införlifvat en skrift af den senare så bekante irrläraren Dippel, hvars verksamhet i Sverige afslutades därigenom, att han på riksdagens beslut förvisades ur riket. Arbetet i fråga bär titeln Wegweiser zum verlohrnen Licht und Recht och är antecknadt under författarens vanliga signatur, Christianus Democritus. För att fullständiga listan på irrlärare kan till slut anföras, att Hjärne äfven ägt ett par skrifter rörande Jacob Böhme, af hvilka dock en — det måste till hans försvar medgifvas — är en stridsskrift mot den Böhmeska teosofien, författad af en som polemiker i synkretiststriden bekant Wittenbergerteolog vid namn Abraham Calovius.

Den juridiska afdelningen af Hjärnes bibliotek är till numerären tämligen obetydlig och erbjuder intet af allmännare intresse. Likartadt synes förhållandet vara med den grupp, som bär rubriken Philosophi moderni; den upptager endast ett verk, nämligen Bacon af Verulams Opera omnia. Men här har Hjärne gjort sig själf orätt. Han var i själfva verket vida bättre rustad för studiet

af den nyare filosofien än man af denna uppgift skulle känna sig böjd för att antaga, men af någon anledning har han underlåtit att på riktigt ställe uppföra de verk, han hade i sin ägo. Man finner exempelvis, att han ägde en så avancerad tänkare som Pierre Charron, hvilken representeras af sitt bekanta arbete Traité de la Sagesse. Äfven en annan af den moderna filosofiens banbrytare, Thomas Campanella, möter man företrädd i hans bibliotek. Däremot synas, egendomligt nog, såväl Descartes som Spinoza hafva saknats. Den senares namn möter man endast som titel på en biografi, tydligen identisk med Colerus Vie de Spinoza (Haag 1706). Egendomligt nog finnes emellertid Descartes efterföljare, Geulincx och Malebranche, båda företrädda, den förre visserligen blott af ett bland sina mindre viktiga verk, Compendium Physicae, den senare åter genom sitt hufvudarbete, Recherche de la vérité, hvilket till och med förekommer både i latinsk och fransk upplaga. Likaledes möter man en af Spinozas efterföljare, Tschirnhausen, med sitt arbete Medicina mentis, hvilket antagligen för Hjärne haft ett särskildt intresse, då han under en af sina utländska resor personligen sammanträffat med författaren.[1]

Af särskild betydelse är det att iakttaga, att Hjärne ägde ett exemplar af Lockes Essay concerning human understanding; det anföres under latinsk titel, De intellectu humano, och är sålunda efter all sannolikhet att identifiera med den latinska öfversättning af Lockes verk, som utkom år 1701. Säkerligen är Hjärne en af de första, som i Sverige tagit kännedom om den Lockeska filosofien.

Med större fullständighet äro antikens filosofer — liksom äfven den antika litteraturen i allmänhet — representerade. Plato, Aristoteles, Lucretius, Cicero, Epiktet, Seneca — den sistnämnde utom i original äfven i Birgitte Thotts danska öfversättning — möta, men därjämte också senantikens tänkare, Plotinus, Jamblichus och Porphyrius. Hjärnes synbara förkärlek för dessa senare (de förekomma alla i flera upplagor) torde stå i samband med hans starka och utpräglade böjelse för mysticism, hvilken influerade såväl hans filosofiska som hans naturvetenskapliga åskådning.

[1] Självbiografien, original på Skokloster, afskrift i Upsala Univ. Bibl., sign. X. 268, sid. 30.

I egenskap af naturforskare träder Hjärne oss till mötes såsom en polyhistor i ordets egentligaste mening. Hans boksamling utvisar, att det knappast torde funnits något område inom samtidens naturvetenskap, som han icke berört och ägnat sitt studium. Med åtskilliga af samtidens mest berömda män på dessa områden hade han stiftat personlig bekantskap under sina utländska resor. Det förefaller nästan, som om alla 1600-talets mest berömda naturforskare hade stämt möte på Hjärnes bokhyllor, såväl de, hvilkas namn ännu beteckna märkesstenar i vetenskapens utvecklingsgång, som de, om hvilka man nu blott kan få kännedom i någon handbok i alkemiens och astrologiens historia. Främst märkes naturligen Hjärnes särskilda idol, Theophrastus Paracelsus, som förekommer i flera upplagor. Hjärne hyste för "philosophus teutonicus" en vördnad, för hvilken han knappast kan finna nog starka uttryck. I den skrift, som han år 1709 utgaf för att försvara sin mästare mot ett häftigt angrepp från en yngre kollega inom läkarekåren (Magnus Gabriel von Blocks "Åthskillige Anmärkningar öfwer thesse tiders falska Astrologiske, Phantastiske och Enthusiastiske Prognostiker, Spådomar och Prophetier", Linköping 1708), betonar han med styrka, huru mycket han är Paracelsus skyldig: "bekennandes för den hela ärbare Werlden, at nästan alt det jagh vthi den naturliga Kunskapen samt största delen af Medicinen haar lärdt, ehuru swagt och ringa det wara må, haar näst Gud denne Theophrasto så medelbarligen som omedelbarligen alramäst at tilägna." Det framgår för öfrigt af denna skrift, att Hjärne varit fullt öfvertygad om alkemiens möjlighet; att Paracelsus lyckats göra guld anser han höjdt öfver allt tvifvel. Men det synes mindre hafva varit för den praktiska nyttans skull, som Hjärne skänkte alkemien sin beundran, än därför, att guldmakarekonsten skulle utgöra nyckeln till naturens högsta hemligheter och afslöja för forskningen de mysterier, som eljest alltid skulle förblifva höljda i dunkel. Troligt är väl, att han hos Paracelsus kanske än mera än de rent vetenskapliga uppslagen beundrat den naturfilosofiska allmänåskådningen. Paracelsus anknyter i detta hänseende till nyplatonismen och dess senare historiska utvecklingsformer, hvilka vi förut sett,

att Hjärne intresserat sig för. Ur den ofvan omtalade försvarsskriften kan äfven citeras ett uttryck, där såsom de tre förnämsta filosoferna uppställas Pythagoras, Plato och Paracelsus.

I öfrigt kan man tydligt skönja, hur starkt Hjärnes böjelse för alkemien inverkat på hans vetenskapliga studium. I hans bibliotek finnas de i guldmakeriets historia berömda namnen så godt som alla företrädda. Man möter sålunda icke blott de modernare forskarna såsom van Helmont, Ole Borch, Thurnheysser m. fl. utan äfven de äldre medeltida författarna i ämnet, särskildt 1400-talets ryktbaraste alkemist, Basilius Valentinus, hvilken förekommer i flera upplagor, samt hans föregångare Raimundus Lullus. Jämte dessa förekomma äfven en del anonyma verk med mera fantastiskt klingande titlar, Hermetischer Rosenkrantz, Candida Phœnix philosophica, Arcana Hermetica, Philosophisches Vaterherz, o. s. v. Det gör ett egendomligt intryck att hos Hjärne, en af banbrytarna på den empiriska forskningens område, möta en uppfattning sådan som denna, men man måste härvid taga i betraktande samtidens vetenskapliga ståndpunkt. Ännu in emot 1600-talets midt bekläddes ju den ena af de medicinska professurerna i Uppsala af en alkemist af facket, Johannes Frankenius, hvilken i åtskilliga afhandlingar och disputationer nedlagt resultaten af sina studier på detta område, och i den allmänna meningen intog alkemien nära nog hela 1600-talet igenom ett hedersrum bland vetenskaperna.

Den medicinska afdelningen af Hjärnes boksamling är den med hänsyn till volymantalet mest omfattande. Han har för öfversiktlighetens skull i sin stora katalog måst ordna den i specialafdelningar, hvarigenom det är relativt lätt att konstatera, att han äfven här följt vetenskapens utveckling med största ifver. Något allmännare intresse äger denna kollektion dock icke; på samma sätt förhåller det sig med de afdelningar, som upptaga de öfriga naturvetenskaperna.

Vi öfvergå sålunda nu till de humanistiska vetenskaperna och skönlitteraturen, där mera af positivt värde är att hämta.

Inom den historiska forskningens område har Hjärne synbarligen varit ganska väl hemmastadd, åtminstone om man får döma

af det antal arbeten i detta fack, som han samlat i sitt bibliotek. Saxo, Olaus och Johannes Magni, Gothriks och Rolfs historia och andra dylika verk, hvilka ju af 1600-talets historici samt och synnerligen uppfattades som tillförlitliga källskrifter, förekomma sida vid sida med arbeten af mer eller mindre efemär art, belysande samtidens politiska förhållanden. Ett par beröra synbarligen förhållandena i Frankrike efter Nantesiska ediktets upphäfvande, åtminstone om man får döma af titlar som "Der Huguenotter erbärmliche Zustand", "Disquisitio persecutionis gallicæ" o. s. v. Dessutom äro naturligen äfven de antika historieskrifvarna väl företrädda, åtskilliga i flera olika upplagor. Af särskildt intresse är därjämte i detta sammanhang att anteckna förekomsten af Bossuets berömda Discours sur l'histoire universelle.

De svenska forskarna på historiens och förhistoriens område äro emellertid mindre företrädda. Schefferus uppträder visserligen med en hel rad af sina arbeten, men af Rudbeck återfinnes endast tredje volymen af Atlantican; bland hans efterföljare är det egentligen blott en, som tilldrager sig uppmärksamheten, nämligen den bekante juristen Carolus Lundius, representerad af sitt arbete om Zamolxis, geternas supponerade förste lagstiftare.

Först på skönlitteraturens fält är det likväl, som Hjärnes mångsidiga intressen fullt träda i dagen. Hans boksamling visar här en rikedom, som förmodligen på sin tid var enastående i Sverige. Redan en helt flyktig öfversikt visar detta, och ett mera omsorgsfullt studium af samtliga de föreliggande handskrifterna bidrager endast än mera att bestyrka det först mottagna intrycket.

Af den äldre italienska renässanslitteraturen, som eljest på Hjärnes tid i allmänhet icke stod särdeles högt i kurs, förekomma flera viktiga verk. Dante företrädes af Divina Comœdia, Boccacio både genom Il Decamerone och en fransk öfversättning af Il labirinto d'amore, då däremot af Petrarca intet annat arbete förekommer än hans filosofiska traktat De remediis utriusque fortunæ. Men också författare från senare tid förekomma, så Machiavelli med en latinsk version af Il Principe, Tasso med Gerusalemme liberata i tysk tolkning och Guarini med Pastor fido. Äfven författare af

andra rangen möter man här och där, exempelvis satirikern Trajano Boccalini och Bernardo Tasso, fadern till Det befriade Jerusalems diktare.

Mindre betydande är den spanska afdelningen, där intet af intresse förekommer med undantag af Quevedos satirsamling Sueños i Hans Michael Moscheroschs tyska omarbetning samt en tysk öfversättning af Lazarillo del Tormes.

Såväl till omfattning som till innehåll är däremot den franska afdelningen af Hjärnes bibliotek synnerligen intressant, på samma gång som man också här bäst kan iakttaga luckorna och ojämnheterna i bokbeståndet. Man möter sålunda ofta relativt obekanta verk, ofta af gammalt datum, under det att den samtida litteraturens märkligaste författare saknas. Öfverraskande är, att hvarken Corneille eller Racine i egentlig mening varit Hjärne bekanta. Den senares namn förekommer öfver hufvud taget icke, och den förre representeras endast af tvenne verk, nämligen Polyeucte och Héraclius. Däremot har Molière synbarligen stått högre i kurs; af hans verk ägde Hjärne en upplaga i fem volymer i duodes, troligen identisk med Amsterdamupplagan af år 1675. Utom denna har han emellertid antecknat ännu en samling "Les Oeuvres de Monsieur Molière", två volymer i duodes, under hvilken titel man igenkänner den nu som bibliografisk sällsynthet kända första upplagan af Molières dramer, tryckt i Paris 1666. Bland Molières efterföljare är endast en företrädd, nämligen Dancourt. Därjämte är emellertid att anteckna två upplagor af Gherardis Le Théâtre italien, den ena i tre volymer, — ett Amsterdamtryck af år 1698 —, den andra den definitiva upplagan i sex delar, som utkom i Paris 1700. Tämligen egendomligt förefaller det att sida vid sida med dessa verk möta en sådan antikvitet som Loys Desmazures Davidstrilogi, David combattant, triomphant, fugitif, antecknad utan författarenamn under sin gemensamma titel Tragédies saintes. Den franska 1500-talslitteraturen har emellertid utom dessa dramer endast en representant, nämligen Rabelais, som förekommer både i original och i tysk öfversättning. Men för det följande seklet växer antalet äfven af icke-dramatiska verk. Bossuets Discours

sur l'histoire universelle har redan omtalats; dessutom kunna anföras en del andra verk af intresse. Voitures och Balzacs arbeten, Charles Sorels Histoire comique de Francion, La Bruyères Caractères — anförd utan författarnamn —, Boileaus satirer, Fénélons Telemaque, ja till och med Lesages Le diable boiteux, hvilken utkom så sent som 1707 och hvars förekomst bevisar, att Hjärne ännu på gamla dagar följde den nyare litteraturens utveckling.

Mindre omfattande än den franska afdelningen är den engelska. Hufvudparten inom denna grupp utgöres af rent vetenskapliga arbeten, hvartill komma en del verk af geografiskt och religiöst innehåll. Bacons och Lockes arbeten ha omtalats i annat sammanhang. Skönlitteraturen räknar endast ett par nummer, men dessa äro i gengäld så mycket märkligare. Man erfar onekligen en berättigad öfverraskning vid att bland Hjärnes böcker finna "Mr. William Shakespeares comedies, histories and tragedies" upptagen bland foliovolymerna. Antagligen är väl detta första gången som Shakespeare förekommit i ett svenskt bibliotek. Likartadt är säkert äfven förhållandet med det arbete, som på Hjärnes hylla stod sida vid sida med Shakespeare, "The Works of Benjamin Jonson", en folioupplaga i två volymer. För Hjärne ha dessa dramer troligen utgjort minnen från hans vistelse i London, där han måhända äfven sett dem framföras på scenen. Hans självbiografi har emellertid härom intet att förtälja.

Den äldre humanistlitteraturen har äfven sina företrädare. Sålunda saknas icke Nicodemus Frischlinus, ej heller den än mer bekante och berömde Cornelius Schonæus, i hvars komedier Hjärne själf i sin ungdom uppträdt. Denna litteratur var ju för öfrigt både genom sitt språk och sina öfriga egenskaper helt och hållet internationell; det är fullt naturligt, att Barclays Argenis och Satyricon, Scaligers Epistolæ, Thomas Mores Utopia och andra dylika verk mötas hos en svensk efterhumanist vid slutet af 1600-talet.

Af samtidens olika litteraturer var den holländska och dess afläggare, den tyska, med hänsyn till inflytandet på den svenska diktningen mest betydelsefull. I sitt litterära förstlingsarbete hade ju också Hjärne efterbildat ett original af en holländsk författare.

Emellertid är hans boksamling på detta område betydligt mindre rik än hvad man skulle förmoda. Endast ett par af de mera bemärkta namnen återfinnas. Vondel företrädes af ett arbete, hvilket på grund af sin sväfvande titel — "Vondels Poemata" — ej kan med full säkerhet bestämmas. Troligt är dock, att det afser en samling af lyriska dikter, som under titeln "Vondels Poezy" utgafs år 1647. För öfrigt möter man Catz med sin populära Houwelijck och Geeraert Brandt med en samling "Poemata Hollandica", hvilken titel dock säkerligen härrör från Hjärne själf, då Brandt icke utgifvit någon dylik kollektion. Måhända är det fråga om ett antal separattryck, som af Hjärne sammanförts under gemensam titel. I hvarje fall kan det förtjäna påpekas, att bland dessa antagligen befunnit sig Brandts mest berömda skönlitterära produkt, det på komediantsällskapens repertoar ofta förekommande dramat De weinzende Torquatus.

Den äldre tyska 1600-talslitteraturens bärare stå som bekant i mycket nära förbindelse med Holland och förmedla i vissa fall de holländska originalens öfvergång på svensk botten. Det är därför klart, att dessa författare icke skola saknas i Hjärnes boksamling. Han har sålunda haft i sin ägo Opitz Deutsche Poemata, Gryphius verk och Flemings Gedichte, men därjämte äfven representanter för andra litteraturgrenar såsom Harsdörfer — med samlingen Schauplatz lust- und lehrreicher Geschichten, — Moscherosch och Christian Weise. Särskildt den sistnämnde synes hafva varit Hjärnes favorit. Af hans icke dramatiska arbeten förekomma de tvenne satiriska romanerna Die drei ärgsten Erz-Narren och Die drei klügsten Leute, af hans dramer en hel rad, representerande såväl hans bibliska som hans historiska motiv: David, Jacobs doppelter Heirat, Isaacs Opferung, Jephta oder Tochter-Mord, Gestürzter Marggraf von Ancre och Neapolitanischer Haupt-Rebell Masaniello. Af hans farser och nachspel återfinner man äfvenledes flera stycken, Bäurischer Machiavellus, Die verkehrte Welt och Gryphiusimitationen Absurda comica oder von Tobias und der Schwalbe. Det är således ett tämligen betydande urval ur Weises produktion, som Hjärne förenat i sitt bibliotek. Han visar här sin öfverensstäm-

melse med tidens allmänna smakriktning. Weises arbeten uppnådde ju i Tyskland en mycket betydande popularitet, och att han äfven varit läst i Sverige bevisas af, att inom vår till antalet så begränsade tryckta öfversättningslitteratur från perioden kring år 1700 äfven Die drei ärgsten Erznarren förekommer.

Den äldre svenska diktningen företrädes tämligen sparsamt; egentligen fäster man sig blott vid Stiernhielm, Columbus, Spegel och fru Brenner, hvad den sistnämnda beträffar särskildt därför, att Hjärne användt företalet till sin ofvan omtalade skrift om Theophrastus Paracelsus till att göra en kraftig reklam för skaldinnans bebådade samling "Poetiske dichter". Poetiken har en representent i Andreas Arvidis Swenska Poeterij. För öfrigt är det hufvudsakligen ett fåtal vetenskapliga arbeten, Schefferus Suecia literata, Lagerlöfs verk om den svenska ortografien o. s. v., som företräda den nationella odlingen.

Slutligen förtjäna ett par ur kuriositetssynpunkt intressanta saker att påpekas. Den ena är i katalogen antecknad under titeln "Fortunati pung och önskehatt". Det är tydligen här fråga om någon bland de äldsta svenska upplagorna af den bekanta folkboken om Fortunatus, som inom 1600-talets litteratur spelar en viktig roll därigenom, att den — jämte Thomas Dekkers skådespel Old Fortunatus — lämnat stoff till ett af komediantscenens mest populära dramer.[1] — Den andra af Hjärnes litterära kuriositeter är en i manuskript befintlig berättelse om Ljungby horn och pipa. I tryck är icke någon uppteckning af denna saga bekant tidigare än den, som P. Munck gifvit i sin år 1751 i Lund under Lagerbrings presidium ventilerade disputation De Willandia — Trolle-Ljungby ligger i Willands härad —, i hvilken sägnen berättas i sin vanliga form, hvarjämte bifogats en afbildning af hornet och pipan. Som sin källa uppger Munck en handskrifven Historia prædii Liungbyani, hvilken år 1692 på grundval af äldre traditioner författats af Wilhelm Julius Coyet, instiftaren af Ljungby fideikomiss. Förmod-

[1] PAUL HARMS, *Die deutschen Fortunatusdramen*, Hamburg och Leipzig 1892, (Litzmanns Theatergeschichtliche Forschungen, h. V.). Till frågan om folkbokens ålder i Sverige, jfr P. O. BÄCKSTRÖM, *Svenska folkböcker*, Stockholm 1845—48, II, sid. 4.

ligen hafva emellertid åtskilliga versioner af denna saga varit spridda bland folket, ehuru ingen förr än tämligen sent — omkring år 1800 — kommit att ingå i den tryckta kolportagelitteraturen, och till denna grupp har antagligen äfven manuskriptet i Hjärnes bibliotek hört.[1]

De autobiografiska skrifter, vi känna af Hjärne, — själfbiografien på Skokloster och det af Schück[2] offentliggjorda diariet — visa en i ögonen fallande brist på notiser om litterära studier. Blott i det senare träffar man ett par dylika. Den 13 maj 1665 meddelar han: Fabulam legi de Stratonice et Seleuco. Den otydliga titeln gör identifieringen af detta arbete tämligen osäker, men troligast synes dock, att det här är fråga om en roman af den italienske författaren Assarino med titeln La Stratonica.[3] I öfrigt saknar man titeluppgifter vid de tillfällen, då Hjärnes text antyder, att han sysselsatt sig med läsning. På ett ställe, där verkligen ett namn förekommer — i notisen "Fabula autem erat de Cymmone"[4] — är detta allt för sväfvande för att kunna leda till någon bestämd identifiering.

Ehuru en sammanställning af boktitlar och författarnamn sådan som den ofvanstående naturligen endast i andra hand kan användas som ett bidrag till karaktäristiken af en personlighet, så måste det likväl erkännas, att den bild af Urban Hjärne, som tecknar sig för fantasien vid undersökningen af hans boksamling, i väsentlig grad öfverensstämmer med den, som studiet af hans lif och verksamhet efterlämnar. Han står midt i en öfvergångsperiod, ännu bottnande i 1600-talets fantastiska och metodlösa forskning men med en bestämd och oförtydbar tendens mot en vetenskap, hvilande på fast empirisk grundval. Man finner detta typiskt återspegladt i olika faser af hans åskådning: den förste, som ägnade vårt lands

[1] Ett dylikt manuskript finnes bevaradt i Nordin kv. 1174 på Upsala Universitetsbibliotek. Om folkböckerna med ämne från Ljungbysagan se BÄCKSTRÖM, anf. arb. II, andra afdelningen, sid. 57.

[2] *Bibliografiska och litteraturhistoriska anteckningar.* Upsala 1896.

[3] BOOK, *Romanens och prosaberättelsens historia i Sverige intill 1809.* Stockholm 1907, sid. 22.

[4] SCHÜCK, anf. arb. sid. 110.

viktiga mineralkällor en vetenskaplig och exakt undersökning, var en forskare, öfvertygad om möjligheten att finna den hermetiska tinkturen, hvarmed hvarje metall skulle kunna förvandlas till guld. 1600-talets polyhistorlärdom går ännu igen i de otroligt omfattande kunskapsområden, som han behärskar, under det att i andra fall, exempelvis i hans nationalekonomiska intressen och hans naturalistiska uppfattning af trolldomsföreteelserna, redan skymtar något af den åskådning, som skulle komma att behärska det inbrytande seklets vetenskapliga forskning.

Ett par bidrag till 1600-talets svenska lärdomshistoria.

Af

Hjalmar Lindroth.

1. Olof Verelius och Johan Bure.

Johan Bure var den, som väckte till lif studiet af våra forntidsminnen och af vårt svenska språk. Han synes i ovanlig grad ha ägt förmågan att, själf ej universitetsman, hos det yngre släktet vid universitetet drifva fram intresset för dessa ämnen. Såsom de bekantaste af hans omedelbara lärjungar pläga vi nämna Georg Stiernhielm och Johan Axehiälm. Afsikten med dessa rader är nu att visa, att ännu en af våra 1600-talshumanister med samma studieriktning stått i ett sådant direkt lärjungeförhållande till Bure, nämligen Olof Verelius. Hittills synes intet härom ha varit bekant; af det sätt hvarpå Verelius omnämner Bure i sin 'Runographia' s. 5 kan man icke sluta något annat än möjligen det, att han personligen känt honom och hållit honom i ära.

De dokument, som ligga till grund för min framställning, äro följande båda handskrifter:

1. En osignerad foliohandskrift i Kungl. Bibl. (afdeln. Fornkunsk. sv. afhandl.), efter hufvudinnehållet betitlad 'Om runornas uppkomst' och en gång tillhörig Antikvitetsarkivet. Den betecknas i det följande som RU.

2. Handskriften Skokloster (Katalog I) n:r 49 fol. i Riksarkivet. Innehållet utgöres dels af originalet till den bekanta kompilation, som sammansatts af den under Laurentii Petri namn gående lilla skriften om runor (i själfva verket af Olaus Petri, såsom Schück

visat i Samlaren IX, 5 ff.) och Bures Runaräfst (hskr. F. a. 14 i K. B.), dels af en med samma hand skrifven öfversättning och "förtolkning" af inledningen till den andra grammatiska afhandlingen i Snorres Edda.

Den senare af dessa båda handskrifter har begagnats af Schück, då han (anf. st.) behandlat O. Petri nyssnämnda lilla skrift och dess öden. Schück menar (s. 9 n. 2), att upphofsmannen till den ifrågavarande kompilationen "ej gärna [kan] hafva varit någon annan" än Johan Axehiälm, Bures måg, en uppfattning som kommit igen i mera kategorisk form i Ill. sv. litt.-hist. 1: 258. Hufvudskälet är, att Axehiälm enligt Stiernman Bibl. Sviog. s. 674 efterlämnat dels en 'Tractatus de genuina scriptura Svio-Gothica', dels ett runverk innehållande afritningar af 250 stenar. Den förra skulle just vara denna kompilation, det senare det arbete som omnämnes i kompilatorns företal, som vi strax få tala om. Då nu Schück själf sett, att vi i Skokl. 49 otvifvelaktigt äga kvar kompilatorns egenhändiga koncept,[1] synes det ju ha bort vara den första och angelägnaste uppgiften att jämföra dettas handstil med Axehiälms. Nu har visserligen denna tills helt nyligen måst gälla såsom en tämlig raritet, men så alldeles omöjlig att komma öfver bör den dock icke ha varit (jfr min uppsats i Samlaren 1907, där jag anfört, hvad jag då kände af Axehiälms hand).[2] En jämförelse visar, att Axehiälms stil icke alls har någon likhet med den i Skokl. 49. Därigenom måste hans namn lösgöras från allt samband med kompilationen. Men handstilen i dennas original är ingalunda omöjlig att identifiera. Det är, såsom jag redan i min nyssnämnda uppsats (s. 217) utan närmare motivering påstått, Olof Verelius, som är upphofsmannen. Att nu direkt bevisa, att det är hans hand, låter sig naturligtvis icke göra på annat sätt än att jag anmodar hvarje tviflare att själf genom en jämförelse öfvertyga sig om, med hvilken grad af visshet — full visshet är för den försiktige en vansklig

[1] Detta antog redan Schröder, såsom Schück också nämner.

[2] Sedan dess har jag funnit honom synnerligen rikligt representerad — med volymer och smärre anteckningar — i Stiernhielms samlingar i K. B., i synnerhet i F. d. 2. Kanske blir jag i tillfälle att återkomma till honom.

sak i dylika ting — man kan påstå detta. Samma vädjan måste jag rikta till den som tviflar på detta mitt andra påstående: RU — vår första handskrift ofvan — är skrifven med samma hand som Skokl. 49, alltså äfven den af Verelius.[1] Den art af bevisföring, jag här har att prestera, är att granska halten af de konsekvenser, hvartill min åsikt leder, att se efter i hvad mån den passar in i ramen af redan kända förhållanden eller stämmer med hvad handskrifterna själfva möjligen i öfrigt bjuda oss af fasta hållpunkter.

Genom en noggrann undersökning af Skokl. 49 kunna vi få fram följande. Handskriften består egentligen af tre skilda partier. Det första, afskriften af "Laurentii Petri" skrift, visar sig redan därigenom som en blott afskrift, att inga rättelser eller tillägg där förekomma. Sådana förekomma däremot rätt ymnigt i båda de öfriga afdelningarna, utdraget ur Bures Runaräfst (som ju ej nämnes) och öfversättningen ur Eddan. Och det synes af bläckets färg alldeles klart, att rättelserna gjorts vid ett senare tillfälle än nedskrifvandet af själfva texten; däremot talar intet yttre kriterium emot, att både denna och de förra hvar för sig tillkommit i en följd de båda partierna igenom. Vidare tyckes det ganska troligt, att från början intet omedelbart samband förefunnits mellan de tre partierna (jfr s. 23 nedan med not 3). Detta på följande grunder: N:r 2 och n:r 3 börja båda på nya blad. Nu finnas visserligen några förbindande ord såväl mellan n:r 1 och n:r 2, som mellan denna del och n:r 3. Men det är ganska tydligt (beträffande det första stället omisskänneligt),[2] att dessa inte tillkommit förrän i samband med rättelserna. Äfven dessa sålunda tillagda ord äro emellertid öfverstrukna. Detta beror dock inte på att författaren ånyo uppgifvit tanken på att låta de skilda delarna

[1] Numera står också detta — sedan jag påpekat saken — anmärkt på denna handskrifts första sida. — Det förtjänar anmärkas, att före inbindningen af RU denna hdskr. äfven uppvisade den rent yttre likheten med Skokl. 49, att den hade en uppstående fals invid ryggen.

[2] På grund af olikheten i bläckets färg mellan den första satsen, som upplyser att det föregående hämtats från Laur. Petri, och den senare, som leder öfver till n:r 2.

förbindas, utan därpå, att han velat göra detta på ett annat sätt. Rätt att så tolka förhållandet ger oss nämligen den afskrift af 'kompilationen', som finnes i Palmsk. 406 i Upps. univ. bibl.[1] Den innehåller i omedelbar följd n:r 1 och 2, men dessa föregås af ett företal (delvis aftryckt hos Schück s. 8), som icke finnes i Skokl. 49. I likhet med Schück är också jag fullt öfvertygad om att detta är "äkta". Afskriften uppger sig vara kollationerad med manuskriptet i Antikvitetsarkivet (Schück s. 7). Med detta manuskript måste då menas en (nu förlorad) renskrift af konceptet i Skokl. 49 (jfr Schück anf. st.). Tillvaron af en sådan — eller åtminstone afsikten att låta renskrifva arbetet — framgår redan af den flera gånger i konceptet återkommande (med rättelserna samtidiga) anvisningen "ny radh".[2] Då förf. lät ombestyra renskriften, strök han således öfver (de oursprungliga) förbindelseorden och ersatte dem med ett företal. Då nu detta inte talar något om partiet n:r 3, då vidare afskriften i Palmsk. 406 saknar detta, och då slutligen orden mellan 2 och 3 i själfva konceptet ersatts med en nästan likalydande passage såsom öfverskrift framför n:r 3 (på den nya sidan), så torde det vara säkert, att förf. före renskriftens tillkomst öfvergifvit den tanke, han ett tag synes ha haft, att låta äfven n:r 3 få sluta sig till det föregående. Denna afdelning har nu kommit att kvarstå isolerad i konceptet.

Efter dessa till synes kanske betydelselösa, men i själfva verket nödvändiga, detaljanmärkningar kunna vi nu se på den led-

---

[1] För öfriga kända afskrifter redogör Schück anf. st. Jag kan här komplettera med följande:

1. Broocmans afskrift är numera fullständig, sedan Dr K. H. Karlsson, just i samband med mina forskningar, återfann det felande i en annan samling på K. B.

2. Ännu en afskrift, af obekant hand, finnes i K. B. (under 'Strödda saml. o. anteckn. i antikvar. ämnen'). Den är ofullständig (blott t. o. m. 11:te runan), men har i stället ett längre inskott om hälsingerunorna m. m.

3. Af skriften i dess ursprungliga, korta form finnes en (daniserande) afskrift i Københavns univ. bibl., Additamenta n:r 24 4:o, af stilen att döma knappast skrifven efter 1600. Den torde således vara vår äldsta källa för kunskapen om denna skrift. Någon författare nämnes där alls ej.

[2] Denna skulle ju i sig själf också kunna ha afseende på en tillämnad (direkt) tryckning (jfr s. 22). Men handskriften är i öfrigt föga tryckmässig.

ledning vi i det ofvannämnda företalet få att bedöma tillkomsten af (hufvudinnehållet i) Skokl. 49. Författaren har, säger han, företagit sig att samla och utgifva de runstensafbildningar, som redan af andra verställts. Han kom därvid att "igenomsöka och ransaka" hvad han för 16 år sedan hade samlat "uthi detta Studio" under Johan Bures "information". Däribland hade han funnit Laur. Petri lilla skrift, "som allenast war på ett litet blad", och till denna hade han fått lust att foga en egen utläggning. Det hela skulle så följa efter runstenarna. Här få vi sålunda en relativ tidpunkt fastslagen: mellan författarens samarbete med Bure och renskriften med dess företal ligga 16 år. Om vi nu veta, att Bure knappast kan ha varit i stånd att "informera" någon efter 1649 (fastän hans död icke inträffade förrän 1652), så veta vi således också, att renskriften inte gärna kan sättas efter 1665. För att närmare fixera tiden, måste vi se till, hvad vi känna om Verelii biografi och hvilka upplysningar vi kunna få ur RU. Ty vi utgå ju från de båda ofvan på handstilen stödda antagandena, så länge vi inte finna något som strider emot dem.

Född 1618 och inskrifven vid Dorpats universitet 1633 kom Verelius till Uppsala 1638 (se Biogr. lex.).[1] Där vistades han sedan, visserligen med åtskilliga afbrott, fram till 1648. Ett lärjungeförhållande till Bure kan sålunda endast ha ägt bestånd under detta decennium 1638—1648.

Nu vända vi oss till RU. Äfven denna afhandlings författare, som vi ju också antaga vara Verelius, röjer sitt nära förhållande till Bure. På bl. 14 r. förekommer följande passus: "Ty thet Svenske tungomål lidher intet emillan tvenne sielfliudande bookstefver eller vocales, ett enfalt G. huarföre, seya vij intet Regula, uthan regla, eij tegula utha(!) tegel" (o. s. v.). Detta är intet annat än en omskrifning af ett yttrande, som kommer igen flera gånger i Bures skrifter (i 'Runaräfsten', i F. a. 13, i 'Burerunor', i 'Tabula orthographica'). Men yttrandet har förfuskats. Att skriften, såsom en biblioteksman (Wieselgren) anmärkt på första sidan, blott

[1] Efter all sannolikhet är han identisk med den Olavus Nicolavi Smolandus, som inskrefs i matrikeln den sista januari d. å. (Verelii far var Nicolaus Petri, kyrkoherde nära Eksjö).

är en renskrift af ett Bures arbete, är därför knappt troligt[1]. Relationen till denne framgår emellertid mera direkt däraf, att i handskriftens slut en del anteckningar af hans egen hand äro inhäftade. De sista af dessa blad äro daterade 7 nov. 1639 (de öfriga äro odaterade). Ur afhandlingen själf har jag icke kunnat få fram annat datum än att den måste vara tillkommen efter 1635, då den detta år utkomna "De arte grammatica" af Vossius citeras (t. ex. bl. 16 r). Då det nu ligger nära tillhands att antaga, att dessa Bures egenhändiga anteckningar följt med afhandlingen genom tiderna, torde vi finna, att det är ganska rimligt, att dess författare stått i direkt förbindelse med Bure vid tiden omkring 1640.

RU uppvisar en hel del ändringar och strykningar i texten och tillägg i marginalen. Dessa äro otvifvelaktigt af författarens egen hand. Bl. 18 r. och v. förekomma t. ex. rättelser, som inte kunna vara gjorda af någon annan. Det är nu rätt eget, att nyss nämnda biblioteksanteckning upplyser, att Verelii hand finnes bland rättelserna, men att man inte sett, att han äfven skrifvit texten. Anledningen är väl den, att rättelserna gjorts vid en senare tidpunkt, då handstilen mera öfverensstämde med den från Verelii mannaålder bekanta. Kan det då bevisas, att rättelserna härröra från ett nämnvärdt senare tillfälle? Ja. Bl. 16 v. talas i ett marginaltillägg om Codex argenteus, som säges af Königsmarck ha eröfrats i Prag, men sedan åter vara förkommen, "som menas til hållandh". Anteckningen är således nedskrifven sedan denna handskrift ånyo år 1654 fördes ur landet, men innan den för andra gången förvärfvades åt Sverige (se härom Wieselgren Drottn. Kristinas bibl. s. 77). Detta senare skedde 1662 genom M. G. de la Gardie. Visserligen kom handskriften inte till Uppsala förrän 1669, men vi veta med nästan full visshet, att Verelius vetat af dess tillrätta-

[1] Själva anteckningen säger visserligen inte, att det är Bure, som är författaren, men att detta var meningen är tydligt däraf, att handskriften katalogiserats under dennes namn, som också nu efter inbindningen — olämpligt nog — står på ryggen. — Däremot är ju ganska möjligt, att skriften kan vara en bearbetad afskrift af något nu förloradt arbete af Bure. Man kunde då tänka på n:r 25 å förteckningen af 1651 (se Samlaren V, 5 ff.): »Jngång till Runom, måhl och skrifft». En sorgfällig undersökning från skilda synpunkter skulle väl kunna afgöra, hur pass långt Bures andel i arbetet kan sträcka sig.

skaffande redan förstnämnda år (se brefvet från de la Gardie till Scheffer af 11 okt. 1662, omnämndt af Wieselgren anf. arb. s. 78). Genomseendet af RU måste sålunda ha skett under tiden 1654—1662, d. v. s. allra minst 6 år efter själfva textens nedskrifvande.

Då vi nu påträffat en afhandling, som af allt att döma just är en frukt af ett samarbete mellan Verelius och Bure, och vidare sett, att denna en längre tid efteråt genomsetts och rättats, och så erinra oss, att vi i Skokl. 49 också tyckas äga ett resultat af ett senare framletande af tidigare arbeten från samma lärjungeperiod, så ligger väl den slutsatsen bra nära, att rättelserna i RU och själfva texten i Skokl. 49 (eller åtminstone de två första partierna, jfr strax) tillkommit i det närmaste samtidigt, d. v. s. någon gång 1654—1662.

Vi sade ofvan, att intet talar emot, att n:r 3 i Skokl. 49 skrifvits tämligen omedelbart efter 1 och 2. Nu skulle man måhända vilja invända, att då det parti ur Snorres Edda, af hvilket här föreligger en öfversättning, blott finnes i Uppsala-handskriften, och denna inte kom till Uppsala förrän 1669 (med den de la Gardieska donationen), partiet ifråga inte kan ha tillkommit före detta år. Emellertid kom den stephaniska samlingen, till hvilken vi väl nu få anse att handskriften hörde (se Gödel Fornno.-isl. litt. i Sv. 96 ff.), redan 1652 till Stockholm, och vi veta, att dess innehåll redan jämförelsevis snart blef tillgängligt för de lärde (Gödel har s. 99 påvisat ett citat just ur Uppsalaeddan från sommaren 1662). Det möter sålunda intet hinder att förlägga äfven n:r 3 i Skokl. 49 till vår ofvan antagna 8-årsperiod. Men det är ju också möjligt, att detta parti nedskrifvits t. o. m. något år efter de båda föregående. Emellertid torde vi ändå ha skäl att för dessa gå ganska långt fram i tiden. Vi få väl nämligen fatta orden i företalet så, att det var i samband med sin sysselsättning med runstenarna som Verelius tog fram sina gamla papper. Nu vill det synas som om vi knappast kunna förlägga denna sysselsättning förrän till tiden efter 1657. Ty tidigare var han strängt upptagen af helt andra saker (jfr Gödel anf. arb. 244).

Vi torde sålunda kunna med stor sannolikhet antaga, att rät-

telserna i RU och texten i Skokl. 49 (åtminstone n:r 1 och 2) tillkommit 1657—1662. Men därmed ha vi ännu inte fastställt tiden för samarbetet med Bure stort närmare än förut. Ty det är ju från företalet vi skola räkna de 16 åren tillbaka. Och om dettas tillkomst veta vi ännu intet nedåt i tiden, utom att det bör vara affattadt före 1665.

Det är klart, att antagandet att vår skribent är Verelius, i hög grad skulle styrkas, om vi kunde visa, att denne ungefär vid den tiden var sysselsatt med ett sådant runverk, hvarom företalet upplyser. Och jag tror också, att vi kunna det. Som bekant är till Verelii edition af Göthriks och Rolfs saga af 1664 fogadt ett bihang, väsentligen bestående af ett prof på ett större runverk, som boktryckaren, Henrik Curio, sade sig ämna ge ut. Af det sålunda utlofvade runverket kom emellertid aldrig något mera än hvad som nu följde med prospektet. Nu är det min tro, att Verelius, hvars förbindelse med Curio vi sålunda känna, hade åtagit sig — ja, kanske det hela var hans idé — att vara Curios sakkunnige hjälpare. Det förefaller också otroligt, att tvänne stora runverk vid ungefär samma tid skulle ha förberedts i Uppsala — kanske mindre otroligt, att båda skulle ha stannat i stöpet, ty det tycks ha varit alla dessa gamla företags öde. Det var nog just till detta verk som Verelius gjorde förberedelser, och det var såsom text i detta Skokl. 49 n:r 1 och 2 voro afsedda. Företaget strandade, som sagdt, och när han sedan 1675 skref sin 'Runographia', hade texten, om ock till uppställning i viss mån lik den tidigare och Bures Runaräfst, dock helt omarbetats. Då de runstensbilder, som Verelius ämnade utgifva, till stor del voro Bures verk, kunna vi också här tala om ett — låt vara indirekt — förhållande till denne.

Nu veta vi ju inte, om dessa Verelii förberedelser kunna ha fortgått ännu någon tid efter 1664, lika litet som om inte texten i Skokl. 49 kan ha varit färdig någon tid redan vid prospektets tryckande. Vi tyckas emellertid kunna våga på ett ungefär bestämma tiden för företalet (och sålunda renskriften) till omkr. 1664. Vi komma då för samarbetet med Bure till tiden omkr. 1648. Hur pass långvarigt

detta var, veta vi ju inte,[1] men då Verelius detta år lämnade Sverige, äro vi ju benägna för ett så tidigt datum som möjligt. Vi kunna ju därför säga cirka 1647 och för renskriften således omkr. 1663.

Vi ha inte funnit något som talar emot det resultat, som vi redan genom undersökning af pikturen kommo till. Tvärtom stämmer allt på det förträffligaste. Och jag skall nu till slut ge en liten "syntetisk" framställning af hvad vi kunna anse oss veta om förhållandet mellan Verelius och Bure.

Mot slutet af sin studietid i Uppsala — de första åren var han för öfrigt mindre stationär — kom Verelius i lärjungeförhållande till Bure. Under dennes ledning samlade han vid tiden omkr. 1647 ihop hvad han från olika håll kunde komma öfver af för nordisk (språk- och) fornforskning viktiga saker. Däribland var en afskrift af "Laur. Petri" lilla skrift,[2] äfvensom några egenhändiga anteckningar af Bure. Och af hvad han då själf nedskref, ha vi kvar handskriften RU i K. B. Någon gång under tiden 1657—62 fick han i ock för ett tillämnadt runverk anledning att söka igenom sina samlingar och anteckningar. Han gjorde då rättelser och tilllägg i RU, skref af den Petriska skriften och fogade därtill ett utdrag ur Bures Runaräfst, möjligen utan att från början ämna rycka ihop dessa båda partier.[3] Någon tid efteråt öfversåg han detta som vi nu ha i Skokl. 49, och ännu litet senare,[4] omkr. 1663, ombestyrde han en renskrift, som försågs med ett företal. För det bruk, hvartill han ämnat detta sitt opus, blef det aldrig användt, utan har för eftervärlden blifvit kändt dels genom original-

[1] Man lägge dock märke till, att företalet kort och godt nämner 16 år hvilket tyder på att »informationen» knappast kan ha räckt mycket öfver ett år.

[2] Det är inte osannolikt, att detta var en af de, numera förlorade, afskrifter, som förelegat Bure vid affattandet af Runaräfsten (jfr Schück s. 6 n. 1).

[3] Ja, det synes ej uteslutet, att han från början ej afsett dem såsom ingående i något runverk — trots företalet. Men äfven om så varit fallet, få vi nog inte se på hans förtigande af sin källa med samma ögon, hvarmed vi nu betrakta ett simpelt plagiat. Begreppen om litterär äganderätt voro andra, och för öfrigt gjorde han ju i viss mån en bearbetning af Bures skrift.

[4] Hur lång tid som ligger emellan rättelser och renskrift, kunna vi inte närmare bestämma, och det kan ju också vara likgiltigt. Att vi dock kunna tala om en mellantid, framgår däraf, att — såsom s. 17 nämnts — vid rättandet nedskrifna ord strukits före renskrifvandet.

konceptet, dels, och i synnerhet, genom andra- och tredjehands-afskrifter (jfr s. 18 n. 1), i hvilka hela arbetet (då ju de förmedlande orden strukits) kommit att gå under Laur. Petri namn.

De åsikter på ljudlärans område, som Verelius i Skokl. 49 afskrifvit efter Bure, synas inte ha gått honom vidare djupt i blodet. Till hans egen skada: de åsikter han på detta område för fram i sin 'Runographia' äro i allmänhet ganska antastliga. Någon särdeles framstående direkt språkiakttagare torde Verelius knappast ha varit.

2. En fast punkt vid dateringen af Stiernhielms handskrifter.

För kännare af Stiernhielms biografi är det bekant, att han i juli 1641 blef invecklad i ett slagsmål, hvari han så när hade mist högra handen. Att hugget verkligen var allvarsamt, veta vi bl. a. däraf, att han ännu 26 mars 1642 särskildt om första partiet i en handskrift (på första sidan) anmärker, att det tillkommit "cum ægrotavi ex vulnere manus dextræ" (se om allt detta Swartling i Studier tillägn. H. Schück s. 198 med n. 1). Nu har det varit åtminstone mig ytterst påfallande, att Stiernhielms handstil företer högst betydande inbördes afvikelser.[1] Än är den tämligen normalt högerlutande och ganska ledig,[2] än är den upprät (eller rent af tillbakalutande) och i allmänhet föga flytande. Och det är inte så, att emellan dessa båda typer finnas några successiva öfvergångar. De äro tvärtom på det hela lätta att hålla isär. Och då står det klart för mig, att det just är den ofvannämnda handskadan, som sätter en bestämd gräns. Den ena, först karaktäriserade stiltypen hör till tiden f ö r e juli 1641, den andra till tiden e f t e r detta datum.

---

[1] Jag talar naturligtvis blott om sådant som med någon grad af säkerhet kan sägas vara af hans hand, hvilket ju ingalunda är fallet med allt i samlingarna efter honom.

[2] Denna typ visar dock rätt stora variationer, hvilket ej är fallet med den andra.

För att styrka detta antagande bör man naturligtvis samla ihop så många daterade anteckningar som möjligt af Stiernhielms hand. Någon fullständig samling pretenderar jag inte att ha åstadkommit; dock en som är tillräcklig för förevarande syfte.

Såsom utgångspunkt tjänar naturligtvis bäst just den ofvan nämnda notisen från mars 1642. Den är en utpräglad representant för typ B — såsom vi kunna kalla den uppräta tillbakalutande stiltypen. Handskriften i öfrigt[1] (d. v. s. dess första afdelning, hvarom vi tala) är säkerligen inte alls af Stiernhielms hand, men har här och hvar tillägg af denne, alltigenom med B. Före denna tidpunkt känna vi i själfva verket ingen anteckning af Stiernhielms hand med denna typ. Denna typ B återfinnes däremot ånyo i F. d. 3 („Mysterium Etymologicum"), i den på titelbladet befintliga anteckningen: „ex tempore conceptum ult. Junij ão 1642". Äfven denna handskrift är i öfrigt tydligen skrifven af en annans hand (man märke uttrycket 'ex tempore'!). Antagligen har Stiernhielm vid denna tid varit tvungen att i stor utsträckning betjäna sig af sekreterare. Med de anförda tidigaste exemplen på typ B är det naturligtvis af särskildt intresse att jämföra sådana daterade anteckningar, som så nära som möjligt i tiden föregå olycksdagen i juli 1641. Den anteckning, som af dem jag anträffat bäst uppfyller detta villkor, är den på titelbladet af F. d. 10 („Lexicon gothicum philologicum"), där författaren säger sig ha visat handskriften för rikskansleren 5 mars 1639, och som naturligtvis inte kan vara nedskrifven särdeles långt efteråt. Den är en klar representant för typ A. I allmänhet äro rätt få af skrifterna med denna typ daterade. Jag ger ytterligare några exempel: F. d. 10 angifves som påbörjad 12 juli 1626; afdelningen 'Vocabula prisca & obsoleta' i samma handskrift är daterad Dorpat 1631; titelbladet till F. d. 20 är af 2 jan. 1633.

Man skulle kunna tänka, att den förändring Stiernhielms stil led genom handskadan var af så pass öfvergående natur, att den gamla typen åter efter någon tid gjorde sig gällande. Detta är

---

[1] F. d. 15 i Kungl. Bibl.

emellertid inte fallet. Såsom exempel på långt senare annotationer, alla utpräglade representanter för typ B, kan jag anföra: "Specimen etymologicum", slutpartiet i F. d. 2 (första utskriften), af 1649;

Lexicon.
Gothicum Philologicum.
à G. Liliâ Sveo-Montano
cœptum Anno 1626.
12. Julij.
L. F. F. S.
Detegens Fontes Linguæ Gothicæ,
atq; itidem ex eadem in alias
flumina

"Runæ Sueticæ" i F. d. 6 (skriften inne i volymen) anger sig som började 11 sept. 1651 (hela skriften alltigenom typ B); en anteck-

Praesentato Illustriss.o Dno
Cancellario Regni Orebrogiæ
die 5. Martij. & retentum usq;
ad merid. diei 7. A.o 1639.

ning daterad 1655 å bl. 31 i F. d. 15; en notis i slutet på samma handskrift, daterad 28 okt. 1655; en lapp inne i F. d. 9, daterad 11 apr. 1660; ett stycke i F. d. 7 ("Miscellanea etymologica") af 29 dec. 1666.

Efter detta vågar jag anse min uppfattning såsom tillräckligt styrkt. Jag tror sålunda, att man med full säkerhet kan afgöra, huruvida en odaterad handskrift af Stiernhielm — och dessa äro ju ingalunda få — härrör från tiden före eller efter juli 1641.[1]

Såsom belysande exempel återger jag här i facsimile ett par representanter för hvardera typen. Man skulle måhända kunna framkasta den tanken, att han efter slagsmålet nödgades tillgripa vänster hand och att det är denna han sedan lifvet igenom användt. Äfven om man kanske kunde vilja finna ett — svagt — stöd för en dylik förmodan däri, att han i anteckningen af 26 mars 1642 särskildt talar om att han var sjuk af ett sår i högra handen (som han då vore oförmögen att bruka), så tror jag det dock ej. Det vore då knappast tänkbart, att han redan i början af påföljande år skulle kunna skrifva så pass jämnt med vänster hand; och därtill är stilen just en sådan högerhandstil, som man kan vänta af den, som inte kan lägga ikull handen så mycket som fordras för att åstadkomma normal högerlutning.

Till sist ett litet prof på användningen i praktiken af det här framställda. Handskriften F. d. 6 4:o ("Virgula divina") synes

[1] En förutsättning är naturligtvis, att man är på det klara med, att Stiernhielms hand öfverhufvud föreligger, något som beträffande typ A, såsom antydt, ej alltid är så lätt.

icke gifva anledning till annat antagande än att Stiernhielm skrifvit den själf. Den är daterad 1641, utan angifvande af närmare datum. Stiltypen är A, men åtskilliga tillägg uppvisa B. Vi torde då våga med bestämdhet påstå, att hufvudpartiet nedskrifvits före olycksdagen i juli månad nämnda år.

Kyrkostötoschopia Saebyensis.

Af

Johan Mortensen.

I stort sedt utgör sextonhundratalet själfva brytningspunkten i den moderna litteraturhistorien. Renässansen löper under detta sekel sin upplösning till mötes, och under det att skenbart de antika mästerverken alltjämt utgöra mönstren, uppträda förstulet dikter af helt annat skaplynne. Under senare delen af århundradet behärskar Boileau smaken, och obestridligen utgör det ett utmärkande kännetecken för hans skola, att den med större anslutning och större ledighet rör sig i den latinska och grekiska diktens anda än någon tidigare riktning. Det är först Boileau, som i sina satirer och epistlar uppnår hela den eleganta, kåserande samtalston, som är egendomlig för Horatius och Juvenalis. Ingen komediförfattare har förstått att på ett mera kongenialt sätt utnyttja Plautus och Terentius än Molière, och Racine har i nästan alla sina tragedier behandlat klassiska motiv.

Och dock är det just inom denna krets af författare, som brytningen med det antika idealet nästan omärkligt försiggår. Racines tragedier äro djupt kristliga till sin anda, och öfverallt har han ur sina antika ämnen bortstrukit, hvad som icke omedelbart kunde förstås af samtiden. I hvilken grad han var besjälad af tidens eget lif framgår redan af det faktum, att man i hans tragedi "Berenice" trott sig återfinna "Le roi Soleil's" egen ungdomliga kärlekssaga. Molière står visserligen i en komedi som "L'Avare" ännu nära Plautus, men huru modern är icke "Tartuffe" eller "L'Ecole des femmes" och "L'Ecole des maris". "Misantropen" var så godt som obegriplig för Molières samtid. Denna frihet från antiken midt under det man

betraktade dess mästerverk såsom oupphinneliga mönster hade också till en viss grad varit utmärkande för högrenässansen i Italien; men färgerna äro olika blandade. Där är denna frihet naiv: man skjuter omedvetet sin egen tids föreställningssätt in i antikens klädedräkt. Det gäller till och med om Polizianos på romarspråket författade dikter. Här är det däremot redan en nästan medveten brytning. Allt skarpare ter sig afståndet från antiken, och i striden mellan *les anciens et les modernes* har man förspelet till hela den moderna litteraturen under de tvenne sista seklen. Några decennier senare och man har på andra sidan kanalen frigjort sig från de gamla mönstren, och man är på väg att skapa en ny litteratur af romaner, essayer och visor till aflösning af tragedien, odet och den versifierade satiren.

I denna upplösningsprocess spelar äfven den komiska litteraturen en icke obetydlig roll. Hela den realistiskt burleska skola, hvars chef är Scarron, står i den nya tidens tecken. Parodien och travestien, två litteraturarter som blomstra under sextonhundratalet, vittna tydligt om att man aflägsnar sig från antiken. Visserligen har man ofta sagt, att löjet icke behöfver utesluta vördnaden och anfört medeltidens exempel, hvilken i sina skämtdikter drifver ett hejdlöst gyckel med både helgon och djäflar. Det kan ju ligga något riktigt i detta resonemang men lika säkert är det också, att skämtet ofta upprepadt förslöar det allvarliga intresset för föremålet. När man därför finner den antika epopeen förlöjligad i dikter sådana som Francesco Bracciolinis *Scherno degli Dei* (1618—1626), Scarrons *Le Virgile travesti* (1648 o. ff.), Blumauers *Virgils Aneis travestiert* (1784) antyder detta, att hela den mytologiska apparaten spelat ut sin roll — åtminstone i den form, som man dittills användt den. Och samma tendens är också den osynliga men bärande tanken i den parodiska hjältedikten, eller såsom den ofta också kallas den heroiskt komiska hjältedikten, i hvilken obetydliga händelser ur hvardagslifvet besjungas med all den högtidlighet och allt det patos, som utmärker den antika hjältedikten, särskildt sådan den framträdt i Virgilii praktfulla sånger till Aeneas och Juliernas ära. Effekten af dessa parodier och travestier på den antikiserande

diktningen kunna närmast paralelliseras med den upplösande verkan, som Cervantes' Don Quijote utöfvade på Medeltidens sentimentala och äfventyrsfulla riddareromaner. Den förebådar och beledsagar hela genrens utslocknande.

Den äldsta dylika parodiska hjältedikt i den nyare tiden (antiken hade som bekant också haft sin parodi på hjältedikten: Batrachomyomachia) är Alessandro Tassonis kvicka sånger om den strid, som utbröt mellan Bologneserna och innevånarna från Modena, därför att de senare från de förra under ett ströftåg borttröfvat ett tarfligt ämbar. Det var *La Secchia rapita*, som gaf Boileau lust att rimma sitt lilla epos *Le Lutrin*, en dikt, som är väl komponerad och elegant skrifven, men knappast äger någon högre grad af *vis comica*. Den engelska litteraturen äger i Popes "*The Rape of the lock*" (1712—1714) en dikt af samma karaktär, och den danska i Holbergs *Peder Paars* (1719 o. ff.), kanske mästerverket i hela genren.

Den svenska litteraturen besitter visserligen icke någon heroisk komisk dikt af sådant mästerskap som Peder Paars, men riktningen har dock äfven i Sverige lämnat spår efter sig. År 1766 publicerades i Gjörwells tidskrift Svenska Magazinet *Kurriaden eller et minnesquäde öfver den oförliknelige ekorren, Kurre benämnd, som med döden afgick i Stockholm år 1765.* Dikten omtrycktes sedan i Svenska Parnassen 1784 och återfinnes äfven i Vitterhetsarbeten af Christoffer Bog. Zibet. Upsala, P. Hansellis förlag. 1853.

Redan denna dikt uppenbarar ett drag, som sedan återfinnes i alla dessa svenska parodier: den anspelar på en bestämd, verklig tilldragelse, en eller annan hvardagshändelse, som besjunges med epopeens pompösa epitet och i dess högtidliga ton. Zibets dikt, hvilken utmärker sig genom en ledig diktion men icke öfverväldigar genom sin kvickhet, utgör ett grafkväde öfver en ekorre, som blifvit sönderklämd i en dörr.

Mera bekant än Kurriaden torde *Boråsiaden* vara att döma efter diktens täta förekomst i samlingar och de anspelningar, som finnas om den i den samtida litteraturen.

Författaren var *Olof Rudbeck d. y.* (1750—1777). Rudbeck uppgifver i diktens företal, att han författat dikten kort efter det Hof-

manska upproret. Detta ägde rum 1765. Hammarsköld uppger ännu närmare, att dikten författades, då Rudbeck var 17 år gammal, således år 1767. Den omarbetades emellertid senare och utkom först 1776 under titeln: *Boråsiade* (omtryckt 1783 och 1820).

Diktionen är ledig, men ännu frihetstidens, närmast Dalins. En vers i dikten för till och med omedelbart i tankarna ett af Dalins oftast citerade verspar. Det heter nämligen i tredje sången:

Hvad eken är bland träd Olf ibland kämpar var

Jämför därmed Brynhildas replik i tragedien af samma namn, sjätte inträdet:

...Bland trän är cedern stolt, bland foglar örnen ljungar,
Bland djur går lejon först och Sigurd Sven bland Kungar.

"Boråsiaden" handlar om ett "oväsende", som kämpen Håffman uppväckte mot Borås stad, och hvilket anfall slutligen tillbakaslogs af stadens borgmästare Edbom.[1] Själfva bataljen mellan Hofmans bondeskara och Borås' rådmän och öfriga stadsborgare med den hjältemodige borgmästaren iförd allongeperuk i spetsen — en batalj, som enligt hvad författaren själf uppgifver i företalet till sin dikt aldrig ägt rum — finnas vissa likheter med den heroiska strid, som Peder Paars utkämpar mot fogden och Anholts innevånare; eljest erinrar Boråsiaden till hela sin läggning närmast om Boileaus dikt "Le lutrin," men äger intet af Peder Paars kraftiga skämtlynne. Lyckligast är författaren i de rent beskrifvande partierna af sin dikt.

Fransk till anda och framställningssätt är också samma författares dikt "Neri", en skildring af en procentare. Det är en satir i Boileaus stil, icke en burlesk.

En annan skämtdikt, *Pageaden*, som i Biograf. lexikon, del 12, uppgifves vara författad af Rudbeck är skrifven af Johan Magnus Lannerstjerna. (Jmfr Bygdén, Sv. Anonym- och pseudonym-lexikon, II, s. 250). Denna dikt, af hvilken första korrekturarket, förvaradt i Uppsala Universitets Bibliotek, finnes kvar, har för öfrigt en annan karaktär än ofvannämnda burlesker. Det är en ganska kvickt

[1] Om detta Hofmans uppror se Fryxell, *Berättelser ur Svenska historien*, del 41.

och lifligt skrifven satir öfver pagernas lefnadssätt. Den vidare tryckningen förbjöds af Gustaf III, sedan han tagit kännedom om det redan tryckta. Af sekreteraren Gahm skänktes det bevarade arket år 1787 till Math. Floderus; af denne lämnades det sedan till Uppsala Universitets bibliotek, allt enligt anteckning i Uppsala Universitets Biblioteks exemplar.

Rudbeck nämner i företalet till sin Boråsiade, att han äfven ämnat skrifva en kritik öfver sin egen piece, "men det hade varit ovant att se en Auctor häldre dömma än förbättra sit verk". En punkt ville han dock icke underlåta att rikta en anmärkning emot, nämligen "at då Grekiske Guda-magter med all Homerisk alfvarsamhet infördes i det förunderliga (le merveilleux) af poemen, var det et fel i sammansätningen, som nu blifvit oboteligt. Thor, Odin med flere det Götiske Wallhalls styresmän hade kunnat med mera billighet användas".

Detta yttrande, dateradt 1775, är i och för sig ganska intressant. Det är nämligen ett af de många vittnesbörd från denna tid om att den nordiska mytologien åter började komma till heders. På skandinaviskt område fördrifvas småningom Olympens gudar af Asgårds. Rudbecks anmärkning är ett utslag af den göticism, som dock först med nyromantiken skulle intaga en segrande plats i vår vitterhet.

Det tyckes emellertid som om Rudbecks ord ej förklingat ohörda. År 1776 utkom i Stockholm, tryckt hos Lars Wennberg *Widur, Kämpedickt i tvänne sånger.* Det är en tillfällighetsdikt, en bagatell på tre sidor i liten kvarto, hvilken icke vittnar om någon större förtrogenhet med pennans skötsel. Författaren är också okänd. Handlingen rör sig om en patron, Vidur vid namn, som en aftonstund vid solnedgången går ut för att betrakta sina åkrar. Därvid mötes han af en ko, som kommit in på hans ägor. Då han vill drifva bort den, råkar han i strid med käringen, som äger kon. Han piskar upp henne, men då hon med sina gälla rop ditlockat ytterligare två käringar, slutar striden därmed, att den manhaftiga patronen måste taga till flykten. Ett svagt återsken från Peder Paars kan möjligen också spåras i denna dikt. Dess största märkvärdighet ligger eljest säkerligen i en viss sträfvan efter is-

ländsk prägel. Denna framträder dels i hjältens namn, dels i diktens undertitel af kämpavisa — en term äfven använd af Dalin och andra. Och slutligen tycker man sig också spåra den i första sångens första vers.

Wid Switjods Hufvudstad en ö belägen är . . .

I de inledande verserna anropas dock Mars, och den obekante författaren till Widur har således lika litet som den ungdomlige Rudbeck lyckats frigöra sig från antik mytologi för att i stället rikta sin satir mot förfädernas gudar.

En lokal händelse är det åter, som gifvit anledning till dikten *Barrabasiade i tvänne sånger. Göteborg, 1778. Aftryckt hos Immanuel Smitt, Kongl. G. Boktryckare.* Dikten handlar nämligen om, huru en person, som kallas "vår vän" vintertiden i släde begifver sig ut för att besöka sina vänner på en kinafarare (således ett af ostindiska kompaniets fartyg). "Vår vän" angifves som skald:

Pegasen är den häst, wår Wän väl brukar mäst
Men den var just i skjuts; ty skulle Lill' Jeans häst
Få hedern denna gång, att med wår Wän forttrafva.

På vägen stannar han hos en ryktbar fe, som bor i ett skönt och präktigt slott, under hvilka allegoriska benämningar en värdshusvärdinna efter den närmare beskrifningen tyckes dölja sig. Hon söker afråda skalden från resans farlighet, men då detta icke lyckas, gifver hon honom något "ludet" med på vägen, hvarmed bör förstås en slädfäll, fast uttrycket längre ned i dikten äfven får en mera tvetydig tolkning. Resan ut går lyckligt, "då Neptun ej rörde sig," hoc est, då isen bar. På hemresan från skeppet efter undfången välplägnad, då Barrabas, en af vännerna, kör före som lots, går det emellertid icke bättre än att denne kör ned i en vak; skalden skulle också följt efter om icke Neptunus haft förbarmande. "Vår vän" utbrister också patetiskt:

O välbevågna Fee! . . .
Om jag ditt råd dock följt . . .

Hafvets gud nöjer sig med att såsom offer taga resenärernas hästar men släpper dem själfva.

Det är således icke ett alltför spännande vinteräfventyr, som på detta sätt i en viss anslutning till Peder Paars mytologiserats, och troligen hafva både "vår vän", "Lill' Jean" och Barrabas vid något nytt samkväm, vid hvilket en rykande bål, serverad i ostindiskt porslin, utgjort centrum, fröjdats öfver att höra dikten föreläsas och se såväl hästen som sina respektiva personer förevigade på ganska goda alexandriner.

Författaren till denna dikt har länge varit okänd. Redan i Samlarens första årgång hade Bibliotekarien L. Bygdén infört en fråga, om någon kunde upplysa, hvem författaren var. Samtidigt meddelades följande anteckning, som läses i ett af Uppsala Biblioteks exemplar, af J. H. Lidéns hand:

"Då hr Kongl. Bibliothekarien och Brænvins Fiscalen Simmingsköld körde ned på isen, men olyckligtvis kom åter up." Och Bygdén tillägger: "Anledningen till detta sista föga fromma tillägget, har man naturligen att hämta i denne Johan Simmingskölds senare öden, sådana de framstå t. ex. i Fryxells Berättelser ur Sv. historien, D. 44, s. 105—109."

Svaret på ofvanstående fråga läses i Samlaren för 1906, sid. 112, not. 2 i en artikel af Otto Sylwan, "Några notiser om Leopold". Sylwan meddelar där följande utdrag ur P. Alströmers bref till Gjörwell af d. 11 mars 1778:

"Härhos följer ett vackert opus från Göteborgska tryckeriet. Det är ett poem öfver Simmingsköld, när han körde ned på isen och hade lånt en slädfäll af fru Oberseher, som håller värdshus 1/2 mil utom staden, hvilken slädfäll blef kvar i vaken, men sedan återficks. Denna fru Oberseher är den fordom vackra Mademoiselle Christiernin, som länge låtit offra på Veneris altare. Hon var hushållerska hos general Wolfrath, men är nu gift och har ett skönt värdshus. Borgmästare Pettersson har skrifvit detta poem, men hon är ganska ond för det han och Simmingsköld skämtat med hennes ludna."

Utan tvifvel skulle ett närmare genomgående af denna tids tillfällighetsdiktning bringa i dagen ännu flera liknande försök[1]. Det

[1] Sedan denna uppsats gått i trycket har jag påträffat en annan liknande dikt: *Resan till Eklunds källa, första sången*; den läses i *Svenska magasinet*, 1766, aprilnumret.

må emellertid vara nog att ytterligare dröja vid en nämligen *Säbomiade, 1784. Läsning i mulet väder.* Hammarsköld-Sondén, Svenska Vitterheten, sid. 292 nämner, att dikten tryckts i Fahlun 1783. Enligt uppgift i Uppsala univ. bibl. och Kongl. bibl. finnas där endast exemplar, tryckta i Stockholm hos Johan Christopher Holmberg, 1797. På diktens titelblad angifves att händelsen tilldragit sig 1784 (Säbomiade 1784). Hammarskölds datering, att dikten först tryckts i Falun 1783, är därför troligen ett misstag.

Författaren till denna dikt heter enligt anteckning på Uppsala Universitets Biblioteks exemplar Fahlén.

Innehållet i denna dikt vittnar om en synnerligen förtrogen kännedom om krogar och krögare i Falutrakten. Det utgöres också af en suputs lefverne i dessa bygder. Förordet, som den lärde juridiska författaren kallar för *Underrättelse*, väl för att i häfdvunnen form fästa sina medbröders uppmärksamhet på sin hjälte, hvilkens öden han själf tyckes hafva lärt känna bakom domareskranket och hvilken han förutser i sinom tid äfven kan falla inom deras domvärjo, innehåller på prosa en skildring af hjälten och hans lefverne i korta och koncentrerade drag.

"Min kära Säboms födelse och hemort är mig obekant, nog af, at han är til, lättja och bränvins smak tycktes vara honom medfödt, och uppfostran lemnad til dess naturliga böjelse. I *Stockholm* lärde han sig måla och förgylla, är och värckligen i det senare en bättre bönhas. Hans stora öde kallade honom ifrån värckstaden til besökare, att så mycket vigare komma på krogen. Det måtte vara ett fel i lönings staten, at pengar aldrig räcka til för fyllhundar; Säbom var skyldig på alla närings-ställen. Om det var längtan att få se verlden eller at komma undan sina björnar vet jag ej; men han sökte transport, och under resan giftade sig i Fahlu stad. Ändteligen blef hans lycka mogen, han kom som tullnär till Dalarna. Det var Societetens fel, som ej placerade honom nära krogen. Säbom hade en half mil efter bränvin; Lönen var för liten, syslan försummades, han råkade i balance och blef afsatt. Lifvet är kärt, han kunde ej föda sig själf, ergo måste hustru och barn svälta. Han var nog olyckligt gift med en maka som ej ville supa

och tola detta öde, hon återfor med barnen til sina föräldrar. Säbom donckade efter, kom lyckligen till Fahlun och blef skild vid hustrun, målade och söp; mästaren var lat, crediten förlorades, skåpdörarna på alla krogar voro fulla med debet och Säbom desperat. Han geck från Fahlun med sin fide-comissegendom, en grå surtout donerad af en utsliten kappråck. Alla krogar besöktes under vägen, och flere supar anammades, som til facit utgjorde ett godt rus. Ändteligen hann vår hjelte til Tuna socken 2 mil från Fahlu stad. Logie togs hos gästgifvaren Ekberg därstädes under förevändning at han vore kallad at förgylla spiran på kyrck-tornet, som ej kunde börjas förän prosten hemkom, och lyckligt vis var han bortrester: emedlertid blef Säbom skyldig flera plåtar. Säbom hade inga pängar, nödgades stjela sig från Ekberg, som skämde hela crog-crediten i Bro. Allt var förloradt, och hjelten måste börja måla. Han feck både arbet och pängar af prosten; men min k. Säbom söp upp förlaget och arbetet är ännu ogjordt. Säbom hörde at patron på Grängshammar var en god herre. Dit vandrade vår hjelte, sedan han förut flyttat logie til Lass Göra i Hedeby och knipit honom på 3 plåtar. Wid bruket skulle Säbom förgylla en stenstyl, ett arbete för 3 à 4 dagar; men mästaren mådde för väl at brådska, taflan blef ej färdig på 6 veckor och patron ledsen. Säbom hade fått penningar at på Säthers apothek köpa ingredientier; men söp up myntet och räkningen måste betalas vid bruket. Han afskedades och begaf sig til Buskåker, besökte 2:ne krogar under vägen; men feck ej borga, förän hos Gyllmor i Romme; spatserade till Stina Millberg i Buskåker, en jungfru om 60 år, Krog-nymph och postmästare“.

Både af “Underrättelsen“ och självfva dikten framgår det, att den “käre Säbom“ närmast tillhör det följe af Fredmans figurer, som Bellmans geni framfödt. Den enda mytologiska figur, som här anropas och spelar någon roll, är också Bacchus.

Det återstår emellertid ännu en dikt på svenskt område af denna heroiskt komiska art, hvilken är värd ett ögonblicks uppmärksamhet såsom den obestridligen intressantaste inom hela gruppen. Dess titel är *Kyrkostötoschopia Saebyensis eller Eric Jonssons, Kyrko-*

väktares, Brofogdes samt Orgeltrampares Lefvernes Beskrifning. Första delen. Norrköping, år 1781. Tryckt hos Joh. Benj. Blume, Kongl. Previlegierad Boktryckare. 1—IV + 152 sidor. 4:o. (4 kopparstick).

Af denna dikt finnes numera endast denna första del, hvars innehåll i det följande närmare skall beskrifvas. Dikten har emellertid ursprungligen haft ett större omfång såsom framgår af följande bref från Clas Livijn till Leonard Rääf, dateradt Brunneby den 13 september 1815:

"Något exemplar af Kyrkostötoscopian fanns ej hos min farbror Krigs Rådet Livin, ehuru han ägt 4 deraf, hvarför han ej heller kunnat uppfylla Atterboms (som der tillbragt 3:ne veckor denna sommar) önskan att få läsa den. 2:dra och 3:dje delarne af detta verk voro färdige i mnskrpt vid författarens död 1789 och lämnades till en aflägsen slägting, Capitain Pettersson, nu engagerad vid Tullverket i Calmar, som skulle besörja deras tryckande, men på flera gjorda efterfrågningar förklarat dem vara förkomne, utan att kunna uppgifva sättet. Af samma författare, Major Zachris Livin, fanns dock qvar en samling af anecdoter, circa 18 ark 4:o, mest innehållande repartier af Svenska personer och utur 7-åriga kriget. Dessas handstil utviste, att det exemplar af Kyrkostötoscopian, som du fått låna, var författarens egen handskrift."

Zacharias Livin var född i Säby i Jönköpings län 1726 och härstammade från en gammal prästsläkt med vidsträckta förgreningar i Östergötland och norra Småland. Fadern var prosten Botvid Livin, född i Säby 1681; "en berömelig man" kallar honom Håhl i Linköpings stifts herdaminne.

Han var icke farbror till författaren af Spader Dame, Clas Livijn, som denne uppgifver i ett bref till Lorenzo Hammarsköld, den 2:a april 1811, hvilket finnes aftryckt hos Frunck, Bref rörande nya skolans historia, sid. 268, utan farfars kusin.[1]

Zacharias Livin blef student i Uppsala 1743. Han stannade emellertid icke länge vid universitetet utan ägnade sig snart åt den

[1] Kanske afser emellertid C. Livijn med uttrycket »farbrors Kyrkostötoschopia» icke författaren Z. Livin, utan sin farbror, krigsrådet Livin, hvilken ägde boken, och hos hvilken han säkerligen först gjort bekantskap med den. Jfr. med detta antagande ofvan citerade bref till Rääf.

militära banan. Redan följande år 1744 finna vi honom som fördubblingskorporal vid Smålands dragonregemente och han avancerade sedan i graderna, så att han blef kornett vid Blå husarerna 1758, löjtnant 1759 och ryttmästare vid Smålands kavalleri 1768. Samma år valdes kan enhälligt af Stockholms borgerskap till stadsmajor i hufvudstaden. Från denna befattning erhöll han afsked 1771, hvarefter han bosatte sig på sin egendom i hembygden. 1788 dog han,[1] sysselsatt med att upprätta en frikår, med hvilken han ville deltaga i kriget mot Ryssland.

Hans arbete finnes omnämndt af Hammarsköld-Sondén Svenska Vitterheten, sid. 260, af Wieselgren i Sveriges Sköna Litteratur, IV, sid. 780. Den senare yttrar: "Livijn (sic!) Zach., är ännu kär för ungdomen i allmogens boningar, der man någon jultids qväll letar upp *Kyrkostötoscopia Saebyensis eller Eric Jonssons Kyrkoväcktares ... lefvernesbeskrifning* ... Äfven de bildade böra dock känna tonarten hos denne skildrare af svenskt folklif." Wieselgren citerar därefter som prof Livins skildring af julafton.

Wieselgren har rätt i sitt korta omdöme. Boken förtjänar, att man ett ögonblick dröjer vid den originella och sant humoristiska skildringen.

Kyrkostötoschopian föregås af en anonym dikt i två strofer ställd Till Auctor, i hvilken författaren och hans dikt i verser, som ej vittna om någon större formtalang, jämföras med Baron Holberg och Peder Paars. I förordet gör Livin själf denna jämförelse mellan den danske hjälten och sin egen, då han yttrar:

"Här ser min Läsare framträda på Werldsens Skådeplats en Hjelte, som utan minsta afprutning, bör taga rangen af *Peder Paars*, hvars Bedrifter den wittre Baron af Hollberg med stort bifall widlöftigen beskrifvit. Jag wågar frimodigt tilägna min Heros företrädet: will jag först omröra bådes födsel, så är om Paars litet eller intet nämnt, som kan gifva uplysning om dess härkomst; häremot är Erics Födelse uttryckeligen wid handen gifwen, åtminstone på Fädernet, hvilket härefter, år ifrån år, lärer för något hvar blifva swårare och swårare at leda i sannolikt bevis."

[1] Så uppgifves hans dödsår i *Sv. Släktboken.* V.; den vanliga uppgiften är 1789.

Att det är Peder Paars som frestat pennan i handen på den svenske officeren framgår också af hela andan i dikten, om han också förstått att bevara en viss själfständighet. Han är den ende af alla dessa svenska författare, som verkligen lyckats träffa den komiska tonen. Hans frodiga skämtlynne och lustiga humör prägla äfven hans mest grofkorniga infall.

Peder Paars är den första af Holbergs större satirer. Man kan i dikten skönja två olika element, dels en parodi, dels en allmän satir.

Den litterära parodien är som i alla dikter af denna art riktad mot det antika eposet och mot de antika gudarnes ingripande i en för öfrigt modern handling. Ämnet var ju tacksamt nog för skämt Huru barockt var det icke, att en man som var god kristen och om söndagarna gick i kyrkan, när han i passande högtidlig form ville besjunga en eller annan hjältebragd ur sitt fosterlands historia, plötsligt likt Homerus eller Virgilius, skulle börja anropa sånggudinnorna, som för honom intet annat voro än antikviteter, om kraft att värdigt besjunga sin hjältes öden. Och närhelst skalden sedan söker efter orsakerna till hjältens mångskiftande lifsvandel uppdyker alltid en gud eller en gudinna, som håller trådarna i sin hand. I denna heroiska stil är det också som Holberg besjunger den gode kälkborgaren Peder Paars resa från Callundborg till Aars. Afundens gudinna, Eolus, Neptunus såväl som Mars och Venus måste växelvis fram på scenen för att agera. Härunder citerar Holberg flitigt i noterna sina latinska författare, hänvisande på huru Virgilius och Ovidius förfarit på liknande sätt. Holberg med sitt torra men föga poetiska lynne har sett alla onaturligheterna för ett modernt sinne i detta manér, och endast Tassoni kan i folklig och lekfull kvickhet täfla med honom.

Likvisst om Holbergs dikt endast inskränkt sig till en dylik lek med en föråldrad antik, skulle vi säkerligen icke längre läsa den; åtminstone skulle vi icke finna den synnerligen rolig eller aktuell, då numera ingen skrifver epopeer. Parodien är i grund och botten bisaken, och det är den dråpliga satiriska mänskoskildringen, som gör Peder Paars till en enastående dikt inom hela genren.

Holbergs afsikt var att gifva en satirisk belysning af sin samtids fel och brister. Hans upprepade utländska resor, under hvilka han kommit i beröring med en mångfald personer och befunnit sig i så många underliga situationer, hade skärpt hans öga för allt det småborgerliga i hemlandets seder. Anholt och dess innevånare blifva till en bild af det danska samhället. Kälkborgeriet, vidskepligheten, småaktigheten blifva också de egenskaper, mot hvilka han riktar satirens pilar.

Båda dessa olika element, parodien på hjältedikten och den satiriska människoskildringen, återfinnas i Kyrkostötoschopian, men förändrade efter Livins uppfattningssätt och temperament och hela den olika anläggningen i dikten. Kyrkostötoschopians tvenne böcker handla uteslutande om hjältens födelse, hans barndom och hans lif fram till det sextonde året, hvilket formar sig till en serie af tämligen hvardagliga händelser. Gudarna hafva icke synnerligen mycket tillfälle att ingripa i den småländske bondpojken Eric Jonssons lif.

Men gudamaskineriet finnes, fast det tämligen löst och omotiveradt införes i dikten. Eric har en liten bock, som han köpt för sina besparingar. Den trifves först utmärkt, och hoppar glad och munter ikring på fälten. Men då är Afunden framme. Denna förmår en gammal "pulverhäxa" att skjuta ett trollskott mot bocken, så att denne blir svåra sjuk. Fama sprider denna nyhet kring bygden, och slutligen når den också fram till Bubona "gudinna för all slags fä och nöt". Gudinnan blir på det högsta uppbragt öfver att någon henne ovetande inblandat sig i hennes sysslor. Hon flyger upp till Olympen och nedlägger sin klagan för Jupiters tron. Denne misstänker att det är Pluto, som inlåtit sig på något skälmstycke. Han efterskickas och får bekänna, att han har försänkningar hos häxan. Han berättar, hur han lärt känna henne och tidigare användt henne. När Pluto slutat sin berättelse nedsändes till jorden i Bubonas sällskap Aesculap med Flora och Apollo; bocken botas, sedan man funnit trollskottet.

Därefter försvinner gudamaskineriet och uppdyker först åter, fast i försvagad form, i andra bokens tredje kapitel. Där uppträder

åter gudinnan Afund, som icke förglömt att hennes konst slog felt, "då hon det förra streck med lilla bocken spelt". Med Sylvans hjälp för hon Eric vilse i skogen.

Hela detta gudamaskineri har emellertid en annan karaktär än hos Holberg. Som redan sagdt parodierar denne direkt Virgilius eller Homerus. Peder Paars inledes med en storm, och det beskrifves, hur gudinnan Afund med Eolus' hjälp uppväckt denna för att förgöra hjälten. I noten hänvisas till Eneidens första bok, där Juno på liknande sätt söker förgöra Aeneas. Holbergs framställning är med andra ord öfverallt torrt satirisk. Själf utan allt sinne för heroisk poesi, roar det honom att framhäfva och öfverdrifva allt, hvad som förefaller honom onaturligt i de antika poeterna.

Hos Livin däremot har satiren nästan förflyktigats och ligger endast lätt dold bakom det hela såsom en viss skalkaktighet. Hans skildring af Olympen blir till en idyllisk målning i mytologisk stil. Den är icke heroisk utan bukolisk. Hufvudpersonerna äro icke Jupiter, Mars och Venus utan de lägre gudarna och gudinnorna. Det är högst berättigadt, att Bubona ingriper, och Jupiter tager också hela affären med bocken högst allvarligt:

Då Fama detta fall kring bygden börjar sprida
Och slutlig allting för Bubonas öron flög,
Som säkert trodde först, at man för henne lög.
Hon hade nylig sedt den lilla muntra bocken
Med hvad för lek och språng han följde gete-skocken
Och som hon altid väl om denna hjorden tyckt,
War hon ock måner om dess foder, trefnad, rykt.
Det var ej än bekant, hvem detta strecket spunnit,
Hon ingen harfwetrå till den intriquen funnit;
Ty betet var ju sundt och watnet utan fel,
Hon trodde det war skämt och lutter apespel;
Tills hon fick ändtlig se det lilla usla kräket
Som utan svårighet hon kände strax på bräket.
Ej någon undra kan at hon det högt förtröt,
Hälst hon Gudinna war för all slags fä och nöt.
Hon nog saktmodig war, och stod ej lätt at reta,
Och ingen kunnat förr Gudinnan så förtreta;
Men denna gång förgick och brast alt tolamod,

I hennes mun ett skum som på en fargalt stod.
Dess ögon utaf harm som klara facklor lyste
Och gallan rördes up, hon krumde sig och fnyste.
Ett illsket wredes mod upprörde henne så,
At hon båd' trött och matt sig satte i en wrå.
I sådant sinnes storm hon til Olympen swäfvar
Och själfva Jovis thron för hennes wrede bäfwar;
Än brast hon ut i gråt, än wäktes hennes harm
At näpplig Pluto sjelf kan göra större larm.
Hon som i Jovis Hof war älskad, hedrad, hörder,
Sig wiste desperat och nästan helt förstörder.
Sjelf Jupiter stod up och tog Gudinnan mot,
Och såg i hennes syn bå' sorg och hemligt knot.
Han sad': Gudinna säg, hwad dig för ofärd wåller
Jag lofwar dig beskydd och mina ord jag håller:
Du har ju altid prof utaf min ynnest rönt;
Är watnet nu ej godt? Är fältet intet grönt?
Hvem har sig understådt at så ditt sinne reta?
Har någon wågat sig på dina parker beta?
Jag kan wäl intet tro, at Pan gjordt något strek,
Men ware hur det will, Gudinnan är så blek.
War god och lukta på en hufvudwattens flaska
Som destillerat är af pura bärnstens aska,
Det watnet har merit på mångahanda wis,
Mercurius har det köpt helt nyligt i Paris.[1]

Gudinnan redogör för sitt ärende, och Pluto, som misstänkes af Jupiter för att hafva utöfvat skälmstycket, hämtas under åska och blixt upp till Olympen:

Och då han trädde in han mötte Bacchus först,
Som sökte källarswän at botad få sin törst,
Hör, sade Pluto, säg: Hwad är min wän på färde?
Wist förehafwas ting af wigt och mycket wärde,
Jag stränga ordres fådt at hit jag komma måst,
Ty Eolus kom sjelf till mig med extra påst.
Jag kan dig Pluto, ej på detta spörsmål svara,
Sad' Bacchus; ty jag wet ej af den minsta fara.
Jag war i källarn nyss och tömde min Bouteille
Och wil du ha en med så kom och sjelfver wälg.
Jag wil gå med dig ned och dricka ett par kannor,

[1] I, Kap. 4, sid. 23.

På nykter maga är för swårt at tåla bannor,
At det må rinna lätt, ta vi förut en sill,
Sen kan wäl Jupiter få bullra hur han will.
Härmed war Pluto nögd, och för hans tilbud tackar.
Han drack och Bacchus sad': si hur han står och smackar,
Drick du som jag rent ut och bruka intet krus.
Sen drack man skål på skål, tils bägge hade rus.[1]

Rusig träder Pluto också fram för Jupiters tron. Denne befaller honom att först gå och sofva sig nykter. Sedan framledes han åter och får bekänna sina smusslerier med häxan Sisla. Bubona begär hämd och straff (I, 9 cap.) och att bocken må blifva vid lif. Jupiter beviljar nådigt detta, och i Bubonas följe nedstiger Aesculapius till jorden för att bota bocken:

För denna commission strax läkdoms Guden tackar
Och gjör sig färdig strax at söka Smålands backar.
Apollo följde med at se hur det gick till;
Ty hwar och en för sig Bubona tjena will.
Gudinnan Flora sjelf beredde krydde-possar,
Af det hon samlat hop på ängar, berg och mässar.
Af alla krydder hon den största samling haft,
Tillika en Bouteille af tusen blomme-saft.
Här blef ock taget med båd pulfwer och clistirer,
Samt droppar många slag och sköna Elexirer.
Blodrenande decoct, wälsmaklig emulsion,
Och utaf alla slag en tämlig dryg portion.
I fall han kunde bli af åderlåtning bätter,
Så hade man till reds af flere slags lancetter,
Med bindlar och hwad mer som till den saken hör
Och intet blef förglömt som observeras bör...
När troppen lände an fants bocken mycket svager,
Han kändes knapt igen så war han blefwen mager.
Der ingen af dem fants som ej medömkan bar;
Ty pulsens matta gång ett elakt tecken war.
Den gamla läkdoms Gud tog på sig sina briller
Han såg pedantiskt ut och liksom full af griller;
Men Gubben är dock ej så galen som man tror.
Ty ofta, pröfwat wett i gamla skrynkor bor.
Han yttrar sig då först, jag tror det kan ej skada,
Att låta honom strax i skarper lut få bada,

[1] I, Kap., 4, sid. 26.

Han måste twättas wäl, at luten biter in,
Man eljest skada gjör på et så wackert skin.
Sen will jag ett clistir på bocken låta sätta,
At se om man kan få dess mage först till rätta;
Ty får han först aptit så går det sedan lätt.
Det är en härlig sak att äta och bli mätt.

Alla dessa taflor äro utmålade med landtlig enfald: Bubonas wrede, Plutos och Bacchus dryckesgille i källaren och slutligen denna expedition till jorden, som anföres af Aesculapius med sina flaskor och instrumenter och Flora med alla sina kryddepossar. Under Livins händer blir Pluto till folksagans djäfvul, som alltid luras, och Aesculap med sina brillor på näsan förvandlas till en hederlig fädoktor. Det är icke Holbergs, icke Upplysningstidens hvassa kvickhet i dessa skildringar, det är renässansens frodiga, men barnsliga och uppsluppna humör, som leker med allt. Livins mytologiska skildringar stå Stjernhjelms närmare än Holbergs, och han kan visserligen icke i konstnärlig kraft, icke heller i lekfull gratie uthärda någon jämförelse med sin samtida Bellman, men humöret är af samma art.

Liksom Holberg har äfven Livin för afsikt att moralisera sina landsmän. Som han själf säger i företalet: "Jag ifrar emot lasten så godt jag förmår: Gjorde alla det, hade hwarken Peder Paars eller Eric Jonssons Lefwerne tarfvat Beskrifning." Denna moraliserande afsikt framträder i texten, men framför allt i de noter, med hvilka han efter sin stora förebilds exempel, rikligen försett den. Likvisst kan Kyrkostötoschopia knappast kallas en satir i egentlig mening. Livin sätter icke fel, laster, vidskepligheter, löjligheter i relief med samma oblidkeliga skärpa som mästaren Holberg. Fast anslutningen till Peder Paars är så ögonskenlig, har han äfven härutinnan omstöpt allt efter sitt sinne. Hufvudintresset i hans dikt ligger på ett annat område än satirens, nämligen i den troskyldighet och naivitet, hvarmed han beskrifver en småländsk bondpojkes icke alltför märkvärdiga händelser. Författaren börjar med skildringen af hans födelse och följer honom sedan troget dag efter dag ända tills han sexton år gammal går i tjänst hos ett folk i grannsocknen.

Och som Livin känner allmogens lif och intresserar sig för dess sedvänjor, fördomar och skrock, blifver hans skildring till en sedemålning, som röjer den närmaste bekantskap med ämnet och ännu i våra dagar är i stånd att fängsla en läsares uppmärksamhet. Äfven Holberg hade sinne för det folkliga, särskildt hade han ett skarpt öga för vidskeplighetens alla former. Men Holberg gör endast narr af Gunhilds konster. Livin har däremot en arkeologs rent etnografiska fröjd af att fördjupa sig i böndernas seder och bruk. Så beskrifver han en byskräddare, som syr nya kläder åt Eric, hvilka på grund af mästers begifvenhet på flaskan blifwa dubbelt för stora, och denna skildring är så noggrann, att man får den mest lefvande föreställning, om huru smålandspojkarna den tiden voro klädda. Till och med de broderade blommor, som prydde byxfickorna, äro utförligt beskrifna. Han skildrar, hur Eric iförd sin nya dräkt (1, 3) begifver sig till kyrkan, där han efter gudstjänsten säljer tuggtobak åt bönderna. Med lika noggrannhet beskrifves (II,1.) Erics kista och dess innehåll — den viktigaste saken bland en bonddrängs husgeråd. Kalaset, hvarmed Erics nya husbondefolk hälsar honom och fadern vid ankomsten är också liffullt och troget framställdt. Soldaten, en viktig och ansedd person bland bondebefolkningen för ordet och skroderar som en sann Miles gloriosus:

Han talte nu om krig, om hunger, nöd och päst;
Hur i' Bataillen han rätt ofta illa farit,
Han talte ock om dem, der sjelf han aldrig warit.

När Aesculap och de öfriga gudarna undersöka den sjuke bocken finna de slutligen hexskottet, hvarmed han förtrollats. Detta beskrifves utförligt (I, 9):

Till slut man lyckligt fant en klut uti en wrå,
Hwaruti låg en lapp med caracterer på.
Man undrade på alt, ty här sågs allehanda,
På ganska konstigt sätt sig om hwart annat blanda,
Här fants en hop med korn af flerehanda säd,
Emellan, där och hvar små bitar utaf träd;
Der woro uddar ock som wådligt woro brutne
Och kulor som förut ur bössor woro skutne;

Där war en duktig tofs, af ragg och svinehår,
Emellan såg man ull och lödja utaf får.
Man såg små stickor ock i båda ändar brände,
Så hwassa at man dem igenom korfskin rände;
Der woro naglar ock som samlats flera år
Och klipte vårdslöst nog af fingrar och af tår;
Det war en finer malm af stora klockan gnagen
Och hämtad med beswär helt bittid Påskedagen;
En angelägen sak som ej förgätas bör,
När man från gästbud far på raka eller stör.
Här woro flere slag dem jag ej hinner nämna:
Men af ett sådant skott kan wärsta oxe rämna.
Ett så förtwifladt sår slik trolldom med sig för,
At den som sådant fådt om några timmar dör.
Allt detta hade gjordt för bockens hälsa hinder:
Men sen det funnit war, war faran mycket minder.
Sist gjorde man här af ett offer åt Vulcan
Då märktes wärre dön och brak än utaf Pan.
Nu syntes bocken och befants inunder bogen,
En skråma den man trodt han rifwit sig i skogen:
Men nu sågs uppenbart at det en wärkan war,
Utaf det trolldoms bylt man honom skickat har.

På liknande sätt berättas, hur Eric under en färd i bygderna föres vilse af öfvernaturliga makter, af Afund och Sylvan, säger författaren visserligen, men i själfva verket syftar han på gammal svensk allmogeskrock. Skildringen slutar med att han återkommer hem gastkramad.

Den intressantaste af dessa folkliga vidskepelser, som Eric upplefver är den, då han juldagsmorgonen, något tung i hufvudet af den föregående kvällens rikliga förplägnad, kommer förtidigt i kyrkan och blir vittne till andarnes nattliga gudstjenst, en föreställning, som finnes spridd i alla kristna länder:

De woro nu helt när då de med ängslan funno,
At ljusen öfwer alt i hela kyrkan brunno,
De gåfwo sig ej tid at rasta minsta blick:
Men Eric i en hast rätt fram till kyrkan gick.
Han steg ock dristigt in: men märk hwad honom hände:
Då han sig rundt omkring åt kyrkans bänkar wände,

Så såg han hwarje wrå af bara gastar full;
Han när som på ett hår af skrämsel fallit kull.
Han kände en och an som nylig woro döda,
Som sågo skrumpne ut i brist af duktig föda.
Hwad mer förskräcklig syn har nånsin någon mött?
Han beneraglor såg förutan minsta kött.
Han såg en gammal Präst på prädikstolen gapa,
Sig wrida af och an och tusen miner skapa,
Dess röst wår Eric hördt, men ej dess ord förstod;
Ty rördes i hans kropp hwarenda droppa blod.
Han wille ut igen men kan ej dörren hitta,
En gast så höflig war at han bad Eric sitta:
Men Eric blef förskräckt och fant ej något råd:
Han ägde manligt mod, men aldrig öfwerdåd.
Här funnos qvinfolck ock som djupt för honom nego:
Men härwid Erics hår gerad i högden stego,
Han tänkte: Jag är Dräng, kanske jag i en hast,
Kan här bli trugat till at wigas wid en gast.
En sådan tanka snart en billig afsky wäkte;
Han ägde ingen lust att öka gastars släkte,
För detta släktskap han en gruflig afsky bar;
Han sökte komma ut men måste stadna qwar.
Han wiste ej om han war waken eller drömde,
Men detta äfwentyr han ej så lätt förglömde.
Prädikan geck förbi, de började sin sång
Och Eric stod helt tyst vid dörren i en gång.
Han tykte wäl till halfs han kände melodien,
Men sången geck så matt som lätet utaf bien.
När sången slutad war, så föllo de på knä,
På gammalt brukligt sätt, som folk, men ej som fä.
De ljusen som så klart förut i kyrkon brunno,
De släktes i en hast och gastarna förswunno:
Dock kom der först en gast och talde honom till
Och sade: Säg min wän hwad du bland döda will.
Wår Eric wågar ej med denna gasten tala;
Men gol ett litet ord som tupparna plä gala.
Det sägs at ingen gast förbidar tuppens rop:
Men gerna kort förut far neder i sin grop.
Wår gast ej mera will den muntra gossen skräcka,
Men lindrigt will han dock för förwett honom knäcka:

Han honom gaf en klapp på kinden med sin hand,
Hwarefter syntes strax en grof och mörkblå rand.[1]

Eric befrias af klockaren, som kommer för att sopa kyrkan, ty:

När spöken fata bort så lemnas alltid mull,
At mäst hwar enda bänk af sådant tyg är full.

När han på kyrkovallen för fadern berättar händelserna blir denne helt förskräckt och lyckönskar Eric till att så lätt hafva sluppit undan; ofta händer det, "at den som julenatt i kyrkan går för tidigt, har blifvit mördad först, sen hackad små som kål".

Genom sitt bredt beskrifvande manér, som trohjärtadt återgifver hvarje enskildhet och lyser af godt humör, står Livin närmare sextonhundratalets skalder än sin egen tids. Hans största fel är att han håller alltför litet månta med detaljer; han är ofta grofkornig, men egendomligt nog är han aldrig tvetydig, och han söker heller aldrig att utmåla en sida af de naturliga behofven, som äldre humorister med Rabelais i spetsen gärna dröja vid. Finkänslig är han icke, men det var en egenskap som ännu icke var uppfunnen. Sin fröjd har han af att utmåla fester och gästabud. En af hans bästa skildringar är beskrifningen på julaftonen oeh dess förberedelser:

Med mörkt och hiskligt slask den kulna hösten lider,
Man wet ej ordet af förr än till Jul det skrider.
Då wisar wintren sig med isglopp, snö och frost,
Som fägnar Eric mer än bästa Julekost.
Han gladdes långt förut at få på släden åka,
Och slippa Juledag i bara smutsen tråka.
Den dagen föll nu in; men Juleafton först;
Då såg man all slags bot för hunger och för törst.
Alt öfwerflödigt war; det kan jag intet neka;
Man lät en kostlig gris i heta ugnen steka,
Som endast fyra dar på werlden sedt sig mätt;
Blef snart igenom stekt och blef en kostlig rätt.[2]

---

[1] Bok II, 6 kap.
[2] Bok II, 5 kap.

Här öfverväldigas författaren så af sina minnen, att han icke blott berättar för oss den lille grisens korta lefnadssaga utan äfven hans syskons mera borgerligt fridfulla ungdom. Sedan han derefter gjort en hastig digression om julbak — en epiker har rättighet att infoga episoder i sin berättelse — återtager han tråden på följande sätt:

Den lilla grisen togs ur ugnen ut med rakan.
I stället för en duk på bordet låg ett lakan.
Som mästadels war rent, allenast några dar,
Wår Gumma det för sig på sängen brukat har.
Det räknas ej så nog om det var något smutsat;
För öfrigt allting war ordenteligen putsat.
Nu bars ock maten fram, ty alt war wäl tillreds:
Man såg hur hwar för sig med detta var tillfreds.
Först sattes bränwin fram at reta upp ap'titen,
Sen kom bemälte gris fast han war något liten;
Samt ärter, lutfisk, fläsk och korf och saltat kött,
Förutan smör och ost och peppar som war stött.
Julafton ser man ej, at mat, som eljest, delas:
Men hwar tar för sig själf så snart som något felas.
På fläsket lades först med hela lagret an,
At flottet öfver allt om mun och fingrar rann.
Och sen man härutaf förtärt ett wackert stycke,
Så sattes ärter fram men deraf åts ej mycket,
Ett kannfat aldrahögst förtärdes nu per man,
Ty bättre ärteslag man ej i Sochnen fann.
Det war ock ändtlig sant at de ej koktes mjuka;
Dock wiste Hustrun dem på många sätt at bruka:
Ibland hon derutaf lät mala präktigt mjöl
Och kommo det bland malt så gaf det präktigt öl.
Ej eljest såsom nu så feta ärter wankar,
Ty uti hwardagslag, togs endast twenne dankar:
Julafton nödigt war at bruka mera krus,
Ty lades då deri twå sköna Juleljus.
Man kan då sluta lätt at desse woro feta,
De kunde hos en död, snart sagt aptiten reta.
Sjelf Bonden åt så starkt at han när blifvit sjuk,
Hans mage wille knapt på några da'r bli mjuk.
Om han ej då och då emellan, bränwin supit,
Så had' han känna fådt hur hwarje ärta krupit:

Men denna ljufwa saft betog dem deras lopp
Och satte makt och mod uti dess matta kropp.
När hwar och en fädt nog af denna sköna rätten,
Bar Eric fatet ut, gaf bandhund sista sqwätten,
Som fast han stod i band, högt upp på Eric sprang
Och gaf ett glädje skall med en fördubblad klang.[1]

I samma omständiga stil fortsättes beskrifningen med skildringen af juldagen, som börjar med julottan och slutar med dans och pantlekar.

Mat och brännvin mera än psalmsång och predikan utgöra omkvädet i denna bondefest, hvilken slutligen tröttar genom sin enformighet. Icke ens de olika hemsökelser af spöken som Eric — han är född med segerhufva — är utsatt för kan i längden upplifva detta enahanda. Men målningen af bondens hvardagslif är sällspordt trogen, och knappt något svenskt poem från denna tid torde kunna uppvisa en motsvarighet härtill. Något försök att försköna sitt ämne och poetiskt omkläda det gör författaren aldrig. I bok 2, kap. 7 förekommer en episod, som i detta afseende är typisk. Under julottans morgongudstjänst flyga små foglar in genom fönstret och fladdra kring den stora ljuskronan:

Små foglar sågo på hur Juleljusen glindra
I Kyrkan flögo de och tjänsten något lindra.
Och fast de woro små, de hade präktigt swalg,
På nykter mage de dock längta efter talg.
De sågos här och där af ljusen bitar płäcka,
Och wille med gewalt på denna rätten päcka;
Ty fast man körde dem wäl hundra gångor bort,
Instälde de sig dock ånyo innan kort.
I Kyrkans kors här sågs en stor och präktig krona,
De wiste ej en gång en sådan prydnad skona.
Der war en tafla på af skönaste emaille,
De skämdes dock ej för at der begära talg.
I början wäkte de i Kyrkan mycket buller:
Men klockarn sände ut en hoper små patruller
Som körde några ut fast andra kom igän,
Dock ledsna de till slut åt sådant glapp och ränn.[2]

[1] Bok II, kap. 5.
[2] Bok II, kap. 7.

Huru vackert är icke detta motiv: småfåglarna som under julottans gudstjänst fladdrade kring juleljusen. Hvilka fromma bebetraktelser skulle icke en sådan tafla uppväckt i en medeltids munks sinne, eller hur osökt skulle icke en modärn skald symboliskt omtolkat den. Livin förlorar icke ett ögonblick sin nykterhet. Han återgifver motivet just som han sett det, men höjer sig icke ett ögonblick från detta bondeepos vanliga nivå: också fåglarna liksom människorna under en holländsk kermesse lefva här endast för maten. Men i detta sega fasthållande vid hvad han sett och hört ligger också hans styrka, och det är skildringens trovärdighet, som ännu i dag förlänar dikten ett visst värde.

Det bör för öfrigt slutligen framhållas, att det icke endast är Peder Paars, som tjänat författaren till förebild. Äfven andra litterära källor hafva inverkat på framställningssättet. Detta framgår redan af arbetets allmänna plan. Dikten har formen af en lefvernebeskrifning, som börjar med en omständlig skildring af hjältens födelse och som skulle slutat med hans död eller sena ålderdom, såsom vi säkert kunna antaga med tanke på liknande berättelser. Det kan nu tyckas som om denna plan utan vidare skulle gifvit sig själf för författaren; men detta är icke så självklart, som det kanske skulle kunna förefalla. Peder Paars har en helt annan komposition. Den uppräknar visst icke hvarje händelse i hjältens lif med samma yttre trohet, som Livin skildrar Eric Jonssons lefverne. Holberg flyger igenom sitt ämne; perspektivet formar sig till en lång gata af komiska situationer, men någon allvarlig utredning af sin hjältes lif har han aldrig ärnat gifva. Den biografiska form, som Livin använder, förekommer ofta i sjuttonhundratalets engelska romaner fullt medvetet användt i psykologiskt syfte. Så t. ex. i Tom Jones och i rent karrikerad form i Tristram Shandy. Det är dock icke på denna art af framställningar, som bör tänkas, utan på den rent yttre, kronologiska uppradning af äfventyr och händelser, som utmärka de tyska folkböckerna och första romanerna under femton- och sextonhundratalen. Äfven i dessa är det icke ovanligt, att författaren mer eller mindre detaljerat följer sin hjälte från vaggan till grafven. Til Ulspegel, Riddar Finke, Simplex Simplicissimus

äga detta kompositionssätt. Att denna läsning icke var Livin okänd framgår af en uppräkning, som förekommer i andra bokens första kapitel:

Uti Historier han elljest nog sig öfwat:
Men köpte ingen förr än han dess wärde pröfwat.
Han af de bästa slag en artig samling gjordt
Och minnet räkte till så uti smått som stort.
Ullspegels äfwentyr war en ibland de bästa,
Der ser man hwad för puts han spelat mot sin nästa;
De woro wäl ibland ej af den finsta smak.
Dock stundom muntert skämt; ty det war mäst hans sak.
Om Riddar Finkes färd med alla dess bedrifter,
Fans tryckt en hel Octav ibland hans andra skrifter.
Man finner saker der som öfwergå förnuft
Ty Riddarn bräns i sjö och drunknar uti luft.
Hans samling innehöll för öfrigt intet sladder
Som till exempel: när en bonde böd till fadder,
Så sände han sin dräng at Hobergs-Gubben be,
Der får man ock portrait af samma Gubbe se.
Han gaf till fadderskänk så nog en dräng kan bära
Och frågar om han sedt en annan mer förära
Då drängen sade ja: Tills han så mycket fådt
At han med största plats med bördan hem åt gådt.
Marcolphi wittra wärk ett prof af största snille,
När Salomon och han hwarannan fresta wille.
En högst upbygglig piece; den i hans samling war,
Fast man hos lärde män, den ofta saknat har.
Här fants en saga ock, som sig på sanning stödde,
Hur Carsus slog sin Bror, at mäst till döds han blödde,
Hur Lejoninnan sen tog honom i förswar
Och med all aktsamhet till sina ungar bar.
På alt uptänkligt sätt ett willdjur honom tjenar
Och åt så kär Eleve hon Moders hjerta lånar;
De åto med apptit förutan disk och duk;
De passa up hwaran när någon kändes sjuk.
Här ses hur wilda djur sig också låta tämja;
Här märktes intet kif, men enighet och sämja.
Den ena gärna på den andras ögon såg
Hwad man förborgat hölt och i dess inre låg.

En Chrönika der war hwars namn jag ej fådt weta,
Men efter sådant wärk man länge nog får leta.
Det war ett gammalt tryck i denna lärda bok;
Den henne skrifwit har war intet någon tok.
När man i henne såg så kändes blodet gäsa;
Fast ingen war så slug som kunde henne läsa.
Ja, Klockarn ej en gång ett enda ord förstod
Dock troddes denna bok upbygglig, rar och god.
Härnäst här äfven fants en saga om Helena;
Der ser man olycksfall med dygden sig förena:
Men skönhet som stod ut de aldrawärsta prof,
Tili slut dock want sin pris och blef ej lasters rof.
Han ingen Catalog på sina böcker hade;
Fast han dem hwarje dag i bästa ordning lade.
Hans wisor woro fler än jag dem teckna kann;
Dem fäste han i hop tillsammans i ett bann.
Der funnos ämnen nog, för gamla och för unga,
För hwem som hade lust i denna boken sjunga.
Ej war der en af dem som war den andra lik,
En inhölt endast skämt, en på Moral war rik.[1]

Af dylikt folkligt, troligen tyskt ursprung är hela det parti, som handlar om hexan Sisla och hvilket af Pluto berättas för Jupiter. Det upptager i dikten kapitlen 4–8 af första boken. Det sönderfaller i tvenne berättelser, och båda dessa illustrera det folkliga ordstäfvet, att en elak käring är värre än djäfvulen själf. Det börjar med en berättelse om, hur Pluto lärt känna Sisla. Han hade förgäfves sökt stifta ofred mellan tvenne makar, som alltid lefvat i sämja. Sisla åtager sig mot ett par nya skor att göra dem osams. Sisla besöker först hustrun och inbillar henne att på mannens hals växer ett långt hår, som kan vålla skada, om det ej borttages. Hon borde derför sedan mannen insomnat skära bort det med en rakknif, som hon skulle dölja under hufvudgärdet. För mannen berättar den gamla hexan, att hustrun ärnar mörda honom. När han ser, att hon, sedan han lagt sig, förfar som Sisla förutsagt, tror han på hexans berättelse och slår hustrun halft ihjäl. Sisla får sina skor, och det dröjer i sex veckor, innan makarna försonas.

[1] Bok II, kap. 1.

I det andra äfventyret, i hvilket Sisla öfverlistar Pluto, är det en köpman, som spelar hufvudrollen. Denne hade förskrifvit sig till mörkrets furste mot löfte att alltid hafva tur i köpenskap; upphörde denna skulle han vara fri från kontraktet. Köpmannen säljer också med stor vinst allt hvad som faller i hans händer: rostigt järn, kattor m. m., men när det börjar lida mot tiden, då han skall tillfalla Pluto, vill han gärna blifva fri från kontraktet. Sisla förstår att så råda, att det lyckas. Hon har under tiden hamnat på en slags asyl eller fattiggård för gamla kvinnor, och hon uppmanar nu köpmannen att förvärfva alla hjonen samt föra dem ombord på sitt skepp. Han lyder hennes råd, far sedan från hamn till hamn utan att kunna sälja de smutsiga och trätlystna käringarna. När Pluto anländer för att hämta köpmannen, blir han något öfverraskad af situationen, men när han bland gummorna upptäcker Sisla, förstår han sammanhanget och begifver sig skyndsamt bort, låtande alla tankar på köpmannen fara.

Dessa båda historier hafva säkerligen inkommit från någon tysk folkbok af en eller annan art. För detta antagande talar hela deras struktur. Båda återfinnas också som svenska folkböcker, fast jag endast påträffat dem från en senare tid. Berättelsen om köpmannen återfinnes i följande skillingstryck:

De flesta Flickors beklagansvärda lott jemte fruarnes angenäma svar; och på köpet Enkornas tillägg, den 24 Juli 1826. Hvarefter följer Trollpackan eller den räddade Köpmannen (Saga). Stockholm, 1826, tryckt i Wennlundska boktryckeriet.

(I Uppsala Universitets bibliotek återfinnes detta tryck under signatur *Folkvisor* 1825—1832 VI. a.) I slutet af "sagan" uppgifves att den är tagen ur en dikt från Konung Carl XI:s tid.

Sagan är mycket kort; den fyller endast två sidor i oktavtryck, men motivet, fast ej så färgrikt utspunnet som hos Livin, är i hufvudsak det samma.

Berättelsen om käringen som stiftade osämja mellan tvenne makar läses i ett annat skillingstryck:

En märkwärdig Historia, som lemnar den upplysningen om att, »Hvarest Djefvulen icke sjelf kan komma, dit skickar han en gammal

Kärring» *af F. Röse. Öfversättning från Tyskan af A. A. W. Wexjö 1847. Hos A. G. Deurell. Med egen förlagsrätt.* (I Uppsala Universitets bibliotek under signum: *Sagor och Folkskrifter 1847—1848. X, n:o 43*).

Äkta paret är här namngifvet. Mannen heter Kaspar och är jägare; hustrun heter Mariandel. Både i dessa namn samt i andra småsaker bär sagan vittne om att hafva i någon mån rönt inflytande af det nyromantiska sagoberättandet. Motivet är väsentligen detsamma som i Kyrkostötoschopia.

Hvem var Nils Nyberg?

Af

Johan Mortensen.

Det var först då *Kapten Baggfots papper* började att publiceras i Polyfem, som denna tidning väckte uppseende i vidare kretsar. Man började också strax gissa, hvem som dolde sig bakom pseudonymen *N. N.* eller Nils Nyberg, hvilken själf angaf sig som författare till dessa tungusiska reseminnen. Ute i landsorten antogo gissningarna ofta de mest fantastiska former. Så berättar Clas Livijn,[1] att man nere i Västergötland trodde Nils Nyberg vara en grosshandlare Bagge. Det torde väl vara namnlikheten, som gjort den för öfrigt åtminstone som vitterlekare okände grosshandlaren oskyldigt misstänkt att hafva författat dessa bitande paskiller.

I Stockholm tyckas däremot att döma efter Journalens och Nya Postens angrepp misstankarna redan tidigt hafva samlat sig kring den unge biblioteksamanuensen Lorenzo Hammarsköld. Därom vittnar hela historien med det i Wikfors boklåda uppsnappade brefvet, en händelse som relateras i Journal för Literaturen och Theatern N:r 88, 1810, under rubriken: *Något till upplysning om namnet Nils Nyberg.* Det heter i denna artikel: "Herr Nils Nyberg har varit oförsiktig nog att i Hr Lorenzo Hammarskölds vård anförtro ett bref ifrån utgifvaren af Polyfem, och Hr Lorenzo Hammarsköld har åter varit oförsiktig nog att glömma detta bref efter sig tillika med andra bref, hvaraf man skulle kunna sluta, att, om icke Hr Hammarsköld verkligen är Hr Hammelfot, han dock måtte vara Hr Nyberg."

[1] Hammarsköldska brefsaml. 14 okt. 1810, Livijn till Hammarsköld.

Likaledes har Carl Lindegren i sitt svar på Nils Nybergs artikel om den Tungusiska teatern ett par uttryck, som otvetydigt sikta på Hammarsköld som författaren. "Ni är ju student, om ej magister", utbrister han, och längre ned i samma artikel syftar han ännu tydligare på Hammarsköld, då han säger: "Man börjar tro att ert verkliga namn är Hammelfot, fast ni på skryt kallar er Baggfot."

Ett annat bevis på att man misstänkte Hammarsköld vara N. N. ligger i Hammarskölds anhållan, att Livijn skulle låta afskrifva ett Nybergskt bref, hvilket han motiverar därmed, att Askelöf troligen misstänkte honom vara Nils Nyberg.

Detta rykte, att Hammarsköld var Nils Nyberg, återfinner man äfven längre fram i tiden. I sina *Bref till Svenska Minerva* i Aftonbladet 1834 presenterar sig Palmær, som då skref under signaturen Nils Nilsson Nyberg såsom en son till salig Nils Nyberg. Hans beskrifning på denne sin fader vittnar om, att han därvid tänkt på Hammarsköld. "Mycket har den aflidne berättat mig om sina och tants gemensamma äfventyr. Begge tjente vi — sade min fader — hos Cyklopen Polyfem. Än biträdde vi honom att klippa den goda smakens elektoralgumsar och gladde oss åt deras bräkande under operationen, hvilket stundom var retoriskt, stundom poetiskt men alltid ljufligt; än hjelpte vi till, då han, såsom en ny Simson, släppte satirens räfvar med glödande eldbränder i svansen in på vitterhets-filisteernas kålåkrar, och det ena kålhufvudet efter det andra förbyttes i rök och aska; än togo vi oss en lustridt på åsnan Markall, än kokade vi sirapskarameller åt lilla Phosphoros, som gick i kolt... Min salige fader hade föröfrigt många yttranden, hvilka som glödande gnistor kommo ur hans mun på samma gång som han blåste den ymniga tobaksröken ifrån sig, ty han var en stor tobaksrökare och quad om tobakspipan sålunda:

Du är det yppersta nöje, ty du är satir på dem alla...

Då jag frågade honom, hvarför han i senare tider slagit sig så helt och hållet från all kritik öfver teatern, svarade han: "Min son, det är ett dåraktigt försök att vilja rensa hönshus för att deraf göra tempel åt Apollo"... Då jag påstod att Tegnér är en stor skald, jakade min fader, och blåste derpå några väldiga rökbubblor ur

munnen. Jag sade Tegnér är en originel skald och min fader svarade helt saktmodigt: "Vet hut, min son!" och lade Oehlenschlægers och Byrons skrifter framför mig på bordet.

Här finnas flera yttranden som oförtydbart åsyfta Hammarsköld: hans verksamhet som teaterkritiker, hans bedömande af Tegnér, hans egenskap af stor tobaksrökare och det ur Hammarskölds epigram "Tobakspipan" härstammande citatet. Ahnfelt nämner emellertid i noten till detta ställe i sin upplaga af Palmærs skrifter, att Nils Nyberg var Clas Livijn i full öfverensstämmelse med sina uttalanden i *Illustrerad tidning* 1876 och i skriften *L. F. Rääf af Småland*. I hvarje fall är detta icke Palmærs egen åsikt, ty längre ned i samma bref till Svenska Minerva svarar Nils Nyberg på sin sons fråga: "Finnas då inga yngre svenska författare, hvilka min far högaktar?" med att uppräkna bland andra Clas Livijn, d. v. s. enligt Ahnfelts åsikt sitt eget alter ego.

Emellertid någon verklig klarhet, om hvem Nils Nyberg var hade samtiden icke. Man rent af måste förvånas öfver den hemlighetsfullhet, som insvepte denna fråga. Till och med i de bref, som växlas mellan Hammarsköld och Livijn angående Nils Nyberg, talas aldrig rent ut om saken. Hammarsköld säger aldrig, att han är Nils Nyberg. Denna hemlighetsfullhet beror säkerligen bland annat därpå, att man icke litade på postverket; man kunde alltid riskera att brefven öppnades eller på något mystiskt sätt kommo bort. Gång på gång uttalas misstankar i denna riktning i de båda vännernas brefväxling, och Livijn hade själf några år senare tillfälle att se, huru saken praktiserades. Under tyska fälttåget hade han nämligen själf i uppdrag att öppna sådana bref, som kunde anses vara politiskt intressanta. I den Nils Nybergska saken bortsnappade också "Journalisterna" och öppnade ett bref från Askelöf till Nils Nyberg[1].

Dessutom var det icke nödvändigt för de båda vännerna att i brefven säga synnerligen mycket om denna pseudonym. Livijn tillbringade en hel månad i Stockholm — från midten af februari till

[1] Så skrifver Livijn till Rääf 4 maj 1810: »I dag har jag skrifvit till Herr Lars, hvarom du kan underrätta honom, i fall hans Bref skulle Wallmarkianskt behandlas».

midten af mars — just medan publikationen af de Baggfotska papperen pågick som lifligast, och därunder hade de rikligt tillfälle att anförtro hvarandra, allt hvad de kunde hafva på hjärtat. Denna omständighet bör man alltid hafva i minnet, ty säkerligen är det framför allt på grund däraf som så litet sippradt ut angående denna pseudonym.

Säkerligen voro Hammarsköld och Livijn de enda som helt kände hemligheten. Att Livijn var till fullo invigd framgår dels af åtskilliga ställen i Hammarsköldska brefväxlingen, hvarom mera nedan, dels af hans korta anteckning i sitt eget handexemplar af Polyfem, fast denna visserligen icke är vidare upplysande, tvärtom en gåta för sig. Redan Askelöf, som dock var hufvudredaktör för Polyfem, visste åtminstone i början intet, fast han väl troligen senare blifvit invigd; något säkert bevis för ett dylikt antagande finnes dock icke. L. F. Rääf gissade, att det var Hammarsköld, men så god vän han var med både Hammarsköld och Livijn, visste han det icke, såsom det framgår af hans svar till dåvarande docenten C. D. af Wirsén,[1] där han säger: "Hvem Nils Nyberg var, känner jag således ej med visshet. Framställandet af denne okände var tvifvelsutan grundadt dels på ungdomshugen att leka gömma, dels i afsikten att reta allmänhetens nyfikenhet och gifva de oinvigda medkämparne förtröstan att vid behof af hjelp i trångmål finna henne af denne Deus ex machina; men jag förmodar liksom Tit., att Hammarsköld var den sannskyldige."

Den djupaste orsaken, hvarför man i fosforistiska kretsar höll på att Polyfems författarehemligheter icke fingo brytas var den, att man därigenom kunde utsätta de olika författarne för förföljelse och äfven minska den glans, som utstrålade från den mystiske Nils Nyberg. Detta framträder tydligen år 1819, då Hammarsköld var sysselsatt med förberedelserna till sin vitterhetshistoria. Han ärnade där angifva de olika författare, som uppträdt i Polyfem. Livijn, upprörd öfver denna oklokhet, underrättade därom L. F. Rääf och denne svarade följande:

[1] Originalet i Rääfska ark.; till större delen aftryckt hos A. AHNFELT, *L. F. Rääf af Småland*, I, sid. 15.

"Lorenzos föresats om yppandet af alla Polyfems författare är, huru man den må betrakta eller söka ursäkta, dock ett uselt streck. Denna hemlighet tillhör honom icke ur något skäl och en godtycklig behandling deraf är honom ej, mig veterligen, af någon upplåten. Alla personerna skulle dervid förlora, allra mest i detta ögonblick då kanske Polyfems syfte är mera i sjunkande än förkofran, och då till försvar mot den störtskur af ovett, som Allmänna Journalen skulle låta regna, ingen annan organ finnes än benranglet Literaturtidningen, hvilken hela verlden afskyr som en vålnad. Lorenzo sjelf, matt stridande mot sina fienders oupphörliga anfall, synes ega nog att sköta med de redan befintliga utan att påkalla ett förbund mot sig både af vänner och ovänner. Saken, liksom all annan, har vunnit af hemligheten; upptäckt skulle den till största delen framställa blott för allmänheten obekanta namn och den glans som nu omgifver den mystiske Nils Nyberg vore förlorad för honom och hans syfte, så snart publiken bakom masken igenkände en person, som den vant sig att beskratta."

När frågan om författaren till Kapten Baggfots papper första gången upptogs till litteraturhistorisk behandling, var det emellertid icke såsom man efter ofvanstående rykten skulle hafva väntat Hammarsköld utan Clas Livijn, som utpekades såsom artiklarnes författare. I sina *Bidrag till Sveriges Litteraturhistoria,* 2 hft., sid. 32, nämner nämligen Fryxell bland Polyfems medarbetare äfven Livijn "dock i början under namnet Nils Nyberg". Huru hade Fryxell kommit till denna åsikt? Enligt noten, sid. 33, ofvan cit. arbete, tyckes C. A. Agardh hafva varit den egentlige sagesmannen. *Utan skäl* var det således i hvarje fall icke som Fryxell kommit till denna mening såsom Börje Norling i *Nya skolan,* sid. 133, not., vill påstå. Men väl vore skälen svaga, om de endast hvilade på C. A. Agardhs auktoritet, såsom vi numera med lätthet kunna inse. Ty Agardh, som lefde i Lund, redan när de Nybergska bidragen publicerades, hade icke närmare reda på Polyfems hemligheter, och under tillfälliga Stockholmsbesök eller genom frågor i sina bref fick han säkerligen icke veta mycket, eftersom han redan vid hemkomsten från sin utrikesresa var temligen misstänkt för ljumhet i sin fosforistiska

trosbekännelse. Huru litet han faktiskt visste framgår af hans bref till Hammarsköld den 28 februari 1811, där han direkt frågar: "Hvilka skrifva uti Polyfem?" I ett annat bref till Hammarsköld, juli 1810, se FRUNCK, *Bref rörande Nya skolans historia,* sid. 104, yttrar han sig berömmande om Polyfems artiklar i allmänhet och tillägger: "I synnerhet är 'Till Carl Lindegren' ett af de förträffligaste stycken, jag nånsin sett; jag misstänker författaren. Och för *mig* bör han väl kunna tillkännagifva sig. Jag får dock tillstå, att jag ej tilltrodde honom denna genre. Din antikritik är förträfflig, och skall hölja de "dubbelklöfvade, ollonfrätande, borstiga hoparne med blygd". Det är icke fullt klart, hvem Agardh här åsyftar såsom författare af artikeln "Till Carl Lindegren". Man skulle nästan kunna tänka sig, att han afsett Livijn, eftersom han i följande period riktar en speciell soulagerande komplimang till Hammarsköld.

Därmed må nu förhålla sig, huru som helst, under inga förhållanden kan man tillmäta Agardhs vittnesmål i denna sak någon större betydelse. Hvilar Fryxells yttrande på denna auktoritet, är det följaktligen icke af stort värde. Men enligt en uppgift af A. Ahnfelt i *Illustrerad tidning* 1876 skulle Fryxell till honom vid något tillfälle hafva yttrat, att man i Livijns umgängeskrets allmänt antoge, att Nils Nyberg vore Livijn. Förutsatt att man vill fästa någon större vikt vid detta yttrande, uppstår helt naturligt den frågan, huru detta rykte uppstått och kunnat aflösa det tidigare. Beror det helt enkelt därpå, att Hammarsköld, som tidigt bortgick, mot slutet af sitt lif var ännu mindre ansedd än då striden utbröt, under det att Livijns rykte under tjugo- och trettiotalen var i ständigt stigande. Han var då en allmänt bekant personlighet, berömd såsom författare till Spader Dame, känd för sina kvicka parentationer i tidens ordenssällskap, åtnjutande anseende som ett skarpt hufvud, duktig polemiker i tidningspressen o. s. v. Livijn var Olof Mollbergsson och hvad man säkert visste, var att han deltagit i författandet af "Markalls sömnlösa nätter" och att han öfverhufvud medverkat i den fosforistiska polemiken. Har därför helt enkelt den allmänna meningen också förvandlat honom till Nils Nyberg?

Men Fryxell kan också hafva haft säkrare källor för sitt yttrande. Han stod ju under ett visst skede af sitt lif fosforisterna

nära och kände Livijn själf och detta på en tid, då man kan tänka sig, att denne icke så mycket hållit på hemligheten. Fryxells mening *kan* således bero på något yttrande af Livijn själf, fast kanske i någon mån missförstått och förstoradt.

Jag skall sedan undersöka, om man på denna väg kan finna något stöd för ryktet, att Clas Livijn på ett eller annat sätt varit identisk med Nils Nyberg. I hvarje fall upptogs denna Fryxells åsikt af Malmström i dennes "Svenska Vitterhetens historia", IV, sid. 319 och 327.

Länge fick emellertid detta antagande icke stå oemotsagt. Den Hammarsköldska brefväxlingen hade under tiden blifvit tillgänglig för forskningen, och där fann man snart vittnesbörd, som förde i en annan riktning. I sin monografi öfver Clas Livijn fastslog dåvarande docenten C. D. af Wirsén, att Nils Nyberg vore identisk med Lorenzo Hammarsköld, men däremot icke med Livijn. Hans hufvudsakliga skäl för detta påstående voro följande:

1) Livijn vistades vid denna tid i Vestergötland, och han kunde därför svårligen hafva den kännedom om teaterförhållandena och aktörerna i Stockholm, som röjer sig i skriften om Tungusiska teatern. Hammarsköld hade däremot den noggrannaste kännedom om dylika saker. Redan tidigare hade han anfallit aktören Ahlgren.

2) Om Livijn varit författaren till dessa artiklar är det märkvärdigt, att i den Hammarsköldska brefväxlingen, där så många bref af Livijn finnas just från denna tid, icke ett ord därom nämnes.

3) Det mot Polyfem fientliga tidningspartiet sökte komma hemligheten med N. N. på spåren. För detta ändamål uppsnappade man bland annat ett bref från Askelöf till N. N. I Journalen för 1810 förekommer i n:o 88 en artikel med anledning af detta bref med öfverskriften: *Något till upplysning om namnet Nils Nyberg, den föregifne insändaren af Kapten Baggfots papper i Polyfem* (Insändt). Denna artikel börjar: "Herr Nils Nyberg har varit oförsiktig nog, att i herr Lorenzo Hammarskölds vård anförtro ett bref ifrån utgifvaren af Polyfem, och Hr. Lorenzo Hammarsköld har åter varit oförsiktig nog att glömma detta bref efter sig tillika med andra bref, hvaraf man skulle kunna sluta att om icke Hr. Hammarsköld verkligen är Hr. Hammelfot, han dock måste vara Hr.

Nyberg." Här utpekas således på grund af det uppsnappade brefvets innehåll Hammarsköld såsom Nils Nyberg.

4) Det mest afgörande beviset finner Wirsén emellertid i Hammarskölds bref till Livijn af den 1 oktober 1810, i hvilket det heter: "Nu en kommission. Jag fruktar, att Askelöf fått misstankar om att jag är Nils Nyberg, och ur dem vill jag nödvändigt taga honom." Han beder därför Livijn att afskrifva ett medföljande bref och afsända det till utgifvaren af Polyfem. — "Af detta bref", tillägger Wirsén, "torde det väl vara bragt, om icke till visshet, så dock till den högsta grad af sannolikhet, att Hammarsköld var Nils Nyberg."

5) I bref af den 14 oktober 1810 till Hammarsköld berättar Livijn, att Hammarsköld icke var väl anskrifven i landsorten, men att man ändå där beundrade Nils Nyberg.

7) Anföres ett bref af Rääf, i hvilket Hammarsköld uppmanas att icke glömma de medel, som gjorde segern öfver Journalen så lätt: "den hedersmannen Nils Nyberg har väl ännu icke uttömt allt sitt löje".

8) Om Livijn vore Nils Nyberg, vore det mer än underligt, att i den stora samlingen af de Livijnska handskrifterna icke funnes någon enda af de Baggfotska artiklarna.

9) *För* Livijns författareskap talar möjligen endast en omständighet, nämligen ett par artiklar, som finnas bland Livijns papper, undertecknade *Måns Nyberg* och som återfinnas tryckta i tidningen *Anmärkarne* n:r 9, den 1 mars 1820. Måns Nyberg presenterar sig här som en broder till Nils Nyberg. Men, anmärker Wirsén, "det synes sannolikare att Livijn roat sig med att upptaga den af Hammarsköld för tio år sedan tillställda mystifikationen."

Wirsén afslutar sin skarpsinniga undersökning blygsamt och försiktigt med följande ord: "På grund af hvad som nu blifvit anfördt, torde man imellertid tillsvidare böra frånkänna Livijn och tillerkänna Hammarsköld namnet Nils Nyberg. Kanhända kan frågan någon gång fullständigt utredas; vi hafva nu närmast velat visa, att det bestämda påståendet om Livijns författarskap liksom det framkommit utan anförande af några egentliga grunder, med grunder kan bevisas osannolikt, till dess något nytt uppslag blifvit gifvit i ämnet."

De bevis, som Wirsén anför äro af olika värde, och det kan möjligen vara af ett visst intresse att från denna synpunkt som hastigast skärskåda dem. Mot n:o 1 skulle man kunna invända, att det visserligen är sannt, att Livijn vid tiden för författandet af teaterbrefvet vistades i Västergötland och därför icke ägde någon kännedom om teaterförhållandena i Stockholm. Men han hade vistats där omkring 1805, och såsom hans bref utvisa hade han då flitigt besökt teatrarna och ständigt underhållit Hammarsköld med nyheter om skådespelen och aktörerna. Teaterförhållandena hade under dessa fem år icke nämnvärdt förändrats, reportoiren och aktörerna voro ungefär desamma. Dessutom är skildringen i det Baggfotska teaterbrefvet synnerligen allmänt hållen. Från denna synpunkt sedt finnes intet skäl, hvarför icke Livijn skulle kunna hafva skrifvit detta parti af Kapten Baggfots papper.

Mera öfvertygande verkar det, att Hammarsköld obestridligen hade mest intresse af att skrifva detta bref på grund af sin verksamhet som teaterkritiker i "Journalen" och de välbekanta händelser, som därmed voro förknippade.

Äfven andra skäl tala för att det är Hammarsköld, som är författare till teaterbrefvet.

I artikeln "Till Carl Lindegren" yttrar Nils Nyberg: "Efter er förklaring skall Kotzebue och Thlasp vara samma person. I alla fall känner jag Thlasp som en äkta abderit, och kan ni med honom göra närmare bekantskap, om ni läser Abderiternas historia af Wieland."

Det är från detta senare arbete, som Nils Nyberg upptagit namnet Thlasp, men många andra drag i Kapten Baggfots papper hafva inspirerats af Wielands satiriska roman från det gamla Grekland. Själfva grundidéen till brefven är säkerligen densamma som i Wielands Abderiten. Under form af en satir mot innevånarne i det gamla Abdera förlöjligar Wieland sina egna landsmäns estetiska omogenhet och narraktighet. I en satir mot tunguserna angriper Hammarsköld på samma sätt den härskande smaken i Sverige.

Likaledes är det säkerligen från Wielands arbete som Nils Ny-

berg fått idén till sin parodi af alexandrinerna i de franska tragedierna, hvilka förlöjligas såsom grodors kväkande i Brekek, koax, o. s. v. Denna parodi går visserligen ytterst tillbaka till Aristofanes "Grodorna", men den finnes äfven i Abderiternas historia, tredje boken, femte kapitlet. Öfverhufvud har hela skildringen af den tungusiska teatern sin motsvarighet i Wielands satir öfver teatern i Abdera. Man jämföre *Geschichte der Abderiten*, tredje boken, kapitel I—V.

Men Wieland är en författare som ganska mycket lästes af Hammarsköld. Däremot finnes det icke spår af att Livijn tagit någon närmare befattning med den Wielandska romanen.

N:o 2. "Om Livijn skulle varit författaren, är det bra märkvärdigt att i den Hammarsköldska brefvexlingen, där så många bref af Livijn finnes just från denna tid, icke ett ord därom nämnes." Därtill kan svaras, att det icke är mera märkvärdigt än, att det icke heller omtalas, att Hammarsköld är Nils Nyberg, ty äfven i brefvet af den 1 oktober 1810 säger Hammarsköld icke, att han är Nils Nyberg, men att han fruktar att Askelöf fått misstankar att så vore fallet. Skälet till denna hemlighetsfullhet ligger naturligen, såsom ofvan antydts, dels i fruktan för att brefven skulle kunna öppnas, dels var det icke nödvändigt att tala tydligare, då de båda vännerna under Livijns Stockholmsbesök hade haft rikligt tillfälle att utdebattera frågan.

Wirséns tredje skäl bevisar egentligen endast, att "Journalisterna" misstänkte Hammarsköld vara Nils Nyberg, och hans fjärde anförande uppenbarar strängt taget endast, att Hammarsköld var spiritus rector för honom. Brefvet af den 14 oktober gör det väl emellertid omöjligt att tvifla på, att Livijn här själf nämner Hammarsköld som Nils Nyberg. Till de öfriga punkterna i Wirséns framställning har jag ingenting att anföra. Jag vill blott slutligen tillägga, att äfven om man möjligen kan kriticera vissa af dessa bevis, måste man dock instämma i Wirséns yttrande, att sannolikheten talar för, att Hammarsköld var Nils Nyberg.

Hvad mera är, man kan med ytterligare flera sannolikhetsbevis styrka denna sats. Om man betraktar Livijns utveckling, så fin-

ner man, att han under åren 1803—1805 var ytterst lifligt inställd på att upptaga polemiken mot Akademien. Det är under dessa år, som han insänder dikter till Akademien, hvilka stredo mot den härskande smaken, som han skrifver sin kritik af Wallins Horatii öfversättningar och parodierar dennes och Leopolds manér. Men han fick under dessa år icke tryckt sina anföranden. Han lämnade Stockholm och lefde knektlif i Västergötland och Marstrand. Så småningom förlorade han allt intresse för litteraturen. Väl är det sant, att han 1809 var sysselsatt med att långsamt färdigskrifva, hvad som öfverhufvud blef färdigt af "David Lifbergs lefverne", men han var samtidigt så upptagen af dryckeslag och liknande råare nöjen, att både Hammarsköld och Rääf togo honom i upptuktelse i sina bref. Så skrifver den förre, 4 januari 1810: "Så i själ och hjerta ledsen och så ledsen öfver dig och för din skull vet jag mig aldrig ha förut skrifvit dig till. Förbannad vare den stund, då du först kom ned till Skaraborgs regimente, till Marstrand, för att der förderfvas och sedan bli ett föremål för dina tomhufvade förderfvares förakt! Du må skratta åt detta bref eller du må bli ond deröfver, jag har gjort min skyldighet, jag har gjort, hvad vänskapen och sorgen bjuda, jag har talat rent och uppriktigt. Och fortfar du, som du har börjat, så blir detta bref verkligen det sista i denna ton, ty då är det ej värdt att fylla mina bref med annat än det du nu på en tid helst sökt i dem, nyheter för dagen."

"Livijn, har du då kommit så långt i dåsighet, att intet annat kan förnöja dig än hvad som kittlar din nyfikenhet? Minns du den tiden, då du så ofta och så heligt försäkrade mig, att du troligen skulle bistå mig i striden för det rätta och sköna? Nu är tiden inne. Upp, bror, och kämpa!"

Här hafva vi de båda vännernas sinnesstämning strax före stridens utbrott. Hammarsköld full af entusiasm och tro på sin sak. Livijn redan på väg att skaffa sig andra intressen än de rent litterära. Är det troligt att den senare ett par månader därefter skulle varit färdig med de Baggfotska papperen? Sant är visserligen, att vännernas bref gjorde intryck på honom. En ångerfull, fast halft förargad ton gör sig märkbar i hans bref. Ännu mera verkade de

första numren af Polyfem. Hans stridshumör vaknar åter, och han lofvar att såsom medlem af Sällskapet för det löjliga göra sin plikt och sända bidrag. Det är dock först efter sitt besök i Stockholm, som han verksamt ingriper — och då voro redan flera af de Baggfotska papperen publicerade. Således i de ögonblick då dessa förbereddes var Livijn långt borta från alla tankar på den litterära stridens upptagande.

Den stil, i hvilken "Kapten Baggfots papper" äro skrifna, är dessutom en helt annan än Livijns. De äro skrifna i den nakna, lifligt berättande sjuttonhundratalsstilen: Voltaires prosa i den något tyngre form, som denna skrefs af Wieland. Författaren ilar från faktum till faktum utan att någonsin fördröja sig med bilder eller fördjupa sig i reflexioner. Endast här och där märker man spår af, att Thorilds prosa inverkat på stilen — ett gemensamt drag för de båda vännerna. Så t. ex. på följande ställe i artiklen om den tungusiska teatern:

"Här ser man Racines porträtt emellan Sophoclis och Calderons, Corneilles bredvid Shakespeares, Voltaires vid siden af Terentii och Senecas och Molières i bredd med Euripidis och Aristophanis. Således det plattäcka bredvid det bergstora och det känselmatta bredvid det kämpestarka."

De sista epiteten äro tydligen formade efter Thorildska mönster.

Livijns stil är alltid och öfverallt en annan. Den glider icke, den berättar icke, den borrar sig inåt. Den går aldrig raka vägen fram till målet, utan springer i underliga krokar. Det är en stil, som lärt af engelska och tyska humorister. Hans första prosastycke af någon betydenhet, "David Lifbergs lefverne", är en studie i Sternes stil. Olof Mollbergssons bidrag i Polyfem äro skrifna i kantigt snirklade perioder, som förråda, huru mycket deras författare sysslat med den juridiska kanslistilen, och de äro rikligt beströdda med infall och sentenser. Sändebrefvet dessutom imiterande bibelstil. Livijns språk är saftigare och färgrikare än Hammarskölds. Redan från denna synpunkt är det således otroligt, att Livijn skulle hafva skrifvit Kapten Baggfots papper.

Dessutom är Livijn alls ingen älskare af estetiska diskussioner.

Han erkänner själf sin inkompetens i detta afseende i mer än ett bref till Hammarsköld. Han kan visserligen uttala ett enskildt omdöme, men han baserar det alltid på sin personliga smak. Han deducerar det aldrig som Hammarsköld utifrån alla möjliga teorier och principer. Typiskt för honom är att af alla tidens estetiska frågor är det nästan uteslutande öfversättningsfrågan, som intresserar honom. Han kämpar ständigt mot det franska parafraserande maneret. Men han kämpar mera genom parodier än genom diskussioner: Wallin blir den utvalda syndabocken, som han gång på gång slaktar till ära för systemet. Generella estetiska omdömen har man öfverhufvud icke af Livijn. Men Kapten Baggfots papper är kanske den klaraste programskrift, som af svensk nyromantik riktas mot gamla skolan. Här har man på några sidor alla de väsentliga angreppspunkterna mot Journalen, mot Voltaire och Pope, mot den franska smaken, mot alexandrinerna, mot Kotzebue och hans familjemålningar. Shakespeare och grekerna upphöjas, fransmännen slås ned. Kort sagt här har man hela det program, som Hammarsköld med större seghet och större ensidighet än någon annan predikat i nästan alla sina skrifter.

Ett annat bevis af samma beskaffenhet har Rudolf Hjärne, utgifvaren af Livijns och Hammarskölds brefväxling under tidigare år anfört. (Se *Dagen före drabbningen*, LXIII, noten.) Hjärne påpekar, att den store poeten Amarulli vid sitt besök i tungusernas land gör bekantskap med Anakreon, som ledsagar honom och presenterar honom för de öfriga skalderna. Anakreon spelar således en hufvudroll i berättelsen; likaledes intager Homeros högsätet bland skalderna. Dessa båda grekiska skalder voro ju Hammarskölds älsklingar, liksom han öfverhufvud intresserade sig för den grekiska litteraturen. Livijn är däremot främmande för den grekiska världen. Denna anmärknings riktighet kan icke jäfvas af någon, som närmare känner de båda vännernas skaplynne. Lika bestämdt som Livijn gång på gång betonar sin inkompetens i rent estetiska frågor, lika säkert undviker han att beröra den grekiska litteraturen.

Det var närmast med anledning af Wirséns ofvannämnda framställning, som kamrer Werner, känd som ifrig forskare i den svenska

nyromantiken, och som legat bakom åtskilliga senare försök att utreda dess historia, yttrade sig om författarskapet till Kapten Baggfots papper. Hans anförande, hvilket närmast utgör en serie randglosor till Wirséns framställning, läses i *Svensk Bokhandelstidning* för år 1870 n:o 5, 7 och 10.

Den första af dessa artiklar innehåller ett utfall mot Malmströms framställning af romantiken. Han påpekar, att Malmström alls icke användt den Hammarsköldska brefväxlingen för sin skildring. I den andra artikeln hänvisas på några fakta, som ytterligare skulle stödja Wirséns antagande, att Nils Nyberg vore Hammarsköld. Dels framhålles vissa artiklar, som växlats mellan Nils Nyberg och Carl Lindegren i Dagligt Allehanda n:o 85, 87 och 94. Dessa kunna icke tänkas författade af Livijn, som då bodde i Västergötland. Vidare var det endast Hammarsköld, som kunde hafva intresse af teaterskildringen i Kapten Baggfots papper: de utgöra ett svar på det angrepp, för hvilket han själf varit utsatt. Slutligen finnes bland Hammarskölds bref 1810 dennes egenhändiga koncept till *Poetico-patriotiska skålar. Appendix till lärodikten Rimgastiaden,* ett af bidragen bland Kapten Baggfots papper.

Den tredje af dessa Wernerska artiklar handlar om Agardhs förhållande till nya skolan och belyser icke föreliggande fråga. Werners inlägg inskränker sig således i det stora hela till, att han uttryckte sitt gillande af Wirséns åsikt, att Nils Nyberg vore identisk med Hammarsköld.

Det var också denna, som sedan blifvit den härskande. Böttiger uttalade sitt instämmande i *Auroraförbundet,* Ljunggren, som ännu i "Ett minne från seklets början", rektorsprogram 1879, anslutit sig till Fryxells och Malmströms åsikt, har i *Svenska Vitterhetens häfder,* band IV, sid. 87, öfvergått till Wirséns antagande. Likaledes har Börje Norling ifrigt försvarat denna åsikt dels i *Upsalaposten* 1879 n:o 18, 21, 58, dels i *Nya skolan, bedömd i litteraturhistorien* samt i *Inledningen* till sin upplaga af Hammarskölds utvalda skrifter.

Mot denna åsikt har endast A. Ahnfelt tagit till orda i en artikel i *Illustrerad tidning,* 1876 n:o 11, samt därefter i sin skrift *L.*

F. Rääf af Småland, 1879. Ahnfelt har i diskussionen indragit ett par textställen, som förut icke varit använda, men hans framställning är oredig och full af oriktigheter. Då dessa redan påvisats och utförligt vederlagts af Börje Norling, särskildt i hans artiklar i "Upsalaposten", skall jag endast dröja vid några punkter, som äro nödvändiga för den vidare framställningen eller eljest belyser frågan.

Ahnfelt kan icke ansluta sig till vare sig Fryxells eller Wirséns åsikt. Redan den anteckning, som Livijn gjort i sitt exemplar af Polyfem angående Nils Nyberg, har kommit honom att tvifla. Dessutom är det otänkbart, att samma person kunnat skrifva både *Tungusiana* och *Baggfotiana* i Polyfem. Detta framgår både af pikturen och skrifsättet. Redan på grund af mängden af uppsatser måste signaturen Nils Nyberg betraktas såsom ett commune bonum för hela skolan, bak hvilket flera olika författare dölja sig.

Denna Ahnfelts slutsats hvilar på en falsk förutsättning. Man bör nämligen bestämdt skilja på *Kapten Baggfots papper* och *Tungusiana.* Redan i Polyfem äro dessa bestämdt söndrade från hvarandra. Alla artiklar, som tillhöra den förra gruppen, äro betecknade på ett särskildt sätt i Polyfem; antingen med en undertitel inom parentes *(Ur sjökapten Baggfots manuscript* eller *Ur Baggfots papper)* eller också undertecknade *Nils Nyberg, insändaren af Baggfots papper.* Utom de bref, som i saken skrifvits och undertecknats af Nils Nyberg, omfattar serien således följande skrifter:

1) *Prof af tungusernas vitterhet.* Polyfem, n:o 8 och 9.

2) *Täflingssång mellan de tungusiska storgenierna Amarulli och Struthio.* Polyfem, n:o 9.

3) *Amarullis resa till Poeternas land. I bref till den sköna Uzana.* Tre bref, Polyfem n:o 15 och 16.

4) *Om tungusiska theatern.* Polyfem n:o 18.

5) *Till Herr Carl Lindegren.* Polyfem n:o 25 och 26.

6) *Försök till öfversättning af ett par tungusiskt klassiska skaldestycken (Kärleken* och *Ryktets tempel).* Polyfem n:o 32.

7) *Poeten Markalls apotheos eller Rimmarnes sång till Makalls ära.* Polyfem n:o 34.

8) *Lång Anders, idyll.* Polyfem, 2:dra saml. n:o 37.

9) *Poetico-patriotiska skålar. Appendix till den tungusiska hjelte- och lärodigten Rimgastiaden.* Polyfem, 3:dje saml. n:o 6.

Dessa och endast dessa artiklar[1] kan det vara frågan om när det gäller Nils Nybergs författareskap.[2] Inräknar man däremot äfven *Tungusiana* i Nils Nybergs författarskap, så behöfver Ahnfelts påstående icke ens diskuteras. Det är självklart och välkändt, att det är flera författare, som skrifvit dessa bidrag — fast väl ingen undertecknat Nils Nyberg. Det är ingen hemlighet, att Atterbom skrifvit *Rimmarbandet.* Men just för att skilja honom från Nils Nyberg presenteras han som "en ny dilettant i Tungusiska språket". Lika odisputabelt är det, att Askelöf författat *Komapedons märkvärdiga anteckningar under en resa till Tungusien.* Äfven Livijn har i så fall skrifvit Tungusiana, fast de icke publicerats. Bland hans papper finner man nämligen några scener af ett litet drama, benämdt *Upplysningen,* skrifvet 1812, och hvars första utkast går tillbaka till Hammarsköld (se dennes papper i Kungl. Biblioteket) samt ett annat litet drama från 1810: *Den segrande känslosamheten.* Båda dessa voro tydligen afsedda för att ingå i Polyfem såsom polemiskt sartiriska artiklar mot Svenska Akademien.

Orimligt är också Ahnfelts antagande, att uppslaget till Kapten Baggfots papper utgick från Livijn. Som vi redan sett, tänkte Livijn på allt annat än litterära satirer i det ögonblick, då Polyfem startades, och när han kom till Stockholm — där han vistades från midten af februari till midten af mars 1810 — hade redan flera af dessa artiklar varit synliga i Polyfem.

Af större betydelse är det, när Ahnfelt citerar ett bref från Livijn till Hammarsköld, dateradt den 17 mars 1810:[3]

"Framför allt ålägger jag dig, att genast och med omgående post nedsända Lindegrenska anfallsvapnet mot Polyfem — cout qu'il

[1] Ursprungligen hade författaren tänkt sig vissa andra bidrag såsom framgår af uppräkningen i Polyfem n:o 9.

[2] Det var naturligen själfva polemiken med Carl Lindegren, som framkallade behofvet af en pseudonym. De första artiklarna voro icke undertecknade. Det är först artiklen »Till Carl Lindegren» som är signerad Nils Nyberg.

[3] Jag citerar något utförligare än Ahnfelt. Kursiveringen i brefvet är af honom.

cout. Kunde du då bifoga en eller annan märkelig excerpt ur hans arbeten, som jag ej eger, för att tjena till modell vid de 3:ne hymnerna, som återstå, vore det så mycket bättre. Som jag tyckte mig och den karlen vara ungefär lika goda på kunskapernas vägnar, så har jag lust att bryta lansen med honom, i hvilket afseende medföljande utan för mycket mästrande af tit. Polyfem kunde införas; fortsättningen skall snart följa. *Meningen med de 3 rätterna är, att han vid sina arbetens utgifvande lofvade 3:ne tomer jämte en dessert från Köpenhamn.* Då A—f får se detta, hoppas jag, att han förlåter, det jag ej nu öfversänder *om* vallinska mästerstycket — som nu undergår sträng revision. Ideen af det följande är att andra dagen hindras Glödhatt af en flicka, 3:dje af slottskanslibetjänter, men 4:de träffar han Polyfem; här skall hans egen promemoria nyttjas."

"Slå vi nu upp Polyfem", fortsätter Ahnfelt, "så finna vi dubbelnumret 25, 26 (1810) upptaget af ett bref 'Till Herr Carl Lindegren', undertecknadt af Nils Nyberg, insändare af Baggfots papper. Denna utförliga polemiska uppsats är alldeles bestämdt författad af Livijn. Det heter deri bland annat: "*I fordna dagar hörde jag talas om en man Lindegren benämnd, som utbjöd 3 delar af sina arbeten till prenumeration och en dessert derefter åt sina prenumeranter. Var det ni, m. h., så lärer detta edert sista opus vara den lofvade desserten, den är åtminstone lika illa tillagad som sjelfva måltiden.*"

Obestridligen existerar det mellan uttrycket i brefvet och artikeln en slående likhet, och det enklaste vore nog att med Ahnfelt antaga, att Livijn skrifvit "Till Carl Lindegren". Yttre skäl förbjuda emellertid ett dylikt antagande. Börje Norling har redan mot Ahnfelts sats citerat följande utdrag ur ett bref från Hammarsköld till Livijn af den 9 april 1810: "A—f tackar dig varmt och uppriktigt för Glödhatt. Den har ej ännu blifvit införd af det skälet, att, då den ankom, trycktes redan på Nils Nybergs svar på det Lindegrenska anfallet, och man vill ej låta herr generalen draga ut, förrän Lindegren gifvit något nytt hugg, som, enligt hvad han låtit förljuda, icke skall dröja länge."

Ännu den 4 maj 1810 hade Livijn icke sett sitt bidrag tryckt i Polyfem. Under denna dato påminner han nämligen Hammarsköld

om dess tillvaro och underrättar oss samtidigt om, att han ännu icke afslutat historien om Glödhatt:

"Om Askelöf, hvilken du hjertligt helsar, finner för godt att nyttja Historien om Glödhatt, så underrätta mig derom i tid, ty jag har 2:ne rätter jemte desserten igen, hvilken jag ej kunnat vidröra, emedan den dråplige mannens Opera omnia felas mig."

Då nu "Till Hr. Carl Lindegren" infördes i Polyfem i slutet af mars, så är det klart att Livijns bidrag, som ej ens var tryckt den 4 maj, ej kan vara identiskt med denna artikel. Mycket annat talar också emot ett dylikt antagande. Det är knappast troligt, att Livijns "General Glödhatt" skulle ingått i Kapten Baggfots papper, eftersom den i brefvet af den 17 mars sättes i tydlig motsats till "Nils Nybergs svar på det Lindegrenska anfallet". Askelöf var också medveten om att Livijn insändt detta bidrag; han tackar varmt därför, men Askelöf var vid denna tid knappast invigd i Nils Nybergs hemligheter.

Själfva titeln på Livijns bidrag är ju också en annan än svarets, och hans egen korta beskrifning på de olika "rätterna i General Glödhatt" tyder på ett helt annat innehåll. Man kommer nästan att tänka på ett dramatiskt upptåg med parodiska kupletter och infall, hämtade ur Lindegrens "Opera omnia". Detta antagande styrkes ännu mera, om man slår upp artikeln *Om tungusiska teatern* i "Kapten Baggfots papper". Bland tungusiska originalthlapsodier nämnas där *Den försonade modern* och *General Glödhatt*. Naturligen har Livijn fått ideen till sin "Historia" ur detta ställe, och följaktligen bör parodien hafva haft en dramatisk form. Själfva innehållet tyckes för öfrigt så lättfärdigt och så närgånget hafva velat skildra det Lindegrenska privatlifvet, att till och med Polyfem kunnat draga sig för dess offentliggörande. I hvarje fall är General Glödhatt efter den 4 maj — spårlöst försvunnen. Den är icke tryckt, och den finnes icke bland de Livijnska manuskripten.

Emellertid återstår likheten mellan Polyfemartiklen och Livijns bref, och denna likhet fordrar sin förklaring. Man kan därvid tänka sig två möjligheter: 1) Under Livijns Stockholmsvistelse hafva de båda vännerna samtalat om Carl Lindegren, och en af dem (troligen

Livijn, som så segt kör med uttrycket, att han till och med däröfver vill bygga ett parodiskt drama, har då framkastat denna kvickhet om de tre rätterna jämte desserten. När Hammarsköld sedan skref brefvet "Till Carl Lindegren", erinrade han sig uttrycket och reproducerade det; 2) Eller också har Hammarsköld funnit uttrycket kvickt, när han emottog Livijns bidrag och insatt det i den redan under tryckning varande uppsatsen. Detta senare antagande är emellertid mindre troligt, då det ju var meningen, att äfven låta General Glödhatt i sinom tid draga ut och således kvickheten två gånger skulle fått passera revy.

Brefvet från den 17 mars visar således icke som Ahnfelt vill, att Livijn skrifvit artiklen "Till Carl Lindegren", däremot ådagalägger den tydligt, huru djupt Livijn varit invigd i Nils Nybergs hemligheter. Man tycker sig liksom på bar gärning kunna gripa de meningsutbyten, de råd och infall, som de båda vännerna meddelat hvarandra under Livijns Stockholmsbesök och som tillräckligt förklara, hvarför deras uttalanden om Nils Nyberg sedan i brefven äro så knappa och hemlighetsfulla.

Men för att återgå till brefvet af den 17 mars, så innehåller detta ytterligare några ord, som äro värda att närmare betraktas, men som besynnerligt nog så godt som icke observerats. Hvad är det för *tre hymner, som återstå,* om hvilka Livijn här talar och till hvars förfärdigande han helst behöfde excerpter ur Lindegrens arbeten. Uttrycket hymner bör på grund af ofvanstående naturligen icke fattas såsom lofsånger utan såsom smädesånger, parodier på särskildt Lindegrenska skrifter.

Ahnfelt har icke yttrat sig om detta ställe. Börje Norling[1] menar att "de tre hymnerna torde vara verk, med hvilka Livijn gjort Hammarsköld bekant under sin vistelse i Stockholm; att de kunna utgöra fortsättning på något i Polyfem är ej möjligt, då ingenting om Lindegren der dittills förekommit". Uttrycket i brefvet gifver emellertid icke vid handen, att den eller de föregående hymnerna innehållit något om Lindegren, endast att det var Livijns mening att i de tre följande förlöjliga Lindegren.

[1] Upsalaposten 1879 n:o 18.

Men några dylika verk af Livijn äro icke kända, hvarken bland hans tryckta arbeten icke heller bland hans manuskripter, som nästan innehålla *allt* som Livijn skrifvit, — allt utom General Glödhatt. Man kunde då tänka sig, att dessa artiklar som så mycket annat af Livijns författarskap stannat vid förslaget. Att han i hvarje fall aldrig kunnat utföra dem i det ursprungligt tänkta syftet, d. v. s. såsom parodierande Lindegren, är klart, eftersom han (brefvet af den 4 maj) icke erhöll Lindegrens arbeten sig tillsända. Men däremot kan återigen invändas, att här talas om en samling hymner, som redan påbörjats, som således redan existera.

Saken tyckes mig blifva klarare, om man härvidlag tänker på de versifierade parodier, som förekomma i Kapten Baggfots papper. Dessa äro följande:

1) *Täflingssång mellan de tungusiska storgenierna Amarulli och Struthio.*

2) *Försök till öfversättning af ett par tungusiskt klassiska skaldestycken.* (*Kärleken* och *Ryktets tempel.*)

3) *Lång Anders, idyll.*

4) *Poetico-patriotiska skålar. Appendix till den tungusiska hjelte- och lärodikten Rimgastiaden.*

5) *Poeten Markalls Apotheos.*

Granskar man nu närmare dessa parodier låta de indela sig i tvenne grupper 1) *Fria parodier*, 2) *Rena imitationer i parodiskt syfte.*

Till den förra gruppen höra *Täflingssången* och de *Poetico-patriotiska skålarne.* De gissla och parodiera i allmänhet den akademiska smaken. I det förra af dessa stycken förlöjligas t. ex. Valerii antitesmanér, det torrt läroaktiga i "Tålamodet" och andra liknande dikter.

Båda dessa dikter äro säkert skrifna af Hammarsköld. Den förra är publicerad, innan Livijn anlände till Stockholm; af den senare finnes ännu manuskriptet kvar bland Hammarskölds bref och skrifvet med hans piktur.

I det andra manéret äro däremot de öfriga styckena skrifna: *Försök till öfversättning af ett par tungusiskt klassiska skaldestycken, Lång Anders* och *Poeten Markalls Apotheos.* I dessa följas nästan

rad för rad ett eller annat bestämdt poem. Så parodierar *Kärleken* poemet *Saknaden,* en imitation efter Pope, som stått att läsa i Allmänna Journalen 1809 n:o 79. I "Saknaden" läses:

Flyg, Wästanfläkt, och mina suckar för:
Åt Selma säg, hur ömt hon saknad blifver;
Att själfva skuggan ingen svalka gifver,
Att liljan vissnad sjunker ner och dör!

Hvilket i "Kärleken" blir till:

Flyg, Wästanfläkt, och mina rimljud för!
Åt Maja säg, hur platt hon älskad blifver;
Att sjelfva sängen ingen hvila gifver,
Att karrborrn kring min tinning vissnad dör?

Och så vidare. Rad för rad följer det senare poemet det förra.

På samma minutiösa sätt parodierar "Ryktets tempel" Sven Björck-Svenssons "Eremit-kojan" (se *Polymnia*, 1807), "Lång-Anders" C. R. Rutströms öfversättning ur Ovidii framställning af Faëton; och slutligen kulminerar "Markalls Apotheos" med en liknande mästerlig parodi på P. A. Wallmarks "Sång till finska armeens ära" [1].

Det manér, i hvilket denna senare grupp af parodier äro utförda, är egendomligt för Livijn. Ingen annan samtida har nedlagt så mycken möda på denna genre som han. Redan 1805 hade han till Svenska Akademien insändt Visor, rimmade efter Horatius, att sjungas på kända melodier, parodierande de af Akademien belönade parafraserade öfversättningarna. I "David Lifbergs lefverne" förekommer en annan dylik parodi *Tirsis i den gröna lunden,* som förlöjligar Wallins dikt *Vid en landtlig bröllopsfest.* Af samma art äro också de berömda parodierna i Polyfem, som på en gång taga sikte på Wallins Horatiiöfversättningar och Leopolds erotiska oden. Det var också i detta manér, som han några år senare förlöjligade den yfverborna göticismen i Lings person.

Hela denna form af parodi är ett slags motsvarighet till det nya öfversättningsmanéret, hvilket också hade en svuren beundrare i

[1] I början af brefvet till Hammarsköld af 17 mars 1810 begär Livijn att denna Wallmarks sång skall sändas honom.

Livijn. Man kan nästan säga, att det var den enda estetiska fråga, som han med verklig entusiasm diskuterade.

Naturligen är det emellertid icke alldeles uteslutet att Hammarsköld kunnat attrapera vännens manér och således vara författare äfven till dessa senare parodier i "Kapten Baggfots papper". Och det kan icke nekas, att när man t. ex. i Markalls apotheos läser en strof som följande:

O ditt privilegium skänktes dig
En dag, som, med namn af ett snille,
Till en stark hjelte på skaldkonstens stig,
O broder, förvandla dig ville.

så är man mera böjd att tillskrifva Hammarsköld dessa haltande verser än Livijn. Själfva prosainledningen till "Markalls apotheos" erinrar till gengäld mera om Livijns manér, och likaledes återfinner man möjligen den senares man iför noter i den lilla hänvisningen på Bager i slutet af apoteosen. Mig veterligen har Hammarsköld dock aldrig hvarken förr eller senare försökt sig i detta manér, då däremot Livijn aldrig tröttnade på denna form af lärda mödor.

Har man emellertid en gång gjort detta antagande är det märkvärdigt, hvad allt som hittills varit oförklaradt i Nils Nyberg-frågan, osökt låter förklara sig. Om man antager, att Livijn under Stockholmsbesöket lofvat att hjälpa Hammarsköld med utarbetandet af dessa parodier, så förstår man uttrycket i brefvet af den 17 mars: de tre hymner, som ännu återstå. Man förstår också utifrån denna synpunkt bäst Livijns korta anteckning om Nils Nyberg i sitt exemplar af Polyfem:

"Med Nils Nyberg var ett besynnerligt och ganska intressant förhållande, som ej kan här beskrifvas. Men för att få reda på denne man, som Algren skulle slå ihjel, Lindegren piska etc. snappade de fega Journalisterna upp biljetter etc. Vid denna tiden kände ej Polyfems utgifvare (alla NB) honom."

Den ende, som försökt en förklaring af denna anteckning är Börje Norling[1], som säger:

"Oss synes, att det hade varit lika lätt att meddela, att ett

[1] Uppsalaposten 1879, n:o 58.

samarbete ägt rum. Det intressanta förhållandet bestod naturligtvis i mystifikationen, i de bref Livijn skref för att förvilla Askelöf o. s. v. Hade Nils Nyberg varit mer än en person, hade Livijn ej skrifvit, att Askelöf ej kände honom, utan då hällre satt *förhållandet* eller något dylikt."

Till denna Norlings kommentar kan anmärkas följande. Först och främst har det aldrig varit Livijns mening att säga oss, hvem Nils Nyberg var, utan liksom på många andra ställen i sitt exemplar af Polyfem, har han icke velat utsätta namnen på de verkliga personer, som åsyftades. Orsaken, hvarför han i detta fallet icke gjort det, veta vi redan genom ofvan citerade bref af Livijn och Rääf.

Hvad han däremot ville meddela, var just det intressanta förhållandet, mystifikationen o. s. v. Märk väl att han också gör början till en dylik förklaring, i det han just erinrar om det uppsnappade brefvet, striden med Lindegren o. s. v. Men hvad är det då "som ej kan här beskrifvas". Troligen det samarbete, som ägt rum mellan honom och Hammarsköld, i korthet sagdt den delaktighet, som också han haft i "Kapten Baggfots papper". Norlings sista skäl är icke heller tungt vägande, om man utgår från den psykologiskt enda riktiga förklaringen, att Livijn ej ville upplysa om förhållandet.

Antager man en dylik Livijns delaktighet — obetydlig i sig själf — kan man också förstå, att en dunkel tradition om detta förhållande bildat sig, en tradition, som troligen i så fall går tillbaka till Livijn själf, hvilken säkerligen några år senare efter Hammarskölds död var mindre återhållsam i sina uppgifter än, då han nedskref anteckningen i Polyfem och som kanske då antydt för Fryxell eller någon annan af sina dåtida vänner, att äfven han haft en viss del i "Kapten Baggfots papper".

Kronologiskt möter icke heller något hinder för detta antagande. *Försök till öfversättning af ett par tungisiskt klassiska skaldestycken* läses i n:o 32 af Polyfem, hvilket publicerades omkring den 18 april. *Markalls apotheos* trycktes i n:o 34, således omkring den 25 april. *Lång Anders* infördes först i andra samlingen n:o 37, men var redan insänd till redaktionen långt tidigare. I n:r 33 af

första samlingen finnes nämligen en redaktionell notis af det innehåll, att "den som för längre tid tillbaka insändt bland annat en idyll, titulerad Lång Anders behagade uttaga en biljet, der detta blad utgifves". Kanske är detta stycke också den första af "hymnerna", på hvilka anspelas i brefvet. Om Askelöf har satt sig i förbindelse med författaren, och om det sedan dröjde så länge, innan stycket insändes, beror detta väl därpå, att någon omarbetning ansetts nödig.

Det skulle varit önskligt om till stöd för detta Livijns och Hammarskölds samarbete äfven rent yttre skäl kunnat anföras. Livijns handskrifter lämna emellertid inga upplysningar i denna fråga. Från Livijns tidigare år finnas en del almanackor, som på sista tiden kommit mig tillhanda, i hvilka han helt kort fört ett slags dagbok öfver händelser i sitt lif och öfver sitt författarskap. En dylik dagbok för 1810 skulle säkerligen skänkt oss nya upplysningar om Nils Nyberg, men tyvärr är den förkommen. Full klarhet kan därför knappast uppnås i denna fråga. Att det är Hammarsköld, som är upphofsmannen och den egentlige författaren af "Kapten Baggfots papper" kan icke betviflas efter de vittnesbörd som den Hammarsköldska brefväxlingen lämnar; men som jag här sökt visa är det icke uteslutet, att det också döljer sig en viss sanning i den dunkla traditionen om Livijns medarbetarskap, som Fryxell och Malmström framburit i litteraturhistorien.

Kellgrens "Våra Villor".

Af

Martin Lamm.

"Våra Villor" betecknar i viss mån slutpunkten af Kellgrens ungdomsutveckling. Dess tankeinnehåll ger det klaraste och konstnärligt starkaste uttrycket åt den radikala materialism, till hvilken han nått fram kort innan han blir aktiv deltagare i de stora litterära och kulturella striderna. Och på samma gång skvallrar dess pessimistiska underton om att Kellgren ej i längden skall kunna tillfredsställas af denna världsuppfattning. Det har därför synts mig värdt mödan att söka något i detalj belysa denna dikt genom att klarlägga dess samband med skaldens tidigare verk och — i den mån det ytterligt begränsade materialet medger det — antyda de faktorer, som i främsta rummet medverkat till skapandet af Våra Villors tankevärld.

Det torde då vara nödvändigt att gå tillbaka till Kellgrens debutdikt i Åbo Tidningar, Saknaden, som redan af Söderberg[1] med full rätt betecknats som ett första förebåd till Våra Villor. Den ger som bekant uttryck åt en elegisk längtan tillbaka till barndomsårens oskuldsfulla och förhoppningsrika drömvärld, och man har i dess klagan öfver bristande illusioner velat höra en direkt återklang af den unga skaldens egna känslor.

Emellertid har jag funnit Saknaden så nära ansluta sig till Saint-Lamberts Epitre à M. Le P... de B... att den knappt kan kallas mer än en fri bearbetning. Och detta förhållande kan naturligtvis ej undgå att reducera diktens värde som personlig bikt. Saint

[1] *Samlaren* 23 s. 19.

Lamberts dikt, hvilken, som vi skola se, också direkt influerat Våra Villor, skildrar skaldens stämning, då han som mogen man återser sin födelsebygd och alla minnen från barndomen och uppväxtåren tränga sig öfver honom. Med saknad tänker han tillbaka på den tid, då han ännu njöt af hvarje stund i hoppet om allt hvad den kommande skulle skänka honom, då han trodde på människorna och på sin förmåga att gagna dem, då han älskade och var lycklig i vissheten om att vara älskad tillbaka. Hur rik var han ej då, och hur fattig är han ej nu! Ej nog med att hans förhoppningar förblifvit ouppfyllda; han har mist gåfvan att hoppas och därmed gåfvan att njuta. Ej nog med att hans vänner svikit honom, han har förlorat sin tillit till människosläktet. Ej nog med att den älskade varit honom otrogen; han har genomskådat kärlekens intighet, funnit den vara ett kort sinnesrus, som blott kvarlämnar en besk eftersmak. Han har förlorat det enda, som gaf lifvet värde för honom, illusionerna:

J'ai perdu par degrés les erreurs les plus chères:
Ah! le grand jour qui m'a frappé
M'éclaira trop sur nos misères,
Et je maudis l'instant où je fus détrompé.

Hembygdsminnena och de ljumma vårfläktarne ge honom för ett ögonblick känslan af att vara densamme som förr, och han söker förlänga den lyckliga drömmen:

Je cherche à retenir l'erreur òu je me plonge;
C'est ainsi qu'un amant, chagrin que le réveil
Du bonheur qu'il goûtoit lui prouve le mensonge,
S'efforce à retomber dans les bras du sommeil,
Pour être encore heureux en songe.

Den personliga elegiska stämning, som här och hvar bryter fram i Saint-Lamberts dikt, fördärfvas ej så litet af den abstrakt filosoferande tonen och de banala lieux-communs, af hvilka den öfverflödar. Dessa brister påminna oss om att diktens författare, som ägnade tjugo år af sitt lif för att i Les Saisons beskrifva landtlifvet

i sin födelsetrakt i Lothringen, på samma gång var ett af Paris' litterära salongslejon, intim med encyklopedisterna och på erotikens område framgångsrik rival först till Voltaire och sedan till Rousseau, utan att upphöra att stå i vänskapliga relationer till de båda storheterna. Han var en trogen anhängare af den Condillacska sensualismen och hade redan nu planen färdig till den stora exposé i materialistisk anda öfver människan och samhället, "Catéchisme universel", med hvilken han först vid sekelskiftet lyckliggjorde världen. Men han hade också under umgänget med Rousseau fått en del af dennes hat till den lyckoförstörande vetenskapen och längtan tillbaka till ungdomens oskuld och naiva glädje. Det händer honom ofta — liksom i denna dikt — att klaga öfver den obarmhärtigt skarpa dager, som upplysningen kastat öfver vår usla tillvaro, men detta hindrar honom ej från att vara öfvertygad om att det nya ljuset, för skarpt för hans egna ögon, dock skulle skänka människosläktet lycka.

Saint-Lamberts Epître är skrifven af en man i femtioårsåldern, och Kellgren kunde naturligtvis ej intaga samma position i sin dikt. Visserligen förekommer en passage i Saknaden, där den unge skalden, som ej hade myndighetsdagen så särdeles långt bakom sig, klagar öfver att han sett "båd' wår och sommar sluta" utan att hans barndomsförhoppningar gått i uppfyllelse, och att han nu fåfängt af "lifwets höst" väntar den frukt, som sommaren ej kunnat ge. Men det är blott direkta reminiscenser från förebilden, som smugit sig in. I det hela har Kellgren här framställt sig såsom den nyss mogne mannen, som med saknad ser sin lyckliga uppväxttid afslutad:

Ack sälla tid! Ack sälla barndoms tid!
Du flyr din kos, du kommer ej tilbaka.

Knappt förgången, synes honom ynglingaåldern som ett förloradt paradis efter hvilket han förgäfves sträcker händerna:

Men fast jag endast saknan finner
Utaf min fordna sällhet qwar,
Jag dock med nöje mig påminner,
De timmar då jag lycklig war.

Så älskarn från den ljufwa irring fri
Som sömnen lät dess qwäfda sinnen smaka,
Med flit sig säncker dit tillbaka,
At än i drömmar lycklig bli.

Det är, som vi se, blott en efterbildning af Saint-Lamberts verser. Och i sin skildring af hur han mött den ena besvikelsen efter den andra följer också Kellgren sin förebild i spåren på ett så pass troget sätt, att man med skäl kan fråga sig om hans motgångar äro upplefda. Liksom sin föregångare har han sett sin mänskokärlek afsvalnad af falska vänner, sin tro på rättvisan rubbad af lastens seger och dygdens förtryck. Liksom han har han sökt sin tröst i en älskad famn och också där blifvit sviken. Men den bittra uppfattningen om kärlekens själfförtärande natur, om sinnesnjutningens öfvergång till äckel och leda i samma stund den älskande nått sitt mål, denna erotiska pessimism, åt hvilken Saint-Lambert gett ett så starkt uttryck och som Kellgren skulle än hänsynslösare predika i Våra Villor, tyckes ännu legat utom hans erfarenheter. Han "willas i Armidska parker" med sin Lisette, och då han tager "Sannings-Spegeln" inskränker han sig till att konstatera kärlekens kortvarighet och ombytlighet. — Också slutet är något mer optimistiskt hos Kellgren än hos förebilden. Liksom denne har han efter alla desillusioner sökt tröst hos sin ende trogne vän, till hvilken dikten är adresserad, och liksom Saint-Lambert försäkrar han denne, att, om han ej funnes, skulle han fly bort i ödemarken och gömma sig för människornas åsyn. Men Saint-Lambert hoppas i vännens närhet blott ett ögonblick kunna glömma alla andra medmänniskors låghet. Kellgren låter däremot af vännen ej blott öfvertyga sig, att "dygd och trohet lefwa än", han får hopp om att "sällhet" ännu är hans lott.

Jag har anfört dessa små afvikelser från förebilden, som Kellgren annars så troget följer, för att visa, hur föga djup och personligt känd ännu så länge hans pessimism är. Det är tidens älsklingspose han en smula lillgammalt söker intaga. Man känner igen samma blaserade, lifströtta ton i en mängd passager i de tidigare brefven till Clewberg — tvifvelsutan också Saknadens adressat.

Att stämningen varit gemensam för de båda vännerna, förstår man af det ställe i ett af brefven (af 22/8 1776), där Kellgren talar om "med hvilken enstämmig rysning vi betragtade den svarta målningen af lifvets olyckor" vid gemensam läsning af Voltaires Précis de l'Ecclesiaste, den pessimistiska sjuttonhundratalsparafrasen af Predikareboken. Och han försäkrar vännen, att "denna behageliga scene" alltsedan dess — brefvet är skrifvet ett halfår senare — ständigt varit lefvande för hans minne. Behöfs det mer än detta citat för att visa, att denna "rysning" vid tanken på lifvets olyckor för de båda vännerna ej varit utan en viss njutningsfull bismak?

Uppriktigt känd eller ej, finnes emellertid världspessimismen redan uttryckt i Saknaden och med tonfall, som — lånade från förebilden — redan varsla om Våra Villor. Här finnes klagan öfver det skarpa dagsljuset, som skingrat alla de förskönande dimbilderna:

Ack sanningsljus! du gör min syn beswär:
Förtwiflad jag mit misstag har erfarit;
Jag saknar nu den tid som warit,
Jag hatar nu den tid som är.

Och här finnes också, isolerad och något omotiverad, den bön till den grymma sanningsdagern att vika bort, som inleder den glänsande slutstrofen i Våra Villor:

Ack göm dig bort du grymma sannings dag!

Ett element i Våra Villor finna vi ej alls i Saknaden, den religiösa skepticismen. Häraf följer naturligtvis ej att Kellgren vid denna tidpunkt varit religiöst troende. Söderberg har mot tidigare försök att kasta en dager af fromhet öfver Åbotidens Kellgren med full rätt pekat på de i brefven ofta förekommande gäckerierna med bibeln, som redan börja år 1770 med en parodi af Fader Vår. Vill man ha klart för sig hur pass avanceradt Kellgrens fritänkeri redan under Åbotiden är, kan man taga hans Ode öfver lifvet, som jag funnit vara en fri öfversättning af Fredrik II:s ode La vie est un

songe.[1] Här möter oss redan den encyklopedistiska materialismens njutningslära, om också i mindre aggressiv form än hos förebilden. Lifvet är blott en dröm och en dröm utan uppvaknande. Det är vår plikt att rätt tillgodogöra oss de flyktande ögonblicken, att njuta af de lyckliga och glömma de olyckliga:

Förglöm då usling, ja förglöm
Din nöd, ditt qwal, din ångst, din jämmer,
Det goda till en ljuflig dröm,
Det onda är en dröm, som skrämmer.
Nej, skådom menskjan, som hon är,
Dess lif, dess nöjen och beswär,
Och lärom rätt, att tiden bruka;
Då kan wår Själ med ro och fred
Uti det swalget stiga ned,
Som oss omsider skall upsluka.

Blott två år senare och den försiktiga epikureismen i denna strof har vuxit ut till ett öfvermodigt trots:

Så älskom, drickom då, förn wåra timmar sluta.
Kanske jag blott i dag får dig, min Cloë, njuta;
Kanske jag Lethes flod i morgon smaka skall.
Kom Bacchus, Kärlek kom, låt mig ej Eder sakna,
Den stund jag somnar in att icke mera wakna;
Då skal ej skräma mig Cocythens mörka swall.
Er wän, jag trotsar alla öden,
Och människjors och Gudars hot:
Er wän, jag med en dristig fot
Djärfs träda ned til sjelfwa döden.

Det är Catullus' "Vivamus mea Lesbia" som återklingar. Också hos Kellgren har sinnesruset fått sin hektiska färg af dödstanken. Det gäller att hinna tömma bägaren till sista droppen, innan den korta dagen är slut.

---

[1] En not till Ode öfver Lifvet (Åbo Tidn. 1775) upplyser om att »Anledningen till några tankar i denna Ode är tagen utur Poesies diverses». Härmed åsyftas ej, som Söderberg antagit, någon antologi, utan den samling dikter af Fredrik II, som anonymt utgafs under titeln *Poësies diverses Berlin 1760.*

Kellgren har nu kommit till Stockholm, lämnat Åbo med alla dess tryckande och tyngande förpliktelser. Hur intensivt han njutit af sin första Stockholmsvistelse framgår bäst af brefven till Clewberg från den tid, då han nere i den västgötska prästgården väntar på att informatorsplatsen i den Meijerfeltska familjen skall bli ledig. Han hade nämligen följt Clewberg till Sverige blott på grund af utsikten att få efterträda hofpredikanten Krafft som informator för de Meijerfeltska barnen, om denne blefve befordrad. Man förstår, hur han längtat efter att få komma bort från Åbo till hufvudstaden. Och nu spritter han af otålighet öfver att nödgas ligga "innestängd likasom Czar Peter vid Prutströmmen". "Ach om det vore möjeligt för mig att snart komma upp igen till Stockholm ifrån denna uselheten? Har Krafften ej ännu vunnit någon befordran? Hvad menar du, om det vore möjeligt och skulle gå an att taga någon interims Condition i Stockholm?" Han "galopperar ikring" i trakten, men roas ej af något, ej ens af utsikten från Kinnekulle. Hans tankar äro oaflåtligt i Stockholm. Han arbetar feberaktigt på sin opera och "bercerar" sig med så ärelystna drömmar om litterär framgång vid hofvet att han "för en annan bör synas ridicule och är det värkeligen i egna ögon." Han har också drömmar af annan art, som locka honom tillbaka till det glada Stockholm: "De förbannade Operaflickorne dansa ständigt i tankarne på mig."

Jag har hopat dessa citat för att visa, att den nya klangen i Kellgrens dikt sammanhänger med de friska intryck, som strömma öfver honom efter omplanteringen på svensk jord. Den begynnande stagnation i hans utveckling, hvarom de senare Åbodikterna vittna, är nu häfd. Den stelhet i formen och den osjälfständighet i innehållet, som kännetecknat hans tidigare produktion, är nu borta. Först i "Ode till Bachus och Kärleken" och "Sinnenas förening", de tidigaste frukterna af hans Stockholmsvistelse, får man göra bekantskap med den verklige Kellgren. Den flyktigaste jämförelse med hans tidigare försök till erotisk dikt — t. ex. med "Zephis förevigad" i 1775 års Åbo Tidningar — kan öfvertyga hvarje tviflare om att så är fallet. Det är först nu hans dikter verka kända och upplefda.

Förut ha de samt och synnerligen gjort intryck af lofvande skolexercitier.

Han blir sinnesrusets, den erotiska lidelsens skald par préference. Snart tituleras han t. o. m. i Stockholmsposten "Den sinliga kärlekens sångare", och allt tyder på att han känt sig smickrad af titeln. Han har den nyomvändes oemotståndliga behof att bekänna och göra propaganda. Sinnesnjutningen har skänkt honom "den ro naturens fullhet ger". Dess nöjen äro rena; vi behöfva ej blygas för dem:

Från fördom och vidskeplighet,
Som mig förut i bojor slutit
Af kärleks hand jag frälsning njutit.

Gång på gång återkommer i hans verk hatet mot böckerna, mot vetenskapen, som hållit hans ungdom fången, som stängt honom vägen till den enda verkliga lyckan, njutningen. I Sinnenas Förening triumferar i Sverige den hedniska sinneslust, som i hela Europa kommer med upplysningsfilosofien och efterklassicismen.

Samma religiösa och etiska radikalism bryter sig också fram i den första täflingsskrift, som Kellgren insänder till Vitterhetsakademien, Ode öfver en stadig man. Jag har svårt att förstå, hur man kunnat finna denna dikt ge uttryck åt samma anda som Dalins och Gyllenborgs idealteckningar af den stoiske hjälten. Det är sant, att Kellgrens diktion lånat ej så litet från Ode öfver Själens styrka. Men det starka patos för dygd och frihet, som är det bärande hos Gyllenborgs stoiker, har blott en svag återklang i Kellgrens dikt. Kellgrens hjälte ser ej som Gyllenborgs sin uppgift i ädel och tålig pliktuppfyllelse, han tror ej på möjligheten att med sitt exempel kunna återväcka en förvekligad mänsklighet till dygd och självkänsla. Kellgrens pessimism är af annat slag; den har släppt all tro på mänskligheten och all tro på försynen; den stelnar i ett sammanbitet trots.

Också bära akademiens protokoll[1] vittnesbörd om den starka

---

[1] Af 13/12 1777 Vitterhetsakademiens arkiv.

anstöt, som diktens tankar väckt hos de prisdomare, hvilka själfva valt ämnet, helt säkert i hopp om att få någon modern parafras af det Horatianska odetemat (III: 3 Justum et tenacem) i Gyllenborgsk anda. Jag anför det gynsammaste omdömet, af Popeöfversättaren Liljestråle, då det dessutom återger tvänne af diktens djärfvaste passager i deras ursprungliga form: "N. 5. Ode skulle jag, för min del, tycka vara skrifven med den största poetiska eld och styrka. Vid versificationen ser jag där intet särdeles at påminna; men väl något emot tankarna, som på sina ställen äro nog starka. I sista raden af 5:te versen: *Hvad Gud behöfs? han har sig sjelf*: kan ingalunda tålas. Lika så i den 7:de strophen: *Ei himmelskt hopp, ei afgrunds låga Hans fot ur banan föra kan.* Det hör ej til en stadig man, at ej bry sig hvarken om Gud, himmel eller helfvete. Tvärt om, et himmelskt hopp får ej skiljas ifrån hans sentimens. Det är hans styrka utan tvifvel. Bättre tänkte Seneca, fastän Stoicus: Vir bonus nemo nisi cum Deo, sade han. Catos exempel och tankesätt, som anföres i näst den sista versen, får man väl ej starkt appuiera på. Addisons förträffliga Tragedie Cato har ingen så stark strophe, som denna, hvilken gör en stadig man directe til en onyttig och högmodig sjelfspilling. Catos gerning kan förgyllas, kanske hos honom enskyllas på något sätt; men blifver aldrig instämmande med rent förnuft än mindre med en christelig och rätt uplyst moral." Liljestråle föreslår att författaren skulle anmodas "låta lämpligen rätta dessa passager utan att försvaga styrkan af hans vackra vers i öfrigt". Då vore dikten förtjänt af pris, t. o. m. af det större. Manderström opponerade sig emellertid mot hvarje belöning af en dikt, hvars strofer innehöllo "antingen falska tankar eller gudlösa uttryck", och han tillade maliciöst, att ett bifall af författaren till eventuella ändringsförslag ej kunde hjälpa upp saken, då man ju visste "at sådant då endast sker af vinningslystnad, sedan han förut blottat sit stoiska tänkesätt". Akademien gick en medelväg, uttalade en förkastelsedom öfver diktens tendens och beslöt att låta uppmana författaren att vidtaga rättelser. Frågan om belöning uppsköts, till dess man fått se dikten i ändradt skick.

Det torde väl ej kunna bestridas, att de akademiska pris-

domarne fullkomligt riktigt tolkat diktens andemening. För den Kellgrenska stoikern finns det blott ett oblidkeligt öde, som styr världen, och skalden har endast en föraktfull medömkan för den kristne, som med böner tror sig kunna beveka en barmhärtig gud:

Och denna suck, som hjertat sänder,
Hvart tror du han i farten länder?
Han hinner — dåre! ej til skyn.

Kellgrens hjälte vet, att han ej har något att fordra i en värld, där han ser "alla väsens lidande." Men han känner sig hafva makt öfver sitt eget lif och han dör för egen hand, förrän han böjer skuldran.

Det är ej, som man påstått, någon grundväsentlig skillnad mellan denna stoicism och det njutningens evangelium, som Kellgren samtidigt predikar i andra dikter. Liksom hos hans antika förebilder förklaras den skenbara motsatsen genom den pessimistiska grundåskådning, som ligger bakom. Lifvet är kort, rikt på lidanden och fattigt på fröjder. Det gäller att lefva det som en man, njuta af hvad det kan bjuda och utan klagan bära motgångarne. Det är i grunden samma sens-moral i En stadig Man som i Ode till Bachus och Kärleken.

Som bekant var Kellgren ej tillräckligt mycket "stoiker" för att motstå frestelsen att ändra form och andemening i Ode öfver en Stadig Man i hopp om akademiens pris. Han fick det ej, utan uppnådde blott den tvifvelaktiga äran att få sitt ode i dess reviderade form tryckt i handlingarna. Vid sitt nästa täflingsförsök hade Kellgren tagit lärdom af det skedda och sökt träffa akademiens smak.[1] "En Ynglings inträde i verlden" vann ju också det stora priset. Ämnet gaf en god vink om akademiens önskningar. Man ville ha en dygdig och världsbesviken Lisidor, och Kellgren levererade

[1] Betecknande är att hans dikt vid insändandet var försedd med det horatianska mottot: »Cupias non placuisse nimis», som vid publicerandet utbyttes mot ett intetsägande från Voltaire. Kanske akademien ej utan skäl trodde det första mottot uttrycka författarens stämning gentemot den väntade belöningen. På samma sätt var Ode till en Stadig Man i sin ursprungliga djärfva form försedt med mottot »Dulce periculum est».

sin bleka kopia,[1] Atis, som går ut i världen med tro på människorna, med förhoppning om framgång och lycka, men svikes af sina vänner, bedrages af sin älskarinna, och ser de lastbara och odugliga triumfera på sin bekostnad. Det är samma utvecklingsgång, här och där också samma detaljer, som i Saknaden och dess franska förebild. Och den unge Atis sträcker också han förgäfves sina händer efter de flyende ungdomsårens illusioner:

Hvi flydden I er kos, I sälla villors dar,
När sanning för min syn en afgrund uptäkt har.

Motiven äro ej mer utvecklade än i Saknaden. Tvärtom är tonen här opersonligare; att det ej närmast är sina egna upplefvelser skalden skildrar, märkes bäst på den äfven i öfrigt rätt overkliga passage, där den unge Atis liksom Timon får pröfva, att de vänner han själf under sitt välstånds dagar bistått med gåfvor, lämna honom i sticket, då han blir fattig. — Det enda nya i dikten, jämförd med Saknaden, är att pessimismen här leder till religiöst tvifvel. Förgäfves söker den unge Atis att med förnuftsskäl inge sig mod mot plågorna. Hans känslor uppresa sig emot att han oförskyllt skall lida, under det att andra oförtjänt lyckas. Och tillsist gör han uppror, hans läppar stamma dessa anklagande frågor, som Voltaire för första gången klart formulerat i sin dikt öfver jordbäfningen i Lissabon och som sedan dess gång på gång genljuda i sjuttonhundratalets tankedikter:

O himlars Gud! Är du de dödligas far?
Mån du en gruflig ro af deras villor har?
Hvi vil du dig i moln för deras åsyn dölja?
Fins? Och hvar fins den väg de endast böra följa?
— — — — — — — — — — — — — — —
Skal brott med oskuld då få båda straff til lön?
Hvi är ej dygden säll? Hvi är ej lasten skön?

---

[1] Enligt GYLLENBORGS uppgift (Mitt Lefverne s. 124) skulle likheten med Världsföraktaren ha varit orsaken till att Kellgren utmönstrade dikten ur sina samlade arbeten.

Den tid, då Kellgren själf framställde dessa ängslande frågor, låg redan bakom honom, då han till Vitterhetsakademiens uppbyggelse skref denna dikt. Det synes kanske bäst af de antireligiösa utfallen i Mina Löjen, tillkommen samma år. Aldrig förr har den svenska upplysningsradikalismen så öfvermodigt agressivt gått sina religiösa motståndare in på lifvet. Med ett bitande hån affärdas "fakiren" — den kristne asketen — som skapar sig en Gud af sina egna lyten och tror sig behaga honom med tårar och klagorop:

Han, som i vårens blomma ler,
Och uti vestans flägtar andas,
Och uti drufvans nectar blandas,
Och genom solens blickar ser;
Hvars röst Glicere på harpan spelar;
Och Han, som eld och sötma delar
Åt hvarje kyss, som hon mig ger...
Hvad? — Skulle han til tack begära
En kalk af mina tårars flod?
— — — — — — — — — —
Mit bröst förbannar denna lära.

Det behöfver ej påpekas att denna luftiga rokokogudomlighet, kyssens och drufvans gud, äger mer gemensamt med olympen än med bibeln.

Religionen är ett bedrägeri, uppfunnet af prästerna för att hålla oss i hälsosam skräck; odödlighetstron ett medel

Att våra själar söfva
Med hopp om evig himlaro,
Och jorden til er sjelfve röfva,
Och sjelfve njuta, då *vi* tro.

Det är sjuttonhundratalsrationalismens vanliga bevisföring, men den har sällan framförts i Sverige med en så hänsynslös skärpa som här.

Med samma själfsvåld som de franska encyklopedisterna jonglerar också Kellgren med de påstådda bevisen för människans öfverlägsenhet öfver djuren. Hvari skulle den bestå? Vi ha samma behof, samma funktioner som djuren. Det är Helvetius och La

Mettries uppfattning. Men bibelns ord då? Det fattas blott att djuren upplysas om dem och lära att respektera dem. Och med en lätt reminiscens från Voltaires conte om marseillaren och lejonet uppmanar Kellgren ironiskt det mänskliga gudabelätet att lära det svultna lejonet vördnad för sitt majestät. Och han slutar med att godmodigt medge att människan i löjets gåfva har ett företräde, det enda, framför djuren.

Bakom den skimrande väfven i Mina Löjen — också den med en del inslag från olika håll[1] — stöta vi alltså öfverallt på samtidens mest avancerade idéer. Vi känna igen dem från de franska materialisternas eleganta framställningar. Att direkt säga från hvilken Kellgren hämtat de skarpaste vapnen, är svårt. Man kan ju nöja sig med att peka på Helvetius, hvilkens namn finnes inkastadt i förbigående, i samband med en anekdot i De L'Esprit. Hans teorier skulle ju mer än en gång tagas upp af Kellgren i kampen "pro sensu communi".[2]

---

[1] Jag anmärker i förbigående — utom mer obetydliga reminiscenser från epigram af Pannard och Grécourt — att en del af de satiriska utfallen, särskildt mot »de höga» och »de sköna dårars släkte», visa tydliga spår af impulser från Youngs satirföljd »Love of Fame», som Kellgren mycket beundrade och ofta citerade vid denna tid. (Hans epigram »Öfver en, som ägde ett vackert bokskåp» har jag funnit vara hämtadt därur.) Tydligast är öfverensstämmelsen i slutapostrofen till skaldens eget »lilla jag». Den motsvaras af en liknande hänvändelse i Love of Fame Sat. II:

O Thou myself! abroad our counsels roam,
And, like ill husbands, take no care at home o. s. v.

Jfr Kellgren:

Då främling i dit egit hus,
Du andras fel i dagen ställer etc.

[2] Jag nöjer mig här med att antyda, att några af de viktigaste punkterna i anmärkningarna till »Man äger ej snille för det man är galen» direkt bygga på De L'Esprit. Det är sålunda därifrån (se Helvetius *Oeuvres complètes*. Londres 1776 särskildt II ss. 5—13) Kellgren hämtar sin definition af det skapande geniet såsom slutpunkten af en utveckling inom ett bestämdt område. Jfr t. ex. hans karakteristik af Cartesius' snillebragd med a. a. II ss. 5—6. Också hans särskiljande af det »forskande snillet» och det »bildande snillet» (i anmärkningarna till strof 5) återgår direkt på De L'Esprit (a. a. II ss. 9—13); liksom också själfva den grundtanke, som ligger bakom hela dikten, att »den snille är i et, kan vurma i et annat». Hela Kellgrens uppfattnings af geniets storverk som en produkt af generationers tankearbete är i eminent grad upp-

En fastare hållpunkt för kännedomen om Kellgrens bokliga filosofumgänge ger den prosaiska prisskrift, hvarmed han år 1779 besvarade Vitterhetsakademiens täflingsfråga: Vore menniskan lyckligare om hon förutsåge sit öde i verlden?

Akademien hade helt säkert väntat sig en utläggning af de bekanta Popeska tröstegrunderna, och Kellgren underlät ej heller att anföra dem; hans uppsats slutar med att i svensk öfversättning anföra den mest tillämpliga passagen ur Essay on Man. Men bakom dessa belåtenhetspredikande resonnemang varsna vi äfven här en pessimistisk åskådning, som bär alla vittnesbörd om att vara skaldens egen. Den filosofiska argumenteringen för denna har han genomgående hämtat från Maupertuis Essai de Philosophie morale (1751), hvilken också på ett ställe citerats. Den store naturvetenskapsmannens försök att ge en rent matematisk formulering åt den materialistiska etikens satser har tydligen tilltalat Kellgren, hvars klara men ej särdeles spekulativa hjärna alltid bibehöll en viss förkärlek för de framställningar, som tycktes förenkla problemen. Han upptar därför Maupertuis sensualistiska definition af lifvet såsom "en beständig följd af behageliga eller smärtsamma känslor". Af förhållandet mellan summorna af dessa känslor beror vår lycka (eller olycka). Härutaf följer, "at det ej gifves i almänhet mer än tvänne medel at förbättra vårt tilstånd; det ena, at öka antalet och styrkan af de behageliga, det andra at minska antalet och styrkan af de smärtsama känslorna". Dessa resonnemang äro direkt lånade från Maupertuis — de båda vägarne äro epikureismen och stoicismen — liksom också den följande framställningen af huruledes vid ett sammanstötande "i menniskans hierta" af tvänne stridande känslor, den svagare, som är nöjeskänslan, ofelbart måste gifva vika "på samma sätt, som i Physiken, då tvänne kroppar

---

lysningstidens och står i den skarpaste kontrast mot Thorilds förromantiska genikult.

Ännu i företalet till Fredmans Epistlar finnas en del mindre betydande reminiscenser från Helvetius utredningar »Du bon ton et du bel usage» (a. a. I. ss. 129 ff.). T. o. m. den bekanta versen »Anständigheten kom; och Sederne försvunno» motsvaras hos Helvetius i ett något liknande sammanhang af följande vers: »Quand le bon ton paroit, le bon sens se retire».

af motsatt rörelse komma att stöta hvarannan". Häraf drages den slutsatsen, att ett förutseende aldrig skulle kunna göra oss lyckliga, då fruktan för de kommande plågorna oftast skulle betaga oss förmågan att på förhand glädja oss åt nöjena, under det att förkänslan af de nöjen, som vänta oss, endast skulle afmatta vår tillfredsställelse öfver dem, då de verkligen kommit oss till del. Och då det är ett faktum — här åberopas Maupertuis — att "antalet af plågor i det almänna lifvet öfverstiger antalet af nöjen", så skulle ett förutseende utsätta oss för ett öfvervägande antal smärtsamma känslor. Dessutom skulle ett förutseende beröfva oss alla de oräkneliga nöjen, som hoppet och inbillningen ge oss. Och här förekommer den poetiska invokationen till hoppet och inbillningen, i hvilken redan Lagus igenkänt en förklang till Våra Villor:

"Inbilning och Hopp! välgörande Gudabarn! välsignad vare er magt öfver de dödeligas hiertan! I vänden bort våra ögon från de annalkande olyckor; I hållen tillbaka vår förtviflan, under plågornas raseri; I följen oss genom lifvet; I stigen ned med oss i grafven. Stor sak om I bedragen oss, då I gören oss lyckliga."

Vi känna igen stämningen i dessa rader från Kellgrens tidigare dikter. Tanken att hoppet ger oss ersättning för den kunskap om framtiden, som vi sakna, hade han väl hämtat från Pope. Men den står i uppenbar strid med hans öfriga resonnemang. Hur kunna Hoppet och Inbillningen, dessa "tvänne skickeliga lögnare", i längden dåra den, som vet, att "antalet af plågor i det almänna lifvet öfverstiger antalet af nöjen", att i vår egen känslovärld "nöjets kraft" är "långt svagare än plågans?" Maupertuis och hans gelikar ha ju redan i viss mån gett oss vår framtids facit, begåfvat oss med det förutseende, som en misskundsam försyn undanhållit oss. Det är filosofien, som hindrar oss att känna oss lyckliga. För att kunna njuta, måste vi döda vårt sanningsbegär. Det är denna tankegång, som leder Kellgren öfver till "Våra Villor".

Min undersökning har ju redan visat att det poetiska grundmotivet i Våra Villor — skaldens förtviflan öfver den "grymma sanningsdager", som förstör alla lifvet förskönande villor —, ytterst går tillbaka till Saint-Lamberts dikt. Men mellan denna och Våra

Villor ligga ju Saknaden och En Ynglings inträde i verlden, och det är därför ej underligt, att det en gång lånade stoffet nu oftast omdanats till oigenkänlighet. Omöjligt är det dock ej, att äfven i Våra Villor finna passager, som ha direkt motsvarighet i Saint-Lamberts dikt. Jag tager som exempel Saint-Lamberts skildring af kärleken:

J'errois dans les jardins d'Armide;
Au miroir de la vérité,
Au lieu d'un séjour enchanté
Je découvre une plage aride.
Je l'ai vu cet amour, cette divinité;
Au vide de nos cœurs, à notre oisivcté,
J'ai vu qu'il devoit sa puissance;
Il n'est jamais dans sa naissance
Que le goût de la volupté,
Languissant dans la jouissance,
Réveillé par la vanité.

Jag har redan nämnt, att Kellgren ej i Saknaden eller En ynglings inträde i verlden velat göra denna Saint-Lamberts erotiska pessimism till sin. Först i Våra Villor kommer den fram:

Du Kärlek, som bland lifvets skänker
Den ljufvaste, den största är;
Som i en himmelsk vällust sänker
Det hjerta, som din låga när!
Hvad blefve du, om vårt begär
Sig endast till det sanna sträckte?
En brånad, spridd med blodets lopp,
En lusta, som behofvet väckte,
Och njutandet ånyo släckte.

Andra passager i dikten gå tillbaka till den nyss behandlade prosaiska prisskriften. Så t. ex. — utom de redan omnämnda slutraderna — skildringen af "snillets son", som förslösar sina ungdomsår "i forskningarnas natt". Den motsvaras af den lilla berättelsen om "den lärde ynglingen", som endast skall skörda otack och motgång för sin möda. Och denne är i sin tur blott en replik

af Atis i En Ynglings inträde i verlden. Det är Kellgrens egen harm öfver de genomvakade studienätterna, öfver hela sin hårda och sträfsamma ungdomstid, som han nu midt i nöjeshvirfveln finner så meningslöst bortkastad.

En särskild uppmärksamhet förtjänar den från Popes Essay on Man lånade passagen om den stackars "indianens" paradisföreställningar, då den tydligen spelat hufvudrollen vid styckets bedömande af Vitterhetsakademien — som bekant täflade Kellgren år 1780 med Våra Villor under titeln "Målning af inbillningsnöjen". I bref till Clewberg (1781 $^{2}/_{3}$) berättar Kellgren, att Liljestråle, några dagar innan akademiens dom fälldes, till honom nämnt "om några till Academien inkomna stycken, där djäfvulen framlyste. Du torde ock påminna dig den apostrophen i annoncen, där Auctorerne tillsägas att med varsamhet imitera moderna classiska Auctorer i det, som rör religion och moralen; du observerar, att den första af nedan anförde citationer är imiterad ur Popes Essay on Man, hvarom jag först efteråt genom anonymt bref gjorde Akademien underrättad". Härefter följer hela passagen.

Det är svårt att förstå Kellgrens taktik. I akademiens dagbok för sammanträdet den 27 November[1] upplyses om det nämnda anonyma brefvet, "inkommit d. 13 Novemb. hvaruti auctoren urskuldar et och annat i sin prisskrift". Själfva brefvet saknas. Att Kellgren skrifvit enkom för att urskulda sig för Popeplagiatet är ej troligt. Han hade säkert aldrig väntat sig att en direkt efterbildning af ett af de berömdaste ställena i Essay on Man skulle passera oupptäckt inför en prisnämnd, där bl. a. Popeöfversättaren Liljestråle satt. Snarare skulle man — med anledning af hans berättelse till Clewberg om mötet med Liljestråle — kunna antaga, att han velat skydda dikten mot beskyllningen för gudlöshet genom att framhålla, att dess djärfvaste del var direkt hämtad ur Essay on Man, som en af akademiens egna ledamöter öfversatt. Att verkligen betänkligheter mot dikten kommit fram i akademien redan före det afgörande sammanträdet af den 27 November, ses af föredragningslistan

[1] Vitterhetsakademiens arkiv.

till detta sammanträde, där det finnes antecknadt, att herrar ledamöter "hade granskat och utmärkt" N:o 4 (Kellgrens opus) "såsom det lyckeligaste, men något anstötligt i moraliskt afseende". Kellgren ville nu, antager jag, tvinga Vitterhetsakademien att låta förkastelsedomen öfver hans egen dikt äfven gå ut öfver Essay on Man eller frikänna båda.

Vitterhetsakademien fann emellertid en utväg och gjorde ett allmänt principuttalande:[1] »Af et och annat exempel och dervid gjorda erindringar af Justitiae Cancellern Liliestråle, pröfvade Akademien nödigt, at äfwen recommendera våra täflande snillen en anständig warsamhet wid nyttiandet eller imitation af wissa nyare så kallade klassiske Auctorer, hos hwilka, äfwen som hos de äldre, förekommer stundom, hwad Religion och sedolära tillåta oss wäl at anmärka, men icke at låna och med nyare tankar sammanblanda." I de sista orden alluderas tydligen på Kellgrens förfarande. Han har ställt den Popeska passagen i ett sådant sammanhang att den otvetydigt måste tolkas som en förklädd satir mot kristendomens odödlighetslära. I Essay on Man har stycket ej denna innebörd. Det vill endast visa, att hoppet i alla tider och hos alla folk skänker oss en ersättning för hvad vi lidit här i ett lif bortom grafven. Också den stackars indianen hoppas på ett lif efter detta, som han utmålar för sig naivt och materiellt, ty för honom gäller det blott att få behålla jordelifvets njutningar och bli fri från dess plågor:

To be, contents his natural desire,
He asks no angel's wing no seraph's fire;
But thinks admitted to that equal sky
His faithful dog shall bear him company.

Betecknande nog har Kellgren just utelämnat dessa rader, som göra tydlig distinktion mellan indianens och den kristnes evighetsdrömmar. Och han har till yttermera visso inrangerat detta odödlighetshopp såsom den sista bland alla de villor, som människosläktet fått att lefva på:

---

[1] Akademiens dagbok 27 Nov. Vitterhetsakademiens arkiv.

Ej nog, att villans pensel målar
Med glada färgor lifvets fält;
Hon visar det, vid hoppets strålar,
I grafvens natt fördubbladt sällt:
Där, bakom höga bergens sträcka,
Hvars spetsar öfver målnet räcka,
Sig Indianern bildat har
En himmel, altid ren och klar;
Dit han ledsagad efter döden,
Hos de olyckeligas Far,
Skall tälja evighetens dar,
I ostörd följd af sälla öden:
Der skall ej brist och slafveri,
Och Christnas våld hans syn förfära;
Där skall han med odödlig ära,
För tidens qval, belönad bli.

"Man behöfde ej vara skarpsinnig för att se, hvart skalden syftade", säger Schück,[1] på tal om detta ställe, "och i stället för indianen utsatte hans samtid utan svårighet, hvad skalden själf ej vågat nedskrifva." Akademiens principuttalande bekräftar dessa ord.

Det vore därför fullkomligt falskt att af detta lån och andra flyktigare reminiscenser ur Essay on Man — såsom t. ex. skildringen af hoppet — sluta till någon samstämmighet mellan tankegången hos Kellgren och Pope. Med sin beska pessimism är Våra Villor tvärtom den kraftigaste protest mot Popes ljusa optimism. Hvad som för Kellgren ter sig som falska och tjusande villor representerar ju för Pope just de verkliga realiteterna. Och den värld af låga drifter och lumpna sträfvanden, som uppenbarar sig för Våra Villors skald "vid sannings grymma låga" har ju intet gemensamt med Popes vackra och idealistiska världsbild. Det är de radikala encyklopedisternas skarpast kryddade anrättningar, som serveras i dessa oändligt melodiska, oklanderligt eleganta verser.

Med sin böjelse för klara och enkla svar på lifsfrågorna, med den hetsighet, som ungdom och temperament i förening skänka, har Kellgren utan långvarigt sökande funnit sin plats längst ut på

[1] *Svenska Parnassen* III s. 109.

flygeln bland de konsekventa materialisterna. Alla de begrepp han en gång trott på — kärlek, ära, dygd, odödlighet — har han sett reducerade till tomma namn. Och han vill ej erkänna att de i och för sig själfva ha något, som kan hålla honom kvar. Ej heller har han vid denna tidpunkt den ringaste skonsamhet mot andras religiösa och etiska ideal. Med ett visst ungdomligt öfversitteri njuter han af att väcka anstöt inom de "rättänkande" lägren. Han ser i deras sedliga skrupler blott tom förställning.

Och dock pinar honom en fruktan för att världen skall bli dyster och poesifattig, om man på detta sätt dissekerar sönder allt, som ej håller profvet inför det nyktra förståndet. Hans estetiska smak lider af att behöfva leta egennyttiga motiv bakom hvarje dygdigt sträfvande, att behöfva se kärleken som en rent animal funktion, "en brånad spridd med blodets lopp".

Det är ej tvifvel på upplysningsfilosofiens resultat, som här göra sig gällande. För den unge Kellgren stodo de tvärtom som oomkullkastliga sanningar. Det är än mindre moraliska betänkligheter; han är ännu så länge nihilist i sedligt afseende. Det är poetens och njutningsmänniskans ovilja mot att taga befattning med de kuggar och hjul, som förvandla världen till ett själlöst och alltför regelbundet maskineri. Han har själf i diktens början gett den ypperliga jämförelsen med operadekorationerna. Man tror sig se en "Hesperisk blomsterpark", rusar upp på scenen och finner — "et måladt papper". Hvarför äflas att komma upp på scenen? Hvarför ej stanna i salongen, och njuta af det vackra skådespelet? Hvad gör det om vår vackra fantasibild blir utan motsvarighet i verkligheten:

Stor sak, om villan oss bedrager,
Blott hon vår lefnad lycklig gör.

I Fontenelles Entretiens sur la pluralité des mondes, som Kellgren säkert i likhet med sina jämnåriga läst på skolbänken, förklarar författaren för sin vackra och läraktiga åhörarinna, markisinnan, att naturen erbjuder samma skådespel som operan. Från vår plats se vi endast de vackra dekorationerna; filosoferna söka in-

tränga i maskineriets hemligheter "et qui verroit la Nature telle qu'elle est, ne verroit que le derriere du Théatre de l'Opera". Filosofien har då blifvit mycket mekanisk? frågar markisinnan. "Si méchanique, répondis-je, que je crains qu'on en ait bien-tôt honte".

Fontenelles fruktan besannade sig. Inom få decennier börja den mekaniska världsförklaringens egna anhängare skämmas för sin läras prosaiska nykterhet. De vackra chimärerna, det olyckliga människosläktets sanna välgörare lofsjungas ej blott af Voltaire[1] och andra skalder, som tillåta sig en smula nyckfullt handskas med de filosofiska teorierna. Till och med seklets konsekventaste materialist, La Mettrie, kan ej undertrycka en hjärtesuck öfver vetenskapens oförmåga att göra vår lott bättre. Också han börjar sitt Système d'Epicure med bilden om operadekorationerna. Vi känna ännu ej världsmekanismens viktigaste delar, skola kanske aldrig göra det. "Il est facile de se consoler d'être privés d'une science qui ne nous rendroit, ni meilleurs, ni plus heureux." Detta missmod inom de egna leden röjer, att materialismen spelat ut sin roll, att tiden är mogen för ett idealistiskt genombrott.

På samma sätt varslar redan Våra Villor om omslaget i Kellgrens världsåskådning. Han äger för litet af tänkarens resignation, för mycket af känslomänniskans heta blod för att i längden kunna stanna vid en åskådning, som blott tillmötesgår hjärnans kraf, ej hjärtats. I "Man äger ej snille för det man är galen" gör han det sista krampaktiga försöket att inge sig entusiasm för ett sanningsforskande, som ej tillfredsställer individens lyckobegär. Det är sig själf han tänkt på, då han riktat den glödande slutappellen till den unge författaren: "Blif stor — och olycklig".

---

[1] Det är ur Pandores slutaria i Voltaires opera med samma namn, som Kellgren lånat mottot. Pandore har öppnat asken och alla olyckor ha strömmat ut öfver människosläktet. Men Kärleken har stannat och med honom alla de ljufliga illusionerna:

Dans nos maux il sera des délices;
Nous aurons de charmantes erreurs;
Nous serons au bord des précipices;
Mais l'amour les couvrira de fleurs.

Med Till Christina och Nya Skapelsen kommer den oundvikliga känslorevolten, fantasiens behof att se "en själ i stela massan". Intet tvifvel om att den framsprungit ur delvis samma psykologiska förutsättningar som hans ungdoms pessimism. Men för Kellgren själf synes detta "lefvande förstånd af tingen" vara något alldeles väsenskildt från hans forna längtan tillbaka till de förskönande villorna. I svärmarens lofsång till skymningen i Ljusets Fiender har han själf karrikerat slutstrofen i Våra Villor:

O sälla Skymning, Nöjets dager!
O Dunkelhet, så ljuf och mild!
När du förskönar hvarje bild,
Hvad gör det mig at du bedrager?

Första Markallsnatten

och

dess förhållande till Hammarskölds urskrift.

(Jämte ett tillägg om Andra Natten)

af

Karl Warburg.[1]

"Markalls sömnlösa Nätter" utgör på en gång slutpunkt och kulminationspunkt i Nya Skolans skämtpolemik mot akademisterna och deras vänner. Trots vissa orättvisor och svagheter intaga dessa litteraturparodier ett framstående rum i vår satiriska litteratur. Särskildt gäller detta *Första Natten.*

En närmare undersökning af dess tillkomst torde vara af ett visst litteraturhistoriskt intresse, i synnerhet som det däraf skall framgå, att hittills gällande uppgifter icke i allo äro korrekta.

Såsom källor för kännedomen om författandet af dessa satirer, hafva hittills anförts uttalanden af P. A. Sondén, Anders Fryxell och A. J. Arwidson.

Sondén, som ju själf var medförfattare, har i några "Biographiska och Bibliographiska anteckningar" (handskr. i Linköpings Stiftsbibliotek) bland Hammarskölds skrifter upptagit:

---

[1] *Markalls sömnlösa nätter* var ur olika synpunkter ämne för seminariearbete vid *Stockholms Högskola* höstterminen 1909. I en af de därvid utarbetade uppsatserna, författad af studeranden Per Lindberg, förekommo en del observationer, som i denna afhandling tillgodogjorts, hvilket på vederbörande ställen anmärkes.

»*Rimthussiad.* Hjeltedikt öfversatt ifrån Tungusiskan. Tr. i Markalls Sömnlösa Nätter. Första natten. Stockholm 1820. 8:o. Andra Sången är omarbetad af en bland Comiténs Ledamöter, sista Sången af en annan som äfven tillagt Apollos sluttal. De öfriga sångerna hafva af dessa bägge Ledamöter erhållit förbättringar, särdeles i metriskt afseende men äro för öfrigt oförändrade.

I *Andra Natten* har Hammarsköld författat Fägneskrifterna framför Hjeltedikten Åsnan».

I sin omarbetning af Hammarskölds "Svenska vitterheten" yttrar sig Sondén rätt utförligt om tillkomsten af Första Natten:

»Striden mellan den Gamla och Nya Skolan hade stigit till en viss förbittring. En af den förras Kämpar hade låtit undfalla sig den utlåtelsen att de nya Literatörerne icke förstode sig på Skämt (troligen emedan de ej satte stort värde på vissa af J. Stenhammars, A. G. Silverstolpes m. fls satirer). Några af Hammarskölds vänner, som hos honom händelsevis träffades, beslöto öfvertyga sin vederpart om motsatsen och så bildade sig den nämnda Comitéen. En ledamot författade *Förordet till allmänheten*, en annan *Markalainens födelse*. Hammarsköld framdrog ur sina gömmor *Rimthussiaden*, som redan 1811 eller 1812 var bestämd åt Polyfem, men då mycket under tiden hade förändrat sig, ansåg Comitéen endast 1:a och 3:e sångerna tjenliga att utgifvas. När tryckningen redan var påbörjad uppstod fråga att göra hjeltedikten färdig. Tvänne ledamöter delade arbetet med Hammarsköld så att den ena uppsatte 2:a sången, den andra den 6:e och bägge gjorde förbättringar och tillägg till den 4:e och 5:e som till versifikationen voro något ojämna, då de kommo ur Hammarskölds hand. I sitt första skick var denna hjältedikt en imitation efter Virgilius, vid de sista sångerna anlitades nu den gamle Homerus. Den nya planen uppgjordes på några ögonblick och utfördes på ett par dagar. Sådan är i korthet Första Nattens historia. Den väckte mycket uppseende, särdeles Rimthussiaden, man gissade på den och den författaren och trodde sig slutligen finna den rätte i auktorn till Mollbergs Epistlar, ehuru denne aldrig gjort något försök att efterbilda antiken och i hela häftet verkligen icke skrifvit en rad».

Fryxell gör till detta meddelande följande tillägg.

»De egentliga kommitterade eller arbetande ledamöterna voro Atterbom, Dahlgren, Hammarsköld, Livijn, Sondén och amanuensen vid Kongl. biblioteket Ödmann. Medvetande om hemligheten voro Sandberg, målaren, Palmblad och And. Fryxell, den sistnämnde till följe af personlig bekantskap med

Dahlgren och Sondén. Troligtvis hafva ock några flere känt förhållandet. Mötesplatsen kallades Spelunca, Polyfems grotta, och bestämdes än här, än där, på någon bland stadens källare, vanligtvis på Hamburger Börs i Jakobs gränd. *Markalainens födelse* skrefs af Sondén, Rimtussiaden grundades på ett äldre utkast af Hammarsköld, men omarbetades i synnerhet de sista sångerna, af Atterbom och Sondén. Till andra natten hade Dahlgren skrifvit hela första utkastet: hvilket, liksom allt det öfriga blef i Speluncan, vid glas och glam, rättadt och upputsadt. Första natten vann ojämförligt mesta bifallet.»

I företalet till Livijns skrifter har A. J. Arwidsson meddelat åtskilligt om själfva formen för kommitténs samvaro, hvilken tyckts haft karaktär af ordensskämt. Rörande denna orden finnas ock bland Livijns papper i Kungl. Bibl. en del upplysningar. Så utfärdades kallelsebref till medlemskap i "Stora Bergström". Två formulär till dylika föreligga bland Livijnska papperen.[1]

Komitténs namn, "Stora Bergström" var taget efter den glade skämtaren, advokatfiskal Bergström, Kellgrens vän, för öfrigt en af fosforisternas motståndare. Såsom förnamn användes namn på någon profet.

De första Bergströmmarne synas ha varit Hammarsköld (Habacuc), Livijn (Obadjah), Sondén (Amos), Atterbom (Haggai) och C. Ödmann (Nahum) — dessa underteckna kallelsen till Arwidson —; samt C. F. Dahlgren (Joel), Askelöf (Micha), historiemålaren Sand-

[1] Det kortare af dessa, som t. ex. användes vid Arwidsons kallelse, har följande lydelse:

»Ordförande och Ledamöter i Comittén för Markalls Sömnlösa Nätter, hälse N. N. vän och välvilleligen! Alldenstund hos oss är vordet anmält, att min Herre skall ledas af en synnerlig tillgifvenhet för den Store och Snillrike Tungusen Markall, som förmäles hafva här i Sverige uppslagit sin Bod och deri försäljer hvarjehanda konst, nyhets och gallanterivaror: fördenskull uppmana vi Eder att i eder mån bidraga det må den tid då Markall icke är tillräckligen sysselsatt med sin näring och rörelse nemligen hans nätter, göra honom så behaglig som möjligt är på sätt som den första nattens oförtöfvadt från tryckpressen utkommande [nu från tryckpressen utkomna och härvid bifogade] menlösa tidsfördrif närmare utvisa; anhållande Committerade till den ändan att få räkna och anse Eder såsom en vetande medlem i den Store Bergström. Under afvaktan af ett gunstbenäget svar och biträde i företaget befalla Committerade för Markalls Sömnlösa Nätter Tit. Gud, allsmäktig vän, och välvilleligen».

BERG (Stephanius), bildhuggaren FOGELBERG (Osea eller Zacharias). Senare tillkommo PALMBLAD (Jeremias) och ARWIDSSON (Zedekias), som pseudonymt kallats i Juni 1820, men som först tog inträde, då han våren 1821 besökte Sverige och därvid enligt egen utsago tillbragte "en af de herrligaste aftnar i sin lefnad" bland komiterade för Markalls Sömnlösa Nätter å Hamburger Börs.[1] Rääf var åtminstone påtänkt att kallas, liksom en sekreterare Enelius, och Euphrosyne räknades såsom syster, äfven om hon ej var formligen kallad.[2]

---

[1] Jfr Estlanders skrift: A. J. Arwidson som vitter författare, Helsingfors 1893.

[2] Bland Bohlinska papper i Kongl. Bibl., liksom i Werners exemplar af M. S. N. (Stockholms Stads Bibliotek) finnes afskrift af en sång, då en ny ledamot i Komittén intogs, författad af Joel = Dahlgren. Den lyder:

Olympens Gud de vreda skurar sänder
Och solens öga sig i molnen döljer;
Apollo stelnad är om sina händer
Och Flora sig i våta skrudar höljer.
Blott Bachus frodas; se, han bålen tänder:
Han vinkar oss, och hvarje Broder följer;
Med fulla glas vi klinga till hans ära,
Och regn och storm och snö ej mer förfära.

Propheter alla! Nu er plats här tagen
Vid detta bordet; bålens fradga vinkar.
I stoftet Markall redan ligger slagen
Och vurmens öga utaf bäfvan blinkar.
Den gamle Nestor blifvit kall om magen
Juniperimons bara galla p—kar
Kring alla väggar Polyhistrio famlar
Och vännen Rephanus på honom ramlar.

Välan då! Slutad är den långa striden
Tills dato nota bene; fattom glasen,
Och medan Bacchus bjuder oss till friden,
För ögonblicket läggom bort karbasen,
I vinets floder segrens lön förbiden:
Härnäst det gäller Ling, den vreda asen.
Topp, kungen an, att himlahvalfvet dundrar
Och all Tungusien bara står och undrar,

Till dig med fröjd, du älskliga propheta
Du nye Broder, nu vårt hjerta vändes
Du Jonas uti buken månde heta

I denna glada orden utarbetades nu *Markalls Sömnlösa Nätter*, hvars första häfte, Första Natten, utkom i medlet eller slutet af maj (*icke* juni) 1820.

Man skulle af Sondéns båda, delvis motstridande uttalanden få det intryck, att endast två af sångerna i Hammarskölds gamla hjältedikt mera grundligt omarbetats, under det två förbättrades och de båda återstående föga förändrades. Med anledning däraf meddelade ock Norling *hela* "Rimthussiaden" i sin upplaga af Lorenzo Hammarskölds "Valda humoristiska och poetiska skrifter", utgående från, att den i allt väsentligt vore dennes verk. Detta är dock knappast fallet.

Endast första sången af den ursprungliga texten är i det stora hela oförändrad. I tredje sången är mycket bibehållet; femte och sjätte sångerna äro till god del omarbetade och delvis nyskrifna; andra sången helt omskrifven; fjärde sången alldeles ny.

Detta kan sägas, emedan vi äro i tillfälle att jämföra Hammarskölds urtext med den af Markallskomitén utgifna dikten.

Bland Hammarskölds Handskrifter i Kongl. Bibl. Del III förvaras nämligen "*Dunciade eller Rimare-kriget*, Poeme Epique i Fem Sånger af Ramunder Gripson" med följande motto:

»Le Monde est un bouffon, l'homme une comédie
L'un porte la Marotte et l'autre est la folie.
Artur Thomas.»

Detta är helt enkelt "Ur-Markall". A. J. Arwidson har antecknat att det "utgör Lorenzo Hammarskölds första och egenhändiga utkast till *Markalls Sömnlösa Nätter*".

Titeln "Dunciad" är lånad från Popes bekanta stridsdikt från 1728, som var den klassiska typen för litteratursatir.

Se bålen här, som för ditt öga tändes
Uti dess floder må din hand arbeta,
Tills du i land af nykterheten sändes
Din skål, vår Broder! Håll dig rask och duktig
Men glöm ock ej att hålla strupen fuktig!
JOEL BERGSTRÖM.

Enär den nye brodern skulle heta *Jonas* är detta poem tydligen användt efter att de i texten omnämnda »profeterna» intagits.

En närmare undersökning skall visa, i hvad mån urtexten bevarats, hvad som tillagts och hvad som borttagits, därvid ett och annat betecknande drag för fosforisternas ändrade förhållande till vissa tidens män förtjänar beaktas. Jag begagnar det följande namnet "*Dunciad*" för urtexten, "*Rimthussiad*" för dikten sådan den trycktes i Första Markallsnatten.

Öknamnet "*Markall*" förekommer första gången — i förbigående — i Polyfem I: 14, där Nils Nyberg klagar öfver att Polyfem utbytt detta namn i hans manuskript mot Gasteromycus, hvilket namn han torde få svårt intvinga i "Markalls apotheos", som sedan meddelas i I: 34.

Den *första* sången är den, som undergått minsta förändringar. Den föregicks i Dunciaden af följande franska Epitaphe de M:r Markall, le Poëte Coëffé

»Sous cette casaque noire
Repose bien douçement
Markall d'heureuse memoire
Attendant le jugement

Anonym.»

Hvad angår texten är den i det väsentliga bibehållen, dock med Sondéns eller Atterboms förbättringar af den Hammarsköldska hexametern; Markalls moder hette ursprungligen "*Dumhet*", och det säges om henne, att hon "förfört Gudinnans Uggla till otukt". I den tryckta texten har hon bytt namn och kallas Vecordia samt har "tjust Gudinnans uggla till älskog". Någon gång ändras namnet till Paraphrosyne.

Endast ett större stycke, som fanns i den ursprungliga texten, är försvunnet. Det rörde Wallin, med hvilken Nya Skolans män lågo i fejd åren omkring 1810, men som, när Markall utkom, ej längre stod i onåd — utom hos Askelöf, hvilken till det sista bevarade agg mot honom.

Efter Polyhistrios (Leopolds) maning till sina anhängare att störta Apollos tron och meddelandet, att Markall är färdig att samla en här till det djärfva förslagets fullbordan förekommer nämligen i Dunciaden följande passus:

Men oss felar en Sinnesnatur med Geniet i fullkomning
Och en sådan behöfs. O må då *Struthio* pröfvas,
Värdig att taga et rum bland smakens utkorade söner.»
Redan et allmänt *Ja* genskallar, och ensamt i bulret
Äskas, befallande, ljud af den nackestyfva Rephanus:[1]
»Med beundrans och ifverns förenade känslor» — han säger —
»För den odödlige man det högtidliga valet oss anböd,
Til uppfyllelse skyndom af hvad oss åläggas af pligten
Mot en skald som med rika skördar hedrat vår granskning. —
Och, om genom de medel, som Sysis, vår höga Gudinna
I våra händer lagt, vi kunna Helikon vinna
Och tilkämpa oss rätt at vördas som eviga mönster
Då mine Bröder! då är vår starkaste önskan ju upfyld.

I anslutning härtill äro ock sångens slutrader förändrade.

Sedan de satiriske getingarne utfört sitt förstörelseverk heter det nämligen i Dunciaden:

Vild Polyhistrio ropar: »O ve öfver frihet at trycka.
Ingen är säker för Critiska hugg.» Från aktern af stolen
Faller nu rimmaren[2] ned med stupadt hufvud mot gålfvet
Borden störtas omkull. Att de grymma getingar undfly,
Ser man Struthio här och der Epopton(?) Pasquino[3]
Vältra gålfvet omkring. De släpande[4] lockarna fylla
Sopor och dam och jämrande rop mot himelen skalla.

Wallins frånvaro i Markallsnatten väckte ju en viss uppmärksamhet. I Anmärkaren lästes också följande epigram:

Fråga och Svar.

I kämpar från Tungusien
Hvi saknas *Struthio* uti den stora hären?
Det *Heliga förbundets vän,*
Han sitter hemma nu, gör skrufvar åt geváren.

Som man finner åsyftar det sedan uteslutna stället Wallins inval i Svenska Akademien, som ägde rum den 29 mars 1810.

---

[1] Blom.
[2] Variant: stackaren.
[3] Hvem som härmed åsyftas har jag icke lyckats utfinna.
[4] Variant: pudrade.

Andra sången är enligt Sondéns uppgift helt och hållet omarbetad af en bland komitténs ledamöter. Det var ingen annan än han själf. I den afskrift af hans lilla själfbiografi, som finnes i Kongl. Bibl:s handskriftsamling meddelas nämligen att han författat "Markalainens födelse" och *andra sången af Rimthussiaden* m. m. i Markalls sömnlösa nätter.

I Dunciaden bär andra sången en nog grofkornig, cynisk prägel. Den lyder där:

Förvandlingen.

»— — — neque enim concludere versum
Dixeris esse satis: neque si quis scribat, uti nos,
Sermoni propiora, putes hunc esse poetam».
Horat.

Tidigt Sysis förnam det tumult som af Getingasvärmen
Var i dess håla väckt. Ur djupet hon sträcker förfärad
Ögat, och reser ur kammarens skrap sitt darrande hufvud.
Rimarnas hela hop förspridd hon skådar på gålfvet
Ser, af sarkastiska stygn, sin här med förödelse hotad.
Och i en blink hon smörjer sin qvast med uplysningens olja
Bäfvande sätter sig up och styrer mot Dumhetens boning.
I en prägtig salong beprydd med taflor och speglar
På en Divan med hand under kinden Dumheten sitter. —
Som man på Nobiskrog den digre slacktarn vid Toddy-
Glaset sittande ser med Posten, den Nya,[1] i handen,
Gissande hvad som skall ske, då engelska flottan bestormat
Tysklands Kejsarestad, eller Turkarna drifvas från Ceylon,
Eller med myndiga ord bedömande Furstar och Tjenstmän.
Så med en halfsläckt blick, rak rygg och gapande läppar
Dumheten satt och en plats böd Syster Sysis i Soffan,
Sedan Fruarna tömt den Arabiska Nektarn ur kannan,
Med en innerlig suck så Sysis började tala:
»Drotning, som unadt blef af Jupiters ynest at vördas
Utaf Narrarnes skock och de Vettberöfvade styra.
Hör mig, din syster och vän, som är ur sin fäderneboning
Drifven! — Rädda din son mot sår af Satiriska uddar
Skyda hans ädla Här! Dina vänners belägenhet öma!

---

[1] Med blyerts öfverskrifvet — i st. f. »Posten den Nya» — »*Nytta och Nöje*».

Då efter vanan i dag de samlades uti min håla
För at om höga värf och sömniga qväden rådslå,
Bytta till Getingar störtade in en här Satirister
Af det bitraste slag. För de vreda insecternas gaddar
Störtades de öfver stolar och bord, i vrår och i spislar.
Få af Rimarnes tropp kanske än äro vid lifvet —
Drotning, rädda din son, den hjärneberöfvade Markall!»
Slagen af häpnad och sorg Gudinan berättelsen hörde,
Och uti hast flög op förutan en mening at svara,
Tog sin Sametscapott bebrämad med svansar af zobel,[1]
Luften hon klöf och i blinken hon stod i Sysiska hålan.
O, hvad bedröflig syn för hennes blickar sig röjer
Alla dess män i smärtande qvål kring väggarna krypa,
Och med surrande vingar och ben dem flugorna följa,
En flugsmälla ej fans; och mot giftiga getingars hopar
Hvartill hade den gagnat? — Den höga Gudinnan besinnar
Länge ej sig men sträcker sin hand utöfver de falna,
Höjer sin mägtiga röst och ropar: »Varde til Möbel
Hvar en Tungusisk poet!» — Och så det skedde i blinken.
Så blef Rephanus en Skänk, Polyhistor en läckande länstol,
Stupidobex en rymlig butelj, en tratt Amarulli
Och en ståtelig Chaise-percée blef formad af Markall,
Och så en hvar til en nyttighet för stunden förbyttes.
De sarkastiske Getingar nu helt flate förmärkte
At så i blinken från dem deras rof och villebråd ryktes;
Och sen de surrat en stund och sökt kring väggar och taket,
Förde af Gozzi an, de återvände til Pinden.
Sysis emedlertid fick lust at sin kula besöka
Och erfara om än dess vänner förlossade blifvit,
Då hon steg in och först de nyttiga möblerna märkte
Slog hennes hjerta högt af en stor, en inerlig glädje,
Mest förnöjdes hon dock at Chaise-percéen betragta,
Och hon genast fick lust dess gagn och beqvämlighet pröfva,
Glömande Markall bort och de öfriga Rimarne alla.
Så strängt tvingar naturn, då de gryma behofven befalla,
Knappt hon satt sig förrän en klagande stämma ur djupet
Ropar: »Hvem ömar mit qval och löser min hårda förtrollning?»
Skrämd for käringen up och forskar den lämnade stolen,
Bäfvande som i Avis'n den förr så stolte Kajmukan.

[1] Variant: öron af åsnor.

Om nu igen en bitande skrift med underlig titel
Blifvit hos Eneld[1] tryckt, af den kände författaren skrifven;
Så hon bäfvande står och forskar den lämnade stolen.
Som ur et ohöljdt gap utsprider en qväfvande ånga
Slutligen dock med en långsträckt hals hon stamande frågar:
»Demon! Jag dig vid Voltaire besvär at svara: Hvem är du?»
Och med jämerlig ton ger svar den grinande Markall:
»Sysis, o du min mor, min älskarinna, min gudom,
Här för din åsyn står jag fram, jag Rimaren Markall
Och förvandlade här du ser mina vänner och mönster
Sedan mot getingars stygn och satiriska gaddar vi kämpat
Blef en et bord, en annan et glas, jag arme en natstol»
Glad utropade då uplysningens mägtiga Påskkärng:
O, är det du min vän, mit hopp för komande tider
Låt mig egna i ro Cloacina det fordrade offret
Och jag skal gifva dig ljus hvad om dig din moder beslutat.»
Nu i den gapande stoln hon skyndsamt satte sig åter,
I sitt tal fortfarande än som följer i orden:
»Vet min son at de smärtande stygn som nyss eder plågat,
Skickade voro af Pindens Gud och Pallas Minerva
Medan I vågat at tro Er skalder och tänkare vara.
Då Er belägenhet jag förmärkte, så blödde mit hjerta,
Och jag til Dumhet for, din aldra som käraste moder,
Henne besvor at från Getingastygn Er alla befria,
Klokt hon min bön uppfyldt. Snart skolen I åter förbytas
Til er fordna gestalt. Då kräfven hämd af Apollo.
Samla då genast din Här och gå at Helikon storma
Säkert lyckas det skal, om Polhistrio styrer manoeuvren
Ty din moder och jag osynliga kring Eder sväfva
Skola och elda hvar Rimares mod til höga bedrifter».
Då nu sin libation hon i Markalls sköte fullbordat
Steg hon försigtigt up' och tog den mäktiga qvasten
Och begynte med kraft de dyrbara möblerna sopa
Mumlande mystiska ord. Och i hast de stodo på två ben,
Och med ilande steg utrusade alla ur kulan.

Denna sång är, som sagdt, fullständigt omarbetad i Rimthussiaden. Anledningen härtill var gifvetvis det något osnygga

[1] Deléen. Variant: Blifvit tryckt hos Lendé.

motivet, att Markall förvandlades till en nattstol, i hvilken Sysis förrättade sina behof. Dylika mustiga roligheter voro emellertid icke ovanliga i den komiska dikten alltifrån Rabelais till Swift.

Sondén har i sin omarbetning behållit uppslaget: akademikernas förvandling till bohagsting. Men i st. f. att i Dunciaden Polyhistrio förvandlas till en länstol och Markall till en nattstol, blir nu den förre "ett prunkande skrifbord", den senare "en länstol, tung af ek och af trenne oxars hud". Sysis vill söka ro i länstolen men först afpiska dammet och under slagen klagar stolen och tillkännager, att den ingen annan är än Markall, som omskapats af sin moder.

Förändringen har visserligen förfinat motivet, men tillika aftrubbat dess udd. Den ursprungliga vändningen var mera komisk i all sin drastiska cynism.

De uppvaktande tärnor, med hvilka Sondén omgifvit Sysis: Oeconomia, Elegantia, Politura, Decentia, Vecordia = Paraphrosyne, Politica, innebära gifvetvis ett skämt med den vittra areopagens "binäringar", men det förefaller mig en smula sökt att, enligt den tradition, som B. Norling anför,[1] anse dem åsyfta bestämda akademiker: Edelcrantz, Mörner, Fleming o. s. v.

I afseende å versens klang och antika hållning företer Sondéns sång uppenbara förtjänster framför den ursprungliga.

Den *Tredje Sången* är i visst afseende den viktigaste, enär i denna Rimmarhären mönstras. Och här hafva förändringar vidtagits i afseende å personalen, åtskilliga figurer bibehållits, andra strukits — af en eller annan anledning, närmast därföre att de under mellantiden skördats af döden, — åter andra tillkommit.

Efter inledningen, som i hufvudsak bibehållits i Rimthussiaden följer uppmaningen till muserna att säga

Hvilka Rimare rustade sig til den hedrande striden
Hvad beställning de fått, och af hvilka vapen de blänkte!
Först den förvägne, hjerneberöfvade MARKALL marscherar
Bärånde stolt i sin hand den journalistiska fanan

[1] Den är antecknad i Werners exemplar, som Norling synes ha begagnat.

Af två hundra hopklistrade ark det mjukaste papper.
Följd utaf Ecervelé, sin Sven, som hans rörliga hjerta
Gläder och värd at Markall sjelf hans lärare varit.

Med Ecervelé, som försvunnit ur Rimthussiaden, åsyftades J. E. Schartau f. 1785 † 1867, som var en af de små vitterlekarne och bl. a. vann pris i akademien 1811. I Polyfem (I: 7) omtalas han såsom "ung man som fattat den fasta föresatsen att bli poet" och i den komiska förteckning på böcker, som finnas till salu hos Hofbokhandlaren i den tungusiska hufvudstaden Mareno, hvilken läses i Polyfem 3 Saml. N:o 11 (1811), förekommer äfven "Markalls sömnlösa nätter af Ecervelé".

Schartau, som egentligen blott under sin ungdom låtit införa några poem i tidningarna och täflat i Akademien, hade snart nog afstått ifrån poesien. Emellertid finna vi honom 1823 såsom ansvarig utgifvare af Wallmarks Journal.

I hans ställe blef i Rimthussiaden Lindvurmen — Anders Lindeberg — som ju redan under detta namn förekommit i Dahlgrens "Molnskyar" — Markalls sven och ålders stöd, hvilket var naturligt, då denne var Wallmarks medarbetare.

Samtliga verserna N:o 33—55 i Rimthussiadens tredje sång äro nytillskrifna. De omfatta först skildringen af Markalls rustning, imiterad efter Aeneiden och Iliaden: "Högtbeskenad han stod i en pansarskjorta af lakan".

Denna pansarskjorta af lakan syftar på Wallmarks en smula frivola dikt "Till Fredrika med ett par brudlakan från Helena". Skölden består af ett tvättfat med påmålad väderkvarn och inskriften "För rock och spisning".[1]

---

[1] Enligt Norlings kommentar skulle denna devis åsyfta en replik som förekom i Journal f. litteratur och teater 1810 n:o 85: En liten bikt inför Polyfem: Af din stora misskund och öfverlägsenhet vågar jag derför nu så mycket mera hoppas tillgift och förskoning som våra vägar ändå, alla serpenteringar oaktadt, slutligen mötas i den lilla punkten: *rock och spis*».

Emellertid får man ej sammanhanget fullt klart af detta citat. I fortsättningen heter det, att man af Hammarskölds öfversättning af ett af Goethes venetianska epigram (öfvers. fr. äldre och nyare skalder) ser att deras önskningar äro desamma. Det heter nämligen i denna:

De båda följeslagar som i Rimthussiaden nämnas följa Markall, äro den nyss nämnda Lindvurmen och Bernardo den unge, egendomligt nog sedan bittre fiender: Anders Lindeberg och Bernhard v. Beskow.

Lindeberg var omkring 1810 ännu icke med i den vittra leken, men han hade senare ingått som medarbetare i Wallmarks blad och fått akademiens pris; år 1817 för tragedien Blanka — hvilken blef föremål för åtskilligt gyckel från den nya skolans sida såsom typisk för akademisk efterklang — och för dikten "Mina drömmar". I texten anspelas på båda dessa dikter, liksom på hans tidning Memnon, som utkommit 1815.

"Bernardo den unge" kunde af lätt insedda skäl ännu ej vara med 1810. Han var då endast 14 år. År 1816 hade han debuterat med några dikter och 1818 samt 1819 utgifvit några Vitterhetsförsök, som innehöllo en del öfversättningar och imitationer bl. a. från Ingeman. Han var visserligen medarbetare under signaturen B. B. i Wallmarks journal, men stod äfven vänligt till Atterbom, hvilket emellertid icke hindrade att han inmönstrades i akademikåren.

De båda "Idegranarne" — P. A. Granberg och J. P. Grangren — förekomma redan i Dunciaden.

Den förre, äreminnesförfattare och tragisk pristagare i akademien redan 1803, skildras såsom afkomling af den franske vältalaren Thomas och Gallimathia.

"Af den Galliska Thomas blef hon med lifsfrukt begåfvad
Sedan utaf Sabatier han fått väldiga slängar."

Hvad jag behöfver mig gif, mycket af nöden jag har:
Först en leende boning och sedan att äta och dricka,
Veten att Tysken förstår sig uppå nektar som I!
Sedan kläder och vänner med hvilka jag öppet kan umgås,
Sedan om natten den mö som jag i hjärtat begär
o. s. v.

På detta svarade Askelöf: »Herrarne skrifva ju för Rock och Spis, förmodandes sådant innebära tillräcklig ursäkt! Vi som höra till det gemena packet Polyfems anhang skrifva af ett helt annat skäl. — — — Således ser ni, skrifva vi icke för Rock och Spis utbedjande oss att, äfven i detta hänseende, få slippa att kallas Herrarnes Colleger». (Lindbergs anmärkning).

Idegran minor kallas "son af Küsteria" — hvarmed hans egenskap af klockare åsyftas.

I Rimthussiaden komma nu de briljanta raderna om *Riddaren Hans, den Jans nu mera sig skrifver* (III 67—77). Dessa saknas i Dunciaden.

På deras plats läses i stället:

Du som Naso beklädt med narrekåpan ej heller
Saknas! Du född, som ålder från ålder man gissat, af Momus,
Medan du slagit förr Encyclopedini till Jorden,
Uti din högra hand en infallsbåga du förde
Och du det updrag fick at venstra flygeln befalla.
Nu farcemakaren *Stupidobex* uppträdde i ledet,
En pokal var hans hjelm, en pigas kjortel hans pantsar,
Och politiska visor i mängd han lindat om benen,
Och Härförarens Adjutant befaltes han vara.

De första raderna åsyfta öfversättaren af Ovidius' Phaeton C. B. Rutström, som i "Rimthussiaden" förekommer längre fram och omtalas i mera kvicka verser. Den *Encyclopedini*, som han "slagit till jorden", är Angelini, som utgaf en encyklopedi för barn.[1]

Med *Stupidobex* menas Dramförfattaren Carl Johan Lindegren hvilken, som kändt, var en af nya skolans hatkycklingar under Polyfemtiden, och särskildt föremål för satiren i Kapten Baggfots papper, på hvilken han svarade med namns underskrift i ett särskildt flygblad, något som inbragte honom nya angrepp.[2]

Öknamnet Stupidobex erhöll han på grund af sin öfversättning af Dumboms lefverne, Vitam Dicta Facta Stupidobicis cecinit C. J. Lindegren 1806.

Att han bär pokal som hjälm åsyftar möjligen hans dryckesvisor, kanske hans lefnadssätt; hvad som menas med att "en pigas kjortel var hans pansar" förefaller litet oklart, såvida det ej an-

[1] Rutströms kritik var ytterst skarp samt uppkallade författaren till ett sjalfförsvar, hvilket emellertid blef ännu värre tilltygadt. Hammarsköld förmenar, att Angelini utsågs till föremål för den tidens kritik för att visa att den icke helt och hållet inslumrat. Men Tegnér skref: »Rutström är en förträfflig slaktare». (Lindbergs tillägg).

[2] Jfr Ljunggren: Sv. Vitterh. Häfder IV: 104.

spelar på någon "lättare" dikt. Hans politiska visor af "jakobinsk" och antirojalistisk läggning hade från år 1800 spridts vida omkring — i handskrift — och synas, enligt Hammarskölds Svenska Vitterheten, framkallat hans popularitet.

Lindegren afled 1815 och var alltså ur spelet, då "Rimthussiaden" tillkom.

Anmärkas må att Hammarsköld, som ju visserligen i Sv. Vitterheten icke är honom alltför blid, likväl (1819) riktar en förebråelse mot teaterdirektionen för att "den lägger afsides Lindegrens arbeten, som dock äro af äkta inhemsk tillverkning för att undfägna oss med utländska uselheter i form af tjutande dramer och äckliga operetter".[1]

Följer så i båda texterna *Amarulli* (Valerius), fosforisternas gamle trätobroder. På skölden bär han dock ännu icke devisen "Allmännelig kärlek" utan "Sånger och visor" med hänsyftning på den diktsamling som utkommit i maj 1810.

De följande verserna presentera för oss ett par Gudar af mindre ordning:

Nihilson, dig jämväl min sång skall icke förtiga[2],
Af Ignorantia född förenad med Rimus Heroen,
Du den plattaste man, som önskat at Pinden bestorma,
Vore ej Markall sjelf. Du blef af honom förordnad
At proviant förskaffa och ammunitionen besörja.[3]
Kinderkruka, dig som verteringar skaffat et rykte,
Dref Barnkamarens qvalm i Drabbningens hotande faror
Fast ej til Strid beredd, ej öfvad i blodiga vapen.

Åtskilliga af dessa rader ha sedan i "Rimthussiaden" gått i arf till Asphalinius (Aspelin).

Nihilson (och möjligen äfven Cyprinusculus) betecknar Sven Björck Svensson, den poetiske grosshandlaren (f. 1777 † 1815) och det var förmodligen på grund af sitt praktiska yrke, som han

---

[1] Lindbergs anmärkning.

[2] Detta senare ändradt till »Cyprinusculus, du af min sång skall ej heller förtigas». Om äfven detta namn åsyftar Björck är svårt att säga.

[3] Ändradt: »Som generalintendent at härens förplägning besörja».

blef generalintendent för härens förplägning, en syssla, som han fick lämna i arf åt en något större poet, själfve Esaias den digre.

Kinderkruka är David Krutmejer, som hade öfversatt den då och ännu långt ner i tiden som barnalektyr begagnade Berquins "L'Ami des enfants" och som af akademien erhållit Lundbladska priset för sina förtjänster om ungdomsläsning. Då Rimthussiaden utkom, var han bortglömd och försvann därför ur dikten.

I Rimthussiaden följa nu de roliga verserna om *Rutström* med anspelning på hans syssla i Landtbruksakademien.

Traductios son *Snillarm* — den stackars öfversättaren H. A Kullberg — förekommer redan i Dunciaden. (Dock saknas raden om hans Grevesmöhliad "Den gamle stuten", hvaremot anspelningarna på hans romanöfversättningar Rosa, Laduski och Florisca, Delphine, Slottet Fitzorton redan där förefinnas).

Asphalinius eller Daniel Aspelin, som i de tryckta Markallsnätterna märkligt nog spelar en rätt framträdande roll — i Andra natten är han Markalls följeslage — förekommer icke i Dunciaden. Aspelin, som var präst, hade först senare vunnit en viss vitter berömmelse, då han 1815 erhöll stora priset för sin sång öfver Sveriges och Norges förening, och senare mindre priset, bl. a. för dikten om Karl Johans uppstigande på svenska tronen; hvilken äfven inbragte honom professorstitel. Han dog kort efter att Andra Markallsnatten sett dagen, i aug. 1821.[1]

Den följande figuren, gemensam för båda texterna, är *Tandläkarns far Rimfors*. Det är C. G. Nordforss som härmed afses, prisbelönt 1789, 1810 och mycket verksam för teatern i synnerhet som öfversättare. Det är densamme, åt hvilken Kellgren egnat epigrammet om Rimström, som fått 100 riksdaler för att leverera fyra pjeser årligen men som hädre bort få 200 för att årligt skrifva ingenting. Det talas både i Dunciaden och i Rimthussiaden att han med Sysis aflat "et barn", "en son", benämnd som sin fader, hvilken

---

[1] Atterbom anmärkte ock att en betydligare och genom sin kamp mot den nya skolan mera välförtjent person än den arma Asphalinius bort väljas att spela galt, och föreslog Nordforss, Cederborgh eller Järta. (Jfr Fredlund: C. F. Dahlgren s. 189).

också öfvade sin konst att locka skådaren till gäspning. Härmed åsyftas väl antagligen ERIK NORDFORSS, flitig teateröfversättare, som emellertid enligt Hammarskölds egen uppgift var C. G. Nordforss' *broder*, ej hans son och dessutom hade aflidit redan 1806. Han skulle alltså vara den ende döde, som — antagligen af misshugg — kommit med.

L'orateur de la triste figure, den 1799, 1800, 1809 prisbelönta äreminnesförfattaren G. von Schantz är gemensam för båda texterna.

Däremot saknas i urtexten Rimthussiadens *Ehrenfjant* — "Bränvinsförbudets" och "Näsknäppens" författare, Münchhausens efterbildare EHRENFRIED GRAVALLIUS. Hammarsköld hade skarpt kritiserat hans "Religionen" och var ock ganska omild mot honom i Sv. Vitterheten.

Den plats han intog i Rimthussiaden hade i Dunciaden innehafts af en mera berömd prästman, om hvem det heter:

Följd af en känslig kneckt, Pasarell, i Romaner förfaren,
Som i templen uti Mareno länge förtjusat
Damernas bröst med sockrade ord och ljufliga fraser,
Til des at Sysis gaf åt honom en dubbel belöning.[1]

Pasarelli betecknar ingen ringare än den berömde kyrklige vältalaren CARL PETER HAGBERG, hvars äldre predikokonst var Hammarsköld en nagel i ögat. Han hade ock fått dubbla priset för äreminnet öfver Axel Oxenstjerna. I Hammarskölds Sv. Vitterheten omtalas, att "han inträdde på den prästerliga banan, då det Lehnbergska manéret stod i sitt högsta flor, och de Leopoldska grundsatserna om predikosättet ännu hade sitt fulla diktatoriska anseende och att dessa äfven till en början blefvo hans ledstjärnor, sitt studium af den akademiska äreminnesvältaligheten utspädde han med läsning af dåtidens sentimentala romaner". Det omtalas dock, att sedan Polyfem (III; 40, 42) innehållit en förträfflig granskning,

[1] Jfr i Polyfem följande karaktäristik: »Ung präst. Damernas älskling. Fin kurtisör. Har förklarat, att han endast håller sig till den moraliska delen af religionen, emedan han ej vet, hur det står till med det öfriga. Bereder sig till sina predikningar genom studium af La Fontaines romaner». (Lindbergs anmärkning).

som med segrande styrka blottat det felaktiga i predikosättet, så visade det sig att Hagberg, i stället för att harmas öfver kritiken, väcktes till eftersinnande och leddes till ett djupare studium af kristendomens källor samt ändrade sin predikostil (efter bekantskap med Münsters manligare homiletik).

Man har här alltså förklaringen till att Pasarelli är försvunnen ur Rimthussiaden.

Den nästa truppen i Rimthussiaden är "*de Trasenbergska Cohorter*", publicister och novellförfattare med Cederborgh i spetsen. I Dunciadens *ursprungliga* text förekom icke Trasenberg (Cederborgh) utan truppen anfördes af *Spinafolius* (B. J. Törneblad), som följdes af *Tonwel*, *von K* och vackre och fyndige *Dumberg*.[1]

Emellertid förändrade, som ofvan nämdt, Nya Posten — Törneblads organ — sin hållning mot Nya Skolan och i hans ställe inträder vid en ändring i manuskriptet Trasenberg; Cederborgh, som 1809—10 hade utgifvit Uno von Trasenberg, hade ju deltagit i den Greevesmöhlenska broschyrstriden; först 1816 började han utgifva "Anmärkaren". Såsom hans följeslagare nämnas Ulf, Grinlund, Målf och Fyndige Behlwarg; af hvilka den förste, andre och fjärde beteckna Wulff, H. A. Lindgren, C. G. Walberg, publicister af lägre rang.[2]

Det följande stycket i Rimthussiaden är den märkliga, väl personliga satiren mot "Esaias ock kallad profeten", i hvilken antagligen Hammarsköld själf kvitterat "Hammarspiken" och granskningen af grammatiken. I Dunciaden följer åter på den Trasenbergska kohorten ett par filosofer:

Men till trossens försvar och nödiga kuskande valdes
Bete (den förvridna som blef i Nymf Criticisma förälskad

---

[1] Dumberg är Walberg. Tonwel och von K. har jag ej kunnat tyda.

[2] I Rimthussiaden nämnes Walberg »Uggelviksbarden» efter sin 1815 utgifna roman Uggelviksbalen, där utfall mot fosforisterna förekomma t. ex.: »Ponera, att någon af auroraförbundets ledamöter (detta får jag betala) satte sig ned och skrefve en bok om en Uggleviksbal . . . Han skulle göra hvarje nymf till gudinna . . . en simpel smörgås med ost på blefve i hans händer ambrosia och en dåligt korkad butelj svagdricka blefve rena nektarn». (Lindbergs anmärkning).

Men i et Hospital af den grymma sköna förvistes),
Jämte honom som djerft försökte at Philosophia
Råna, men af hennes fot förfärligen stöttes i stussen
Nog är han almänt känd den sprättande *Juniperimons.*[1]

Af desse kvarstår Juniperimons — L. M. Enberg — i Rimthussiaden, Philosophians "spark i stussen" förvandlas och förfinas till "en kindpust".

Hvem Bete var föreföll till en början litet gåtlikt, men det är tydligen en viss Arvid Bethén, som därmed är åsyftad.[2]

Mannen hade haft ett ganska egendomligt öde. Född 1756 hade han 1781 blifvit amanuens i Kongl. Biblioteket, och 1782 notarie i hofkonsistoriet; emellertid måste han afträda från ämbetsmannabanan, emedan han yppat sin kärlek — för drottning Sophia Magdalena, och han blef nu förklarad vansinnig. Sedan lefde han såsom litteratör i Stockholm, öfversatte arbeten af Mendelsohn, Schillers smärre prosastycken m. m. Hammarsköld upptager honom i sitt Philos. Studium såsom en kantisk eklektiker. Han hade 1808 i St.-posten recenserat Hammarskölds kritik öfver Schiller och i nov. år 1810 hade han i Journalen ånyo kommit in på detta ämne, hvilket framkallade en arg insändare från Hammarskölds sida i Polyfem (II: 46) för hvilken Palmblad komplimenterar denne. (Jfr. Funcks: Bref rörande Nya Skolans hist. sid. 169.) Hammarsköld omtalar i bref till Livijn att Bethén arbetar på en komisk roman (Frunck a. a.: sid. 171).

Bethén lefde visserligen ännu, när Rimthussiaden utarbetades, — han dog först 1827 — men det fanns ingen anledning att då låta honom deltaga i fejden såsom fallet varit, när Hammarsköld hade sin strid med honom i friskt minne. Anspelningen på hans hospitalsvistelse är för öfrigt märkligt oädel.

Med dessa figurer slutar Dunciaden sin uppräkning.

[1] Detta öknamn förekommer *senare* i Dahlgrens »Molnskyar».
[2] Påvisadt för mig af doc. R. G:son Berg.

Mönstrade stodo Rimarne nu på den Sysiska Slätten
I oräknelig mängd som plattityder i Enod.[1]
Liksom man ofta ser hur myggornas surrande flockar,
Flyga vid solens slocknande brand ur det gytjiga träsket
Likså mot Pinden man såg de stolte Rimarne skyndsamt
Tåga med ifrigt begär at Phoebus och Muserna fälla.

I Rimthussiaden verser 167—170 och 173—202 förekomma ytterligare fältbagaren *Pistor*, lagman C. J. Becker, "Förtjänstens" diktare, som bakat bröd af lättaste smakmjöl, och *Lithorodon*, mästarn i spådom, ärkebiskop Carl von Rosenstein, hvars offer och offertal utgöra en så lycklig afslutning af Sången.

Den fjärde sången i Rimthussiaden — "Offermåltiden" — saknar, som nämndt, motsvarighet i Dunciaden och den står jämförelsevis isolerad samt afbryter t. o. m. handlingen. Man skulle därföre möjligen vara benägen antaga att *den* — och icke sista sången — kunde vara den "sjätte sång", som enligt Sondéns uppgift härrörde från Atterbom, därest icke den artighet "som Posthumius ägnar Allm. Journalens Hederskrans", hvilken skrift Atterbom ogillade, talade häremot.[2] Antagligen är denna sång en frukt af samarbete.

"Offermåltiden" lärer, enligt en anteckning i Werners exemplar, hafva åsyftat en festmåltid, som gafs i Stockholm för att förena krafterna mot fosforismen och mot dem upprätta ett organ.[3] Det var särskildt de "teckenförbidande neutrer", som härvid påräknades och åt dessa är ju till en del sången egnad, där de under Posthumius Priscus' befäl infinna sig att bistå rimthussarne.

Men härvid inträffade en inkonsekvens. Egentligen borde ju Riddaren Jans, Esaias den digre, Lithorodon ha stått i neutrernas fylking, men de voro redan under omarbetande af tredje sången instuckna i Rimthussarnes här, innan denna fjärde väl var påtänkt. Det blef icke mycket kvar, när man hvarken ville inmönstra Wallin eller Hagberg.

Posthumius Priscus är närmast en personifikation af Stockholms-

---

[1] Enod = Oden.
[2] Lindbergs anmärkning.
[3] Jfr t. ex. Tegnérs korrespondens.

posten. Det kan *icke*, som Norling uppgifver, åsyfta enbart Lenngren, då denne redan hade lämnat redaktörskapet. Men den dåvarande redaktören magister A. Wiborg kunde med fog anmärka i bref till Tegnér, att han ej kunde få reda på Posthumius, hvad som skulle tillhöra företrädaren och hvad honom ensamt. Det var, som Ljunggren anmärker, först med Wiborgs tillträde till redaktörskapet, som tidningen blef neutrernes organ. Å andra sidan måste ju vissa af Anna Marias verser åsyfta hennes make, Lenngren.

Utom höfdingen nämnes nu endast såsom representanter för de

Teckenförbidande neutrer, som se med ett öga i sender
Upp likt hönsen åt himlen och tro att på flygande fåglar
Eller kometer beror om de skola gå fram eller bakfram

tvänne dess yppersta *stolpar:* Paidax (eller Pajas) och Asteriscus.

Paidax var Gustaf Abraham Silfverstolpe, mannen från Benjamin Höijers "junta", som emellertid kritiserat Hammarskölds "Utkast till de bildande konsternas historia" nog omildt, och som nu fick binamnet "Pajas" som hänsyftning på sitt skämtsamma uppträdande, kanske ock sin förkrympta växt.

Asteriscus åter är J. M. Stjernstolpe, som på 1809 stått Polyfemisterna nära och t. o. m. författat den kvicka Leopoldsparodin i Polyfem: "Betraktelser i rummet bredvid sängkammaren". Men sedan hade han riktat satirens udd mot fosforisterna ("Apollo och Dafne" och "Månbrefven") och dessutom, som det hette i dikten, "med asiska jättar pröfvat mången en dust" d. v. s. skämtat med den fornnordiska mytologien: "Om asarne och deras konungar" samt "Mytologierna eller gudatvisten" något som inbragte honom en skrapa från "Nya Extra posten", som tillrådde honom att studera hvad han hånade.

Meningsstriden mellan *Markall* och *Posthumius* åsyftade spänningen mellan *Allmänna Journalen* och *Stockholmsposten*. Denna hade ju sitt ursprung i striderna 1816—1817 om Wallins företal till psalmboken, Hagbergs jubelfesttal och Wallins anmälan däraf i Stockholmsposten, hvilken framkallade Allmänna Journalens skarpa ord om "dylika mästerstycken af dubbelhet". Kort före Mar-

kallsnätternas författande hade striden ånyo blossat upp i anledning af en anmälan i Stockholmsposten af Poetisk Kalender (1820: 31, 32) som klandrar det blinda nitet å ömse sidor vid bedömandet af nya skolans alstring. Mot detta hade Wallmark i sin recension af samma kalender utfarit mycket hårdt och yttrat:

»Författaren i Stockholmsposten n:o 31 synes höra till det slags Recensenter som, måhända hemliga gynnare af tidens litterära förvillelser eller *färska* affällingar derifrån[1] eller *tysta åskådare* af striden däremot (med föresatts att slå sig till det parti, åt hvars sida segern skulle luta) nyligen begynt krypa fram i den ända hittills stillatigande Stockh. Posten, och hvilka ej ännu utan med courtoisie och nästan på knä våga säga det andra partiet någon sanning och alltid dessförrinnan tro sig pligtige att lätta dess nedsväljande och försona sin förmätenhet med något groft eller osunnt utfall emot det parti, som alltid rent och öppet bekännt sig till samma grundsatser utan att pruta med vanvettet eller dåligheten. Det är numera endast *deras halfhet som kan stifta det goda.* Må det stiftas, må det segra — och Allmänna Journalen, som redan förut (årgången 1817 N:o 279) gjort allmänheten uppmärksam på denna Halfhets försök att bemäktiga sig resultaterna af hans strid skall gerna unna henne äran af segern mot det billiga villkor att blifva skonad från beskyllningar hvilkas osanning den kan diplomatiskt bevisa.»[2]

Det är uppenbart denna passus, som är förebilden för Markalls arga replik:

Vinbetyngde, med öga af hund och hjerta af haren
Alltid *Du* mig förhatligast var af de dödliga alla.
Hur begagnat har *Du* den tillit folket dig skänkte?
Hvilken bedrift af *Dig* har försvårat fantasternas inbrott?
Då jag stridde som bäst, du blott maroderade mellan
Båda härarnas tross och opålitlig för båda.

Det tillkommer då "den vördige *Nestor*" — Nils von Rosenstein — att mäkla frid. Först nedlägger han på tallriken det stek-

[1] Möjligen åsyftas Grafström, som var medarbetare i Stockholmsposten och sågs med misstänkta blickar från båda hållen.

[2] Wiborg skrifver till Tegnér: Recensenten af Poetisk kalender får jag ej nämna och det roar mig, att han så kunnat tiga med sig sjelf att Wallmark, som så gerna och mödosamt snokar efter författare till hvad som stått i Posten icke kunnat få hans namn utan af vanlig hätskhet mot Posten förgrymmat sig öfver en person som om han kände honom han nu skulle bedja tusen gånger om förlåtelse». (Ur Tegnérs papper sid. 123.)

stycke, på hvilket han ätit med strykande matlust, erinrar om sina forna bekantskaper i Frankrike, d'Alembert m. fl., och förklarar att tidens sorgliga skick ej tillåter krafternas splittring.

"Talande så, han återigen stack gaffeln i steken." Hans fridsböner understödjas af Rephanus, Hans, Pajdax och Esaias och de båda tvistande sjunka i hvarandras famn.

Sången slutar med Polyhistrios mönstring i den tidiga morgonstunden af truppen, som är fördelad i tre skaror: först Markalliderna, vidare den lätta Trasenbergska kohorten och till sist neutrerna; — "de Posthumiske män i en tungt framvankande phalanx".

Dunciadens fjärde sång "*Bataljen*" motsvarar Rimthussiadens femte: *Drabbningen* med motto från Goethe: "Auf Weh und Wunde gute Salbe Auf grobem Klotz ein grober Keil".

De första femton raderna äro snarlika. Men sedan äro skildringarne af striden helt och hållet olika. I Dunciaden omfattar fortsättningen endast 54 rader; i Rimthussiaden är den 235, alltså mer än fyrdubbelt så lång.

Det heter i Dunciaden:

Af Archilochus' här blef *Snillarm* och *Nihilson* fälda
Båda två i en strid och tillika den sorgsne *Oratorn*
Raske *Tonwel* jämväl du föll, men föll för *Trissino*
Och *Passarelli* af *Ascras skald* kringjagas på fältet
Snabbt han bland buskarne flyr, som Raffeltärningen trillar
Öfver bordet, och spelarn med harm dess stannande väntar;
Så snabt flydde den ena och så den andre förföljde.
Häraрne stå mot hvarann som murar: alle Poeter
Alle Rimbagriske män, den tappre *von K* och *Petraren*
Och Farcesömaren *Stupidobex* och den glade *Menander*
Spinafolii Flock och Homeri episke flyglar
Röja här hvar för sig den högsta nit och förmåga.
Hvila ej gifves ej rast. Vidt alla de sväfva i striden. —
Under kampens tumult den snillekraftige *Bürger*
Söker *Polhistrio* sjelf och börjar med honom en envig. —
Som i Tungusiens land två än oskäggade hjeltar,
Blifva oense om spel eller om en läckande Tärna
Eller för det i en dans den ena marquering ej agtat,

I et källare rum med sträckta värjor hvaranan
Storma emot, än terz och än qvart kring öronen ljunga
Och Heroism och Ridderlig kraft i ögonen brinna;
Så de anföllo hvaran. Den raske Polhistrio fäcktar
Med *ordståt* och med *Snillefart* och *känsloförhäfning*
Medan Bürger besköljer vår man med sjudande löje.
Länge kämpade de. Af väldiga stötarne döna
Pindens grottor och Helikons höjd och Castalias vågor
Slutligen fattar med hast den Snillekraftige Bürger
Et Diplom (af de småtinget som de Classiske åldrars
Kraftige män med föragt och med hån ansett om de kändt dem,
Men som nu i uplysningens tid är dygdernas spårre),
Vid hvars ända man hängt, i stället för Kungliga klämman,
En ofantelig bit af en mogen, kostelig prustrot
Då Polyhistrio gapade up at dra efter andan,
Kastade Bürger sit mordgevär i hans blomstrande anlet,
Och prustroten trängde sig in i den öpnade munnen
Och i strupen blef fäst. En jordenskakande nysning
Föll den olycklige an. Förgäfves al ifver och möda
At för nysningen sätta en gräns. Den honom på marken
Kastade kull och likasom svett ur hans darrande lemmar
Verser dref af Racine och Corneille och Piron och Voltaire
Och af än fler som i fordoma dar han nytjat som egna;
Slutligen den med et brak det pudrade hufvudet spräckte,
Och ur remningen nu Polyhistrios snille, förvandlat
Til en loppa, så liten och fin lik den som Grefvinnan
Väcker ur sömnen och störer ibland i njutningens timma,
Kröp med en suck åt Castaliens brädd och hoppar förtrytsamt,
Men då svallar ur källan en våg och dränker det arma
Lilla kräket. Och så hans genie bortdödde för evigt.
Då nu Markall förnam och den öfriga Rimareskaran
At deras höfvidsman var fallen och dödad i striden:
Då betogos af bäfvan och ångst deras manliga hjertan
At de kastade vapnen bort och sökte at undfly,
Men sit bevingade cavallerie utsände Apollo
Hvilket hämtade in de flyende, gjorde dem fångna
Och dem alla i band upförde på grönskande Pinden.

I Dunciaden är striden sålunda endast lätt skizzerad. Blott *en* tvekamp skildras utförligare: den mellan Leopold—Polyhistrio och Bürger. Valet af denne såsom motståndare till den akademiska

parnassens öfverste verkar något öfverraskande. Anledningen torde väl närmast ha varit, att Leopold i en efterbildning af Bürgers "Troheten" företagit en rätt betydlig förändring och att Bürger sålunda haft skäl att straffa honom härför.[1]

Slutklämmen i tvekampen, då Polyhistrio anfalles af en häftig nysning, som spräcker hans hjärna och låter hans själ i form af en loppa sälla sig till Castalias våg och där drunkna, var ju väl drastisk. Den bibehölls emellertid äfven i omarbetningen, men försågs med en ursäktande not; därvid till försvar anföres Leopolds titulerande af Enbom som en loppa.[2]

Rimthussiadens stridspersonal är vida talrikare och vida mera representativ.

Wieland utmanar *Asteriscus Stjernstolpe*, som får redogöra för sina bedrifter såsom Popes, Blumauers och Wielands egen öfversättare. Deras samtal slutas med vänskap och de vända sig till hvar sin här.

Å andra håll går det blodigare till. Fabelförfattaren Archilochos fäller Riddaren Hans, Paidax faller för Aesopos (— möjligen anspelning på att båda voro puckelryggige); Ehrenfjant dödsknäppes i denna omarbetning af Bürger, som sålunda får nöja sig med en mindre celeber motståndare. Lindvurm sträckes till marken af lustspelsförfattaren Gozzi. Och Rephanus-Blom blir — antagligen till tack för sin nog dillettantmässiga Afhandling om Svenska Vitterheten före von Dalins tid och de där förekommande anmärkningarna mot Stiernhielm — jagad af denne. Mot Amarulli står tjusaren Bellman, mot Idegran Menander, mot Trasenbergarnes flock Homeri episka flyglar.

En utförligare och ganska elak skildring ägnas Bernardo den unges (Beskows) kamp med Svanen från Arno, Petrarca, liksom han en Lauras besjungare. Det talas om hans sprättande steg, rosiga läppar, läspande tal, mjölkiga fingrar, han kallas "mun-

---

[1] Lindbergs anmärkning.

[2] T. o. m. i Sv. Litteraturtidnings anmälan klandras detta osmakliga slut. Redan i Polyfem I: 30—31 hade begagnandet af ordet »loppor» ursäktats med åberopande af Leopolds exempel.

kämpe bland tärnor", och det skämtas med hans snatteri från dussin af skalder.

Den vingelfotade Markall väcker endast löje hos skaldernas här. Emellertid uppträder nu Thorild och riktar först sitt vapen mot sin gamle motståndare Stockholmsposten, Posthumius, som är nära att fällas om ej sångnymfen Annamaria för gammal bekantskaps skull —

»emedan i fordoma dar min galant du har varit
och jag din väfnad har skött och delat ditt nattliga läger».

försöker rädda honom samt påkallar "generalintendenten" för hären, "Esaias den digre", hvilken bärgar honom på sin proviantvagn Skidbladner. En del elakheter mot Tegnérs smak för bordets njutningar och parodiska anspelningar på vissa hans dikter krydda denna episod.[1]

Thorild gifves nu i stället åt Polyhistrio till motståndare, en ändring som tillhör Rimthussiadens lyckligaste grepp. Ty motsatsen Leopold—Bürger hade ingen raison d'être, under det att motsatsen Leopold—Thorild ju ägde verklig litteraturhistorisk innebörd och Nya Skolan här tillika knyter an vid striden tre decennier tidigare.[2]

Återstår *sjätte* sången i Rimthussiaden (motsvarande Dunciadens femte). Enligt Sondéns uppgift skulle sjätte sången vara författad af en komiténs ledamot, (Atterbom), "som äfven tillagt Apollos sluttal".

---

[1] Till de jämförelser som påpekas i Norlings noter kan läggas uttrycket »try par armar» som åsyftar ett ställe i Nore». (Lindbergs anmärkning.)

[2] Man skulle kunna tycka, att redan 1810 eller 1811 en dylik lösning bort ligga nära. Men betecknande är, att då Atterbom 1810 sänder Polyfem en »hymn till Thorild» vill Askelöf icke intaga den utan att ledsaga den med en förklaring. Han befarade nämligen, att man skulle säga »Det är således det Thorildska partiet, som vaknat upp igen. Ingen skonsamhet då med de där luftseglarne». Och i noten heter det: »Store män njuta sällan rättvisa till godo förr än de äro döde; Thorild har först upphört att lefva för få år sedan och redan börjar hans förtjenst att erkännas bland hans landsmän. — — — Man bör skilja mellan Thorild och hans efterapare». Då Dunciaden skrefs hade Thorild ej ännu hunnit få glansen af ett äradt minne och man hade ej hunnit glömma hans efterapare, till hvilka fosforisterne icke ville räknas. Atterbom hade kallat dem »några råa ynglingar utan hufvud». (Lindbergs anmärkning.)

Det sista är åtminstone icke förhållandet. De första 164 raderna i Rimthussiaden "är utan direkt motsvarighet" hos föregångaren, som endast räknar 58 versrader mot Rimthussiadens 231. Men just *slutet* med Apollos tal förekommer redan i Dunciaden, om än i något annan form.

Dunciadens femte sång börjar med ett motto från Dryden:

In prose and verse was owned without dispute
Thro' all the realms of nonsense absolute.

med följande inledning:

Då för Apollos thron de sorgsne Rimarne fördes
Såg han på dem och log de odödliges himelska löje
Sedan mot harpan stödd han visligen talande sade:
»Skalder och Muser hvad skola vi väl med Krypena göra?
Må vi ej näpsa och släppa dem sen de förmågan beröfvats
Mer at skadlige bli och stolte öfver sin svaghet?»
Sade och sträckte sin hand mot fångarnas lutande hjessor,
Och som Acteon förr tandläkarens far blef förvandlad;
Idegranarna båda i hast till käglor; och sonen,
Som man gissat af Momus förblef en Dominomasque och
Spinafolius sjelf och hans flock med hufvun af Korpar
Skickades under salvor af skratt tillbaka från Pinden.
Sist framfördes du nu, o Hjerneberöfvade Markall!
Och at få se din värda person framskyndade alla.

I stället för denna inledning har Rimthussiaden ugglefadrens varning till Markall, i det han uppträder med Idegran Majors röst och gestalt — och därefter den briljanta episoden med Kellgren, som delvis är efterbildad Achilles' och Hektors sista strid. Af särskildt litteraturhistoriskt intresse är här den indirekta hyllning, som ägnas Kellgren, och den distinktion, som göres mellan honom och hans eftertrupp:

Du dämoniske, född i platthet, förstenad i vanvett
Som dig fördristat beropa på mig, vid ditt nesliga handtverk,
Och i din kamp mot skönhet och ljus i grafven har skändat
Namnet af *Nya Skapelsens* far, med ditt äckliga loford!
När var jag, ursinnige gäck, din like och förbild?

Hade jag än af min ömkliga tids skick äfven min andel,
Blef jag ibland af min hetta förförd till förhastade domslut,
Har jag dock gäldat dem dyrt, så i lifvet, som efter min bortgång.

På Markalls bön:

Dig, om ännu dig ett minne är kvar af den Smak du förfäktat
När du mot Shakspeares yrsla förskref de Voltairiska pillren,
Klopstocks orim agade bort, och svärmaren Goethes
Convulsioner fördref, och skrämde Ossians skugga;
Dig vid din *Stadiga Man* jag besvär, din *Förtviflan,* din *Afund,*
Att du min kropp ej lämnar till spe åt Poëternas skaror,

svarar hämnaren Kellgren:

Ej besvärje du mig vid min Smak och det sämsta jag skrifvit!
Vägde man ock din lösen af guld, så tung som du sjelf är,
Icke det hulpe; förgäfves du mig så klämmer om benen.
Ty ej något förmår på jorden, i himlen, att frälsa
Dig från det öde, som är dig bestämdt af de evige Gudar.

De synpunkter, som i denna meningsstrid utvecklas, harmoniera rätt väl med följande rader i Hammarskölds Svenska Vitterhet: "Han — Kellgren — är i mina ögon mycket för god att vara en fetisch för rimmarepöbeln eller en egid, under hvilken den kraftlösa obetydligheten söker hägn."

Slutet från rad 165 i Rimthussiaden motsvaras af rad 15—58 i den ursprungliga dikten. Förvandlingen af Markall till åsna utföres redan här på samma sätt. Apollos sluttal har i Dunciaden följande form:

»Fåfäng är Prosans Strid mot mit odödliga rike,
Rigtar jag blott min pil från Silfverbågan, så måste
Python utaf dess slag nedsänkas i gytjiga gruset
Derföre varen vid mod I, som mig redligen tjenen! —
Och ej blef något land frånstängdt min vård och min ynnest,
Blir i Tungusien återväckt den gudliga anden,
Lefvande ifver och nit för den förr förvärfvade äran
Och en grundelig böjelse för den höga Sophia,
Skall småsinnets föragtliga spel och fladder förjagas,
Skall detta manliga folk en gång i stundande tider

Gifva af hög Poesie exempel åt kommande slägter,
Så ur grifternas multnade ben upväxer en herrlig
Bloma som sprider sin ljufliga lukt kring skogar och dalar.»

Sade. Och skalderna nu i hand i hand med Kamener .
Dansade Guden omkring. Och harpornas toner och sånger
Skallade fröjdande up i Jupiters Sal på Olympen.

Slutet i Rimthussiaden är visserligen något omskrifvet och förskönadt men Apollos' tal är dock i realiteten detsamma i båda texterna.

Det kan ju icke råda någon tvekan om att den ursprungliga Dunciaden är vida underlägsen omarbetningen både hvad helhet och enskildheter angår. Rimthussiaden bjuder vida mer formfulländade verser än Dunciaden och åtskilliga af diktens roligaste episoder och utfall tillhöra det nytillagda såsom skildringarna af Järta och Tegnér, samt hela den 4:e sången. Onekligen äro ock de nya föremålen för Rimthussiadens pilar i allmänhet af större intresse än de som försvunnit, hvilket framför allt gäller om Järta och Tegnér.

Emellertid förefaller det stundom, som om den ursprunglige författaren, hvilken ju antagligen skrifvit Dunciaden i ett sträck och utan afbrott, röjde en mera naiv berättarglädje än den kollektive Stora Bergström. När Hammarskölds skildring blir bred, är det därför att författaren ryckes med af lustiga bilder, som fängsla honom under det han skrifver; "Stora Bergström" synes hafva detaljernas proportioner på förhand planlagda och stundom kan här framställningen förefalla något utdragen, där den flyter fram utan infall och sidosprång. När i Dunciaden en något vidtsväfvande passage förekommit (såsom beskrifningen af diplomet), kan det hända, att den uteslutes och ersättes med en helt kort antydan. Däremot lånar Rimthussiaden stundom fraser från Dunciaden och flyttar dem till annan plats, såsom då en liknelse om raffeltärningens snabbhet öfverflyttas från Pasarelli till Rephanus.[1]

[1] Hela detta stycke är Lindbergs tillägg.

Sondén har anmärkt, att i sitt första skick hjältedikten var en imitation af Vergilius, men att för de sista sångerna Homerus anlitades.

Af de "efter Sondéns hänvisningar" (i Werners exemplar i St. stads Bibl.[1]) af Norling anförda parallellställena framgår ock, att för de nytillskrifna styckena Iliaden tjänat som hufvudsaklig modell, exempelvis hela 4:de sången och de nya delarna af 5:te och 6:te.

Men helt är icke Iliaden förbisedd i Dunciaden. Början af 3:e sången, som i det väsentliga bevarats i Rimthussiaden, går tillbaka till Iliadens II: 459 o. f., liksom verserna 20—23 i samma sång (Polyhistrios jämförelse med den hornväpnade tjuren) motsvarar ett ställe i Iliaden, och verserna 25—28 — uppmaningen till sånggudinnorna att uppräkna rimarnes här — Iliadens II: 480 o. f. om danaernes furstar; sångens afslutande rader äga likaledes motsvarighet hos Homeros.

I de öfriga sångerna har jag däremot icke kunnat finna någon stödjepunkt i Iliaden.

Dikten är närmast en *parodi* i detta ords trängre mening, det den låter löjliga personer — eller personer, som man vill göra löjliga — uppträda såsom väldige hjältar och försedda med den episka stilens stora attribut. Men det bör dock anmärkas, att däremellan förekomma *travesterande* element, i det att den storståtliga stilen plötsligen afbrytes af lågkomiska motiv; jag behöfver blott erinra om cynismen i Dunciadens andra sång eller förvandlingen af Polyhistrios ande, andra dylika moment att förtiga.

Dessa travesteringar, som egentligen utgöra ett våld på diktens anda, kunna delas i två grupper.[2] Först de lågkomiska passager, som härröra från en lust att smäda, en spontan harm, som förf. ej kunnat hålla tillbaka, men som ej låtit sig intvinga i parodins storståtliga form, t. ex. "du den glattaste man!"; den svajande fanan, sammanhäftad af hundra smutsiga halfark, "hans värda person",

[1] Bland Bohlins papper i Kongl. Bibl. finnes likaledes en förteckning på parallellställen.

[2] Lindbergs anmärkning.

Leopolds metamorfos, uttrycket "dramlaskaren" — ett utmärkt exempel, ty det bryter stilen i en högparodisk stridsmålning. Den andra gruppen åter härrör från en benägenhet för realistiskt uttryckssätt, t. ex. vissa uttryck om Nestor, Markalls blygsel då Gudarna skratta o. s. v.

Rörande tidpunkten för Dunciadens tillkomst angifver Sondén att den Hammarsköldska Rimthussiaden bestämts för Polyfem 1811 eller 1812.

Norling har, på grund af någon uppgift, hvars källa ej citeras, antagit att den var 11 år gammal, hvilket skulle betyda, att den skrifvits 1809.

Bland de "manuskript", som omtalas såsom befintliga i Baggfotska papperen (Polyfem I: 9 febr. 1810), äro ock "*Rimgastiaden* Hjeltedigt, öfvers." Möjligen kan härmed åsyftas den Dunciad eller Rimarkriget, som Hammarsköld redan då påtänkt men ej utfört.

Som ofvan nämnts omtalas i Dunciaden Wallins inval i Svenska Akademien, som skedde i mars 1810. Äldre kan dikten alltså icke vara.

Vidare omnämnas Valerius' "Sånger och Visor". Hans "Visor och sångstycken" utkommo först i maj detta år. Sålunda ytterligare en framskjuten gräns.

Men anfallet mot Bethén, hvilken ju knappast i vanliga fall skulle kommit i fråga i denna vittra mönstring, synes häntyda på att dikten skrifvits efter Hammarskölds strid med honom i november 1810 och medan ännu minnet af denna strid var friskt. Dikten synes mig sålunda ej vara tidigare än november 1810.

I andra sången förekom ursprungligen en gliring åt Törneblads Nya Posten, som under 1810 var Nya Skolans antagonist. Sedan har i stället insatts "Nytta och Nöje", som utgafs af Walberg (Uggleviksbarden) från 22 dec. till 8 maj 1811.

Och i Polyfem III, Saml. 11 och 12 (Febr. eller Mars 1811) snärtas "Nytta och Nöje". Där omtalas bland böcker "Akephalos' Onytta och Ledsamhet", och tidningen kallas "Journalens älskelige och älskansvärde halfbror".

Ändringen af Nya Posten till "Nytta och Nöje" måste ha skett senast i maj 1811, innan den senare tidningen upphörde.

Jag antar alltså, att "Dunciaden" var skrifven i slutet af 1810 eller strax i början af 1811 och att ändringarna, där Törneblad och hans tidning uteslötos, företagits några månader senare.

Utom *Rimthussiaden* och framför denna innehöll Första Natten som bekant dels en inledning *Till allmänheten*, dels en dikt på finsk runometer *Markallainens födelse.*

Den förra uppgifvas i allmänhet vara författad af LIVIJN, om ock omarbetad af ATTERBOM.

Det förtjänar dock anmärkas, att Palmblad, sedan han fått reda på interiörerna i författarskapet, i ett bref till Hammarsköld yttrar, att om han vetat att ASKELÖF varit i Stockholm, så hade han icke tviflat på att denne skrifvit företalet. "Men detta gjorde mig irre".

Företalet härrör dock tvifvelsutan från Livijn. Konceptet finnes i Kongl. Biblioteket och lär vara från början författadt af Livijn[1] med ändringar af Atterbom; ursprungliga datum är 9 april 1820, ändrad till första maj.

I detta företal skildras Markall, den i Polyfem så mycket omtalade tungusen såsom Journalrecensentens *fylgja* eller *vålnad*, hvars kropp dock fyllde ett rum midt i vårt kära fädernesland.[2]

Det heter bl. a. att tungusen Markall såg finhet, kvickhet och läckert skämt, kunskaper och sundt vett pryda hvarje nummer af Allmänna Journalen, men särdeles dem i hvilka en viss af den *nyktra* smaken i akt förklarad Kalenderutgifvare för sina poetiska utsväfningar uppenbarligen tillrättavisades med en aga, som dessutom till större delen syntes den sluge Tungusen vara påyrkad af ännu helt andra och vida djuptänktare afsikter.

»*Så* skulle *han* icke vågat skrifva, icke en gång under sitt mest glänsande Tungusiska lif; man hade då i sjelfva hufvudstaden Mareno kallat hans kritiker utbrott af en ilsken skolmästares hämdeyra, hans grammatik

---

[1] Uppgift af Werner. Jag har icke lyckats finna detta koncept i de Livijns papper, som varit tillgängliga i K. B. vid mina forskningar.

[2] Denna fördubbling eller särskiljning af en figur i olika skepnader hade sin förebild i åtskilliga tyska nyromantiska dikter.

enfaldig, hans prosodi stendöf, hans skämt platt, hans qvickhet dum, hans allvar vanmäktigt och flera hans uppgifter tydliga osanningar; ja man skulle till och med hafva förebrått honom plumpa oärligheter, t. ex. att han förfalskat många i fientligt uppsåt anförda ställen samt i en ramsa hopfogat verser och rader skrifna på olika tider och plockade ur olika arbeten för att sålunda frambringa vidunderlighet och osammanhang.»

Dessa rader afse att förklara Markallsnätterna såsom svar på tal. De vilja betona, hvad som senare framhölls i en anmälan af M. S. N. i Sv. Litteraturtidning, att denna skämtdikt närmast framkallats af Journalens obilliga anmälan öfver "Poetiska Kalendern" för år 1820, i hvilken uppenbarat sig "en arghet, en ilska, en ursinnighet, som förtjänade kallas fanatisk", ett "smutsigt utbrott af en låg själs begär att förolämpa och sönderslita".[1] (Sv. Litt. Tidning 1820: 29.)

Afsikten med den nu utgifna skriften och dess efterföljare vore att gifva Markall under hans sömnlösa nätter "några små men välmenta ämnen till förströelse och eftertänkning".

För detta ändamål hade en komité bildats, efter som i vårt kära fosterland "ingenting låter sig med riktig grundlighet och fart bedrifvas med mindre än att en särskild komité tillsättes öfver hvarje särskildt företag". Och denna komité skulle i lämpliga portioner bereda och till den kvidande sömnlöse öfversända en läsning.

---

[1] I Litterarisches Wochenblatt (juli 1820) hade i en korrespondens från Stockholm, dagtecknad den 13 juni 1820, denna recension angifvits såsom anledningen till M. S. N. Denna korrespondens meddelades i Nya Extra Posten, utgifven af Imnelius, hvari Hammarsköld var hufvudmedarbetare, i dec. N:o 100. Det heter här:

»En plump och fånig recension af denna Kalender i Allm. Journalen, en tidskrift af det klassiska partiet, har gifvit anledning till en lustig satir, som för kort tid sedan utkommit. Det är en komisk hjältedikt, en svensk *Dunciad*, kallad *Rimthussiad*, hvari en mängd förstenade poetiska och lärda peruker blifvit grymt persifflerade. Skaldestyckets hjälte är Allmänna Journalens utgifvare Wallmark, hvilken som poetisk person erhållit namnet Markall».

Det är antagligt att själfva brefvet till Lit. Woch. härrörde från Hammarsköld eller någon ur hans krets. Uttrycket »en svensk *Dunciad*» är härvid kännetecknande, det skulle knappt ha användts af någon, som ej kännt den ursprungliga Dunciaden i handskrift.

Bland de i förordet befintliga anspelningarna märkas raderna: "Så spelade *ödet* i sin tour med honom som förut varit öfverdådig nog at sjelf vilja spela med Ödet".

Detta åsyftar åtskilliga meningsutbyten om *ödets* roll i tragedin, som vid flere tillfällen förts mellan Journalen och Nya Skolan.[1]

Hvad angår *Markallainens födelse* är den, som nämndt, författad af Sondén.

I en not hänvisas till "Finnische Runen" Finnisch und Deutsch von D:r H. R. Schröter.

Den företer också drag af parodisk imitation t. ex. af en dikt "Die Geburt der Kolik" (Åhkyn Synty).

[1] I Journalen f. litt. och teater 1809 n:o 18—49 hade varit införd en teateranmälan öfver uppförandet af RaynouardsTempelbröderna (Les Templiers)- Recensenten (f. ö. *icke* Wallmark) hade därvid låtit undfalla sig en anmärkning att man i en af Frankrikes bästa tidningar (Archives Littéraires de L'Europe) jämfört denna tragedi med Sophokles' Antigone, och hade framhållit — halft klandrande, synes det — att äfven här utgången vore förutbestämd genom ett högre beslut: »det är oskuldens strid emot ödet för hvars allmakt den tyckes svigta».

I N:o 59 omtalas att en vidlyftig motkritik insändts, hvars införande dock vägrades, enär tidningen icke utan missvårdande af sina läsares ynnest kunde intaga långa stridsskrifter i obetydliga och likgiltiga ämnen, hälst när de saknade fog och anständighet i skrifsätt samt läsbarhet. — Då uppmanar i Polyfem I Saml. 5 en »Wettgirig» (Hammarsköld) Journalens utgifvare att införa antikritiken; eljes hoppas man att författaren af denna vänder sig till »Sällskapet för det löjliga», som förmodas icke göra svårighet att lemna rum därför i sitt blad. I N:o 29 läses också mycket riktigt denna uppsats, som söker visa, att Journalens recensent knappast kännt, i hvarje fall ej riktigt uppfattat Antigone.

I anledning däraf följde i Journal f. Lit. o. Th. 1810 (84, 85) »En liten bikt inför Polyfem», där jämförelsen mellan Tempelherrarne och Antigone utföres; i begge pjeserna finnas oskyldiga personer som med ståndaktighet möta sitt förut bestämda öde. För öfrigt skämtas här med Hammarsköld. Detta föranledde åter ett gensvar i Polyfem I 33 om Ödet i Antigone »Ett litet rökoffer inför konstdomaren Herr A.» af Askelöf; hvarjämte epigram och xenier förekommo i Pol. 37, 39.

Än vidare förekom i Journalens recension af »Axel och Valborg» 1812: 75 följande uttalande om ödet: »Rec. finner de ständiga uttrycken om *Ödets* makt, dess hämnd, dess blidkande, som yttras icke blott af de laiska personerna, utan äfven af de andliga i pjesen ganska olämpliga i en tragedi af *denna natur* och från *denna tid* så mycket mera som ingen kunde vara Schellingian 1162».

I sjätte sången af Rimthussiaden anspelas på Markalls förhållande till »Ödet», då han förklarar: »Jag är van att brottas med ödet: *och om det verkligen finns (hvad ännu jag med fog må betvifla) etc.*

Mañ jämföre för ro skull följande passager:

Schröter: Finnische Runen.

Launawatar, Frau die alte
Sass gekehrt rückwärts nach Osten
Blasen schwanger sie die Winde,
Dass sie ganz und gar aufschwelte,
Trug sie sich mit hartem Bauche,
Mit beschwerlicher Bauchfüllung,
Wohl hindurch durch dreissig Sommer,
Eben durch so viele Winter,
Jammert sie und klagte kläglich:
Was mag seyn mir angekommen
(Heut) an diesem bösen Tage,
(Heut) bei diesem sonn'gen Aufgang?

— — — — — — — — — — — — —

Bauchkramph du, Bauchkramphes Sohn du,
Andrer Sohn, elendiger Pfuscher
Aus'nes Seepfahls Schwamm geschaffen
Du aus Feuersbrand geboren!

— — — — — — — — — — — — —

Nehme ich vom Aare Klauen,
Von dem Vogel die Fleischballen,
Von dem Bären die Handtatzen,
Von dem Habicht seine Krallen,
Womit ich dich packe, Kröte,
Greife dich, du böse Mücke!
Von der Haut des armen Menschen,
Von der Menschen-Mutter Hauthaar.
Dorthin setze ich das Böse,
Dorthin spalte ich die Plagen,
Dorthin treib ich böse Stellen,
Zu den ungenannten Ländern,
Zu den priesterlosen Stellen,
Zu buschlosen Heidemarken,
Die mit Büschen niemals grünen.
o. s. v.

Sondén: Markallainens födelse.

Launawatar, tärd af ledsnad
Själf af sina söner plågad,
Skyndade till Hiisis höjder,
Till Hiitolas kiselkullar
Ty hon lågade af lusta,
Brann af brånad, att å nyo
Fruktsam, föda nya foster
Sina äldre söners plåga,
Launawatar, vänd mot vinden
Satt sju långa sommardagar,
Satt sju långa vinternätter:
Ingen il från öster sändes,
Ingen fruktsam vind från väster,
»Ve, o ve, hvem vet min vånda!
Ve, o ve, hvem hör min klagan!»

Du missfoster, Markalainen
Grinare, du grymma Gäspling!

Tager jag mig klor af örnen,
Tager jag af björnen ramar,

Skall jag jaga dig från jorden,
Drifva dig ur mänskors åsyn.

Dit bort sänder jag det onda
Till de obekanta länder
Till de kala ödermarker,
Där ej träd, ej örter grönska.
o. s. v.

Första natten utkom i slutet af maj 1820.

Den väckte mycken uppmärksamhet och i det hela rikt bifall, äfven i kretsar utanför de rent fosforistiska. Att man på det akademiska hållet och bland neutrerna kände sig harmsen, var naturligt.

En liffull skildring af mottagandet lämnar ATTERBOM i ett bref till Livijn (befintligt i min autografsamling). Det är dagtecknadt Upsala den 3 juni och lyder:

»Bäste Broder!

Jag hade ämnat i dag skrifwa med en quidam GRELL, Palmblads quasibokhållare, till både Hammarsköld och Dig; men enligt sin egen utsago i förra veckan, lär H. som bäst vara på vägen till Munga: alltså vänder jag mig till Dig ensam. Här i staden ha *Markalls Nätter* gjort en ofantlig lycka, och af de Exemplar (50), som jag förde med mig hit i Onsdags, äro redan 30 och deröfwer sålda. Hvilken skada, att boken ej hann utkomma, medan de fleste studenterne ännu voro här qvar! Då hade utan tvifvel åtminstone 200 gått åt i rappet. Mellertid fins det nu ingen af de öfver sommaren qvardröjande *cives academici*, som ej läst den med utmärktaste nöje och uppbyggelse. Till och med Professorerne berömma den för dess qvickhet, ehuru de finna sarkasmen nog bitter. Man talar sedan min hitkomst här i staden om ingenting annat, än om Markall och hans Nätter; möter man på vägen till Eklundshof eller till parken några spasserande Candidater och Studiosi, så har hvar och en sin blå bok i handen; sjelfva fruntimren bemöda sig med berömlig vettgirighet att utkunskapa Rimthussiadens hemliga betydelse. *Markalls* egen betydelse är dock bekant för alla. Johansson hade verkligen rätt deri, att »*Wallmarks reputation är gjord*»; och hädanefter sannolikt mera grundligt än någonsin. Låtom oss nu smida flitigt, medan jernet är varmt, och laga, att antingen Din eller Askelöfs *allvarsamma* politiska afhandling blir färdig till andra Häftet, tillika med *Markalls-mythen,* hvilken dock bör af Dig, Askelöf och Sondén grundligen genomses. Jag fick ej tid och tillfälle dertill. Drif ock på Dahlgren, att han gör allvare med sina påtänkta *Bergströmiana* och framför allt icke öfverger planen att författa en milesisk saga öfver *Markalls öden såsom åsna* (en ny *asinus aureus*) Der denna roman slutar, som förmodligen på något sätt lemnar honom såsom förvandlad till menniska igen, bör *Markallé'n* vidtaga. —

Palmblad fröjdar sig på det högsta öfver alla dessa ting; jag har nu omsider invigt honom, såsom en i *Bergström* upptagen, i våra hemligheter — sedan jag låtit honom i två dagar uttömma sig allahanda gissningar och conjekturer; han trodde verkligen, att jag vore okunnig om saken och gladde

sig öfver Svenska Literaturens acquisition af en ny författare med så mycken *Witz* och *metriskt öra.* Då hade Arrhenius en penetrantare sagacitet, ty han gissade strax sammanhanget. Dock hyste Palmblad starka misstankar på Hammarsköld, och höll likligt att Sondén kunde ha förbättrat hans verser. P. lofvar *bona officia*, och har redan uttänkt åtskilliga *Spässe*, dem han tycker borde tilläggas i den nya upplagan af Rimthussiaden, hvilken bör i höst utkomma. När jag återkommer till Upsala, hvilket med Guds hjelp sker åtminstone i sista dagarna af Augusti böra vi tänka med kraft på utrustandet av denna *vollendete Ausgabe.* Jag har redan flera idéer i hufvudet till åtskilliga komiska tillökningar; Hammarsköld likaledes. Jag skrifver honom snart till derom; och ämnar jag i afseende på ett så riksgagneligt ändamål taga med mig till Porla och Östergötland en Iliad och Virgilius. Arbeta Du mellertid kraftigt på uppränningen till Markalle'en — — — — — — — — — Helsa oändl. Brodren Polyfem (6:te Saml. är ett superbt infall! [1]) Din trogne vän och bundsförvandt

Haggai.»

P. S. Utom Palmblad har ingen här i staden kunskap om proceduren vid Mark. Nätternas författande; allas nyfikenhet och gissningsförmåga är på det högsta spänd.

Ungefär samtidigt [2] sänder Palmblad till Hammarsköld ett bref där det heter:

»Atterbom är nu här och reser om Thorsdagen. Jag har smidt honom i recensionsblacken. Han anmäler den komiska epopeian — — — Jag känner den stora hemligheten. Oaktadt falskheten i Ditt sista bref om Hazelierne (— en tanke hvarpå ingen klok kan falla —) anade jag dock Din fjäder, förmente att Sondén förbättrat Din verskonst och hade jag vetat att Askelöf varit i Sthlm, så hade jag inte tviflat på att han skrifvit företalet. Men detta gjorde mig irre. Mellertid höll mig A:m i 2:ne dygn in suspenso. Honom sjelf anade jag ej; också är maneret så virgiliskt homeriskt att man näppeligen urskönjer den svenska individualiteten. Boken har gjort obegriplig lycka. Hæffner har grundeligen studerat den och som han sade, temmeligen väl begripit den; andra dagen frågade han dock en bekant, hvem dock den Markall vore. Den allvarsamme Schilling har bortlagt teleskopet och läst den — sade han med obegripligt nöje men viste dock inte reda på någon annan än Hans, sedan Jans. De hafva således läst af rent ointresseradt nit.»

---

[1] Askelöf synes alltså hafva påtänkt en 6:te Samling af Polyfem.

[2] Dagtecknadt 4 juli, som dock antagligen är misskrifning för 4 juni.

A. J. Arwidson, som tillhörde nya skolan men som befann sig på afstånd, är full af beundran och nyfikenhet såsom hans bref till Hammarsköld visa.

Äfven Geijer uttalar sig fördelaktigt.

Å motsatta sidan förekommo gifvetvis yttranden i annan riktning.

Dock förnummos äfven här, vid sidan af ogillandet, erkännande uttalanden, såsom Ljunggren påpekat.

Wiborg, som klandrar intrigen, menar, att man har svårt att få se korrektare och vackrare hexametrar och en lyckligare attrapering af Homeri manér; han anför ock ett uttalande af Wallin, som kallar dikten ett verkligen märkvärdigt poem, "en vid första påseendet icke ful fänta, men som när hon öppnar munnen har fula tänder och en förgiftig tunga".

Järta skrifver till Wallmark, att han i alla afseenden skattar Markalls Sömnlösa Nätter såsom "den Nya skolans mästerstycke".

Franzén är illa berörd men förklarar att själfva hjältedikten har mycken förtjenst, och har hjärtligen skrattat åt åtskilligt; Homerusparodin är det bästa.

Stjernstolpe fann det vara det bästa, som kommit från denna sida.

Anonymiteten kunde icke i längden bevaras. Visserligen gissade man till en början mest på Dahlgren. Så Wiborg i bref till Tegnér (25 juli), under det Jakob Adlerbeth förklarar (14 juli), att "tusen gissningar kringlöpa om författaren, som väl vetat dölja sig", men meddelar Tegnér i förtroende, att han har flera skäl tro krigsjustitiarien Livijn vara skriftens egentliga fader, ehuru flere samverkat.

Men redan en vecka förut (7 juli) hade Wallmark, som hade en god näsa, något så när klart för sig hvilka författarne voro, då han skrifver till Tegnér:

»En hel komité, bestående af Atterbom, Hammarsköld, Palmblad (!) etc. har förenat sig till utgifvande af ett slags litterärt paskill på hexameter, som de behagat kalla *mina* (Markalls) *sömnlösa nätter*. Jag är dem visserligen förbunden för den omtanka de hysa för min sömn, men de hade ej derföre behöft regulera med ett opiat mera. Emellertid befinner jag mig

der i så godt sällskap, att jag gerna gör i detsamma hvad helst de behagar, och framför allt — föraktar pasqvillanterne».

Den första "anmälan" som blef synlig förekom i *Nya Extra posten* (26 juni—13 juli), som ju redigerades af fosforister (Hammarsköld, Sondén och Dahlgren). Den är undertecknad Juniperimons och parodierar den akademiska kritiken samt utgör en panegyrik af dikten såsom vore den allvarligt menad. Det hette:

»Skaldekonsten, hvars ändamål är att framställa naturen med sanning och styrka utan att stöta sedekänslans och konstodlingens allmänt erkända fordringar, bör äfven med detta villkor innefatta ett annat: att gagna och genom en len och mild känslas väckelse verka dygd och en moralisk nytta. Vitterheten är nämligen ämnad att förnöja sedliga varelser. Sedemålningen är Homeri största förtjenst.»

»Gäspling är ett godt ord, och Rec. menar, om han ej tar miste, att det finnes användt i Sv. Akademiens Handlingar och att gäspa först från henne haft sitt ursprung» o. s. v.

»Man hade antydt att öfversättaren af Rimthussiaden skulle vara den för sina vittra olyckor ryktbare herr Lorenzo Hammarsköld men man visste ju af Allmänna Journalen, Anmärkaren och Stockholmsposten, att denne ej kunde skrifva en läsbar rad och att således ingen människa läst eller vill läsa hvad han skrifver. Och det oaktadt tillskrifves samme Lorenzo Hammarsköld en skrift som gjort så mycken lycka».

Nya Extra posten införde ock en uppsats till herr Juniperimåns med anledning af denna recension, undertecknad Smakvän.

I Svensk Litteraturtidning skulle Atterbom enligt Palmblads bref hafva anmält "den komiska epopeian". Emellertid blef det nog till slut Palmblad själf som, kanske med A:s hjälp, utförde detta (15 o. 22 juli). Recensenten förklarade, att han läst få böcker af satiriskt innehåll med så utmärkt tillfredsställelse. Markalainens födelse förklaras vara "till uppfinningen lika qvickt som till utförandet utmärkt af den högsta tekniska fullkomlighet". Och om Rimthussiaden förklarar Rec. att han utan att vilja förringa den stora ironiska och humoristiska förtjenst, som stämplar åtskilliga vapenlekar i Polyfem, för sin del tillerkände denna hjeltedikt priset framför alla sina föregångare.

»Rimthussiaden är, inom qvickhetens och satirens område, en ärofull eröfring för Sveriges vitterhet. Ett svenskt motstycke till Popes berömda *Dunciad* [obs.!] täflar hon med den äldre systern i språkets elegans och versernas lediga correkthet, under det hon öfverträffar henne i poetisk uppfinning, i en oskyldigare fantasi (huru öfverflödar ej Popes satir af *borgerligt personliga* bitterheter!) och framför allt i den lyckliga tanken att använda den Homeriskt virgiliska Epikens troget efterbildade, ömsom patriarchaliskt enkla, ömsom heroiskt pathetiska stil i hela dess allvarsamma ståt på ämnen och personer, hvilkas egna oändliga litenheter, jämförd med den antika hjeltedrägt som betäcker dem, gjort det lätt för skalden, att från begynnelsen till slutet genomföra ett enda oafbrutet spelöje af den mest komiska persifflage utan att ett ögonblick falla ur det värdiga allvar som tillhör stylen och costymen».

En del anmärkningar göras visserligen såsom, att "Sångnymphen Anna Maria framkommer nog omotiveradt och att man ej vet, hvadan hon kommer eller hvart hon far." Af Esaias torde läsaren sakna såsom den väsentligaste beståndsdelen i hans karakteristik "någon pointillerande och af liknelser sammansatt oration liknande en brokig arabesk i musiviskt arbete". — — Bernardos öde synes nog hårdt; "den gryende förtjenst, till hvilken hos denne yngling icke saknas tecken, hade kanhända bort behandlas med skonsammare hand"; och rent af missnöjd är rec. med *förvandlingen* af Polyhistrios ande, man hade kunnat låta bero vid det tillräckligt bittra döendet af nysningen. Men i det stora hela är Rec. förtjust och han betecknar rent af dikten som *den mest poetiska epopé* vi äga. Slutet af recensionen innehåller ett försvar för att Nya skolan efter ett slags vapenhvila åter gripit till polemiken, men lägger skulden härför på Allmänna Journalens Thersites, som i sin anmälan af Poetiske Kalendern för 1820 riktat ett fanatiskt angrepp mot Atterbom. Det var att förutse, att den så vettlöst skymfade skaldens talrika vänner icke skulle låta saken bero vid tystnad.

Detta häfte komme troligtvis att följas af fortsättningar, men Wallmark vore ansvarig för den split, det larm och de ömsesidiga bitterheter, förhåningar och återväckta passioner, som sålunda sattes i rörelse.

Allmänna Journalen dröjde. Först i september kom den sig

för och den som därvid förde pennan lär ha varit ANDERS LINDEBERG[1] och han gjorde det icke utan fyndighet.

Han betecknar Nya Skolan såsom vitterhetens Misteltein, som svurit hat och död mot allt hvad fäderneslandet äger stort och aktningsvärdt af snille och litterär förtjenst. Han fastslår att boken skall vara en hämndeakt med anledning af A. J:s kritik af Poetisk Kalender och säger att denna art af hämnd ej bör förvåna någon, som vet att sekten ej försmår något slag af låghet eller skändlighet.

Denna skrift hör emellertid ej till det värsta slaget. Det erkännes, att parodin är gjord med skicklighet och att de verser, som äro af författarens egen fabrik, i allmänhet äro bättre än i deras öfriga arbeten. Liksom det hände, att betydande författare misslyckats, när de förnedrat sig till personliga hänsyftningar och smädelser, så vore här förhållandet motsatt. Ovettet och lågheten vore just det element, där förf. till Markalls Sömnlösa Nätter trifvas liksom grodan i dyn. De ha därför misslyckats mindre här än i sina öfriga skrifter.

Emellertid påvisas ett grundfel i handlingen. »Striden föres emellan två härar, som aldrig varit i strid. Våra litteratörer tåga i härnad mot författare, som de aldrig nämnt utan vördnad och beundran. — — — En strid mot Shakspeare, Petrarca eller Cervantes, förd med lika vapen och i öppet fältslag vore ej så särdeles skamlig äfven om den förlorades. Herrarne självfve spela däremot ingen rol. Vida ärofullare hade det varit om de framträdt på skådebanan, om t. ex. Atterbom framstått mot Leopold, slagit honom för hufvudet med alla årgångarne af Poetisk Kalender och därigenom förorsakat honom ett konvulsiviskt skratt eller en nervös gäspning, som slutat hans dagar; om herr Hammarsköld uppträdt mot Schiller, mot Rec. i Allm. Journalen eller i Stockholmsposten och med något af sina arbeten t. ex. De Kritiska Brefven, de Poetiska Studierna, Hederskransen eller något dylikt, frambragt hos dem en dödande vämjelse».

Bland Livijns papper i Kongl. Bibl. (Lyrica) ligger ett utkast till ett svar på denna kritik, som jag dock icke funnit tryckt. Det förklaras där, att Markall ju nu nedslagit sina bopålar i Halland och sålunda icke själf lärer burit sin smärta fram, utan är det säkerligen någon ny Cham som, förgätandes den förres näpst, blottat sin faders blygd. Man skulle emellertid gärna gå vederbörande till

[1] Wallmark hade rest bort till Halland och lämnat befälet åt denne.

mötes och om något Tungusiskt skaldestycke fölle under händer, så försvenska det, att i stället för att i Rimthussiaden Polyhistrio stupade för Thorild och Markall fängslades af Kellgren, skulle herr af Leopold allt för gärna få falla för herr Atterbom och herr Wallmark för herr Hammarsköld, det vore mer än oriktigt att omaka herr Thorild och herr Kellgren ur sina grafvar för att uträtta dylika små commissioner.

"Det är till höga värf som åskan måste sparas".

För öfrigt var det *en* af de angripne, som svarade med polemiska skämt.

Det var, som Ljunggren redan påpekat, Hans Järta.

I Stockholmsposten infördes — f. ö. utan hans vetskap — ett i handskrift cirkulerande poem om *Den sömnlöse hunden*, så lydande:

»En hund, som saknade den oskattbara gåfva
att, utan aftonmåltid, sofva,
blef arg en natt, förfärligt arg.
Af svält och afund ömsom retad,
han fann, till raseri förtretad,
Försynen partisk, mot förtjensten karg.
»Hvad värde», morrar han, »har hela jordens fänad,
emot en enda Dogg, så full af kraft som jag?
Det dumma Fåret mättas dag från dag,
och midnattsro är hvarje Galt förlänad;
men mig och kämpar af mitt slag
förhålls en lön, med bragders larm förtjenad.
Dock, unnom mat och sömn åt dessa nyttans djur,
som deras Herre klipper eller slagtar
och derföre högt aktar.
Hvad gagn gör Steglitsan i sin fransyska bur?
och månens härold uti dalen,
hvad gagn gör han, den lilla Näktergalen?
Han kräfstinn slumrar nu på lindens veka gren,
der han helt nyss, så äckligt len,
i tunglets tråkigt klara sken,
manerligt drillade om qvalen,
men kände icke det, som gör en krafthund galen,
att hungra efter kött och icke få ett ben.

Med ingen ann' förtjenst, än af ett pjåkigt qvitter,
de lefva ljufligt, dessa små;
de prisas af en hvar, som ger sig ut för vitter
och tror sig sångens konst förstå.
Men när i ymnigt mått de spis och ära njuta,
då lemnas jag uti förakt och nöd;
dem göder deras pip; men min talang att tjuta
den anses icke värd en enda kaka bröd».

* * *

Och nu sitt vida gap den glupske tjutarn spände
på jord och himmel lika vred;
ett metriskt vow-vow-vow han uppå månen sände;
men månen derför ej utur sin bana skred.
Dess klot blott mer och mer sig tände
och göt, liksom förut, sitt ljus i dälden ned.

God' Herrar slutligen ett gunstigt öra lånen
åt Sparfvens reflexion, från busken, där han satt:
»När Hunden har en *Sömnlös Natt*
så skäller han på månen».

Dessutom lät Järta i *Allm. Journalen* 30 oktober införa en episk dikt: *Fragment i den epo-metro-caniniska diktarten*, som helt anslår samma ton som i Markallsnätterna och därur äfven lånat citat.

Ljunggren har redogjort för denna skämtdikts innehåll. Den skildrar huru Atterbom („Polysonetto") hos Sömnens Gud förgäfves söker bot för sin sömnlöshet. „Gäsplingens" bön väckte emellertid ej Guden, som somnat hårdt in vid Hammarskölds Poetiska Studier.

Sedan vände han sig till Zeus och bad om nåd:

Förbarma dig öfver en yngling, född till ädlare värf, men dårad af smädelsens lusta.

Merkurius meddelar honom dock:

att Guden som världarne styr och stjärnorna tände
Bryr sig ej om att tysta en valp, som gläfsar på månen.
Bryr sig ej heller om att dig bestraffa och tysta,
Fritt må du smäda så ilsket du vill de ädle på jorden.

Polysonetto glädjes nu och anropar Fantasin om ingifvelse till en ny dikt, men råkar ut för ett olycksöde, då han vill famna Fantasos mantel.

Denna skämtdikt är föga lyckad vare sig i uppfinning eller utförande. Parodierandet af en parodi måste alltid verka ansträngdt.[1] Men här brister det den eljes så kvicke Järta på attiskt salt.

Det framgår af Atterboms ofvan anförda bref, att afsikten var att låta den Första Natten följas af en rad fortsättningar. Man tillärnade politiska afhandlingar — af Livijn och Askelöf — en "Markallsmyt", en milesisk saga: "Markalls öden som åsna", en ny hjältedikt Markalle'an, hvartill Livijn skulle göra upp ränningen.

Och i ett senare bref omtalar Atterbom, att äfven Geijer vore benägen att lämna en saga i götisk stil börjande "En man het Markall".

Af allt detta blef endast den milesiska sagan offentliggjord.

Visserligen finner man bland Livijns papper enstaka utkast och verser till en ny hjältedikt. Så skulle Första sången skildra "Markalls landstigning på Estetikens kust", där han möter Sysis och de dölja sig i en grotta.

Vidare skulle han i Eliséen möta Plato, Machiavel, Bacon, Sully, alltså berömda statsmän, som bereda honom ett säte vid sin sida v. s. v.

Men det stannade vid enstaka verser. "*Non bis in idem*", heter det ju och en ny hjältedikt i samma stilart som Rimthussiaden — låt vara med politisk syftning — hade ingen raison d'être.

Däremot menade man, att en romantisk hjältedikt skulle kunna äga nyhetens behag, och särskildt Stockholmsfosforisterne voro angelägna, att sedan en andra upplaga af Första Natten utkommit i december 1820 låta den följas af en *Andra Natt.*

* * *

[1] Livijn skrifver härom till Askelöf 16 november: »Inom den litterära världen förspörjes ingenting märkvärdigt mer än att Markalls sömnlösa nätter få följe. De slagna krypa nu fram ur sina gömslen, och innan kort kommer säkert en ny bataille att lefvereras. Riddaren Hans har i synnerhet ryckt fram i Journalen, hvari han bl. a. omförmäler att de som höra till nya skolan voro valpar, som man borde spy på».

Rörande förberedelserna till denna Andra Natt och de omdömen, som därom på förhand fattades af Upsalavännerna — Atterbom och Palmblad — hafva Ljunggren i Svenska Vitterhetens Häfder och framför allt K. Fredlund i sin afhandling om C. F. Dahlgren lämnat fylliga meddelanden. Särskildt märkes i den senares arbete (sid. 189) Atterboms intressanta bref till Hammarsköld af 21 nov. 1820.

Fredlund har också lämnat en utförlig redogörelse för denna senare Markallsnatt, som ju i det väsentliga är af Dahlgren, men till hvilken äfven Livijn, Hammarsköld och Sondén bidragit.

Hammarsköld har författat de ganska matta inledande poemen "*Tanckar öfver detta verk*" af hvilka andra, tredje och fjärde korrigerats af Atterbom och Sondén.

Men i afseende å själfva hufvuddikten *Åsnan* finnas dels i Werners exemplar i Stockh. Stads Bibl., dels bland Bohlinska papper i K. Bibl. uppgifter om hvilka strofer, som härröra från andra än Dahlgren. Dessa uppgifter bekräftas delvis af de bland Livijns papper (Lyrica) befintliga strofer, som *han* författat, och hvilka Fredlund f. ö. förtecknat i sitt arbete. (En del icke i dikten begagnade strofer af Livijn finnas där ock.)

Af dessa anteckningar framgår, att *första sången* är helt och hållet författad af Dahlgren. Endast den 55:te strofen, som inleder Polyhistrios tal till P A W: "Statt åsna still och Galt hör upp att böka!" tillskrifves Hammarsköld.

I *andra sången* äro tilläggen flera. Det mycket roliga skämtet med Hammarskölds skrifklåda.

I kännen mig, I sångens ädle bröder!
Sen här den störste kritikus man har.
På dygnet jag sju recensioner föder
Till hundra skrifter är jag redan far
Mitt öga skådar klarare än ljuset,
Mig undgår ej det minsta kräll i gruset

härrör från Obadja, d. v. s. ungdomsvännen Livijn, som likaledes författat Polyfems (Askelöfs) svar till Lorenzo och maningen att djärft beskratta det dråpliga eländet i stroferna 15 och 16.

Näst efter dessa var föreslaget att låta en strof följa, som äfven finns bland Livijns papper.

Ren i de Philistéers säd I skickat
En eller annan räf med eldtänd svans
Gevären vi försökt, det har ej klickat
Ty jemmerpustar höras allestans
Vi ve, ve ropat, men de voro stora
Dagbräckningen är skedd, märk nu Aurora!

Skämtet med Atterboms filosofiska termer i strof XXIV:

Det absoluta, att i korthet tala,
Är ett subject-object till sin potens
Ej det reala, ej det ideala
Det kallas kan, men blott indifferens o. s. v.

härrör från Sondén, under det att svaret

O hvilken visdom!» ropade Lorenzo
Och pipan slängde under närmsta stol
En skål ännu, och den blir *in extenso*
Bibamus fratres! »— Måne, jord och sol
Må vittnen bli, hur för det absoluta
Min penna löpa skall och aldrig sluta

är ett bidrag af den skäligen okände Nahum Bergström, biblioteksamanuensen Ödmann.

Vidare följa bidrag af Sondén (jfr 52) och af Livijn, som dels diktat 70:de strofen om Scheutz — "skytten", hvilken till Markalls förtrytelse knutit vänskap med Skogsmänniskan (Shakspere), dels hela följden af strofer 78—85 med utfall mot C. v. Rosenstein (räfven [1]) och framför allt mot Bocken (Järta) som likväl förklarar:

»Ej längre Bock, jag Kontrabock är vorden»,
Så Jans, »och knuffas nu ej utan skäl,
Det var en tid jag stannade bland hjorden
Mot trädgårdsmästarenas våld och gräl,

[1] Livijn, som hade ett horn i sidan till denne, hade tillärnat honom skarpare hugg. Det framgår af hans bref till Askelöf, att han misstänkte C. v. Rosenstein för att vara upphofsman till ett angrepp i Anmärkaren (oktober 1820) mot Askelöf för dennes verksamhet som magasinsdirektionens ombud i fråga om spannmålsförsäljning till England, därvid Livijn trädt inom skrankorna för sin vän.

Man fann sig dock; till trädgårdsdräng mig gjorde;
En sällsam ändring i min hug jag sporde»
o. s. v.

Sista strofen i sången härrör från Sondén.

I Tredje Sången har Livijn lämnat väsentliga bidrag. Skildringen af flottan på bläckhafvet är nämligen till god del hans verk. Stroferna 28—30, 32—41, 48, 55—57, 59—63, 65—79 äro af Livijn, under det att 42, 58, 81—84 (elakheter mot Järta) tillskrifvas Hammarsköld; 64 (i sin nuvarande form) samt 97—98 Sondén.[1]

Det är här man finner tidens dagspress karaktäriserad af Livijn: Anmärkaren, Stockholmskuriren, Nya Extraposten, Granskaren, Argus, Svensk Litteraturtidning, Frihetsvännen, Svensk församlingstidning. Särskildt märkes den dråpliga strofen om Argus-Johanson:

En saga går, att, då han hörde prisas
Vår sköna värld, var han till svar ej sen:
Att öfver sådant bör ej undran visas;
Ty han vår Herre dertill gett idén:
Och om blott Satan honom consulterat,
Ej hans Opposition malreusserat

med dess lyckliga anspelning på Johansons stil.[2]

---

[1] För mönstringen af akademikerna hade Livijn äfven författat en hel del andra strofer t. ex. om Wallin, Enberg och N. v. Rosenstein, som likväl icke medtagits i den tryckta dikten. En struken strof ägnas Beskow:

»En täck fregatt, så näpen som förr Ulla
Man äfven såg i sirligt skick och prål
Det var Bernardo, vitterhetens pulla
I aktern skådas stora föremål
En stöfvel svedd utaf Vesuvii lava
Ses mellan Trän och Månsken platsen hafva.

[2] En intressant bakgrund för denna verskaraktäristik af tidens press utgöra bref från Livijn till Askelöf (i Kongl. Bibl.), där en del interiörer ur Stoakholms publicistiska värld meddelas. Några utdrag må anföras:

Den 4 jan. 1820: — — — Tvenne nya Tidningar ha med årets början framträdt; den ena *Couriren*, hvarå brodren Meinander erhållit Tillståndsbref och bägge Theorellarna äro medarbetare, den andra *Frihetsvännen* (risum teneatis!) utgifven af Kon. Agent Rosensvärd, som associerat sig med Regnér. Det förstnämnde partiet har stora anslag på dig, såsom den der skallei draga

I Fjärde sången har Livijn författat de åt Lidner, Bellman och Thorild ägnade stroferna 51—56 samt vidare de ej alltför uddiga

att göra (göda?) deras efter första numren att sluta nog magra sädesland; men jag beder dig, att Du förrän du fattar beslut i dessa delar låter oss få samråda litet. Vore ej tiden nu måhända inne, att utföra hvad som genom Herr Lars' [Hammarskölds] bristande verldskännedom och lösliga åsigter af verlden blef under Polyfemiska fejden eftersatt, och att således låta en Svensk Minerva rusta sig (till) fejd — — — — — — Vi kunna i detta fall räkna på Kardborren [Johansson], som vill låna sitt namn och se ut såsom den der stode i spetsen för alltsammans. En ära som man väl kan unna honom, tills saken är väl kommen i gång, ty ditt framställningssätt och min obetydliga historiska kännedom skola snart röja, hvilka som äro deltagare i företaget. K. förblifver i alla fall en eftertänkelig karl, kunde han blott stryka Studenten af sig. — — — — — — — Hvad Hrr Bröder Th. angår samt deras Tidning så är den sednare vanligt Tidningsvatten, behörigen utspädt. Det första numret af Cour. innehåller någonting helt enfaldigt; i afsikt att låta den gemena Läsarehopen förstå hur verlden löper framåt i'främmande länder Ytligt och skeft efter mitt enfaldiga omdöme, varandes alltsammans hvar och en uppmärksam Tidningsläsare nogsamt bekant. Båda bröderne äro ytterst förpickade på att spela en politisk role, den förre vill med all djefvulgewalt vara en Brutus och i den sednare ligger mera än en Grevesmöhlen in Petto. — — —

27 mars 1820. I början var Tidningen [Stockh. Couriren] utmärkt tråkig och läsaren var mer än en gång frestad att tro det ernade den äldre Brodern den till ett repositorium för sina processkrifter under det att den yngre omtalade hvad han nyss läst hos Adam Smith. Den har sedermera repat sig men också känner Redacteurernas upblåsthet inga gränser. — — — En *frihetsvän* framträdde ock om hvars redaction de vidunderligaste saker talades, ehuru ömsom hyberbolisk och ömsom pathetisk, men alltid enfaldig och platt, strandade hans frihetsskuta i skärgården emellan Kongl. Krigs Collegium och Mazérska klädesförlagerna. — — — Alla öfriga blad gå sin gång och hafva utom de ofvannämnda Nya Extra Posten och Församlingstidningen efter din Afresa tillkommit. I den förra nedlägga Die After Phosphoristen und Polyfemisten sina verk och mödor, i den sednare omförmäler den insignifiante alla de betänkliga stjärnfall och metheorer som synas på den ecclesiastiqua himmelen; varande herr Lars lika ofortruten i bägge.

16 nov. 1820: Couriren talar visdom för menigheten med halsen tjock af egen lyftning, hvaremot man måhända skulle vinna tjensteåsyftning. Argus, som förskrifvit sig till fan, på det att den må blifva ännu visare, ligger ännu neder i anseende dertill att Karborren laborerar med en Augustfeber och Tumlaren [Scheutz] lössläppt på egen hand skulle möjligtvis kunna förlora sig utom gränserna af det enkom för Tidningen ifrån Småland beställda papperet.

13 dec. 1820: Ändtligen hafva Karborren och Tumlaren ryckt fram med deras Argus, hvaraf 5 N:r redan utkommit. Den utmärker sig genom ett fördelaktigt yttre och om fortsättningen motsvarar början, blir den förträfflig, ehuru den äger Karborrens vanliga fel: slarf i uppgifter och med myndighet drifna, men all grund saknande hypotheser. Courieren som genom sin än tröttsamma tingskrifvarestil, än magistraliskt höglärda demonstrationer utledsnat allmänheten, lär vist ej kunna bestå mot denne medtäflare.

stroferna 71, 72, 73, 76 om Askelöf, Palmblad, Geijer, Euphrosyne och Ehrensvärd. Geijer slipper här jämförelsevis lätt undan, men Livijn, som alltid var honom och göterna gramse, hade ursprungligen haft för afsikt att gå honom mer på lifvet, för hans hållning i den religiösa frågan. Han slungar i en struken strof bläckkaskader mot himlen, men bockar sig samtidigt djupt "att ej vår Herre må bli förargad på hans stolta mod". Sondén har författat stroferna 74, 75, 86 (om Dahlgren, Vitalis, sig själf, Hedborn), under det Hammarsköld bestått stroferna 81 och 84 om Svedenborg och Höijer.

I femte sången medverkar Sondén med stroferna 2, 10, 18, 19, 44, under det Livijn skrifvit 51, 52, 59, 61, 62, 65—68 — med deras rätt tama anspelningar på de skaldestycken, som förekommit i Poetisk Kalender; f. ö. med snärtar åt Almquist:

»Så kom en esoterisk, lärd magister
En exoterisk päls ikring hans kropp
I nio flikar fläddrade i natten».

samt vidare 102, 113, 115.

I den sista sången har Livijn författat stroferna 1, 2, 12, 15—23, 30, 32—33, hvari Manhemsförbundet parodieras, under det Sondén lämnat strof 8 samt 88—94, 96 och 146.

---

24 mars 1821: I den Ephemerico Politiska verlden är det gräl. Argus som bekommit 1,600 prenumeranter, hvarigenom den ene af dess redacteurer numera knappt vågar äta soppa och dricka vatten i farhåga för bristande utkomst, och den andre åter ej tror sig kunna äta annat än sköldpaddsoppa och dricka Champagne för öfverllödig utkomst, Argus säger jag, satte på sig kännareminen och talade tjockt till de öfriga Dagbladssättarne som däraf uppbragtes och drogo i härnad.

[1] Livijns uppfattning vid denna tid af Geijer framgår bl. a. af följande uttalande i bref till Askelof:

»Herr Geijer, som för att tala Gammal Lagstil, bort ställas vid stupone, dels för det han understått sig, att med en trångbröstighet utan like, stympa, omskrifva och snöpa Thorild, dels ock för det han i sin afhandling om Thorild ådagalagt en gränslös egenkärlek och högfärd, har genom ett politisk(t) och af herrar Blomsterlöf(?) och Rephanus Flos vålladt missgrep fått en betydenhet som kunnat göra honom farlig, så framt han rätt förstode att maniera sin betydenhet. Hans frisägelse har väckt en allmän sensation och Gotherne hafva rest sina Gullinborstväpnade hufvuden i vädret».

Olaus Verelius Peregrinatio Cosmopolitana och dess källa.

Af

Oscar Wieselgren.

Bland de mindre arbeten af Olaus Verelius, som år 1730 utgåfvos i Linköping af adjunkten vid därvarande gymnasium Petrus Schenberg, befinner sig äfven en visionsskildring af satiriskt innehåll, betitlad Peregrinatio Cosmopolitana. Den litteraturhistoriska forskningen har hittills ägnat densamma föga uppmärksamhet. Endast hos Schück[1] finner man den med någon grad af utförlighet omtalad. Schück lägger hufvudvikten på första delen af skildringen, hvars framställning af typer för olika mänskliga fel och dårskaper han sammanställer med de inom 1600-talslitteraturen vanliga karaktärsstudierna, hvilka ett par decennier senare fingo sin mest bekanta representant i La Bruyères bekanta verk. Böök[1] har ej fört undersökningen vidare utan endast refererat Schücks åsikt. Någon ingående och källkritisk granskning af Verelius arbete föreligger sålunda icke.

Det oaktadt är Verelius arbete emellertid ägnadt att väcka ett icke obetydligt intresse. Det intar en egenartad ställning såväl inom sin upphofsmans produktion — Verelius var ju under hela sin verksamhet så uteslutande sysselsatt med vetenskapliga studier, att han ej ens hängaf sig åt det tillfällighetsrimmeri, som eljest vid denna tid var så vanligt äfven inom lärda kretsar — utan äfven

[1] *Illustrerad Svensk Litteraturhistoria*, bd. 1, Stockholm 1896, sid. 385.

[2] *Romanens och prosaberättelsens historia i Sverige intill 1809*, Stockholm 1907, sid. 260.

inom 1600-talets svenska litteratur öfver hufvud taget. Det representerar som bekant en genre, som inom det sjuttonde århundradets diktning åtnjöt stor popularitet, nämligen den visionära reseskildringen. Efter en kort inledning, där han skildrar sina tidigare ungdomsår, berättar författaren, huru han gripits af lust att se den vidtberömda och mångomtalade staden Cosmopolis. Sedan han besegrat sin moders betänkligheter gent emot denna resa, begifver han sig på väg och uppnår utan äfventyr målet för sin färd. Vid sitt inträde i staden sammanträffar han med en äldre man af vördnadsbjudande utseende men torftigt klädd och synbarligen tryckt af fattigdom. Denne erbjuder sig att föra främlingen omkring i staden och visa honom dess märkvärdigheter. Under växlande samtal genomvandra de därefter tillsammans staden, och hvar gång något märkligt uppträde eller någon mötande person fängslar deras uppmärksamhet, förklarar den gamla tilldragelsens rätta innebörd eller ställer de förbigående i deras rätta belysning. Bland de första, som kommer dem i möte, märkes en till synes högt uppsatt man, rikt klädd och åtföljd af en stor skara uppvaktande, hvilka trängas omkring honom. Främlingen känner sig imponerad af denna syn, men den gamle afkyler hans entusiasm genom meddelandet, att den förmente dignitären endast är en oduglig uppkomling, som förslösar hvad hans föräldrar med möda sparat samman. På samma sätt visar sig den ene efter den andre bland de mötande vara något helt annat än hvad han synes. Mannen går i sin hustrus likprocession sörjande icke öfver förlusten af sin maka utan öfver de dryga begrafningskostnaderna, på samma gång som han redan börjar fundera på ett nytt giftermål. En hustru, hvars man nyligen aflidit, synes visserligen inför världens ögon vara mönstret af en trogen och sörjande änka, men i själfva verket har också hon redan börjat göra upp planer på att låta någon annan träda i den bortgångnes ställe. En mötande skönhet, som lockar den oerfarnes ögon, afslöjas som en gammal kokett, hvars dragningskraft blott är en produkt af allehanda toalettkonster. En förnäm herre, som stolt åker fram genom folkmassan i sin af talrika tjänare omgifna vagn, är trots all sin yttre glans förföljd

af en här af fordringsägare, hvilka hvarje ögonblick hota att undergräfva hans ställning och störta honom själf i fattigdom. Liksom allt annat är därjämte äfven religionen i Cosmopolis endast skrymteri. Okunnighet och vidskepelse frodas under hägn af kloster och munkar, och saligheten säljes för penningar.

Efter att sålunda hafva betraktat allt detta i staden Cosmopolis, bereder sig författaren att fortsätta sin färd. Hans ålderstigne ledsagare kan nu ej längre följa honom, men innan de skiljas åt, gifver han honom anvisning på den väg, han bör följa på sin vandring. Då du, säger han, kommer till det berg, som vi se där framför oss, bör du ej taga af åt vänster och följa den jämna, breda väg, som där går fram, ty den leder dig till fördärfvet; välj hellre den högra vägen, huru svår och otillgänglig den än synes. Då du hunnit dess slut, står du vid porten till den eviga saligheten.

Författaren bereder sig nu att följa det råd, han fått mottaga, och börjar klättra upp för den branta och svåra stig, som leder åt höger; men efter ett kort försök finner han mödan vara för stor, och återvänder, glömsk af gubbens förmaningar, till den breda vägen på vänstra sidan af berget. Här omges han snart af en stor skara människor af alla slag, hvilka vandra framåt under glädje och munterhet. Ingen anar något ondt, förrän hela skaran stannar framför porten till helvetet. Men då är det försent att vända om, djäflarna gripa redan sina offer och berättaren följer med i den stora skaran. Härefter följer så en skildring af helvetet och dess invånare. Han träffar först på sin bokhandlare, hvilken pinas, därför att han i lifstiden sålt öfversättningar af de klassiska författarna till alltför billigt pris, så att stallknektar och krogvärdar lyckats blifva lika kunniga som de lärda. Strax bredvid pinas kuskar, kockar, sockerbagare och andra, alla på sätt, som motsvarar deras synder i lifstiden. Längre fram möter han tvenne adelsmän, hvilka till djäflarnas förnöjelse ännu i helvetet tvista om företrädet mellan gammal och ny adel. Apotekarna pinas med de läkemedel, som de själfva i lifstiden försålt. Astrologer och chiromantiker, ledda af Cornelius Agrippa, Theophrastus Paracelsus och andra, gå omkring och läsa i de fördömdas händer förutsägelser om de

plågor, som i framtiden komma att drabba dem. Jurister och advokater däremot få ej gå lösa utan hållas instängda längst ned i helvetet, ty man fruktar för, att de eljest med sina otaliga knep och konster skulle vålla alltför mycken oro bland djäflarna.

Efter att sålunda hafva genomvandrat hela helvetet föres berättaren till slut inför Plutos eget tribunal, där just för tillfället Minos, Rhadamantus och Æacus äro samlade för att fälla dom i en anhängiggjord process. Julius Cæsar uppträder nämligen och riktar en skarp anklagelse mot sina mördare, hvilka han förklarar hafva handlat blott af härsklystnad och ej af kärlek till friheten, som de velat låta påskina. Men Brutus försvarar sig och sina meningsfränder därmed att Cæsar blott rättvist straffats för sitt handlingssätt mot Pompejus och att hans fall varit nödvändigt för Roms frihet. Medan man väntar på domen, framträder den ena efter den andra af skuggorna för att beklaga sig öfver sitt öde. Clitus, Seneca och Sejanus framlägga de oförrätter, som de haft att utstå, och med dem förena sig ännu flera. Därtill komma äfven alla de stora historieskrifvarna och filosoferna, hvilka blifvit angripna af de tyranner, mot hvilkas ogärningar de riktat sina skrifter. Mellan dem utspinner sig en lång debatt, hvilken äfven hänskjutes till framtida afgörande vid Minos domstol. Till sist uppläser Pluto ett dekret, där han gör sin vilja känd, hvarefter församlingen skingras åt alla håll. Berättaren, som nu börjar blifva ängslig för, hur han skall lyckas komma ut ur helvetet, hänvänder sig med bön om bistånd till en djäfvul, som villfar hans begäran, hvarefter han inom kort återfinner vägen tillbaka till sitt hemvist.

Vid studiet af denna skildring kan man icke undgå att märka, hur löslig dess komposition är och hur föga inre samband, som förefinnes mellan dess olika partier. Första delen, skildringen af staden Cosmopolis, är helt och hållet fristående, och de båda följande helvetesskildringarna, vandringen genom Inferno och tvisterna inför Plutos domstol, hafva icke heller något gemensamt med hvarandra. Man anar redan af denna anledning, att Verelius arbete ej har karaktären af original utan utgår från förebilder inom den föregående tidens europeiska litteratur. Och det visar sig äfven

vid närmare granskning, att så är förhållandet. Verelius Peregrinatio utgör nämligen en öfversättning af tre af Quevedos berömda satirer Sueños, Discurso del mundo por de dentro y por de fuera, El sueño del Infierno och Infierno emendado.[1] Hans eget arbete inskränker sig i stort sedt till anordnandet af stoffet och tillfogandet af kortare partier vid skildringens början och slut.

Inom såväl den senare medeltidens som renässansens litteratur tillhörde drömmen och visionen de populäraste bland de former, som användes som schema för satiriska skildringar, riktade mot företeelser inom samtidens politiska eller kulturella lif. Äfven beskrifningar på besök i underjorden voro långt ifrån ovanliga, och att Quevedo känt flera arbeten af detta slag synes ovedersägligt. Att det berömdaste af alla dylika verk, Divina Comedia, varit honom bekant, framgår direkt af ett yttrande i början af El sueño del Juicio final, där han berättar sig hafva somnat in öfver "el libro del Dante" och som följd däraf fått en underbar vision. Men ingen bland dem, som behandlat denna genre under senare tid, har uppnått honom i popularitet. Hans drömmar, till antalet sex,[2] skrefvos vid olika tillfällen under 1600-talets två första decennier och cirkulerade länge i handskrift innan han slutligen beslöt sig för att trycka dem, — en åtgärd, som för öfrigt var af behofvet påkallad, då de befintliga manuskriptversionerna så småningom försetts med åtskilliga tillägg, hvilka han icke var benägen att erkänna som sina. Det dröjde icke länge, förrän arbetet genom öfversättning införlifvats med den allmäneuropeiska litteraturen.

---

[1] Flera af Quevedos Sueños äro kända under olika titlar, så exempelvis El sueño del Infierno, hvilken ofta citeras som Las zahurdas de Pluton. För frågor af detta slag jfr *Obras de Don Francisco de Quevedo Villegas*, med utomordentligt rikt material af noter och anmärkningar utgifna af Aureliano Fernandez-Guerra y Orbe (*Biblioteca de Autores españoles*, bd. 23 och 48; tredje delen, bd. 69, utgafs af annan hand. Sueños i bd. 23, sid. 293 ff.). Den nya editionen af Quevedos verk, som utgifves af Sociedad de bibliófilos andaluces genom Menéndez y Pelayo (bd. 1, Sevilla 1897) har ännu ej upptagit Sueños.

[2] Jag medräknar då icke den ursprungligen ej till Sueños hörande och betydligt senare författade La fortuna con sese y la hora de todos, hvilken emellertid sammanförts med de öfriga drömmarna af Fernandez-Guerra. Jfr E. Mérimée, *Essai sur la vie et les œuvres de Francisco de Quevedo*, Paris 1886, sid. 179.

Redan 1633 utkom den första franska tolkningen, som därefter omtrycktes i den ena upplagan efter den andra, och samtidigt eller obetydligt senare följde öfversättningar till latin, holländska, engelska och tyska. Den sistnämnda versionen, som för öfrigt är ytterst fri och i många fall kan betraktas som ett originalarbete, torde vara mest känd under sin tyska titel, Wunderliche, Satyrische und Warhafftige Gesichte Philanders von Sittewald, och har som bekant till upphofsman Hans Michael Moscherosch.[1]

I sin satir rör sig Quevedo i allmänhet med fasta typer, representerande olika skikt inom samhället. Ofta riktar han sina angrepp mot ett bestämdt yrke, hvilket framställes såsom särskildt ägnadt att utveckla någon viss egenskap af mindre fördelaktigt slag. Särskildt läkare och advokater, hvilka ju utgjorde stående figurer inom 1600-talets satiriska litteratur, äro ofta föremål för hans uppmärksamhet, men äfven sina egna yrkesbröder, poeterna, låter han ingalunda gå fria. Skämtet är vanligen ganska långsökt, stilen därtill ofta tung och svårbegriplig. Här och där tar satiren former, som starkt närma sig det burleskas område. Men skildringen är trots detta ej sällan träffande, och för bedömande af kulturståndpunkten i 1600-talets Spanien finner man åtskilligt af intresse däri. Ur litteraturhistorisk synpunkt är arbetet emellertid af utomordentligt stor vikt, i det att 1600-talets satiriska visionslitteratur och säkerligen äfven en betydande del af dess fantastiska reskildringar tagit starka intryck af detsamma.

Hvar och en af de drömmar, som Verelius efterbildat, utgör ett afslutadt helt i och för sig. Den första, Discurso del mundo por de dentro y por de fuera, skildrar efter en kort inledning, innehållande några allmänna reflektioner öfver människans natur och arten af hennes böjelser, de erfarenheter, som författaren gjort i världens stora stad, "La gran poblacion del mundo", som han genomvandrat under ledning af en en viss åldring med namnet El Desengaño, den som afslöjar bedrägerierna. Vi återfinna här med

[1] Jfr JOHANN WIRTH, *Moscheroschs Gesichte Philanders von Sittewald. Verhältnis der Ausgaben zur einander und zur Quelle* (Erlangen 1887) och FARINELLI i *Zeitschrift für vergleichende Literaturgeschichte*, bd. 5 (1892), sid. 181 ff.

obetydliga förändringar originalen till den ena efter den andra af detaljerna i Verelius skildring, den öfvermodige uppkomlingen, som vill spela förnäm kavaljer, den hycklande änkan, änklingen, som redan tänker på nytt giftermål o. s. v. På flera ställen har Verelius emellertid betydligt förkortat Quevedos text, särskildt hvad beträffar dess teologiska utredningar och dess talrika allusioner på bibelställen. Ett parti är till och med fullständigt utelämnadt, nämligen beskrifningen af alguazilen och tjufven.[1] Dessutom är hela afslutningen i Peregrinatio — den satiriska framställningen af munklifvet och de katolska kyrkceremonierna — fritt tillfogad af Verelius. Sista delen af Quevedos text har han däremot lämnat oöfversatt.

Det öfvergångsparti, som förbinder denna första del af Peregrinatio med den följande, besöket i Inferno, är helt kort och utgöres endast af det förmaningstal, som den gamle håller till sin följeslagare, innan de skiljas åt. Detta tillhör äfvenledes Verelius. Den följande skildringen däremot ansluter sig mycket nära till Quevedos Las zahurdas de Pluton, ehuru äfven här vissa partier i originalet af den svenska bearbetaren uteslutits. Början är emellertid återgifven med tämligen stor noggrannhet; man återfinner sålunda största delen af Quevedos beskrifning på den breda väg, som leder till förtappelsen, och de människor, som valt att färdas på densamma. Äfven scenen vid underjordens port, där den vakthafvande demonen beklagar sig öfver de tallösa skaror af skräddare, som öfversvämma helvetet, är direkt öfvertagen af Verelius. Likadant är förhållandet med de flesta af de följande beskrifningarna. Den enda olikhet, som förekommer, är, att Verelius ofta förkortar Quevedos text och dessutom på ett par ställen företagit större uteslutningar af hela episoder. Den mest intressanta af dessa är skildringen af reformatorernas straff,[2] som Verelius naturligtvis sett sig tvungen att lämna åsido såsom alldeles olämplig för svenska förhållanden.

Det sista partiet i Peregrinatio, processerna inför Plutos dom-

[1] *Obras*, FERNANDEZ-GUERRAS i det föregående citerade upplaga, bd. 1, sid. 329.
[2] QUEVEDO, *Obras*, auf. uppl. sid. 323.

stol, går, som ofvan omtalats, tillbaka på Quevedos El Infierno emendado, men Verelius bearbetning och förkortning har här varit mera genomgripande än vid de tvenne föregående delarna. Hela Quevedos inledning, som upptager beskrifningen på en plötsligt utbrytande revolt i helvetet,[1] är af Verelius utelämnad. Först i och med Cæsars uppträdande börjar sambandet mellan de båda texterna. Här har Verelius emellertid hållit sig ganska troget till sitt original, och bortsedt från ett par uteslutningar återger han med tämligen stor noggrannhet de tal, som de hos Quevedo uppträdande personerna ur antikens historia hålla för att beklaga sig öfver sina i lifstiden timade olyckor. Därefter följer återigen en större uteslutning, innan texten åter anknyter till Quevedo och då på den punkt, där disputationen mellan tyrannerna och filosoferna börjar. Äfven detta parti är återgifvet i nära anslutning till originalet och företer inga nämnvärda luckor. Den sista delen af Quevedos skildring är emellertid helt och hållet förbigången af Verelius, som ersatt den med en kort skildring af sin återfärd till hemtrakten och sitt mottagande därstädes. Man berättar honom, att landets drottning besegrat den romerska kejsaren och de kringliggande rikenas konungar och att nu fred och lugn är rådande, hvarför det vore lämpligt för honom att söka sin framtid i det offentliga lifvet. Men han har tagit varning af sina erfarenheter och beslutar att tillbringa sitt lif i stillhet på landet utan att åter kasta sig in i världens vimmel.

Det återstår nu att söka utreda, i hvilken form Quevedos satirer förelegat Verelius. Att denna behärskat spanska språket i tillräckligt hög grad för att utföra sin öfversättning direkt från originalet synes knappast troligt, fastän kännedomen om spanskan under 1600-talet i allmänhet var vida mer utbredd än man vanligen antager. Men Quevedos verk fann, som i det föregående framhållits, redan kort efter sitt offentliggörande öfversättare både i Frankrike, Tyskland och Holland. Nu befann sig Verelius under

[1] Det är denna del af skildringen, som motiverar dess titel i Fernandez-Guerras upplaga, »El Entremetido y la Dueña y el Soplon;» upproret i helvetet anstiftas nämligen af dessa tre personer. *Obras*, anf. uppl. sid. 361.

slutet af 1640-talet på en längre utländsk resa, därvid han bland annat tillbragte en tid i Paris. Af det ofvan refererade slutpartiet i Peregrinatio kunna vi draga den slutsatsen, att arbetet tillkommit strax efter afslutandet af Westfaliska freden, och det synes då icke osannolikt, att det just varit under sin utomlandsvistelse, som Verelius fått kännedom om någon version af Sueños och lockats att efterbilda densamma. Den enda franska öfversättning, som därvid kan komma i fråga, är De la Genestes Les visions de Don Francesco de Quevedo Villegas (1633), som hela 1600-talet igenom omtrycktes den ena gången efter den andra.[1] Vid sidan af denna kunde man äfven tänka på den tidigaste af de i Holland utgifna öfversättningarna, nämligen Harring van Harinxmas "Spaensche Droomen oft Seven wonderlijcke Ghesichten van Don Francisco de Quevedo, Ridder van S. Jacques Ordre" (Leeuwarden 1641). Men denna är enligt hvad som framgår af ett yttrande i företalet[2] icke verkställd direkt efter det spanska originalet utan efter en fransk version, och en närmare textgranskning ger vid handen, att van Harinxma arbetat just efter De la Genestes ofvannämnda öfversättning. Det låter sig sålunda icke med full visshet bestämma, om Verelius haft den franska eller den holländska versionen af Quevedo till förebild, men att det i hvarje fall varit De la Genestes tolkning, som förelegat honom, är otvifvelaktigt. Moscheroschs Quevedobearbetning synes däremot icke hafva varit honom bekant; åtminstone kan man i Peregrinatio Cosmopolitana icke spåra några inflytelser från detta håll.

---

[1] För öfversättningar af Quevedo se Mérimée, anf. arb. sid. 440 ff. och den nya upplagan af *Obras*, bd. 1, sid. 505 ff. De la Genestes öfversättning föreligger mig i en upplaga, tryckt i Paris 1638 och tillhörig Kungliga Biblioteket i Stockholm, som ej finnes upptagen hos föregående författare.

[2] Det afsedda stället har följande lydelse: Ghy hebt hier seven wonderlijcke Ghesichten ofte Droomen, eerst door eenen Spagniaert in 't Spaensch beschreven .... die daer nae, uyt het Spaens in 't Frans overgheset zijnde, wy mede goedt gevonden hebben in onze Nederlandsche Tale te vertolchen. (Waerschouwinge voor de Lesers, bl. A 4—A 5).

Prosabidrag af fru Lenngren i Stockholms-Posten.

Af

Fredrik Böök.

I.

Stockholms-Postens epokgörande ställning i den svenska pressens historia hvilar hufvudsakligen på dess litterära och kritiska insats. Vitterheten och teatern hade aldrig förut blifvit föremål för en så liffull, sakkunnig och kvick journalistisk behandling. Poetiska bidrag af en så hög rang som dem Stockholms-Posten innehöll hade aldrig förr skänkt glans åt en svensk tidning. I dessa afseenden öfverträffade Stockholms-Posten sina föregångare.

I fråga om kampen för nya tidsidéer och kritiken af gällande åskådningar hade Stockholms-Posten haft förelöpare i de moraliserande tidskrifterna, framför allt i Dalins Argus och Berchs Posten, ehuru striden aldrig varit så tillspetsad och knappast förts i så briljanta former, som när Kellgren och Rosenstein försvarade upplysningens grundteser mot de mystiska strömningarna från sjuttonhundratalets slut. I detta afseende fortsätter Stockholms-Posten sjuttonhundratalspressens traditioner.

Det finns emellertid ett område, där Stockholms-Posten närmast tar ett steg tillbaka: det novellistiska. Både Dalin och Berch hade under granskningen af samhällsförhållandena begagnat sig af novellistisk fiktion; liksom den engelska romanen har en af sina utgångspunkter i de moraliserande veckotidskrifterna, så stod en svensk berättarkonst i begrepp att utveckla sig ur pressen. I Argus och Posten har man grodden till en satirisk och realistisk sederoman.

I Stockholms-Posten intar emellertid denna sida af journalistiken ett mycket mindre rum. Det stod i samband med Stockholms-Postens karaktär af daglig nyhetstidning i stället för kåserande veckotidskrift. En satir besläktad med den som hos Dalin och Berch tog sig uttryck i form af små novellistiska studier, gaf sig i Stockholms-Postens blad luft genom ironiskt affattade notiser eller genom parodier. Fantasin är svagare, det rent formella intresset däremot starkare. Det novellistiska element, som tidningen icke alldeles kunde undvara, hämtades hufvudsakligen från utlandet. Öfversatta anekdoter, noveller och sagor ingå regelbundet i Stockholms-Posten, och ingen af tidningens stora litterära medarbetare har gjort något allvarligt försök att bjuda på inhemskt gods af detta slag. Utan tvifvel betraktades prosan som en mindre viktig konstform; både Kellgren och fru Lenngren hade sin litterära äregirighet koncentrerad på versen.

Just därför att den novellistiska sidan är den minst utvecklade inom Stockholms-Posten, har den föga beaktats. Den fattas emellertid icke alldeles; under 1780-talets första hälft förekomma åtskilliga försök att i prosans form skildra Stockholmslif och Stockholmsförhållanden. Det är en sporadisk företeelse, och ansatserna fullföljdes icke. Dessa bidrag till Stockholms-Posten äro emellertid af största intresse, först och främst på grund af den kvickhet och den säkra psykologiska blick, hvarom de vittna, och vidare därför, att man med stor sannolikhet kan sluta sig till att deras författare varit fru Lenngren.

Först och främst må dessa bidrag här sammanföras och aftryckas; mera behöfves icke för att lägga i dagen deras inre samhörighet.

År 1782 den 17 december (n:r 290) förekommer följande artikel:[1]

Nyheter från Toiletten.

I. Förleden Fredags hade Mamsell R = = = den förargelsen at bli duperad af sin hårfriseurska, så at hon måste bli hemma från Spectaclet. Hon fick en förskräckelig migraine, och om intet Fändriken kommit i det-

[1] De latinska siffrorna äro utsatta af mig för att underlätta citeringen.

samma, hade hon säkert dödt af ledsnad samma afton: men igenom hans ömma försorg, qvicknade åter hennes lynne litet efter hand, och hennes Jungfru har försäkrat at redan en tima efter besagde Fändriks lyckliga ankomst, skrattade hon och förtalte folk likasom hon vanligt plär göra, när hon är vid godt humeur.

II. I förgår fick Fröken Ulla en risbastu af sin Nådiga Fru Mor, för det hon hade så liten ambition at hon lekte främmande med Kopparslagarns flickor som bo i nedersta våningen. Fröken Ulla är likväl 6 år gammal och vet ännu icke göra skillnad emellan Adelsbarn och Borgarungar.

III. Fru S*** har igenom sin huspiga, på hvilken hon kan lita, erhållit den märkeliga efterrättelsen, at Fru B⸗⸗⸗ då hon sista gången hade främmande, måst läna sig 7 silfverskedar och at soppan varit tjock som välling.

IV. I dag åtta dagar sedan var Fru L*** ute på Visiter med sin knähund i skötet, då den olyckan timade at det lilla kräket föll igenom vagnsfönstret i en rännsten. Man kan föreställa sig hennes Nåds alteration. Men en Cavailler som gick förbi var så artig at hon [sic!] tog up den lilla fullsmutsade Favoriten, som til all lycka ej var skadad til lifvet utan allenast fått en liten skrubba på ena frambenet, som han på et ganska ynkeligt sätt räkte åt sin Fru. Det har varit rätt rörande at se den halfdånade Damen smeka detta lilla kreaturet och med en ädel förgätenhet af smutsen, hylla det under sin räfskinspäls. Den belefvade Cavailleren har, då han berättat denna händelse, sjelf icke kunnat afhålla sig från tårar.

V. Ifrån et hus på stora Nygatan, är den tidning inlupen, at Fru M⸗⸗⸗ påfunnit et nytt sätt at coeffera sig som kallas *à la Furie.* Det bestå [sic!] deri, at håret väl insmetas med pomada och sedan sprids omkring hufvudet lika som spjut, så hvassa och skinande som möjeligt är. Ingen kan föreställa sig hvad dessa ömsom tilbaka pekande, framskjutande eller rätt uppstånde hårvekar embellera hennes figur.

VI. För någon tid sedan gick et ryckte at Mamsell E⸗⸗⸗ framskaffat en gosse til verlden. Somliga sade det var en flicka. Detta scandaleusa prat är dock lutter osanning; den stackars Mamsell E⸗⸗⸗ är oskyldig, det var allenast et missfall. Hennes far, som lofvat sin Dotter 4000 Riksdaler och et Stenhus i hemgift, har ock nu så öfvertygat alla våra Cavaillerer om sin Dotters dygd, at hon, efter berättelse, skal ha ej mindre än 15 friare, hvaribland en ung Officer, som hvislar väl och sätter sig öfver préjugeer, skal ha mästa apparancen, emedan gubben lemnat sin Dotter fritt val.

(Fortsättning en annan gång.)

Fortsättning följde i julaftonsnumret i samma årgång (n:r 296):

Nyheter från Toiletten.

VII. En viss Perukmakare har påfunnit et slags Spalockar af 3 och en half alnars längd, som äro i synnerhet för nacken och göra en förträffelig effect på svart *dolimang*, när de äro väl inpudrade. De kunna efter behag hängas längs efter ryggen, men se täckast ut om de vefvas om lifvet och fästas vid skärprosen. Våra damer hafva blifvit ganska betagna i denna invention, som äfven tros lär tilskynda upfinnaren ansenlig vinst til Jul. Den första man vet sig hafva sedt med sådane lockar var Fröken N*** då *Cora* och *Alonzo* sist speltes.

VIII. Fru ::::: har fått en Kammarpiga, som har det lyckligaste genie at placera blomster i Coeffuren. Då det sista gången var Spectacle, hade hon klädt sin Fru så at hela verlden tog henne för en blompotta. En annan gång kort förut liknade hon en Blomster Parterre med sine ordentelige häckar och ritningar. Fruns Man, en gammal kärf Zifferkarl med Tromans titel, påstår väl at detta mode är aldeles absurdt: men både Frun och Jungfrun hafva bägge försäkrat honom derom, at han har slätt ingen smak, och at Secreter M::: som är stor conoisseur i dylika saker, bedyrat på sin heder, at han aldrig sett någonting så vackert.

IX. Det skal nu vara aldeles afgjordt at Fru S:::: på Söder, som blef Änka för ungefär 3 månader sedan, åter skal gifta sig, ehuru hon vid sin mans dödeliga frånfälle försäkrade at sådant aldrig kunde hända. Hennes affairer, som fordra en ung och rask karl, ha forcerat henne at rygga sit upsåt och qväfva den innerliga afsky hon eljest hyser för mankönet.

X. För åtta dagar sedan fick Friherrinnan L::: en deshabillé, som är så fördelaktig, at alla Cavaillerer tycka at den klär sin ägarinna förträffeligt, men deremot säja alla Damer at den missklär henne. Friherrinnan, som fått höra detta, har önskat at hela hennes Garderobe hade denna egenskapen.

XI. Man vet nu med säkerhet orsaken til det bekanta brouillerie emellan Mamsell S*** och Fru H***, hvarom varit så många olika meningar. Det är ej någon rangsdispute, ej heller någon amourette som lagt grunden til detta missförstånd, hvilket räkt snart i 2:ne månader; Det är Mamsel S*** nya pels som med sin *couleur de chaira* glans och de snöhvita räfvarne helt och hållit fördunklat Fru H: ärbara Genottsbräm. Vänskapen tog vid åsyn af denna päls et ömkeligit slut, och lär efter alt utseende aldrig återställas. Olyckliga öde! Om det ändå varit Mård i stället för Räfskin, så hade kanske någon förening omsider kunnat förmodas.

XII. Fru :::innan *** mår nu tämmeligen väl efter sin alteration på sista Concerten, då hon hade den *crève coeuren* at se Handelsmannen H.** Fru med Lifpäls och Spalockar.

XIII. På samma Concert hände en annan viss Hennes Nåd den *malheuren* at Kusken ej kunde köra fram blott för det en Borgar Dams vagn kom i förväg, då Hennes Nåd måste stå och se bemälte Dame stiga up i et equipage som var mycket prägtigare än Hennes Nåds. Man kan tänka hvad detta var hårdt, men Hennes Nåd, som har vett som en Ängel, tvingade sin harm, intil des hon kom hem, då den bröt ut i en häftig colique, som var på vägen at sätta hennes dyrbara lif i fara.

XIV. Man berättar med visshet at Fru P = = = förklarat sig för Swedenborgianismen, som derigenom skal hafva vunnit et godt stöd. Hennes man, som aldrig velat sätta tro til syner, har dock nu sjelf blifvit så öfvertygad om Andarnas gång, at han håller för rådeligast at aldrig lemna sin Fru allena.

(Fortsättning en annan gång.)

Den fjortonde januari 1783 (n:r 10) fortsättes serien:

Nyheter från Toiletten.

XV. Sistleden Torsdag, klockan precice 5 efter middagen, hölts The= Conseille hos fru H***, hvarvid 7 diverse Fruar, 2:ne gamla Mamseller och en tandlös Fröken assisterade, utom Secreter B***, som til nödige uplysningars vinnande blifvit tilkallad. Efter flere vigtige rådplägningar om barnsängar, pigor och syltsaker, företog sig ändteligen Sälskapet en oskyldig granskning af Nästans fel; och skal, efter säker underrättelse, 5 gifta och 10 ogifta Fruntimmer blifvit dömde sit goda namn och rykte förlustige.

* * *

XVI. Mamsell = = = n har haft en svår anstöt af hetsig feber altsen Julafton, då hon i attrapp af en trälimpa fick sit portrait tilbaka ifrån sin älskare. Man vil likväl förmoda, at hon, såsom en Dame af verld, tar sit partie, och at en annan snart blir ägare af Julklappen.

* * *

XVII. Herr G** har nyligen haft en ledsam affaire med sin hårfriseur, som icke kallat hans lilla hustru för nådig fru, en titul, som han likväl i stöd af sin hofdrägt för henne pretenderar. Misshälligheten började med hånliga ord af Herr G**, fortsattes med bjäbb af Nådig Frun, och slöts af hårfriseuren med en örfil, som han med all frimodighet öfverantvardade sin herre. Det hade varit ringa möda för Herr G** at genast taga sig hämd, men Herr G**, som är en förnuftig man, ville ej ge sig i handgemäng med en så simpel karl.

* * *

XVIII. Det förljudes at Mamsell F**, som efter sin mors trovärdiga berättelse, haft så många friare, dem hon alla gifvit korgen, skal nu ändteligen låtit beqväma sig at träda i äkta stånd. Herr T**, en ung Zifferkarl, har varit nog lycklig at kunna ändra det förskräckeliga beslut hon fattat at lefva ogift. Det tros, at hans hotelse at ta sig något oråd före uträttat det mästa hos henne, och at det är blott för at rädda hans lif, som hon gifvit honom sin hand.

(Fortsättn. en annan gång.)

Sista gången en rubrik af detta slag förekommer i Stockholms-Posten är den 30 januari 1783 (n:r 24). Det läses där:

Hörande til Nyheter från Toiletten.

XIX. Herr *** som jämte et genomträngande förstånd och en djup upfinningsgåfva, eger den ömaste tilgifvenhet för det täcka könet, åt hvilket han oegennyttigt upoffrar alla sina krafter och talanger, har nu ändteligen, efter flere anstälde försök påfunnit at componera en sort smink, vida öfverträffande det aldrautvaldaste, som fås ifrån Frankrike. Des ojämförliga egenskaper, och verkningar äro följande 1:o ger det en färg, som i fägring synes öfverträffa morgonrådnans och regnbågens 2:do fördrifver det alla fläckar, skrynklor och andra vanställande ojämnheter i ansiktet, hvaraf följer 3:tio at det icke skämmer hyn och gör physionomin motbjudande, hvilken förtret Respective brukerskor af det vanliga sminket eljest måste vidkännas. 4:to kunna, så länge det sitter på, omöjeligen några hastiga sinnesrörelser röja sig uti ens upsyn, icke en gång anfall af den häftigaste afund och svartsjuka, eller en Amants nedriga otrohet och 5:to kan det genom de starkaste motioner och svettbad icke afsköljas.

Efter mogit öfvervägande har Toiletts Senaten funnit för godt at inskränka bruket af denna oskattbara Färga i så måtto at allena den bättre Classen är förbehållit få måla sig dermed första dagen, eller den 3 nästkommande, Februarii, som är utseld til dess högtidliga invigningsdag. Nästföljande dagen den 4 kunna Actricer och Danseuser begynna med anstrykningen, och dernäst hela skaran af könet.

* * *

XX. Fändrick Pirouette hade i förrgår en rätt ledsam affaire, i det han under en dristig svängning med Mamsell F=s slätsöm = af en deri sittande nål dödeligen blesserades i högra tummen. Men som lyckan var, blef lilla *Favorit,* den nu af bestörtning bortdånade Skönas knähund, varse den

strömmande hjeltebloden, och skyndade sig at med sit öma slickande rena och läka såret, innan Regements=Fältskären hant ankomma.

* * *

XXI. Uti General Mode=Direction äro, under den 12 sistledne, följande befordrade: Vid Förskrifnings=Expedition til Förste Secreterare Cancellisten derstädes, *Jean de France,* samt vid Förändrings=Contoiret til Vaktmästare, Handels=Bokhållaren *Caspar Frackråck.*

Samma dag har Baron *** förunnat Mamsell C** afsked från des innehafde Maitresse=Beställning, med Pension ock Danseuses värdighet.

På nyåret 1784 inflöt i tvenne lördagsnummer (3 januari och 10 januari) en artikel, som i fråga om ton och esprit är nära besläktad med Nyheter från Toiletten, ehuru den ifråga om psykologisk genomarbetning och konstnärligt värde står ojämförligt högre. Den litterära formen, den fingerade dagbokens, var allt sedan Spectator mycket vanlig både i svensk och utländsk press; med största skicklighet och talang hade den hos oss användts af Dalin i Argus. Hans Petit-maitrens dagbok går dock icke tillnärmelsevis upp mot det lilla mästerverk, som författaren i Stockholms-Posten skapat.

Första hälften (ur n:r 2) lyder:

Journal, hållen af en Köpmans Fru här i staden.

XXII. Den 23 Dec. Steg up efter vanligheten kl. 11. Mit Caffe smakade mig aldeles inte = = det var förbrändt och gräddan för nära skummad; pigan förargade mig också när hon bar in det. Den tåssan slog så hårdt i dörren, at jag blef helt altrerad.

Förmiddagen var ock rätt förtretlig. Min Dormeuse måtte aldrig kommit mig i lag, och jag observerade at Merd'oy band klär mig gement. Sen kom min man äfven med sina infall, at hans Compagnon skulle äta middag hos oss. Den karln tål jag inte; men som han är bra svartsjuk, gnager ständigt på sin hustrus granlåt och fåfänga, ꝛc., så kommer min man väl öfverens med honom.

Eftermiddagen var artig nog. Min man gick en stund på Contoiret och jag på Julmarknan; råkade der oförmodligen Sikter *Tripp* vid et sockerstånd. Han köpte Confekt; bevars sådane deviser! jag tror han letar ut dem åt mig enkom; en roade mig bält, den var så här:

Hvad vällust då man purra kan
en gammal knarrig svartsjuk man!

Derpå följde Siktern mig hem, drack Thevatten, berömde min hy och läste Dagligt Allehanda för mig.

Mera Thevattens främmande ankom. Spelbordet togs sedan fram; jag tappade några Riksdaler, höll god mine och tappade än mer. Min man såg min otour; runkade på hufvudet. Alla böds qvar til afton. Mamsell B = = kunde ej finna sig i mina Franska band. NB. hennes voro Svenska. Fru *Russinquist* tyckte det var för mycket at ha desert dan för Julafton, talte om öfverflöd (efter hon ej kan ha så med), man pratade hit och dit. Min man kom fram med et Capitel om den *gamla ärbarheten* hos Borgarhustrur. Fändrik *Spakrage* trampade mig på foten, gaf til et gapskratt och min man teg.

Ingen ting märkvärdigt ifrån det vi stego från bords och tils jag gick i säng, utom det at pigan glömt vecka spetsarne på min natthufva.

Den 24 Dec. Hela natten ingen sömn. Något feber. Bekymmer om Julklapparne. Alteration. Droppar. Favorit en loppa i örat — ringde, fick Thee. Favorit miste loppan ungefär tre qvart på 2. Jag föll sen i litet slummer tils klockan 10. Pigan kom med Caffee; sade at alla askar, lådor och atrapper stodo färdiga, at lägga in Julklappar uti, och försegla. Steg opp, höll ej lång Toilette. Lät säga at jag var borta hela förmiddagen, undantagandes för Siktern som fick slippa in, och hjelpte mig med utanskrifter på Julklapparna.

Eftermiddagen klädde jag mig i min rosenröda Tafts Negligée; alt ting föll sig, Coeffuren blef mig aldeles i lag, och jag var helt nöjd med min figure. Ifrån klockan 4 til 8 hade jag et odrägligt arbete med at rangera granlåten på mit bord, som var för 30 personer. Böd med flit många för uträkning på julklappar. Deserten kostade 50 plåtar. Min man grälade om elak hushållning. Bagatell. Stina fick en örfil för det hon slog sönder en Postlins tallrik; skrefs opp på lön. Klockan 8 började åkande och gående ankomma. Kl. ½ 10 var alt färdigt och man satte sig til bords. Alla fikte at hinna til deserten, men jag mäst. Fick liksom en hetta i ansigtet när dören öpnades och atrapperna rullade omkring. Alla nyfikna at bryta opp. Jag fick det mesta til stor *Creve Cœur* för vissa närvarande Fruar. I en smörask fick jag min präktiga brillantsring. Den sken som sjustjernan. Fru M = = = begärte et glas vatten, och skylde på at skinkan var rörig. Jag fick liksom en liten darrning invärtes när jag öpnade korgen der mit nya Caffésilfver låg. Det var aldrakäraste täkt. Allt hvad jag för öfrigt bekom, var mig til nöjes, utom några små skälmstycken, som var at bry mig med eller snarare min Man, som jag lossade ej förstå mig på. Han var hela afton vid elakt humeur, klagade öfver tröga incasseringar och förbannade concurser. Sälskapet åtskildes. Min Man kom in til mig, gjorde mig allehanda förtretliga frågor; blef ond, gick ut och smälde igen dörren efter sig. Karlarne äro altid obilliga.

Fortsättningen i n:r 7 står icke alldeles lika högt:

XXIII. Den 25 December, *Juldagen.* Ämnade gå i kyrkan, men desespererade at råka mina vänner, efter det var så kalt; blef derföre hemma. Tog fram Postillan för at evitera gräl af min Man, läste och funderade på mina Julkalaser. Åt i sälskap med min Man och en af hans Skeppare, som han ändteligen skulle dra hem med sig. Miste all apetit och fick äckel af den dumma karn, som kallade mig gunstig Fru — Eftermiddagen en faslig migraine — för svagt Caffe. Befallte det skulle kokas om — blef för starkt. Hushållerskan måste in och tala om sagor för mig. Hon måtte aldrig låta bli at bry mig för Fändriken och säja at jag var vacker. Stackars toka, hon har godt hjerta, det är skada at hon skal vara född till bindmössa.

Andagen. Främmande til middagen. Inte kalas. Bara 10 rätter utom desert. Fru O... spilde soppa på sin krage, blef altererad och såg på sin Man, som tog en pris snus och frågade mig om icke flor kan tvättas. Är en stor skafver då det kommer an på granlåt — Mamsell M... rodnade då Fändriken berömde hennes vackra hals. NB. Hon är nyss kommen från Landet. Mycket beröm vid bordet öfver min goda smak i anrättningar. Fru B... uphöjde öfverljudt mina manierer och min façon at lägga före — fant at hon är en vettig människa på sit sätt — Eftermiddagen artig nog. Hennes Nåd, Baronessan *** gjorde mig den äran tillika med sin Herr Man. Hennes Nåd complimenterade mig starkt. Baron hviskade länge vid min Man, kallade honom för sin gynnare. Har en gammal räkning på några 1000 Daler. Hennes Nåd fann tyget i min klädning superbt. Bad mig skaffa sig et dylikt stycke på credit. Kallade mig: min *Nådigaste*, inviterade mig, at hälsa på sig, och for bort — Spelbordena togs fram. Vant 3 ducater af Hr P... Fru S... tappade hela qvällen och klagade öfver sina liktornar. Kall mat til afton, samt discourser om väderleken och Fru *Trippensipp* absurda Coeffure.

Den 27 December. Rätt långsamt ända til Fändrik *Spakrage* kom om eftermiddagen. Fändrik *Spakrage* har roliga infall; berättade en hop Atrapper som skedt Julafton — Fick sedan veta resten af Madam *Lättfot*, som gjort sig noga underrättad om en hop artiga saker. Hon är en nyttig människa när man vill veta precist hvad passerar i husen.

Den 28 December, *Söndagen.* På Concerten. Hade något angelägit at berätta Fru P... som altid är der — Bevars hvad den Mamsell R... var ridicule med sina gammalmodiga Bracelletter; och hvad vi grinade åt den stackars Fru D... i sin Hermelins Pelis. Alla Cavaillerer omkring mig sade, at jag var klädd med smak — Hade mycket besvär at knåpa på min ena spalock; En brillantsring gör god effect när man employerar honom rätt.

Lieutenant Hare svor på at jag var den vackraste på hela Concerten. Lossade ej tro honom på det han skulle svärja en gång til — Fick sura miner af Fru ꞉ ꞉ ꞉ då jag skrattade under en cadence, hvilket hon sade ej var apropos. Böd åtskillige Herrar hem til afton, deribland äfven en viss Sikter, som skrifver vers. Han var charmerad i mina rum och mig sjelf. Jag bad honom göra en inpromtu. Tog straxt blyarspennan och skref följande til mig:

Glycere! hvem är som kan sin dyrkan dig förneka,
Sjelf *Astrild* sig dit välde underger,
Då han i din person *Cytherens* Drottning ser.
Omkring dit väsen *Gracer* leka,
Zephirer dina lockar smeka;
Det sälla rum som du bebor,
Som dina täckhetsstrålar höja,
Förtjust man *Paphos* vara tror,
Och hjertat hälsar dig för *Fröja.*

Min man kom i detsamma. Fru B... ville göra mig et spratt, och viste honom versen. Han läste, såg snedt på Siktern, kastade bort papperet, och sade at han ej förstår sig på Poesie. Min man har ingen smak. Siktern fant sig, började tala om Lotterisaken, och min Man blef vid litet bättre humeur.

Under artikeln läses: "Forts. e. a. g.", men tyvärr blef detta löfte icke hållet.

Nyheter från Toiletten äro ett slags parodiska notiser; stilistiskt efterbildas de in- och utländska tidningsnotiserna: "det förljudes", "fru S*** har igenom sin huspiga erhållit den märkeliga efterrättelsen", "i från et hus på stora Nygatan är den tidning inlupen", "man berättar med visshet", "sistleden Torsdag, klockan precice 5 efter middagen". Allt detta är de typiska fraserna från tidningarnas nyhetsafdelningar. Den sista af nyheterna från toiletten, meddelandet om befordringarna inom General Mode-Directionen, skulle alldeles oförändrad ha kunnat förekomma i något af de båda nummer af Stockholms-Posten, som från början till slut utgöra parodier på konkurrenttidningen Dagligt Allehanda (14 september 1780 och 6 februari 1781). Utan tvifvel ha dessa skämtnummer tillkommit genom samarbete inom den krets, där Stockholms-Posten redigerades, men det är icke svårt att i dem upptäcka spåren af den hand, som skrifvit *Nyheter från Toiletten* och *Journal, hållen af en*

Köpmans Fru. Det skulle bli alltför vidlyftigt att här anföra dessa skämtnummer i sin helhet; de afdelningar, som parodiera utrikesnotiserna, de insända artiklarna och poemen i Dagligt Allehanda äro dessutom utan intresse för föreliggande undersökning. Det är egentligen annonsparodierna, som gestalta sig till ett slags sedeskildringar ur Stockholmslifvet, besläktade med dem jag förut sammanställt. Jag skall aftrycka de märkligare.

I n:r 210 för år 1780 läses bl. a.:

Åstundas at Köpa:

XXIV. En förnäm Herre som låtit inrätta sig et Bibliotheks-rum åstundar at få tilhandla sig 3 väggar Böcker i Franska Band, hvarje vägg är 12 alnar i bredden och 8 i högden; svar begäres i detta Blad.

Åstundas at hyra:

XXV. En våning af 5 a 6 rum, hälst vid Sqvallertorget, med så stora fönsterlufter, at 4 Fruntimmer beqvämligen kunna stå i bredd och mönstra de förbigående; svar lämnas hos Madame Spion i Klädståndet under Hottentottiska Kyrkan.

Bortstulne och förlorade Saker:

XXVI. För några dagar sedan bortkom en liten aldrakäraste vacker Knähund af Spansk Famille, låghalt och surögd; den som kan tilrätta skaffa detta kostbara Kreatur, har af den sörjande ägarinnan at undfå i vedergällning alt hvad han begär.

XXVII. Af en fattig Tjensteflicka röfvades förleden Lördags-afton i Yxsmedsgränd en ägta Perla, hennes förnämsta egendom, som hon i 15 år troget förvarat; Den som kan ge någon uplysning om Röfvaren, hvilken skumrasket hindrade henne at se så noga, har af henne at vänta all möjelig tjenstagtighet tilbaka.

XXVIII. Utur Hörn-Huset vid Skeppsbron är nyl. bortstulen en röd Sidensars Sy-Pung med följ. inneliggande småsaker, neml.: en påbegynt Knytning, en Lång-Catches, en docka silke nystad på Gåshalls, en Caramell, en Billet doux med utanskrift til min söta vän, Historien om sju Sofvare, och en flaska Mixtura Simplex; den som dessa persedlar kan tilrätta skaffar [sic!] skal hederligen bli belönt.

XXIX. I förgår bortstals utur et hus på Blasii-Holmen en gammal Bibel, med et par inneliggande glasögon, som ha den egenskapen, at de göra ordet tydeligt och klart.

Concours-Mål:

XXX. Samteliga Herrar Creditorer uti Kullerbyttska Concoursen, behagade nästkommande Lördag kl. precis 4 eftermiddagen sammanträda på Källaren Fåfänga Hoppet, för at yttra sig öfver Unga Herrns åstundan, at under påstående Concours, få på Creditorernas bekostnad hålla sig equipage, såsom ock at bli försedd med erfordelige spelpengar.

Diverse Kungörelser:

XXXI. Uti en liten snygg rörelse åstundas en Compagnion som har 100 R:drs Capital; hade han 2 eller 300, vore så mycket bättre, emedan handteringen är underkastad det äventyr, at en och annan stock kan sprängas, men i längden bär den sig altid. Adressen är på Contoiret N:o 5.

Ur n:r 30 för år 1781 aftrycker jag följande:

Til salu finnes:

XXXII. Extra stark impertinence är til salu. Underrättelse lemnas i Huset n:o 1000 på Opera-gatan hos Acteuren Medioere.

XXXIII. En så kallad toupee-mudd af tagel, som med ganska liten tilsats och förandring äfven kan duga til Madrass. Hugade köpare kunna anmäla sig hos Nipperhandlaren i Gåsgränden.

XXXIV. I Klädståndet på Oxtorget, är til salu insatt en Kaftan af Kamelott, så ansenligt vid, at den nitälskande ägaren, efter sin egen berättelse, derunder kunnat gömma nästan hela Smör-tionden. Priset är ganska Christeligt.

XXXV. En så godt som helt ny Coupee-vagn, så ofanteligen hög at den mäst moderna Hof-Dame kan deruti sitta nästan rak på botten. Om priset kan accorderas med Hårfriseuren Klunk, som träffas alla dar på Källaren Bruna Dörren.

Åstundas at hyra:

XXXVI. Fyra a 5 beqvämlige rum, helst i någon gränd, tjenlige til Näringställe för 2:ne unga Fruntimmer. Svar torde lämnas på Compagniet i 3 Prinsars gränd, andra porten til vänster om sophögen.

XXXVII. En Köpmans-Betjent, som håller Maitresse och Ekvipage, åstundar til nästa fardag en Våning af 11 a 12 rum med vacker utsigt; samt tillika Stall och Vagnsrum. Svar begäres i desse Tidningar.

Förlorade saker:

XXXVIII. I går aftons förlorade en Cavailler sin taskbok, hvaruti låg en lista på alla Opera-Mamseller, en dito på alla Procentare i Stockholm, tillika med en Sedel til Sedelhafvaren på 100 Riksd. utgifven af ägaren. Den som detta uphittat, vare så god och aflemne detsamma til Secreter Tipp, emot löfte om hederlig vedergällning.

Uphittade saker:

XXXIX. Förleden Lördags uphittades på Norrbro et Fruntimmers Strumpeband, märkt med F. S., som kan igenfås om ägarinnan infinner sig och upviser maken hos Secreteraren Frivole i Bollhus-gränden.

Tjenstsökande:

XL. En nyligen hitkommen Fransyska som kan tala sitt modersmål, åstundar condition hos något Herrskap, för at soignera unga Fruntimmer; hon känner til pricka de nyaste Franska moder och alla slags galanterier; är capricieuse och har bruna ögon. Hon hoppas derföre at nödig emploj ej för henne lär saknas.

I tjenst åstundas:

XLI. Hos et förnämt Herrskap åstundas en skickelig Informator, som jemte grundelig insigt i språk och vetenskaper, äfven förstår laga hår, passa up på Små-Herrarne och rätta sig efter Hennes Nåds capricer. En sådan har at anmäla sig hos Commissionairen Prejer, som bor i Asiska Huset.

XLII. En snäll, snygg och beskedlig Huspiga, som är van vid trätor, skällsord, hårdrag och örfilar, underrättelse fås hos Fru Lisetta von Smil på stora Gammelgatan.

Concoursmål.

XLIII. Samtelige Herrar Creditorer uti Fru Nippentripps Concours, behagade nästa Lördag sammanträda på vanligt ställe vid Olofs Kyrka, för at öfverlägga om hvad påstående bör göras emot gäldenärens person.

Diverse Kungörelser.

XLIV. Den 25 nästkommande December kommer på Södermalm och Risbastugatan, at genom offentelig Auction försäljas Fru Enke-Friherrinnan Rosenkinds lösa egendom, bestående, bland annat, uti en fyrstolpad Säng nästan bottenlös, en Spegel med förgyld ram och Franskt glas, som ger hvar

och en de fördelagtigaste tankar om sitt utseende, Soffor, Canapeer, Fauteniller :c. alla ganska mjuka och commoda; en Toillette med dertil hörande askar och lådor med Moucher, Smink, Puder, Penslar, Löständer, Marongnålar, Hårlunsar, Ögonbryn :c. item et kosteligt Bibliotheqve, innehållande åtskilliga väl conditionerade Böcker, såsom Tårepersen på Danska, Calloander och Leonilda, Asiatiska Banise, Melusinas ynkeliga Historia, samt Tröste-rika Betraktelser öfver Stenen, hvarmed David slog Goliath m. m.

Att dessa nu aftryckta prosaiska bidrag till Stockholms-Posten säkerligen förskrifva sig från samma författare torde hvarje uppmärksam läsare medge. Likheterna i ämnesval äro genomgående, satiren riktar sig till stor del mot samma företeelser och den ironiska kvickheten är besläktad. Trots de rätt olika genrarna — Journalen är ju hållen i en ojämförligt finare ton än de ställvis mycket drastiska annonserna — erbjuder den stilistiska behandlingen flera jämförelsepunkter. Språkets saklighet och must, förkärleken för autentiska glosor ur hvardagskonversationernas ordförråd utgöra öfverensstämmande drag. Det talas t. ex. i Nyheter från Toiletten (VII och XII) om *spalockar* — ordet är sällsynt och dess betydelse för mig icke fullt klar; troligen kallades de långa öfver axeln nedhängande skruflockarna så[1] — och man återfinner detta ord i Journal, hållen af en Köpmans Fru (XXIII). I Nyheter från Toiletten (XII) användes uttrycket *crève cœur* för att beteckna det tillstånd af förkrosselse, hvari en väninnas toalettprakt försätter en dam; alldeles analogt brukas det i Journal, hållen af en Köpmans Fru (XXII). I Journal (XXII) säger köpmansfrun om sin silfverservis: "Det var aldrakäraste täkt." Det smeksamma adverbet återvänder i en af annonserna (XXVI), där en dam efterlyser "en liten aldrakäraste vacker Knähund".

Hvad som ytterligare ökar sannolikheten för att dessa bidrag höra samman, är den omständigheten, att de alla förekomma inom en ganska begränsad tidrymd, från den 14 september 1780 till den 10 januari 1784, och att det icke under denna tid — och knappast

[1] Sammansättningsledet *Spa* är nog ingenting annat än badorten Spaa; modet skulle då härleda sig från badortslifvet där, liksom ett annat mode, på hvilket alluderas i Journalen, när fänriken kallas *Spakrage* Jfr i Lidners »Kungsträdgården:» »Min sko är à la Spa».

heller senare — förekommer några andra försök till novellistiska skildringar ur hufvudstadslifvet. De bilda med sin starka lokalfärg en fullt enhetlig grupp, som af sig själf faller i ögonen på hvar och en som genomläser Stockholms-Postens årgångar i syfte att uppsöka de novellistiska elementen.

Utmärkande för alla dessa bidrag är vidare den utomordentliga sakkunskap, hvarmed hushållssaker, toalettangelägenheter och bohagsting behandlas. Vare sig det är frågan om slätsöm och knytning, toupémuddar, marongnålar och hårlunsar, eller om taftsnegligéer, dolimangstyg och pälsverk, så rör sig författaren till dessa skämtsaker med alldeles osviklig säkerhet. Tar man så i betraktande den märkliga kvinnopsykologi, som ger framför allt Journal, hållen af en Köpmans Fru dess konstnärliga värde, så måste man medge att författaren varit icke blott en stor kännare af kvinnornas värld, utan sannolikt själf kvinna. Så mycket mera som det, trots en viss benägenhet för osminkad realism och för ekivoka ämnen, icke kan uppspåras något enda drag, som synes förutsätta en speciellt manlig uppfattning eller sakkunskap.

Lägger man märke till de data, då dessa bidrag införts i tidningen, så finner man att de, om man frånser parodierna på Dagligt Allehanda, alla publicerats vid årsskiftena: Nyheter från Toiletten den 17 och 24 december 1782 samt den 14 och 30 januari 1783, Journal, hållen af en Köpmans Fru den 3 och 10 januari 1784. Det är säkert ingen händelse. Stockholms-Posten lika väl som någon modern tidning var beroende af prenumerationen, och vid tiden för årsskiftet bemödade man sig att genom löftesrika försäkringar och genom ett särskildt intressant innehåll förmå så många som möjligt att erlägga de två riksdaler specie, hvilka berättigade till erhållandet af 300 nummer af tidningen. Man finner därför alltid kring jul och nyår bidrag, som genom litterärt värde eller underhållande pikanteri utgöra attraktioner; Kellgren inleder t. ex. årgångarna 1781—1783 med poetiska bidrag i skämtsam ton (tvenne versifierade nyårsbref och Foglarnes Witterhets Academi). Utan tvifvel ha Nyheter från Toiletten och Journal, hållen af en Köpmans Fru tjänat samma ändamål; att de delvis införts så sent som 10, 14 och 30

januari är i god öfverensstämmelse med det faktum, att prenumerationen ägde rum under hela januari månad och att upplagans storlek bestämdes tidigast i februari.[1]

Denna omständighet är icke alldeles utan sitt intresse; man föres nämligen därigenom till att gissa att det måste vara någon tidningsredaktionen närstående person, hvilken just i prenumerationstider lämnade bidrag, som genom sitt djärft aktuella skämt och sin starka Stockholmsfärg voro ypperligt ägnade att öka tidningens begärlighet hos den stora publiken.

Fasthåller man dessa synpunkter, så leda de af sig själfva till fru Lenngren. Och hvad kan också vara naturligare än att den vittra frun hjälpt sin make och sin vän, tidningens båda redaktörer, i sträfvandena att ge Stockholms-Posten ett omväxlande och roande innehåll? Kellgren klagade som bekant öfver, att den stora allmänheten räknade allvarliga och värdefulla artiklar för "ingenting", och att man måste bjuda den på spefulla bagateller för att den skulle erkänna att "det stod någonting" i Stockholms-Posten. Det låg förvisso bra nära till hands att fru Lenngren pröfvade sina krafter i denna journalistiska småkonst att roa för ögonblicket.

Att man ingenstädes finner denna del af fru Lenngrens författarskap omnämnd är alls icke öfverraskande, ty enligt tidens uppfattning sammanhängde det litterära värdet i långt högre grad än nu med den versifierade affattningen, och det skulle bära mot att fästa någon större vikt vid skämtsamma bagateller af detta slag, skrifna på prosa. Att fru Lenngren icke själf omnämner dessa artiklar i förteckningen öfver sina bidrag till Stockholms-Posten betyder heller ingenting, ty denna förteckning sysselsätter sig uteslutande med dikterna, och tyckes t. o. m. ha titeln "Visor i Stockholms-Posten 1780–1797".[2]

De enligt min mening afgörande bevisen för fru Lenngrens författarskap finner man emellertid genom att underkasta dessa bidrag till Stockholms-Posten ett mera ingående studium under jämförelse med fru Lenngrens dikter.

---

[1] Se t. ex. prenumerationsanmälningen i årgång 1782, n:r 300.
[2] Se WARBURG, *Anna Maria Lenngren*, s. 124 och 235.

II.

Den ämneskrets, som prosabidragen i Stockholms-Posten sysselsätta sig med, den miljö som de skildra, är alldeles identisk med den värld som möter oss i fru Lenngrens dikter. Det centrala är det högre Stockholmsborgerskapets lif, speciellt damernas. Men uppåttill tangeras den fina världen, dock icke skildrad i sitt hvardagslif såsom borgerskapet, utan i sitt framträdande på teatrar, konserter eller vid tillfällig beröring med borgerliga kretsar. Nedåttill skymtar en flik af de lägre klassernas lif, framför allt pigornas. Synkretsen är med andra ord den för en dam i fru Lenngrens sociala ställning fullt naturliga.

Vi återfinna i prosabidragens sedeskildring alla de särskilda element, som återkomma i fru Lenngrens vers; det är som olika figurer, sammansatta i mosaikarbete af precis samma stenar.

Ett hufvudmotiv är toalettbestyren, skildrade med ironiskt betonande af deras stora betydelse. I Nyheter från Toiletten dominerar helt naturligt detta ämne. Mamsell R⸗⸗⸗ blir bedragen af sin hårfrisörska, och får då migrän (I); fru M⸗⸗⸗ har uppfunnit en ny, otroligt effektfull koaffyr (V); damerna äro förtjusta öfver ett nytt slags lockar, som äro så långa att de lindas kring lifvet och fästas vid skärprosetten (VII); en kammarpiga har uppfunnit ett nytt sätt att placera blommor i håret (VIII); en ny underbart verksam sminksort har komponerats (XIX); den unga köpmansfrun beskrifver noggrant sina toalettbekymmer (XXII); en jättestor hårvalk („toupee-mudd") är till salu (XXXIII). — Vid sidan häraf bör man ställa dikter af fru Lenngren, där samma motiv förekommer. „Öfver en fruntimmerssuck", tryckt januari 1776 i Göteborgstidningen „Hvad Nytt?", skildrar den unga Celinde afsvimmad af smärta öfver „en rubbad coaffure"[1] — alltså ett motstycke till mamsell R., som fick migrän på grund af frisörskans uteblifvande. I ett epigram „Til en Coeffeuse", meddeladt bland nyårsgåfvorna i

[1] Warburg, *A. M. Lenngren*, s. 70.

Stockholms-Postens första nummer för år 1781,[1] varnar hon frisörskan att ta Thétis' oformligt höga håruppsättning till mönster — det är samma koaffyr, som föresväfvat författaren till den parodiska annonsen om en kupévagn, så hög att en hofdam kan sitta nästan rak på botten (XXXV). Hur lifligt hon varit sysselsatt af koaffyrerna visar ett på samma ställe publiceradt epigram "Til Candid" [2]; Candid var den pseudonyme författaren till en afhandling om koaffyrer, och fru Lenngren lofvar att hvarje stockholmsk skönhet skall resa honom en ärestod af "blomster, band och gazer" — d. v. s. håruppsättningar, kanske i samma stil som de, hvilka beskrifvas i Nyheter från Toiletten (V och VIII). — I en af sina mest kända dikter, "Toaletten",[3] har fru Lenngren realistiskt skildrat en åldrig Hennes Nåds mödor vid toalettbordet under de krampaktiga försöken att med konstens hjälp återvinna en förlorad skönhet:

Hastigt puderkappan fram,
Nåden till conquête skall smyckas.
Se, Susanna med sin kam . . .
Gud, låt koeffyren lyckas!
— — — — — — — — —
Jänk i spegeln, fjäll och fnas,
skrynkor i bronserad panna.
— — — — — — — — —
Halsen gul och håret grått,
harm, vapörer och kobeber.
Kork och blyhvitt och karmin:
bara ungdom uppå skinnet . . .
— — — — — — — — —
Snörp på läppen här och där
för vakanserna i munnen.
— — — — — — — — —
Skira gaser, åldrig barm
i process med bröstbuketten,
naken, men förvissnad arm,
glans och prakt i braceletten.

[1] Aftryckt hos WARBURG, a. a., s. 136.
[2] Aftryckt hos WARBURG, a. a., s. 137.
[3] S. 57 i trettonde upplagan af *Samlade skaldeförsök* (Stockholm 1903), som här skall citeras.

Är icke precis samma ämne behandladt i en annan och mera fragmentarisk form, när den parodiska annonsen i Stockholms-Posten (XLIV) utlyser auktion på Fru Enke-Friherrinnan Rosenkinds [observera namngifningen!] lösegendom, hvaribland märkes "en Spegel med förgyld ram och Franskt glas, som ger hvar och en de fördelagtigaste tankar om sitt utseende samt en Toilette med dertil hörande askar och lådor med Moucher, Smink, Puder, Penslar, Löständer, Marongnålar, Hårlunsar, Ögonbryn etc.".

I prosabidragen spela damernas klädsel en framträdande roll och toalettföremålen angifvas med stor exakthet. Fru L*** är vid det tillfälle då hon tappar sin knähund iklädd en ny räfskinnspäls (IV); de nya lockarna, väl inpudrade, ta sig särskildt fördelaktigt ut på "svart dolimang" (VII); köpmansfrun finner att gåslortfärgade band icke passa till hennes utseende, men att den rosenröda taftsnegligén "föll sig" utmärkt (XXII). — Att detta ytterst detaljerade och sakkunniga sätt att omnämna klädedräkten fullständigt öfverensstämmer med fru Lenngrens artistiska principer ligger i så öppen dag, att en närmare exemplifiering kan vara obehöflig; man finge eljest citera så godt som alla hennes förnämsta dikter.

I denna de borgerliga fruntimrens värld spela bjudningarna och kalasen en stor roll. Köpmansfruns tankar kretsa hufvudsakligen kring detta ämne, hennes tillvaro är en serie af middagar och supéer, och till och med när hon läser postillan på juldagen grubblar hon på nya kalaser (XXII och XXIII). Det är på alldeles samma sätt hos fru Lenngren: Mirza i dikten med samma namn[1] är köpmansfrun upp i dagen:

Året skred. Så småningom
hushålls-hågen fanns ej mera:
ledsnan märktes, lusten kom
för min kvinna att briljera.
Nu är annat lefverne:
hvarje vecka stor supé.

Ständigt smyckad som till bal,
upp till axeln nakna armar...

[1] *Samlade skaldeförsök*, s. 95.

Vid mitt fogligaste tal:
»Kors, mitt hjärta hvad du larmar!
Just för sparsamhetens skull
nöter jag mitt fina hull.»

Flärd och prakt från topp till hål,
för min klagan intet öra.

Man har här den dialog skisserad, som i Journal hållen af en Köpmans Fru endast antydes på ett par ställen. På det ena heter det att köpmannen tycker om sin kompanjon i affären, därför att äfven han "gnager ständigt på sin hustrus granlåt och fåfänga"; på det andra omtalar unga frun att mannen efter supén "kom in til mig, gjorde mig allehanda förtretliga frågor; blef ond, gick ut och smällde igen dörren efter sig. Karlarna äro alltid obilliga" (XXII).

Själfva denna typ, den nöjeslystna unga frun, som till sin mans missnöje strör pengarna kring sig i festlig munterhet, återvänder på flera ställen i fru Lenngrens diktning. Hon har den med i porträttgalleriet i en Juldikt, publicerad i Stockholms-Posten 1783, n:r 297,[1] där det heter:

Calista, nygift, ung och yr,
om tusen uptog nu bestyr
som ej vid ringa summor stanna;
des kära man syns trög och tung,
han ser det kostar nu hans pung,
och kanske nästa år hans panna.

Dessa rader äro skrifna ungefär samtidigt med Journalen, som trycktes strax på nyåret 1784. Det är därför icke att undra på, att Calistas situation är precis densamma som köpmansfruns: äfven den senare roar sig till julafton med små dyrbara upptåg (askar, lådor, attrapper, bord för trettio personer i uträkning att julklapparna skola bli dess fler, dessert för 30 plåtar), äfven hennes man blir trög och tung inför utgifterna, och sekreter Tripp, fänrik Spakrage och den till slut uppdykande poeten ge honom fullgoda skäl

[1] Tryckt hos Warburg, a. a. s. 159.

att med oro för framtiden gnida sin panna lika bekymradt som Calistas man.

Ännu flera drag i köpmansfruns porträtt kunna beläggas ur fru Lenngrens dikter. Frun, som själf ser så många gäster, klagar på tvenne ställen öfver de främmande, som mannen inbjuder: det är ett af hans "infall", att kompanjonen skall äta middag i deras hem (XXII), och en af sina skeppare har han "dragit hem med sig" (XXIII). Tonen är densamma som när en af fruarna i "Tékonseljen"[1] klagar på sin man, därför

> att jag för folk mig knappt kan vända,
> som han till middag budit har.

Mannen i Journalen har gifvetvis sina skäl att vara orolig, ty trots det kostsamma och lysande lifvet är husets ställning kanske icke alltför solid; han klagar öfver "tröga incasseringar och förbannade concurser", och finner fruns hushållning dålig (XIII). Situationen är uppenbarligen alldeles densamma som i en dikt af fru Lenngren, "Herrns och fruns morgonkonversation",[2] där frun utbrister:

> Nå, vår supé den var ju fin?
> I bästa smak allt arrangeradt
> och dekoreradt,
> väl ekläreradt,
> syperbt serveradt

och där mannen svarar:

> Och huset rätt nu ruineradt!

Man bör lägga märke till att liksom denna unga fru gläder sig åt supébordets lyckade dekorering och den utmärkta serveringen, så fröjdar sig köpmansfrun åt det erkännande hon fått för sin "goda smak i anrättningar" och sina "manierer och façon at lägga före" (XXIII). Det är pricken öfver i-et.

Denna öfverensstämmelse i det stoffliga sträcker sig ända ut i

---

[1] I en senare utesluten strof, meddelad hos WARBURG, a. a., s. 59.

[2] *Samlade skaldeförsök*, s. 97.

obetydliga detaljer. I prosabidragen är det rätt mycket tal om attrapper, i hvilka julklapparna inläggas (XVI, XXII, XXIII); fru Lenngren nämner attrapper upprepade gånger: i "Råd i en angelägen sak",[1] "Juldikt"[2] och "Moster Agnetas klagan".[3] — I prosabidragen förekomma ofta knähundar, och den kärlek, hvarför de äro föremål, ironiseras (IV, XX, XXII, XXVI). I fru Lenngrens dikter finner man likaledes knähundar på flera ställen ("Toaletten",[4] "Grefvinnans besök",[5] "La matinée de Clarisse"[6]) och ironien lyser mer eller mindre märkbart igenom; i den sistnämnda dikten har knähunden namnet Favorite liksom i XX och XXII. — I prosabidragen införes ofta en figur, som i flera afseenden är jämförlig med knähunden: en ung, elegant och klemig fänrik, alltigenom Adonis, men föga krigare (I, XX, XXII, XXIII). Han förekommer i alldeles samma roll i fru Lenngrens dikter; den mest kände är fänriken i "Porträtterna",[7] som fann upp sju slags stångpiskor och dog af en fläkt från ett fönster — i motsats till fänriken i XX, som repade sig efter nålstinget — men det finnes dessutom en fänrik Spink, hvars bedrifter läsas på ett af fru Lenngrens epitafer[8] och en fänrik Pirouette, till hvilken hon riktar ett epigram i "Julklappar" från Stockholms-Posten 1784.[9] Här är till och med namnet identiskt, ty äfven fänriken i XX heter Pirouette. Epigrammets point ligger i den julklapp, som det fingeras medfölja:

Tillåt, min hjälte, att jag er
två fötter af en Hare ger.

Tanken är bra nära besläktad med den som ligger till grund för namngifningen i XXIII, där en af fruns militära beundrare heter Lieutenant Hare.

---

[1] Warburg, a. a., s. 158.
[2] Ibid., s. 159.
[3] *Samlade skaldeförsök*, s. 91.
[4] Ibid., s. 57.
[5] Ibid., s. 47.
[6] Warburg, a. a., s. 67.
[7] *Samlade skaldeförsök*, s. 60.
[8] Ibid., s. 132.
[9] Warburg, a. a., s. 139.

Det kunde fortsättas länge med att uppvisa, huru så godt som alla de smådrag, af hvilka miljön i prosabidragen är sammansatt, äfven möta oss i fru Lenngrens dikter. Kortspel hör till accessoarerna i Journalen och omnämnes ofta hos fru Lenngren. — I XXXI insinueras om spelhusaffärer; hjälten i "Biografi"[1] försörjer sig en tid med att hålla hasardspel. — I prosabidragen talas ofta om konkurser (XXII, XXX, XLIII); i de båda senare framlyser indignationen öfver affärsvinglerierna oförställdt. Samma förakt återfinnes i flera af fru Lenngrens dikter och har särskildt tagit sig uttryck i den förtörnade dikten "Til en Banqueroutier".[2] — I III omtalas, att det på ett kalas fattats skedar; i fru Lenngrens "Kalaset"[3] råder "brist och missräkning på gaffel och sked". — I XIII berättas om en viss Hennes Nåd, att hon till sin harm fått bevittna hur en borgardam stigit upp i en vagn, som var vida präktigare än hennes egen; och i "Tékonseljen"[4] omtalar en dam af börd, att hennes man trots sina skulder måst köpa en kaross till henne, ty

skall borgarbyket så få pråla
och jag gå tyst och sådant tåla?
Det händer aldrig; nej, stor tack.

I prosabidragen talas det på ett ställe (XIII) om en häftig kolik; det kan erinras om att detta begrepp ofta dyker upp hos fru Lenngren och ingår t. ex. både i "Tékonseljen"[5] och i "La matinée de Clarisse".[6]

Det är kanske tid att afbryta. Detaljer af detta slag äro hvar för sig skäligen betydelselösa, men sammantagna visa de i alla fall en märklig samstämmighet i fråga om minnesbilder och erfarenheter hos prosabidragens författare och fru Lenngren, en samstämmighet så oinskränkt att den knappast kan förklaras på mer än ett sätt.

---

[1] *Samlade skaldeförsök*, s. 111.
[2] WARBURG, a. a., s. 140.
[3] *Samlade skaldeförsök*, s. 102.
[4] Utelämnad strof, tryckt hos WARBURG, a. a., s. 51.
[5] Ibid., s. 61.
[6] WARBURG, a. a., s. 69.

Än mera signifikativ är öfverensstämmelsen, när den, såsom redan i några af de anförda fallen, icke blott är rent stofflig, utan äfven innefattar en likhet i uppfattningssätt, i sympatier och antipatier. Satiren i prosabidragen är alltigenom Lenngrensk; det som väcker löjet och framkallar de ironiska infallen är alldeles samma företeelser som de, hvilka inspirerat fru Lenngrens dikter.

Först och främst är det kvinnokönets svagheter som gisslas. Skvalleraktigheten och förtalet, som fru Lenngren öfverallt begabbade och som hon gjorde till föremål för sin första stora satiriska dikt, "Tékonseljen", utgöra ett af hufvudmotiven i prosabidragen (I, III, XV, XXIII, XXV). Särskildt märklig är XV, därför att den ingenting annat är än en förkortad, artistiskt underlägsen replik af den sedebild, som fru Lenngren gifvit i "Tékonseljen". Själfva den försmädliga glosan kommer igen: "sistleden Torsdags hölts *The-Conseille*"; och samtalsämnenas beskaffenhet och konversationens gång öfverensstämma alldeles med hvad fru Lenngren skildrat i sin ungdomsdikt: "Efter flere viktige rådplägningar om barnsängar, pigor och syltsaker, företog sig ändteligen Sälskapet en oskyldig granskning af Nästans fel."

Ett af de drag, som i prosabidragen oftast återkomma, är damernas inbördes afundsjuka, som aldrig rasar grymmare än när någon af väninnorna fått ett vackert smycke, en ny robe eller ett elegant pälsverk (X, XI, XII, XXII, XXIII). Framhäfvandet af detta drag är i full öfverensstämmelse med fru Lenngrens skarpögda och realistiska kvinnopsykologi, och man återfinner det på flera ställen i hennes dikter: i "Grefvinnans besök"[1] ämnar prästgårdsmamsellen efterhärma unga frökens garnering "till granngålsmamsellernas harm", i "Tékonseljen"[2] ge fruarna luft åt sin afund öfver Calistas robe och Corinnas ring, och i epigrammet "Till mamsell Louise"[3] talas det om "skänker, som dig gifs i kväll, — som andra flickors afund väcka", på samma sätt som köpmansfruns julklappar väcka de öfriga fruarnes förbittring (XXII).

---

[1] *Samlade Skaldeförsök*, s. 47.
[2] Ibid., s. 138.
[3] Warburg, a. a., s. 138.

Prosabidragens kvinnosatir riktar sig vidare mot bördshögfärden och rangsjukan (II, XI, XIII, XVII, XXIII); att uppvisa hur äkta Lenngrensk denna satir är och anföra exempel därpå torde vara en öfverflödsgärning. Den förtjusning, gränsande till kryperi, hvarmed köpmansfrun mottager baronen och baronessans visit (XXIII), är nära släkt med prästgårdsfamiljens underdånighet vid "Grefvinnans besök".[1] Barnen, som utan ringaste begrepp om ståndsskillnad leka samman i II, föra osökt tanken till "Pojkarne"[2]; lilla Ulla "vet ännu icke göra skillnad emellan Adelsbarn och Borgarungar", under det att hjälten i "Pojkarne" försäkrar:

Ej skillnad till personer
jag såg i nöjets dar:
bondpojkar och baroner,
allt för mig lika var.

Stockholmsfruarnas sätt att behandla sina pigor har i prosabidragens författare icke någon beundrare; man skönjer att sympatien snarare är på tjänstefolkens än på herrskapens sida, liksom Stockholms-Posten vid andra tillfällen försvarade de förra mot de senares klagomål (XXII, XLII). Fru Lenngren delar alldeles denna uppfattning ("Porträtterna"[3]). Hennes Nåd i "Toaletten"[4] och fru von Grossen i "Engelska vagnen"[5] äro lika retliga och häftiga som köpmansfrun i XXII. I "Tékonseljen" skumma fruarnas föga vederhäftiga klagomål mot pigorna öfver alla bräddar, och man får ett starkt intryck af att deras lott är föga behagligare än platsen hos fru von Smil i XLII, där det vankas "trätor, skällsord, hårdrag och örfilar". I ett par uteslutna strofer i "Tékonseljen"[6] återfinner man skällsorden: "usla stycke", "aset", "ditt gamla fä", "miserabel kåna"; i en dylik konversation kunna handgripligheterna icke vara långt borta. Förbittringen öfver hvad pigorna slå sönder är

[1] *Samlade Skaldeförsök*, s. 47.
[2] Ibid., s. 15.
[3] Ibid., s. 60.
[4] Ibid., s. 57.
[5] Ibid., s. 125.
[6] Tryckta hos Warburg, a. a., s. 48—51.

stor vid tékonseljen, och en af fruarna försäkrar, att hennes piga med lönen skall få umgälla en sönderslagen karaffin. Det erinrar om köpmansfrun i XXII, som ger Stina en örfil för en sönderslagen tallrik och sedan skrifver upp den på lönen. — Köpmansfrun brukar bindmössan som karaktäristikum för hela tjänstefolkets sociala nivå, när hon säger om hushållerskan (i XXIII), att "det är skada at hon skal vara född til bindmössa". Samma föraktliga blick på detta plagg ha fruarna i fru Lenngrens "Kalaset",[1] där det talas om "djärfhet och fräckhet hos bindmösspersoner". Föga bättre än tjänstefolkets belägenhet var enligt prosabidragens författare informatorernas; enligt XLI borde en informator kunna tjänstgöra som frisör, passa upp sina disciplar och rätta sig efter Hennes Nåds kapriser. Det är alldeles samma ställning, som magistern intar i fru Lenngrens "Biografi", där han körs på porten när han agar sin elev, och där informatorn räknar "rang för hans höga nådes drängar".[2]

Fru Lenngren var ju allt annat än pryd, och hon behandlar det erotiska lifvet med naturalistisk öppenhet. Äfven dessa egenskaper återfinner man i prosabidragen. Betänkliga ämnen beröras med samma på en gång lätta och oförfärade hand som hos fru Lenngren (VI, XXVII, XXXVI, XXXIX). I IX (och äfven, fast försiktigare, i XVIII) anspelas öppet på sinnlighetens makt öfver det kvinnliga själslifvet; det är ett äkta Lenngrenskt drag. Hon finner ofta sitt nöje i att på trots mot det konventionella undanskjutandet och förnekandet understryka driftlifvets inflytande ("Fästmön",[3] Jo, jo, det går så!",[4] "Till mamsell Louise"[5]). I julklappen "Till Aspasie"[6] skämtar hon med saknadens makt öfver "en ung och nyss bedokad änka" i alldeles samma cyniska stil som när det i IX heter, att den nyblifna änkans "affairer, som fordra en ung och rask karl, ha forcerat henne at rygga sit upsåt och qväfva den innerliga afsky hon eljest hyser för mankönet".

---

[1] *Samlade Skaldeförsök*, s. 101.
[2] Ibid., s. 108.
[3] Ibid., s. 63.
[4] Ibid., s. 174.
[5] Warburg, a. a., s. 138.
[6] Ibid., s. 137.

Ett af de ekivåka infallen från fru Lenngrens dikter möter man redan i prosabidragen. Det heter i XIV: "Man berättar med visshet at Fru P::: förklarat sig för Swedenborgianismen, som därigenom skal hafva vunnit et godt stöd. Hennes man, som aldrig velat sätta tro til syner, har dock nu sjelf blifvit så öfvertygad om Andarnas gång, at han håller för rådeligast at aldrig lemna sin Fru allena." Kvickheten är alldeles densamma, som ligger till grund för fru Lenngrens "Andarne",[1] en saga imiterad efter Voltaire. Fru Gunild försäkrar där för sin dotter, som hört hennes utrop och suckar, att det är en ande, som besöker henne i ensamheten, och dottern ger, när hon öfverraskas samman med en ung man, den förklaringen, att äfven hon får besök af en ande. Fru Lenngren har själf uppfunnit detta drag, hos Voltaire är det, såsom Warburg visat (a. a., s. 155), ett helgon, som komma på besök. Och att fru Lenngren verkligen tänkt på just de swedenborgska andarna och velat begagna tillfället till drift med swedenborgianismen, liksom prosabidragens författare, det framgår af ett senare struket tillägg i diktens första affattning:[2]

O, Swedenborg, tro ej att här
jag dina satser trädt för när
och ämnat, att din lära kränka;
nej, alla tider dess natur
skall gläda mången jungfrubur
och trösta mången vacker änka.

Men det är icke blott i dylika, fasta och gripbara detaljer, som öfverensstämmelsen mellan kvinnoskildringen i prosabidragen och i fru Lenngrens dikter består. Det är också en identitet i den psykologiska grunduppfattningen af kvinnonaturen, som är högst vansklig att analytiskt uppspåra och i ord formulera: det är samma skepsis, samma ringaktning, parad med godmodig fryntlighet, samma fina nyans i leendet.

Man finner i prosabidragen det äkta Lenngrenska sinnet för den psykologiska dagern, för nervlifvet, för lynnets obeskrifliga växlingar

---

[1] *Samlade Skaldeförsök*, s. 206.
[2] Warburg, a. a., s. 157.

och kast. Man bör t. ex. lägga märke till det sätt, hvarpå nervositeten, anspänningen, retligheten hos den gamla Nåden äro återgifna i "Toaletten":[1] snabba utrop, plötsliga vredesutbrott, insjunkna ögon och "liten tryckning af hektiken", lätt feber och vapörer, missförstånd och fumlighet, benägenhet för tårar ("tårar öfver spanska tiken"). Det är en för fru Lenngrens fina psykologiska blick representativ skildring. Hur ypperligt är icke gråvädersledsnaden återgifven hos den gamla grefvinnan i "Porträtterna",[2] och hur riktigt och trovärdigt är det icke, när hennes vrede öfver kammarjungfruns dumhet genast tar sig utslag i en ny giktattack — det är återigen fru Lenngrens fina sinne för sammanhang mellan det själsliga och det kroppsliga tillståndet. Hon har till och med en klar bild af det egendomliga hälsotillstånd, som åtföljer den poetiska inspirationen:[3]

Så djupa motveck i din panna,
en puls så snabb, en kind så het...
Månn' mina aningar bli sanna,
jag räds du tänker bli poet!

Alldeles samma känslighet för lynnesdagrarna, för alla de nervösa kvinnliga småsjukdomarna, för affekternas fysiologiska verkningar och parallellfenomen präglar prosabidragen, och tack vare den friare formen har hela denna sida kommit ännu mera fram än i fru Lenngrens vers. Mamsell R ⸗ ⸗ ⸗ får migrän, när hårfrisörskan mankerar henne, men när så fänriken kommer på besök, försvinner hufvudvärken (I). — Hennes Nåd får efter en konsert stå och vänta på sin vagn, medan en borgardam stiger upp i ett vida präktigare ekipage, och harmen öfver denna förödmjukelse, som hon måste tvinga ner, bryter ut i en häftig kolik (XIII). Iakttagelsen är slående; starka sinnesrörelser kunna ha denna verkan. — Mamsell ⸗ ⸗ ⸗ n får hetsig feber i förargelsen öfver att hennes älskare på ett förolämpande sätt brutit förbindelsen (XVI). — Men mästerverket i denna väg är Journal, hållen af en Köpmans Fru (XXII och XXIII).

[1] *Samlade Skaldeförsök*, s. 57.
[2] Ibid., s. 60.
[3] Ibid., s. 164. Se äfven »Medicinskt rön», s. 99.

Hur utomordentligt fint äro icke den unga fruns växlande sinnesstämningar återgifna! Den 23 december vaknar hon tydligen på orätt sida, och allting är ur led: kaffet smakar dåligt, kläderna sitta illa och ta sig ingenting ut. Den nervösa sensibiliteten är tagen på kornet redan i en sådan detalj som den, att hon icke tål en smäll i dörren utan att bli altererad. Natten till den 24 december har hon feber och kan icke sofva — det är julklappsattrapperna, utsikterna till fina presenter, som hålla henne vaken. När sedan tillredningarna börja, blir humöret så strålande, att den rosenröda taftnegligén är den enda klänning som duger. När attrapperna rulla in, får hon "en hetta i ansigtet" — det är ifvern och spänningen. När hon öppnar korgen med silfverservisen fick hon "liksom en liten darrning invärtes" — det är oron och den glada förväntningen, som blanda sig med segerjublet. Den 25 december är det dagen efter, med klen aptit och migrän, och hushållerskan berättar sagor för henne liksom för ett bortskämdt barn. Hushållerskan är ingen dålig psykolog, lika litet som fru Lenngren, ty hon bryr unga frun för fänriken, och det är säkerligen det enda perspektiv, som kan få hennes ögon att lysa på nytt, sedan hon fått alla julklappar hon önskat sig.

En så ingående och realistisk studie öfver det kvinnliga lynnets metamorfoser har fru Lenngren knappast att uppvisa maken till bland sina dikter; prosan och dagboksformen ha här varit ytterst gynnsamma genom att ge friare spelrum.

I samband med fru Lenngrens fina sinne för hvad vi med ett ord, som på hennes tid icke var inventeradt, skulle kalla nervlifvet, står hennes betonande af det nyckfulla, föränderliga och flyktiga i lifvet och människonaturen, särskildt nu den kvinnliga. Hon skildrar öfverallt omslagen, inkonsekvenserna, förvandlingarna; hennes bästa dikter äro just de där hon fått in denna starka känsla af tillvarons rolöst changerande väsen. Se t. ex. "Vauxhallen",[1] där hon återger allt festens fladder och den sammansatta känsla, som ena minuten är vantrefnad, den andra tillfredsställelse. Se "Mirza",[2]

[1] *Samlade Skaldeförsök*, s. 93.
[2] Ibid., s. 95.

där pointen just ligger i den fullständiga omvandling, som den unga flickan genomgår. Lägg märke till, hur fint den snabba öfvergången från dåligt morgonhumör till rosig tillförsikt är skisserad i "Herrns och fruns morgonkonversation".[1] Läs "Gubben"[2] och se, hur känslan af ålderdomens tyngd försvinner i en blink på samma gång som podagern, och den gamle knarren fattar glaset och sjunger. I "Mårten Holk"[3] ligger det roliga just i den plötsliga och genomgripande scenförändringen. Men sitt mest storslagna uttryck har detta äkta Lenngrenska sinne för tillvarons eviga föränderlighet fått i den mästerliga dikten "Biografi",[4] som hon helt säkert med en viss stolthet satte först i förteckningen öfver sina poem.[5] Här har hon verkligen fått något stort öfver sin konception; här tycker man sig ha en reflex af lifvets egen rytm med ändlöst stigande och fallande, här ger hon i lekfull och skämtsam form ett uttryck för en djup och bitter känsla af lifvets trolöshet och svekfullhet, dess brist på sammanhang och logik. Denna känsla blir dock humoristisk och icke patetisk, därför att fru Lenngren icke en minut tror mänskan värd ett bättre öde, därför att hon är genomträngd af förakt för den svaga och obeständiga människonaturen, och det är därför hon sammanfattar sin leende skepsis i denna lapidara slutstrof:

Se här, min vän, till tidsfördrif
en styckad målning af det lif,
hvars lopp jag kort nu sammandrager:
Stolt, när i lyckan jag befallt,
så vänlig, se'n det blifvit allt,
oändligt ödmjuk, när jag svalt,
och vis hvar gång jag haft podager.

Jag har utfört karaktäristiken på denna punkt en smula längre än hvad som tarfvas för undersökningen af prosabidragen, ty de behöfva icke jämföras med ett så sublimt uttryck för fru Lenngrens

---

[1] *Samlade Skaldeförsök*, s. 97.
[2] Ibid., s. 103.
[3] Ibid., s. 155.
[4] Ibid., s. 107.
[5] Warburg, a. a., s. 215.

konception af lifvets föränderlighet som "Biografi". Det kunde vara alldeles tillräckligt att som jämförelseobjekt anföra den lilla dikten om "Hans Knapp",[1] där synpunkten är oändligt förenklad:

Hans Knapp all världen ängslig fann,
svor öfver lifvet... men jag märkte
att han det gjorde, stackars man,
då hans fördömda liktorn värkte.

Kirurgen plåstrade hans tå,
och kurens snabbhet var otrolig.
»Tänk», sade gamla Knappen då,
»min sann är ändå världen rolig.»

Eller också denna bagatell, kallad "Dagbok":[2]

Söndag — blef jag dödligt kär,
Måndag — yppade min smärta:
Tisdag — rördes Lisas hjärta . .
Onsdag — hart min önskan när.
Torsdag — valde hon en annan!
Fredag — mina hämnderop
Lördag — skötte flitigt kannan,
Söndag — glömde alltihop.

Detta är fru Lenngrens uppfattning om känslors varaktighet. Hon har en gång gifvit den dogmatisk form i epigrammet "Quid levius pluma".[3]

Hvad är lättare än fjäder?
Dammet, som med vädret far.
Hvad är lättare än väder?
Kvinnohjärtat, blir mitt svar.

Om vi nu återvända till prosabidragen, så skall ingen bestrida, att de alltigenom ge uttryck för denna fru Lenngrens uppfattning af kvinnohjärtats lättrörlighet och ostadighet. Jag skall icke i onödan göra en ingående exempelsamling, utan nöja mig med att

[1] *Samlade Skaldeförsök*, s. 128.
[2] Ibid., s. 131.
[3] Ibid., s. 244.

hänvisa till I, IV, XI, XII, XIII, och framför allt erinra om att "Journal, hållen af en Köpmans Fru" från början till slut är det bästa belägget på detta psykologiska grunddrag hos fru Lenngren — jag kallade den härofvan för en studie öfver det kvinnliga lynnets metamorfoser.

Till denna den unga köpmansfruns snabba sensibilitet och oroliga föränderlighet svarar gifvetvis en inre tomhet, grundhet och till och med inskränkthet. Det är icke bara tanklöshet och hjärtlöshet i hennes snusförnuftiga reflexion: "Karlarne äro altid obilliga", det är också dumhet: hon förstår icke bättre. I själfva verket har hon trots sitt lifliga och kvicka ingenium, trots sin slughet och sin älskvärdhet, allvarliga psykiska defekter. Man bör lägga märke till att den kyla, hvarmed icke bara mannen utan äfven tillbedjarna omtalas, är nästan abnorm; hon är lutter egoism, fåfänga och afundsjuka, och hon är öfver hufvud icke mäktig en varm och lefvande känsla, icke ens verklig förtrytelse mot den besvärlige äkta mannen. Hon lefver helt och hållet i yttervärlden, i saker och ting, smycken och toaletter. Gentemot tingen får hon först på tungan de mjuka och smeksamma orden, gentemot dem har hon affekter och passioner, och fantasien kommer i rörelse: "den sken som sjustjernan", säger hon om briljantsringen, "det var aldrakäraste täkt", hviskar hon om silfret.

Man må medge, att en viss, speciellt kvinnlig typ här är karaktäriserad med helt enkelt förbluffande exakthet och skärpa. Hvarken "moral insanity" eller "kvinnans fysiologiska svagsinne" existerade som begrepp på slutet af 1700-talet, men att de tendenser, som ligga till grund för dessa slagord, voro iakttagna, därom vittnar Journal, hållen af en Köpmans Fru.

Och därom vittna också fru Lenngrens dikter. Den kvinnotyp, som köpmansfrun representerar, har fru Lenngren haft korn på hela sitt lif; de kvinnliga svagheter, som utmärka henne, har fru Lenngren ständigt förlöjligat och hatat. "Tékonseljen" är ingenting annat än stridshandsken, som redan mademoiselle Malmstedt slungade mot denna sida af det evigt-kvinnliga. Den häxsabbat af förtal, småaktighet, fåfänga, grymhet och egoism, som firas kring tébordet,

är skildrad med verklig harm och indignation; man ser det klarast, när man studerar dikten i dess äldre versioner.[1] Fru Lenngren har sedan skildrat typen gång på gång, i mer eller mindre extrema variationer: i "Fröken Lise"[2] som banalt genomsnittsexemplar, i "Toaletten" och "Det högförnäma äkta paret"[3] i en åldrig förnäm dams skepnad, liksom, mindre antipatiskt, i "Porträtterna";[4] i "Fästmön"[5] med understrykande af det starka driftlifvet; i "Mirza"[6] med betonande af det apatiska, likgiltiga och hjärtlösa — likheten med Journalen är stark; i "Biografi"[7] med framhäfvande af högmodet och kylan; i "Mamsell Lisa",[8] där hon är direkt motbjudande och i "Till Isabella",[9] där hennes menlösa dumhet är hufvudsaken:

ett blod i ständigt fridsamt lopp,
ett hjärta, som ej gläds, ej lider,
kort sagdt: ett väsen sällt och... dödt,
blott socker känner du är sött,
och senap vet du att det svider.

I detta galleri af fru Lenngrens kvinnoporträtt, studerade med obeveklig skarpblick och skildrade icke utan ett stänk af hat, som dock är omsatt till artistisk konkretion, har äfven hjältinnan i Journal, hållen af en Köpmans Fru rätt till sin gifna plats, och den bör vara en af de förnämligaste.

* *
*

Den nu afslutade bevisföringen har uteslutande tagit hänsyn till prosabidragens innehåll och varit väsentligen psykologisk. Den rent språkligt-stilistiska bevisningen, som i fråga om litterära attributioner ofta spelar en hufvudroll, kan i detta fall icke med fördel

[1] Warburg, a. a., s. 46—62.
[2] *Samlade skaldeförsök*, s. 55.
[3] Ibid., s. 57 och 54.
[4] Ibid., s. 60.
[5] Ibid., s. 63.
[6] Ibid., s. 95.
[7] Ibid., s. 110.
[8] Ibid., s. 150.
[9] Ibid., s. 173.

användas, af det enkla skäl, att vi icke eljest äga någon prosa af fru Lenngrens hand. Jämförelsen mellan hennes poetiska språkbruk och prosabidragens kan därför näppeligen omfatta något annat än ordval och ordförråd.

En del hithörande har redan i det föregående anförts ur andra synpunkter, och åtskilligt skulle kunna tilläggas. Språkets ovanligt sakliga, oabstrakta hållning, med dess förkärlek för de veritabla benämningarna och "le mot propre" är något så utmärkande för fru Lenngren, att alla uppräkningar här äro öfverflödiga. Vill man ha prof på mera speciella öfverensstämmelser i glosförrådet, så kan man t. ex. påpeka användandet af ordet *gnaga* i Journalen (XXII). Det säges där, att köpmannens kompanjon "gnager ständigt på sin hustrus fåfänga". Man har ordet i precis samma betydelsenyans i "Tékonseljen", strof 28 i den äldsta affattningen,[1] där det heter:

Min man knapt pängar nämnas tål.
Han *gnager* jämnt, att jag bör spara.

I Journalen (XXII) kallar köpmansfrun sin piga för *tåssa* ("den tåssan slog så hårdt i dörren"); hos fru Lenngren användes ordet på samma sätt dels i "Tékonseljens" äldre affattning[2] ("få se om tåssan det förstår"), dels i "Toaletten"[3] ("bakvändt allt hvad tåssan gör"). — I Journalen (XXII) använder köpmansfrun smekord om silfverservisen: "det var aldrakäraste täkt"; i "Tékonseljens" äldre version[4] återfinner man adjektivet, när fruarna hänfördt utropa:

Ack, det var alltför täcka kragar! —
Nå, detta tyget är för rart.

Fru Lenngrens psykologiska karaktäristik är alltid oerhördt konkret. Den analytiska och beskrifvande metoden, så utmärkande för fransk litteratur, begagnar hon sällan; hennes skildringssätt har något engelskt genom sin handgriplighet, sin sinnliga bestämdhet,

---

[1] Warburg, a. a., s. 59.
[2] Ibid., s. 56.
[3] *Samlade Skaldeförsök*, s. 57.
[4] Warburg, a. a., s. 51.

den ger aldrig det blott typiska, utan alltid äfven det rent individuella. Det kommer fram särskildt i hennes konst att genom en rent fysisk beskrifning af personens yttre, hans kläder och gester, ge oss nyckeln till hans karaktär. Jag anför som exempel porträtten af "Mårten Holk",[1] "Mamsell Lisa",[2] "Min salig man":[3] det är skenbart en rent yttre beskrifning, men det blir af sig själf, genom urvalet af suggestiva detaljer, en verklig karaktärisering. Det är rätt svårt att bestämdt säga, hvarför den uppgiften om "Fröken Juliana",[4] att hon "var vindögd och lång, gick med fötterna in — af födsel och ohindrad vana" förefaller så utomordentligt upplysande; eller hvarför "Cornelius Tratt" [5] synes slutgiltigt definierad i denna anmärkning: "en liten rödlätt man, — gick gärna i syrtut"; eller hvarför hjälten i "Biografi" [6] tyckes ha karaktäriserat sin hustru och därmed också sina äktenskapliga lidanden på ett rent af uttömmande sätt genom att meddela, att hon är

brunögd, tjock och kort
med näsan af den hvassa sort
och sjunger gällt och heter Stina.

Man återfinner emellertid denna märkliga och äkta Lenngrenska stilisering af karaktäristikerna äfven i prosabidragen. Så t. ex. när det heter i VI, att den friare, som vill gifta sig med mamsell E⸗⸗⸗ alla smygande rykten till trots, är "en ung Officer, som hvislar väl och sätter sig öfver préjugeer". Man finner det genast fullt naturligt, att den fördomsfrie unge mannen hvisslar väl, men man upptäcker kanske icke genast den fina iakttagelse, som ligger till grund för uppgiften: att hvissla är ofta utmärkande för sorglösa, glada och lätta, och äfven öfvermodiga, naturer — det är precis de egenskaper, som behöfvas för att vilja gifta sig med mamsell E⸗⸗⸗. — I en af annonserna (XL) heter det om en platssökande

[1] *Samlade Skaldeförsök*, s. 155.
[2] Ibid., s. 150.
[3] Ibid., s. 65.
[4] Ibid., s. 68.
[5] Ibid., s. 130.
[6] Ibid., s. 110.

ung fransyska: "Hon känner til pricka de nyaste Franska moder och alla slags galanterier; är capricieuse och har bruna ögon." Den sista detaljen är af ypperlig verkan; det glittrande odygdiga och rappt spefågelartade i hennes natur, som man af allt det föregående gissar sig till, lyser emot en lifslefvande ur dessa bruna ögon. De kunde hvarken vara svarta eller blå till den karaktäristiken.

Fru Lenngren älskar att på detta sätt försinnliga sin mänskoskildring. Hon har verkställt det på ett högst originellt sätt i en af annonserna (XXVIII), som lyder: "Utur Hörn-huset vid Skeppsbron är nyl. bortstulen en röd Sidensars Sy-Pung med följ. inneliggande småsaker, neml.: en påbegynt Knytning, en Lång-Catches, en docka silke nystad på Gåshalls, en Caramell, en Billet doux med utanskrift til min söta vän, Historien om sju Sofvare, och en flaska Mixtura Simplex; den som dessa persedlar kan tilrätta skaffa, skal hederligen bli belönt."

I denna annons ha vi den lilla ägarinnan lifslefvande: fin och elegant, ty hon bor i ett hörnhus på Skeppsbron och sypungen var af elegant röd sidensars, icke mycket hågad för handarbete, ty knytningen var bara påbörjad, ännu helt ung, ty hon har icke vuxit från katekesen, en liten läckermun, som har sötsaker bland handarbetet, med hufvudet fullt af sagor och rätt naiv, ty hon gömmer på ett skillingtryck, men slug nog att redan ha fått en kärlekshandel i gång. Den artistiska idén är utförd med hela den finess, som fru Lenngren är mäktig. Och den idén var alltför god för att den skulle få ligga begrafd i skämtnumret, den utförde hon senare på nytt, i versform: det blef följande lilla dikt, publicerad i Stockholms-Posten för år 1795 (n:r 281).[1]

Förlorade Saker.

En Flicka har sin Sypung mist,
den tappades, gu nås så visst,
vid sista Morgonpromenaden
emellan Södermalm och Staden.
Uti den pungen låg en Sax,

[1] Tryckt hos Warburg, a. a., s. 115.

två Silkesnystan, litet Vax,
en Halsduksnål, två små Berlocker
och en Cupido utaf Socker,
en Fingerbor, Syringar två
så genom-nätta och så små
som fingrarne de setat på;
et litet Nålhus och et Mönster,
nyss ritadt af emot et fönster,
och til en väst det mönstret var,
til Julklapp ämnadt söta Far.
Nu kommer hon dermed til korta,
ty hennes Sypung är nu borta.
Den denna Pung, til färgen grön,
tilrättaskaffar, får til lön
en Puss och tvänne Sockerbrön.

Det kan förtjäna anmärkas, att ett af de smådrag, som förekomma i prosaannonsen, men icke medtagits i den versifierade, nämligen den unga flickans förkärlek för skillingtryck, har användts af fru Lenngren i en annan dikt, "Min fästmö".[1] Om den där besjungna unga flickan heter det:

Hon flitigt läst i Fogel blå
och håller nu begärligt på
i Riddar Finke at studera.

Det är litteratur af alldeles samma slag som Historien om sju sofvare.

I en annan af annonserna (XXIX) omtalas "en gammal Bibel med et par inneliggande glasögon, som ha den egenskap at de göra ordet tydligt och klart". Hvad är det, om icke "Gunilds glasögon",[2] som ha den märkliga egenskapen att icke blott "förstora orden" i den stora boken "med silfverhäktorna", utan också att förstora nästans fel. Den senare egenskapen hade dock fru Lenngren icke upptäckt år 1780.

---

[1] WARBURG, a. a., s. 140.
[2] *Samlade Skaldeförsök*, s. 185.

III.

Jag anser mig alltså ha bevisat — för så vidt dylik bevisning öfver hufvud är möjlig — att fru Lenngren författat dessa bidrag i Stockholms-Posten under åren 1780—84.

Hvilken betydelse har detta författarskap haft för fru Lenngren? Den har icke varit ringa. Betraktar man hennes diktning från dessa år, så finner man att den hufvudsakligen består af smådikter: epigram, anekdoter och öfversättningar. Hennes versifikatoriska framsteg äro anmärkningsvärda, men hennes dikt har i viss mån förlorat den nära kontakt med verkligheten, den realistiska skärpa och det psykologiska intresse, som utmärkte hennes ungdomsverk "Tékonseljen". I stället ägnar hon sig åt en infallsrik ordkvickhet af fransk karaktär. Hennes diktning har en mera litterär och tekniskt-formalistisk karaktär; ännu är hon icke den Stockholmska sedeskildraren med klar och öppen blick för sin omgifning.

Warburg har med rätta förlagt genombrottet till 1790-talet och i *Fröken Lise* (i första versionen kallad "Grefvinnan") från år 1792 sett det första tecknet på att hon funnit sitt eget konstnärliga gebiet.

Med kännedom om dessa prosaiska bidrag förändras något bilden. Samtidigt med att hon under 1780-talet öfvar sin verskonst i epigrammatisk diktning, behandlar hon på prosa hela den ämnessfär, som hon i "Tékonseljen" vidrört utan att få det rätta greppet, den ämnessfär, som hon under sin glansperiod skulle komma att återvända till. Den ledigare och anspråkslösare prosaiska formen har gifvetvis varit af största betydelse genom att ge det psykologiska intresset, berättartalangen, mänskostudiet, fria tyglar. I *Journal, hållen af en Köpmans Fru* når hon för första gången fram till fullt lefvande och konkret mänskoskildring; det är hennes tidigaste psykologiska porträtt, det första satiriska mästerverk, som hvilar helt och hållet på egen iakttagelse.

Själfva den litterära form, hvari detta utfördes, har som redan nämndt sin närmaste svenska förebild i Dalins Argus, och är af honom lånad från Spectator. Fru Lenngren öfverträffar vida sin

föregångare, och hon har fyllt ramen med ett fullt självständigt och personligt förvärfvadt innehåll. Och dock kan det, lustigt nog, ännu i Journal, hållen af en Köpmans Fru uppvisas enstaka stilistiska detaljer, som gå tillbaka på förebilden. Den korthuggna dagboksstilen, som utmärker några partier af Journalen — på de flesta får den dock vika för en utförligare berättarstil — erinrar slående om petit-maitrens anteckningar och om den påbörjade "Memorialbok af et Fruntimmer" i Argus (II, n:r 41). Det komiska pedanteri, hvarmed de obetydligaste bagateller bokföras, är gemensamt för fru Lenngren och Dalin (den senare har i sin ordning imiterat draget från Spectator). När köpmansfrun antecknar att "pigan glömt vecka spetsarne på min natthufva", så svarar det alldeles mot petit-maitrens viktiga observation att "mitt ena skospänne gick sönder". När köpmansfrun omtalar att hon på hela natten fick ingen sömn utom mellan kl. två och tio, så erinras man genast om petit-maitren, som "icke kunde sofva för den gniaren Judas" (procentaren), utom mellan kl. ett och nio. När petit-maitren är vid dåligt lynne öfver procentarens motsträfvighet, är aptiten borta, såsen utan smak, kokerskan får afsked och betjänten en örfil — det är med andra ord precis samma studie öfver retligheten som i fru Lenngrens Journal. Och i den "Memorialbok af et Fruntimmer", som Dalin i samma nummer begynner, men genast afbryter, skulle satiren ha blifvit bra lik fru Lenngrens: hon dricker chokolade på sängen och somnar sedan, liksom köpmansfrun inslumrar efter teet; hon träter med pigorna, pysslar med sin hund, är olustig, förlorar pengar vid spelbordet, lägger upp sitt hår, grubblar öfver sin toalett och är afundsjuk på sina väninnors smycken på alldeles samma sätt som den lilla köpmansfrun. Hvad Dalin afstod från, utförde fru Lenngren, och det är uppenbart, att hon direkt påverkats af sin föregångare. Det var genom att bryta den hos honom konsekvent genomförda dagboksstilen med helt korta minnesanteckningar, och i stället utbilda en verklig novellistisk stil, som fru Lenngren gaf genren rikare psykologiska möjligheter och högre konstnärlig rang.

Det är inte det enda ställe, där fru Lenngren röjer ett inflytande från Dalins Argus. I "Tékonseljens" tidigare version, af år

1775, ingå en hel serie strofer,[1] där sladdret, det öronbedöfvande sorlet kring tébordet, med utrop, invändningar och ofullbordade satser, återges nästan fonografiskt. Warburg har mycket träffande karaktäriserat effekten, när han säger,[2] att "dialogtonen är förherrskande" och att det hela ger "en framställning af den diffusa konversationen vid ett kafferep med allt dess ologiska huller om buller"; han påpekar äfven att versen blir rätt oredig och svårbegriplig.

Den konstnärliga förebilden till dessa senare strukna strofer är ingenting annat än trettonde arket i Argus' andra del, kalladt "Petits-maitrarne i Stockholm afmålade". Dalin har där återgifvit stojet på kaffehuset, med alla deltagarna pratande i munnen på hvarandra, med de afbrutna replikerna och de plötsliga inpassen, på alldeles samma sätt som fru Lenngren, rent fonetiskt så att säga, utan förklaringar och upplysningar om hvilka de talande äro, så att effekten blir precis den som Warburg beskrifver: läsaren förstår till slut knappast sammanhanget. Det är också afsedt: författaren triumferar öfver framställningens illusoriska beskaffenhet just när läsaren vill stoppa fingrarna i öronen.

Dessa Dalins petits-maitrar äro på ett komiskt sätt karaktäriserade redan genom sina namn: de heta exempelvis Frisure, Du Crin, Galon, Käppknapp. Man får en föreställning om deras intighet redan genom detta att klädesplaggen utgöra det mest signifikativa i deras utseenden. Fru Lenngren har begagnat precis samma metod: i Journalen införes en fänrik Spakrage (XXII) — han är betecknad tillräckligt med detta högmoderna plagg. Fänrik Pirouette (XX), bokhållaren Caspar Frackråck (XXI) och många andra ha döpts ur samma synpunkt, och den återvänder i fru Lenngrens dikter. Ligger icke här en grodd till den artistiska princip, som ofvan uppvisats hos fru Lenngren, att kläda den psykologiska karaktäristiken i den mest handgripliga, sinnligt bestämda form?

Det är icke så litet fru Lenngren kunnat hämta ur Argus. Den berömda tjänstfolkssatiren, "Samtal mellan Balzar och Elsa" (II, 10),

[1] Se särskildt stroferna 13—15, Warburg, a. a., s. 51—52.
[2] A. a., s. 63.

innehåller den saftigaste, mest direkta och fotografiska verklighetsstudie med tydlig Stockholmskolorit, som vi äga i den svenska litteratur, hvilken stod den unga mamsell Malmstedt till buds, och det är icke sannolikt att hon förbisett den. Faktiskt är, att de två första diktskapelser, där hon nått fram till satirisk och fullt realistisk psykologisk uppfattning, "Tékonseljen" och "Journal, hållen af en Köpmans Fru", båda stå under direkt konstnärlig påverkan från Dalins skildringskonst i Argus. Dylika upptäckter ge betraktaren ett starkt intryck af, hur fast den litterära kontinuiteten är, äfven där man vid första ögonblicket har svårt att se ett sammanhang. I själfva verket gäller det inom konstens värld, liksom inom den organiska naturen, att intet uppstår af intet, oförmedladt och oförklarligt, utan att allt är led i en lång evolution, äfven om denna evolution har sina nycker, sina omslag och språng. Hvad som en gång är gjordt, går sällan förloradt; det verkar i tysthet, om det än icke skönjes på ytan. Det mest öfverraskande och slående exempel på denna sanning har man i Cederborgh, hvars realistiska roman, skenbart så isolerad och oförklarlig, har sina rötter i Stockholms-Posten, hos fru Lenngren och Dalin. Men det är ett problem, hvars behandling icke har sin plats i denna studie. Hvad som här utredts är blott *ett* af de sammanhang, som förbinda den realistiska verklighetsskildringens företrädare i Sverige från Dalin till Cederborgh.

IV.

Det skulle kunna framkastas ännu en fråga: Finns det månne fler okända bidrag af fru Lenngren i Stockholms-Posten än de här upptäckta och behandlade?

Frågan kan lugnt besvaras med ja. Sedan man genom en undersökning af de mest uppenbart sammanhörande bidragen fått en fullt fast och tillförlitlig utgångspunkt, är det ingen svår uppgift att fortsätta spåret och leta ut de bidrag, som med trådar af olika slag sammanhänga med de här undersökta. Skörden blefve kvantitativt ganska rik, men de ur litterär synpunkt betydelsefullaste fynden äro de nu publicerade. Jag skall därför icke här fullfölja

proceduren; den har sin plats antingen i en undersökning af Stockholms-Posten i dess helhet eller också, ännu naturligare, i en vetenskaplig upplaga af fru Lenngrens samlade skrifter.

Endast ett par antydningar må tillåtas. I en af de fingerade annonserna (XXXV) talas om en kupévagn, "så ofanteligen hög, att den mäst moderna Hof-Dame kan deruti sitta nästan rak på botten". Precis samma motiv behandlas med mycken esprit år 1778, i n:r 13, i en fingerad insändare af en landsortsdam Araminte. Författaren är utan tvifvel fru Lenngren. Kampanjen mot de höga koaffyrerna — som alltid varit fru Lenngren en nagel i ögat — fortsättes i nästa nummer (14) med ett öppet bref till teaterchefen, baron Barnekow; det är ett mästerverk af kvickhet, och författaren är utan tvifvel fru Lenngren. En ingående undersökning skulle leda till full bevisning.

Alltså har fru Lenngren redan före sitt giftermål medarbetat i Stockholms-Posten.

I n:r 79 för år 1780 meddelas en skämtsam notis från Norrköping om modehandlerskan Paulis ankomst till staden. Den är som hämtad ur "Nyheter från Toiletten" (jfr t. ex. VIII); innehåll och stilisering äro illusoriskt lika. Den är alltså sannolikt af fru Lenngren. En stor del af de parodiska landsortsnotiserna, från Norrköping och Uppsala, äro så besläktade i ton och kvickhet, att man har rätt till samma slutsats.

Men ett närmare ingående härpå skulle föra för långt.

Tillägg. Efter utarbetandet af denna uppsats har jag af docenten Gunnar Castrén fått mottaga den upplysningen, att fru Lenngren, enligt hvad framgår ur Franzéns brefväxling, författat en recension af Valerius' öfversättning af tragedien "Gaston och Bayard", införd i Stockholms-Posten den förste april 1801. För en stilistisk jämförelse är denna korta och obetydliga uppsats icke användbar. Det är icke uteslutet att fru Lenngren haft mer att göra med Stockholms-Postens redigering än hvad man trott; en skämtsam notis från Hamburg i samma nummer som recensionen erinrar slående om "Nyheter från Toiletten".

Om Kellgrens sista diktning

af

Sverker Ek.

I sin uppsats "Stockholms Posten och Kellgren" Samlaren 1909 har Sylwan påpekat, hur Kellgren mot midten af 1780-talet tystnar som skald och troligen samtidigt tar sin hand från Posten under några år. Han antyder också, att denna tystnad är samlandets, att det berömda omslaget i Kellgrens lif då inträder. Kanske har Kellgren ej så helt tegat hvarken som skald eller kritiker, som Sylwan framställer det, men hans iakttagelser äro helt säkert träffande i stort, och hans datering af Kellgrens omslag till denna tid lika viktig som sann.

Dokumenten från öfvergångstiden äro dock för visso ej många. Af dikterna har Sylwan fäst uppmärksamheten på Kellgrens ode "Vid Lovisa Ulricas död" 1782, hvilket otvifvelaktigt har en schvung och ett passioneradt språk, som afviker från hans tidigare oden och kantater och som kan jämföras med "Gustaf Vasa". Vi skulle kanske bättre se dess samband också med senare skaldestycken t. ex. "Ode öfver Förtviflan" och "Kantaten" 1789, om vi hade några mellanliggande dikter i samma stil, men nästan endast tillfällighetsdikter stå oss till buds. Från samma år, 1782, är det berömda brefvet till Zibeth. Där finna vi ett så kraftigt uttryck för Kellgrens nya personlighetskänsla som följande: "Herr RegeringsRådet lär säga: — Ni har mycken egenkärlek: — nej: men jag har kärlek för min talang och fördömd vare den Poet, som ej har den i lika grad". Här står apropos recitativet också ett mycket viktigt utta-

lande om Kellgrens uppfattning af dikten: "Om recitativet är väl skrifvet, det vill säga, om ingenting är parasitiskt och öfverflödigt för läsaren, om det i samma mån det förlänger sig, äfven binder och uppeldar, om hvarje tillagd vers ger en ny grad åt känslan; då kan ock ingen ting borttagas utan att bryta sammanhanget eller försvaga intresset." Denna fordran på bräddad poesi, på dikterisk fullhet i hvarenda rad är något, som Kellgren skall bli alltmer medveten om och alltmer fylla i sin kommande diktning, hvilket vi få tillfälle att påpeka då. Vackert är, att denna tanke kommit till honom, då han kämpade för "Gustaf Vasas" självständiga betydelse som diktverk. Därur härrör ju hans sympati för Gluck och hans kritik af de oskick, som insmugit sig vid den svenska operan, något som fullständigare utföres i "Minnestalet öfver Wellander" 1785.[1]

Också Kellgrens kritiska verksamhet i Stockholms Posten fick vid denna tid en förnyelse. Sylwan har (sid. 22) ur Posten anfört ett uttalande från början af 1783, som ger vid handen, att man då hade planer på en utförligare recensionsverksamhet. Det har nog icke stannat blott vid ett löfte. Redan i n:r 8 finnes en uppsats "Om det Täcka", som genom sitt sätt att nämna Aischylos (med samma anekdot som i "Mina Löjen"), Gluck och Haydn förråder sitt Kellgrenska ursprung. Denna uppsats är emellertid märklig, för att den går till rätta med det täcka som estetisk princip och ifrar mot hela tidehvarfvets småsinthet. Sedermera följer en och annan recension och estetisk uppsats, som nog kan tillskrifvas Kellgren — jag anför t. ex. Råd till en ung Poet i n:r 41 —. Som toppunkt på denna verksamhet står, tror jag, anmälan af Clewbergs "Tal öfver Enkedrottningen" (St. P. 1783 n:r 102, 103, 104).[2] I slutet af denna förekommer följande vackra och öppna förklaring: "Jag har icke glömt, at jag talt om en Auctor, som yppat sit

---

[1] I St. P. 1783 n:r 162—163 finnes också en uppsats »Om Operor» i samma anda. Den synes dock knappast vara af Kellgren. Kanske istället af Clewberg?

[2] Om det Täcka och Råd ... tryckta i MALMSTRÖMS *Grunddrag af sv. vitt. hist.* II sid. 297 följ. Rec. af Clewberg meddelad i fröken AF FORSELLES Clewbergs monografi (sid. 142 följ.) och af henne tilldömd Kellgren.. SYLWAN har i a. a. sid. 22 betviflat Kellgrens författarskap.

namn, och hvars vänskap hedrar mig. Jag har icke glömt, at dessa tvänne afseenden, efter vissa människjors förfinade Sedolära bordt afhålla mig från alla loford äfven i den stund de varit sanning. Men jag hatar denna Sedolära, som endast tillåter försmädelser mot de kända och lefvande, berömmet för de okända eller döda, som pålagt bifallet at hviska, kritiken at tala högt; som lämnar fritt åt Satiren at ofta ovärdigt sönderslita en blottad oförmögenhet, men nekar Vänskapen at hedra et namngifvet Snille; som drifver oss at tro at alt lastande är rättvisa, alt loford väld; som bjuder duglöshet och förtjenst at lika blygas för dagen. Jag tilsluter mina ögon för de verkelige motiverne til detta besynnerliga tänkesätt. Jag vill tvinga mig at ej föragta det menskliga hjertat."

Detta modiga uttalande bär för visso prägeln af Kellgren. Han var ju egentligen Clewbergs ende vän i Stockholm — Leopold kände honom väl knappt ännu — och vill man fråndöma honom recensionen, måste man alltså antaga, att han icke allenast varit stum, utan låtit någon annan yfvas öfver sin vänskap för Clewberg i Kellgrens egen tidning. Men stycket bär så många andra spår af Kellgren. Hvem var väl mäktig denna skälfvande harm på detta vibrerande språk mer än han? I detta fall bör man jämföra uttalandet med Kellgrens reflexion om människors håg att smäda snillen. Bland Strödda reflexioner finnes också en, hvilken fastslår samma erfarenhet, som här förkunnas, men tydligen är skrifven i en mera pessimistisk stund "Välsignad evigt vare medbröders visa nit! Då de hviska dig sit beröm, blåses smädelsen i basuner."[1] För att nu också beröra inledningen till samma recension har Kellgren visserligen icke förut följt dess program att mera recensera "goda Skalders quäden" än utsätta "til åtlöje en tiltagsen klåpare", men det motiveras här med Kellgrens älsklingssats, att allmänheten "ej ännu hunnit lära sig at omant fästa sig vid det som förtjenar des aktning". Föröfrigt är det ej enda gången Kellgren uppträtt emot sin egen äldre verksamhet; fallet Bellman är ett godt exempel. För att dessa uttalanden ej skulle verka alltför inkonsekventa, tror jag, att Kellgren i början sökt maskera sig. När han sedan talar sig

[1] Jfr Sl. Skr. 1796, III, sid. 226—27, 224.

varm blottar han sig, som man gör i hettan, och förklarar sig vara Clewbergs vän.

Det har synts mig viktigt att så tidigt få ett kritiskt uttalande i positiv anda af Kellgren, och därför har jag så pass länge dröjt vid motiveringen af att det bör tilldömas honom. Att det nya i detta framkommit rätt mycket genom erfarenheter vid sammandrabbningen med Thorild är tydligt. Men hans egna erfarenheter om allmänhetens bristande omdömesförmåga och om behofvet af värn af sin egen dikts värde ha också kraftigt spelat in. Kellgren är också i motsats till Thorild ej rädd för att upptäcka fel („Det tillhör blott medelmåttan att vara fullkomligt oskyldig“), men han vill främst, att man skall ha öppna ögon för det som förtjänar aktning.

Denna så lyckligt påbörjade nya recensionsverksamhet afbröts för tillfället väl af privata skäl (Clewbergs ankomst till Stockholm, hans och Kellgrens bortresa till Medevi under sommaren). Men den återupptogs i Kellgrens nobla bedömande af Wellanders diktning i minnestalet. Här tillbakavisar Kellgren åter allmänhetens domsrätt, suckar åter efter „granskare, som ej afskräcka“. Kanske är den ungefär samtida anmälan af Paykulls „Ordensvurmen“ (St. P. 1785, 15—17 mars) också af Kellgren. Den kritik, som Kellgrens äldre recensionsverksamhet här underkastas, har ju sitt motstycke i Clewbergsrecensionen, och därmed bortfaller förnämsta skälet till att frånkänna honom den. Men då denna anmälan ej har samma vikt för oss här och indicierna för Kellgren ej äro så klara, vill jag lämna författarskapet oafgjordt. Jag erinrar slutligen om att Kellgrens estetiska åsikter följande år fingo en klar utformning i de berömda hälsningstalen i Svenska Akademien.

Med 1786 ha vi kommit till slutet af Kellgrens brytningstid. Sedermera skulle han både på vers och prosa lika klart förfäkta sin nya ståndpunkt. Öfvergångsåren lära vi nog bäst känna genom prosauttalandena, därför ha vi börjat med en redogörelse för dem. Nu kunna vi gå vårt ämne ett steg närmare. Midten af 1780-talet har nog rätt mycket ägnats åt studier. Något senare, i dikten Til Christina, säger Kellgren:

Här vill jag, lycklig, glömmas och förglömma,
Här endast lefva med er, trogne vänner,
Välgörare, odödelige snillen,
Som före mig försmåddes och försvunnen. —

Denna nya beläsenhet visar sig nog bäst i striden Pro Sensu Communi. Märkvärdigt omsorgsfullt har Kellgren där studerat sina motståndare, men han har också funnit nya medhjälpare och lärt bättre känna de gamla. I noterna till "Man äger ej snille för det man är galen" åberopas väl Voltaire fortfarande, och bland annat är ett längre resonemang om matsmältningens betydelse för humöret starkt inspireradt af ett dyrbart kapitel, det sjunde, i Voltaires conte "Les Oreilles du Comte de Chesterfield". Men den, som främst framhålles, är Locke. "Den förnuftigaste man, som jorden burit", är Kellgrens hedersord om honom. I nyssnämnda noter sätter Kellgren vid hans sida Helvetius, Montesquieu, d'Alembert. Utan tvifvel är det medkämpen Rosenstein, som förmått Kellgren intressera sig för hans egna älsklingsfilosofer.

Ännu märkligare än detta är Kellgrens karakteristik af Milton i samma noter. Trots de många ställen han finner minst sagdt besynnerliga — här inverkar Voltaires dom om Milton starkt på honom[1] — betonar Kellgren, att "hans höga, sanna, majestätliga skönheter, framför alt hans målning af Evas kärlek och Paradisets lycksalighet, gifva skäl at tvifla, det någon Skald på jorden upnått styrkan af hans snille". Redan 1781 har Kellgren nämnt Paradise Lost jämte Henriaden och på visst sätt satt dem öfver Iliaden och Eneiden.[2] Kring dessa uttalanden gruppera sig flera omnämnanden af andra engelska skalder. I St. P. 1783 n:r 284 inflöt en Ossiansöfversättning från engelskan, som är en fortsättning på samma Alpins sång, hvars början Kellgren tolkat i Åbo från franskan. Med rätta anser därför Hasselquist, att denna tolkning gjorts af

[1] Jmfr *Essai sur la poésie épique* kap. 9.

[2] Jfr uppsatsen »Om svårigheten för en kristen att vara stor poet» St. P. 1781, tryckt hos LJUNGGREN *S. V. H.* I sid. 92—93. Den tillskrifves där obetingadt Kellgren, och en jämförelse med »Tal öfver Satiren» visar, att åtskilliga uttalanden öfverensstämma fullkomligt. Redan i Åbo har Kellgren genom Tidgren lärt känna Milton. I *Åbo Tidningar* 1773 har Tidgren nämligen tolkat Adam och Evas berömda morgonsång i början af B. 5 i P. L.

Kellgren.[1] I sitt hälsningstal till Nordin i Svenska Akademien 1786 nämner Kellgren Ossian som exempel på att de förträffligaste skrifter på ett fattigt språk måste få föga glans. I K- och k-brefvet få vi veta, att Kellgren då tänkte fortsätta sina öfversättningar af Youngs första "Complaint" och första "Satir", som han långt tidigare påbegynt. Där nämner han också Shakespeare vid sidan af Corneille och Racine. Att mot slutet af 1780-talet och under förra hälften af 1790-talet ett nytt intresse för England visar sig i Stockholms-Posten påpekar Sylwan.

Man frågar sig kanske: hvarför kommer detta stora intresse för engelsk litteratur fram så tydligt just nu. Jag vill då betona, att hela vår litteratur vid denna tid tydligen får en stark påverkan från England. Det är icke blott fallet med Thorild och Lidner[2] utan äfven med män sådana som Oxenstierna och Adlerbeth. Oxenstiernas "Morgonen" och "Natten" ha sålunda rönt ett tydligt inflytande från Young, och säkerligen har Oxenstierna studerat Milton och Ossian, innan han afslutade "Dagens Stunder". Adlerbeth har redan 1777 studerat "Paradise Lost." 1783 läser han Ossian och känner då redan till Young.[3]

Det allmänna engelska inflytandet visar sig närmast i en ny naturkänsla, särskildt i känslan för och tillägnandet af natten (efter Young och Ossian) och solen (efter Milton och Ossian). Jämföra vi Oxenstiernas Natten sådan den intogs i Dagens stunder med den tidigare versionen i Utile Dulcis "Vitterhetsnöjen II" 1770, så finna vi ett nytt personligt och romantiskt inslag i den senare affattningen. Typiska sådana nya nattstämningar finna vi fullt upp hos Lidner och i Kellgrens "Ode öfver Förtviflan". Under 1780-talet får också vår litteratur en rad solsånger. Tengströms imitation af Carthon (St. P. 1780 n:r 261) är väl den tidigaste; så komma alla solhymnerna i Dagens Stunder och den praktfulla målningen af soluppgången i "Skördarnes" 3:e sång med tydliga anslag från Milton (P. L. bok 3 början), Lidners "Solsång" i "Yttersta Domen" (inspirerad af Milton), Kellgrens

[1] *Ossian i den svenska dikten och litt.* 1895, sid 64.

[2] För Lidner ha vi ju att tillgå Lamms utmärkta undersökning i *Samlaren* 1909.

[3] Jfr Rosensteins Brefväxling *Sv. Mem. och Bref* IX, sid. 155, 156, 159.

"Dälden" m. m. I sin dikt till Oxenstierna med anledning af Dagens Stunder (1786) fattar Kellgren denna diktcykel närmast som ett besjungande af solen, hvilket kan ge en aning om att Kellgren fått känsla för soldikten genom Oxenstierna.

Både Oxenstierna och Kellgren torde emellertid ha förts in i denna nya naturstämning också genom Delille. Dennes naturbeskrifvande dikt "Les Jardins" (1782) hör till förebilderna till "Skördarna", och vid sin många år därefter (1815) utkomna öfversättning af Paradise Lost använder sig Oxenstierna i hög grad af Delilles kommentar till denna dikt. Kellgren, som ägde "Les Jardins" i sin boksamling, blef uppmärksammad på Delille genom Rosenstein,[1] då denne 1783 var i Paris. Troligen har han skaffat sig dikten genast därefter.

"Les Jardins" är den sista i raden af franska naturbeskrifvande dikter af någon betydelse. Den bär också spår däraf. Delilles direkta naturgemenskap är synnerligen ringa. Han har med välbehag promenerat i Versaillesparken. Han har utsträckt sin promenad till de omkringliggande skogarna och betagits af det allvar och den höghet skogsensamheten inger. Så har han läst Milton och mycken annan engelsk litteratur, fått ett intryck af den nya engelska trädgårdskonsten, och Vergilius Georgica har gått honom i blodet. Till sin ovanliga böjlighet och förmåga att förstående intränga t. ex. också i Iliaden kan Delille icke lägga någon stark egen känsla. Det hela blir ett elegant broderi, i hvars mönster man bland annat upptäcker motiv från skogar och bergsklyftor, men intvingade i den allmänna sirligheten.

Delilles betydelse för Kellgren blef nog ganska stor. Redan det att Delille pekade på Milton med en sådan beundran och lät ana det storartade i skildringen af Paradiset liksom i målningen af Adam och Evas kärleksmöte var viktigt. Det erinrar ju om Kellgrens nyss citerade egna omdöme. Delilles sätt, att framhålla den franska parknaturen bredvid den engelska skogs- och bergsnaturen beundrades nog af Kellgren. Delille säger en gång om träden

»Ici, j'aime sa grace, et là, sa majesté».

[1] A. a., s. 202.

"Rosen äger ej Granens höjd, icke heller Granen Blommans behag. Hvilken vågar ni väl fördöma?" är ett omdöme vi återfinna i uppsatsen "Om Skadan af en uteslutande Smak" (1786). Jag anför också Delilles omdöme om bergsnaturen i 3:dje sången:

»Que je m'y sens saisi d'un agréable effroi!
Tous ces rocs variant leurs gigantesques cimes,
Vers le ciel élancés, roulés dans des abîmes,
L'un par l'autre appuyés, l'un sur l'autre étendus,
Quelquefois dans les airs hardiment suspendus,
Les uns taillés en tours, en arcades rustiques,
Quelques-uns à travers leurs noirâtres portiques
Du ciel dans le lointain laissant percer l'azur,
Des sources, des ruisseaux le cours brillant et pur,
Tout rappelle à l'esprit ces magiques retraites,
Ces romanesques lieux qu'ont chanté les poètes.»

Det förefaller mig som om Kellgren af denna skildring väckts till de vackra ord om Norrland han fäller på en resa 1787 utmed ostkusten upp till Hernösand. Han skrifver: "Alt är här styrka och storhet; en natur en saillie. Berg mot skyn och dalar ned i afgrund . . . Norrland är vackert och vackert i den styl, som jag mäst älskar." Dessa små anteckningar kunna kanske tillsvidare vara nog för att ge en föreställning om Delilles inslag.

Vi öfvergå nu till att behandla Kellgrens enskilda dikter. Först några ord om öfvergångstidens produktion. Hufvudintresset tar här versifikationen af Gustaf III:s dramer. Af dem är det dock svårt att dra några fasta resultat. Kellgrens fantasi var ju bunden både af konungens utkast och af kompositören. En sak är dock klar. Sysslandet med fosterländska ämnen, särskildt Gustaf Vasa, har haft en stor betydelse för Kellgren genom att ge honom historiskt perspektiv och låta hans starka fosterlandskärlek träda fram. Förmår man ej utläsa detta ur själfva dramat, så kan man åtminstone finna det i de manligt stolta inledningsorden: "Men at genom sin själ öpna en väg til Lyriskt uttryck för de stora känslor, som födde detta verk, härtil fordrades mindre at vara Skald, än en rätt-

skaffens Svensk; och mit enda högmod är at förtjena denna heder." Denna svenskhetskänsla, blandad med Kellgrens egen stolta frihetsträngtan bär upp den allbekanta kören "Ädla skuggor" — i själfva verket vår första folksång — liksom de fyra ädla fruarnes chor (Act. I: 8) "Och I, som förr åt fallna trälar . . ." med dess än mer markanta historiska perspektiv. Det behöfver knappt anmärkas, att en allmän anslutning till Ossian finns i hänvändningen till hädanfarna fäder liksom i orden skuggor och vålnader.[1] Kellgren förmådde emellertid här ej blott tolka patriotiska känslor utan äfven religiösa. I Gustafs bön vid uppstigandet den morgon kampen om Stockholm skall stå (Act II: 9) får han in en verkligt gripande psalmton.

I "Gustaf Adolph och Ebba Brahe" — det andra drama, som här behöfver medtagas — har Kellgren, som kändt är, genom att tillgodogöra sig Ewald fått in en ny hafskänsla i sina fiskarkörer. Genom exemplet från "Fiskerne" kom han säkert också på tanken att i en balladstrof utföra Cathrinas af konungen utkastade aire (man bör observera, att konungen i två rader föreslår ett helt annat versmått). Först genom att "Hönsgummans" vers och uttryckssätt upptagas få de af konungen framkastade pittoreska dragen lif och åskådlighet. Utgående härifrån tror jag mig kunna betona, att den lyriska innerligheten liksom den relativa äktheten i den folkliga tonen i hög grad komma från den Kellgrenska versens trollförmåga att lefvandegöra kungens tacksamma plan.

Hvad dramerna angår få vi nöja oss med dessa vinkar, men för att fullständiga bilden af Kellgrens intensioner under denna tid måste vi också kasta en blick på hans samtida lyriska dikter. Från åren 1783—86 äro de alla tillfällighetsdikter eller imitationer. Kellgren har ytterst litet vårdat sig om dem; mycket få blefvo tryckta samtidigt, ej många sedan heller. Flera känna vi därför blott genom titlarne, andra hittills okända kunna kanske uppletas. För öfversiktens skull lämnar jag en liten kronologisk skiss af de af mig kända.

---

[1] Om Kellgren redan nu kände Ewalds »Kong Christian» har väl också den sporrat honom till täflan.

1783 Till ett Fruntimmer med ett Vitter. arbete (St. P. 1783 n:r 75).
„ Rådman J. Wellanders död (St. P. 83 n:r 76).[1]
„ Nytt försök till orimmad vers (St. P. 83 n:r 241).
„ Till B. Armf. i anledn. af Tillfälle gör Tjufven (Sl. Skr.),
„ Till konungen i anledn. af Gust. Ad. ädelmod (borta).
„ Till Creutz d. 1 jan. 1784 (St. P. 1784 n:r 1).
1784 Cantate vid en Ordens Fest (särtryck, ej återfunnet).[2]
„ Propertius Cynthia (Sv. Parnass. febr. 1784).
„ Fronderiet (St. P. 1784 n:r 164).
1785 Borac. (St. P. 85 n:r 38).
„ Alle man i Bålen[3] (mars 1785 Somm. promen. i Witterh. 1797 h. 1).
„ Till Armf. på dess Bröllopsdag (borta).
1786 Ansökning för min Bror til S[chröderhei]m[4] (mars 86 Somm. pr. i Witt. 1797 h. 1).
„ Ode öfver Poemet Dagens Stunder (maj. Saml. af sv. Vitt. st. 1. 1789).

Till denna tid höra nog också de svårdaterade dikterna „På musiken af Haydns Roxelane“ och „Byxorne“. Det finns ett särskildt skäl till att datera den förra dikten hit, ty under dessa år har Kellgren diktat rätt många visor till musik. Dikten vid Wellanders död är skrifven till begrafningsmusiken i Clara kyrka, Cantaten i U. D. på dess högtidsmusik, Alle man i Bålen till „De vildas Ballet i Iphigenie i Tauriden“.[5]

---

[1] Jfr Levertin *Johan Wellander*, sid. 136—137.

[2] I ett bref från O. Malmgren till Rosenstein (Rosensteinska brefsamlingen, Uppsala) af d. 8/6 84 medsänder denne »2:ne tryckta Papper», hvarom det heter: »Bägge émanera från vårt gamla hederl. U. D. ... Det andra af den bekante Kellgren författade versar til Högtids Musiquen därstädes, när nya af stats Secr: Schröderheim med några flere skänckte Meubler af ny Himmel, Altare div: Bord, en prägtig trépied m. m. invigdes.

[3] Jfr Schück i *Samlaren* 1 sid 128. Den flytande diktionen, rimmen bestyrka Kellgrens författarskap.

[4] I bref till Rudbeck (Schück *Kellgrens bref till Clewberg* d. 1/4 86) berättas: »Jag har gjort ett tentative på prose och vers till Sch[röderhei]m för min Bror». Att det är dessa verser, som återfunnits, bestyrkes af diktens många biografiska upplysningar.

[5] Uppgift i *Sommarpr. i Vitt.* Här meddelas dikten efter Ansökning ... under titel »Til densamme, visa på dess födelsedag», något som i sin mån bestyrker Kellgrens författarskap.

Som jag tror, kan man i dessa års dikter upptäcka en lätt skiftning i Kellgrens dikteriska utveckling. Den fria, nästan kåserande tonen hade han tidigt anslagit, framför allt i "Mina Löjen". Där finna vi också en Kellgrens personliga temperament närstående stämningsväxling mellan löjen och tårar, förtjusning och afsmak. Båda dessa särmärken utvecklas på ett nytt sätt i dessa års dikter. Kellgrens ton i versen blir så fri, att den starkt närmar sig hans intima brefstil, och ändå erfar man ständigt en fläkt af ren poesi. Det bästa tidiga exemplet på detta är dikten till Armfelt. På ett utomordentligt lefvande och sprudlande sätt bevaras konversationstonen ständigt, men hur vackert komma icke de käcka barndomsminnena fram, och på hvilka värdiga villkor få icke Gustaf och Armfelt sitt lof. Det är säkerligen viktigt, att Kellgrens känslor springa fram midt ur en raljerande hvardagston. Man ser, hur verklig hans innersta och varmaste känslighet blifvit för honom, och det är tydligen blott en tidsfråga, när han skall kasta roccocoskalet för att låta den helt framträda. En brytning med roccocostilen innebär tydligen "Nytt försök til orimmad vers", som är en satir mera i engelsk anda. Verkliga känslogenombrott finnas, såsom vi senare skola framhålla, i några partier både i "Cynthia" och dikten till Oxenstierna.

Det skaldestycke, hvari Kellgren första gången helt och offentligt visade en ny anda, är "Man äger snille, för det man är galen". Väl var man van vid "den glada och lekande skalden", men när han "kastar sin *Sifflet* och fattar *Basunen*",[1] då är han fullt ny. Hur gripande Kellgren hänvänder sig till Manhem, hvilka modiga ord till konungen, hvilken nästan Tegnérsk entusiasm för ljusets seger:

Från dårskap är all last; all dygd af ljuset är.

Denna dikt, skrifven på alexandriner, bunden vid dagshändelserna ägnar sig dock mindre för analys. Jag erinrar blott om att Kellgren själf säger, att hans sträfva skämt öfver "Miltons rus och Newtons rit" "är helt och hållit i Engelsk smak, såsom det höfves om tvenne Engelsmän". Själfva namnet Manhem, ett nytt ord i

---

[1] Kellgrens egna uttryck i noterna.

Kellgrens diktning, har han nog tagit från Clewbergs "Ode till svenska folket". Vi öfvergå nu i stället till en rad intimare dikter: "Ode öfver Förtviflan", "Sigvarth och Hilma" (båda före K- och k-brefvet mars 1788) och "Til Christina" (1788 — våren 1789).[1]

När Kellgren första gången publicerade "Ode öfver Förtviflan" i Knös "Samling af svenska vitterhetsstycken" D. 1 1789, bifogas följande not: "Det torde, i afseende på en viss Class af Läsare, ej vara öfverflödigt at anmärka, det Passionernes språk icke altid bör eller kan vara det samma, som Religionens och Förnuftets". Här häfdas alltså plats för ett nytt språk, passionernas, som ej blott är främmande för religionen — en gammal sats af Kellgren — utan också för sens communs. Denna lidelsens medvetna opposition mot förnuftet är något högst märkligt i Kellgrens utvecklingshistoria. Ännu märkligare är dock själfva dikten. Nyheten märkes redan i versen. Den har visserligen den gamla odestrofens rimschema fullkomligt iakttaget, men jamben har utbytts mot den — åtminstone vid denna tid — uttrycksfullare trokéen. I desssa trokéer ha ingjutits en ny känsla, nya stämningar, nya naturintryck. Genast kastas vi in i en själs upprorskamp. Tomhet, mörker, köld och vanmakt betäcka honom. Till natten, "dvalans ort", längtar han. Han begär döden. Men plågorna vilja ej öfverge honom. Åter förs han upp i dagen "att förbanna få dess sken". Då vänder han sig mot solen och ber den att med sitt ljus ej öka måttet af hans plågor. "Fåfängt! Strömmar utaf ljus" flöda öfver honom. Med själens förvissnande vanställes hela naturen för honom. Hans sinnen öppna sig blott för smärtan.

När från nattens djupa näste
Skuggan sprids kring Himlens fäste,
Önskar jag hon evig blef.
Börjar lärkan morgonsången,
Önskar jag hon sista gången
Mörkrets tystnad från mig dref.

[1] Dateringen Sylwans, som af honom kommer att motiveras. Jag behöfver icke påpeka, hvilken betydelse denna välvilligt lämnade underrättelse haft för min undersökning.

Men hvarför skall han då stanna här i denna jämmerdal? Gamla argument anföras för att han själf skall lösa sig ur sin smärta. Men då springer en ny källa fram i hans väsen. En ny tro genombäfvar honom:

Ach! han är ej en barbar,
Han, som varelsernas slägte
Ur det tomma djupet väckte —
Nej, han är en vän, en far.
Matta då ej mer hans öra,
At din döfva jämmer höra.
Vet, då han din sällhet slöt,
Gick han at din död befalla.
Usle! skynda då at falla
I hans faderliga sköt.

Detta referat torde vara nog för att låta oss ana diktens skönheter. Det bör också ge ett begrepp om hur mycket självupplefvadt, som ligger bakom. Men Kellgren har fått kraft att uttrycka detta genom att vissa tidsströmningar fört upp hans känslor till ytan. Särskildt tydligt märkes ett kraftigt inflytande från Youngs "Nattankar".

Det finns samma känsla af lifsleda och ödslighet hos båda. Lifvet och världen äro för Kellgren blott "denna mörka ödesträcka". Young utropar The life . . . This is the desert, this the solitude".[1] Kellgren talar om "dessa moln som mig betäcka". Young säger: "All, all on earth is shadow." Båda fly till natten, "dvalans, hvilans ort" och Kellgren tillägger "Parquer! skynden er at sluta, Evigt sluta dödens port!" Young utbryter: "how happy they, who wake no more." Också i sömnen förföljer plågan dem. Man jämföre:

I wake, emerging from a sea of dreams
Tumultuous; where my wreck'd desponding thought,
From wave to wave of fancied misery,
At random drove, her helm of reason lost

[1] Samtliga citat, utom det sista från N. 5, äro tagna från den af Kellgren särskildt beundrade första natten. Som citaten mera ha karaktär af ex. ur högen än belägg kan jag nöja mig med denna hänvisning, då jag ej haft tillgång till någon autentisk upplaga.

Gud! — ren deras sträfva rop
Tystnans hvalf til genljud tvingar —
Ren på blodbestänkta vingar
Nalkas deras ilskna hop —
Intet djup kan mig fördölja,
Ingen natt min fristad hölja.

Men ändå mer olidliga äro ljus och sol:

»Let Indians, and the gay, like Indians, fond
Of feather'd fopperies, the sun adore:
Darkness has more divinity for me;

Mot detta svarar Kellgrens ord:

»Sjunge lyckans barn din heder,
När du dina strålar breder
Kring en verld som för dem ler!
Ack! men låt ej dina lågor
Öka dagen af de plågor,
Som min själ tilfyllest ser.»

Också den försonliga religiösa slutstrofen i Kellgrens dikt har lärt af Youngs barnsliga vördnad för "the Almighty". Men både detta och hvad Kellgren för öfrigt mottagit från Young är af honom personligt tillefvat. Vi ha ju knappast funnit något precis öfverensstämmande uttryck. Bara det är ju belysande för Kellgrens självständighet, att under det Young uttrycker sina känslor i ett väldigt diktverk på nio sånger, får Kellgren fram det han vill i ett kort litet lyriskt stycke.

I hela dikten kan Kellgren ej heller ständigt behålla nattstämningen. Just när han bedt solen aldrig mera lysa utan lämna honom i hans mörker, öfverväldigas han af hur vacker den en gång synts honom, och han sjunger en liten hymn:

Fåfängt! — strömmar utaf ljus
Evigt från din urna flöda,
Än at nära fältets gröda,
Än at bränna öknens grus.
O! hvad sällhet du mig bådat,
När din glans jag fordom skådat,

Stänkande på österns bryn
Purpur, guld och diamanter,
Svallande från zeniths branter,
Fladdrande på aftonskyn.

Som helhet betraktad är Ode öfver Förtviflan en af Kellgrens mest personliga dikter. Språket är — Kellgrens not till trots — dock ej alldeles fritt från den tidigare odestilen. I detta fall står dikten på samma plan som Man äger ej snille för det man är galen, hvilken den väl äfven till tiden ligger nära.

Också i "Sigvarth och Hilma" märkes det nya redan i versen. Dikten är skrifven på blankvers. Med undantag af det halft ofrivilliga försöket med rimlöst versmått i striden mot Thorild är detta första gången Kellgren använder en modern orimmad meter. Bland dessa väljer han naturligt nog den vers, hvarpå "Paradise Lost" och "Night Thoughts" skrifvits. Sylwan har i sin uppsats "Nya Skapelsen" i "Studier tillägnade Henrik Schück" påpekat den egenheten hos Kellgrens blankvers, att den alltid slutar kvinnligt. Han har också framhållit, att Kellgren kan ha tagit som exempel versen i förra hälften af Baggesens dikt "Leiesvendene," 1785 intagen i "Minerva". Med fullt instämmande häri vill jag endast häfda, att hvad som bestämde Kellgren att upptaga blankversen i denna form var, att han härigenom efter hvarje versslut framkallade en paus och sålunda undvek en alltför stark "öfverklifning", något som 1700-tals skalderna sedan gammalt voro rädda för. Ett stöd för denna teori finner jag i att, utom Elgström, äfven Oxenstierna i sin Milton-öfversättning och Enberg i sin öfversättning af Night Thoughts iakttaga samma regel.

I stämning och diktion är det, så vidt jag kan se, blott ett ställe i Sigvarth och Hilma, som för tanken på Young och Milton. Det är den bedårande skildringen af Hilma:

Lätt kom hon, som en vårflägt, öfver fältet;
Och såsom blomstret för de blida vindar,
Så sönk och uppsteg blomstret i des fotspår.

Det erinrar väl främst om Young:

Or trace his Footsteps by the rising Flowers.

Jämför dock också Miltons skildring af hur Eva går omkring och ser till sina blommor och frukter i Paradiset (början af bok 8):

they at her coming sprung
And tuchd by her fair tendance gladlier grew.

Det är en af den nya diktens älsklingsbilder. Den användes af den unge Göthe redan 1772. Härhemma kom den fram i en öfversättning af en Ossiansefterbildning — Taras sånger, publicerad 1789 i Göteborg i "Samlingar för Hjertat och Snillet". Af våra romantiker ända fram till Malmström blef den sedan älskad.[1]

Det härskande inflytandet på Sigvarth och Hilma kommer från ett annat engelskt håll — från Ossian. Att inledningen upprullar ett ossianskt landskap har redan Hasselquist anmärkt.[2] Vi se en villmark utan blomster, blott nakna tisteln och sorgsna ljungen växer där:

Och moln och dimmor hvila tungt deröfver.

Också öfriga landskapsstämningar i dikten ha, frånsedt några stänk af roccoco, ossiansk färg. Så denna i slutet af dikten:

— Nu skymtar, ryslig,
Vid nakna tallens fot den mörka floden,
Tyst, evigt sofvande, ej väckt af vinden,
Ej hvälfd af vågen —.

Tallen torde ha införts i vår 1700-tals diktning genom Ossian, och på honom tyda också uttrycken "väckt af vinden", "hvälfd af vågen" (man märke särskildt alliterationen). Också något af Sigvarths irrande ensamhetskänsla och hans besjungande af sin forna lycka förena sig lätt med ossianska stämningar ("Selmas sånger").

Däremot kommer själfva skildringen af Sigvarths och Hilmas möte från helt annat håll. Här är det ännu roccocodikten, som spelar in. Läsa vi t. ex. dessa rader:

---

[1] Jfr Ruben Berg *Svenska studier* sid. 88, hvarifrån ex. hämtats utom beläggen från Milton och Kellgren.

[2] A. a. sid. 73.

Här satte hon sig ensam med sin oskuld,
Och Vestan lekte i des öpna slöja,
Och böljan såg hvad aldrig dagens öga —

Så finna vi t. o. m. i sista versen en antydan om den badscen vi så väl känna från Atis och Camilla och som Gyllenborg i "Sommarquädet" och Oxenstierna i "Middagen" nyss upptagit. Fortsätta vi att läsa, finna vi detta gamla roccocomotiv med älskaren, som bakom busken bespejar sin älskade.

Tyst, som en vålnad, der vid häcken, låg jag,
Och mina blickar drucko himmelsk vällust:
Men falska löfvet hviskade min gömsla —

Så följer Sigvarths kärleksförklaring: "Jag dör om du ej älskar mig". Som vanligt framkallar detta att flickan darrar, vill fly, men kan ej, rodnar, gråter och så:

En blick åt Himlen, en åt mig — så föll hon
Vanmäktig i min famn —

Erinrar man sig den liknande scenen i Creutz' Daphne, så måste man erkänna, att det ligger litet schablon i de älskandes första förening, fastän Kellgren fått mycket mera poesi öfver sin skildring — man hågkomme Creutz' spefulla anmärkning midt i, att man ej gärna dör af kärlek —.

Härefter kommer emellertid något nytt. Hade dikten varit ett vanligt roccocostycke, hade Hilma öfverlämnat sig helt åt kärleken och dikten kunde varit slut. I stället förebrår hon sin älskade, att han vill öfverrumpla hennes känslor. Hon pekar på sin faders hydda och säger:

Han älskar mig, och dygden hos den Ädle;
Han skall ej neka mig åt Sigvarths kärlek —

Nu kommer ordningen till Sigvarth att bäfva inför denna dygd, som i sin svaghet vet vädja till hans eget hjärta. Förebilden för detta kan man söka på många håll. Men själfva omvärderingen af

dygden från roccocons lättsinniga hängifvenhet till en högre och djupare prägling af detta ord kommer naturligtvis från Rousseau. Jag tror för min del, att hans inflytande tillräckligt förklarar detta parti, helst vi från denna tid (1790) ha Kellgrens beundrande ord om "La nouvelle Heloise", den nya dygdens och kärlekens evangelium. "Men I, hänryckte Älskare! I som läsen dessa Bref med St. Preux's och Julies hjerta, hvad blifver er dom? beundran och tårar".[1]

Till sist skola vi också kasta en blick på slutscenen, där Charon för Sigvarth öfver underjordens mörka flod till den på andra stranden väntande Hilma. Det är ingen nyhet för Kellgren att sluta en kärleksdikt med tanken på Tartaren. Det hade han för längesen lärt af Horatius. Men förr var det med en rysande känsla af intighet han vände blicken ditåt. På sin höjd mötte honom där "blotta hamnen af en skönhet". Här har i stället kärleken öfvervunnit döden. Denna blir för honom blott en vinning,

När Hilmas röst på andra stranden ropar.

Dessa tankar utföras nu i en verklig scen från underjorden. Charon är emellertid icke den barske och smutsige färjkarl Vergilius så kraftfullt skildrat, utan en ossiansk åldring, "som nickar vänligt med sin kala hjessa".

Vilja vi nu ett ögonblick granska stilen, så måste vi erkänna, att den verkligen är helt ny. Vi märka, hur 1700-talsuttryck och ossianismer mötas, men allt får en vag, stämningsväckande karaktär. Stundom snudda väl utropen vid sentimentalitet, stundom äro bilderna stereotyper, men vi glida förbi det och märka det knappt för de många ställen af stor skönhet här finnas. Jag erinrar än en gång om skildringen af Hilma, där versens smältande klang förhöjer intrycket af hennes lätta gång. Här kan man verkligen tala om en af romantik genomstrålad roccoco. Och hur gripande afslutas ej Sigvarths och Hilmas kärleksscen med denna enda, bortglidande, förtonande rad:

Kom! sade hon och flydde — kom! och flydde.

[1] Jfr »Om andelige poemer» Sl. Sk. sid. 263.

Vi kunna lägga märke till, att upprepningen här är det stilistiskt verksamma medlet.

En systerdikt till Sigvarth och Hilma är "Til Christina". Den är åter skrifven på blankvers, åter inspirerad af Ossian. Vi kastas genast "ner i dalens djup och bergets klyfta" för att bevittna Timons[1] manligt melankoliska bekännelse. Förvisso är denna fylld af Kellgrens egen kamp och resignation, men den erinrar samtidigt, kanske mest till dispositionen, om liknande utgjutelser hos Ossians hjältar, särskildt i Alpins sång. Där heter det om Ossian, enligt Kellgrens egen öfversättning (ty så kunna vi väl kalla den nu):

"Men min tunga är nu föråldrad; och min själ har försvagats. Jag hör understundom Bardernes vålnader, och lär deras angenäma sång. Men minnet felar mig; jag hör årens kallande. De säga, i förbigående, hvarföre sjunger *Ossian?* Snart skall han ligga i det trånga huset, och ingen Bard skall upphöja hans ära.

Förflyten, i mörka år, ty I bringen ingen glädje i edert lopp. Låten grafven öpnas för Ossian, ty hans styrka felar."

Jämföra vi detta med Kellgrens utbrott, finna vi, att han också besjunger sig som skald, skildrar tidens nedbrytande verkan på sig, finner glädje i de stora hädangångna snillena (som Ossian lyssnar till sånger af Bardernas vålnader) och kastar slutligen en längtande blick på grafven. Då ser han, hur "en sårad vän, en dårad älskling" i ett ossianskt nattromantiskt oväder får se:

På ekens mossbelupna stam, min harpa
Förutan strängar hvisslande i vinden.

Att harpan på den mossbelupna eken hämtats från Ossian är klart,[2] men också det sista allittererande uttrycket är en ren remi-

---

[1] Sylwan föreslår i *N. S.* att Timons namn upptagits från en passus i Leiesvendene. Detta är ju mycket möjligt, men gestalten var föröfrigt ej okänd. I den långt tidigare dikten till Gyllenborg har Kellgren själf nämnt honom.

[2] Det finnes annars en rätt märklig parallell till detta i Lidners Bref til en Vän, skrifvet i Werthers Stil (1785, tryckt så vidt kändt först i *Nyare Arbeten* 1793). Där heter det: »På en af stormar härjad tall, Förutan strängar Lyran hänger», och han fortsätter med en än rysligare nattskildring än Kellgren.

niscens därifrån. I början af samma Alpins sång talas det nämligen om "long grass which whistles in the wind." Detta sker i en grafsång öfver den fallne Morar. Skildringen där af grafplatsen och de efterlefvandes sorg har nog i det hela haft en viss betydelse för Kellgrens graffantasi.

Detta motiv, som litteraturhistoriskt sedt har sin egentliga utgångspunkt i Grays "Kyrkogårdselegie" och dess efterbildningar (en sådan finns i fjärde sången af Les Jardins), är ej heller nytt i den svenska dikten. Lidner sjunger ju i "Medea" till den i striden fallne: "En skönhet, ung och fri, skall till din graf med rosor gå". Sjöberg meddelar i St. P. 1783 n:r 126 en svag och ofullständig öfversättning af slutépitafen i Grays dikt, som han sedan fullständigt skulle tolka under titeln "Kyrkogården i Lindesdala". Ännu märkligare är Clewbergs "Höstsång", intagen i det af Kellgren redigerade 4:de bandet af Utile Dulcis "Vitterhetsnöjen" 1781, men känd af Kellgren redan från Åbotiden. På en höstpromenad på "landtbygden" fantiserar skalden här om sin egen graf (direkt inspirerad af Gray i denna liksom i de två följande versarna):

En otäljd sten min mull skall hölja,
En lind skall denna stenen dölja,
Här skall ej resas någon stod.
Men vill man mig en grafskrift gifva,
Må man i barkens yta skrifva:
»Mot vännen öm, mot usla god».

Kellgren har ju gett sin skildring en långt mera gripande energi, men uttrycket "en otäljd sten" ger tydligen vid handen, att hans fantasi delvis utgått från detta ställe i Clewbergs dikt.

Med graffantasin slutar Timons tal, och då heter det:

såsom hafvets dyning efter stormen,
Var svallet af hans själ.

Att så jämställa själsrörelser med naturstämningar är ytterst vanligt hos Ossian. Så tillfrågas Alpin: Why complainest thou, as

a blast in the wood; as a wave on the lonely shore?“ Strax därefter står det hos Kellgren:

Han log — men löjet i hans mörka öga
Var såsom lampans natteliga strålar,
Som månans strålar ur de spridda molnen
När höstens dimmor hvila tungt i dalen —.

Denna sista bild är åter en gång rent af en reminiscens, nu hämtad från slutet af Carthon, som Kellgren så väl kände genom Clewbergs sysslan därmed. Där heter det: "Age is dark and unlovely; it is like the glimmering light of the moon when it skines through broken clouds, and the mist is on the hills.“ Intressant är, att Kellgren låter dimman hvila tungt i dalen under det den hos Ossian stannar öfver kullarne. I ett berglandskap är det ju vanligt, att molnen gå ner och inhölja topparne, men med Kellgrens erfarenhet stämde det ej. Därför ändrade han detta. Härmed slutar inflytandet från Ossian ungefär midt i dikten, och vi finna något nytt.[1]

Trött på striden inom sig själf har Timon kastat sig på en torfbädd och somnar stilla. Ej mer uppstiga "kvalets drömmar ur Tartaren“. Youngstämningen från "Ode öfver Förtviflan“ har glidit bort. I stället kommer "mild opåkallad den tysta sömnen“ och

Hoppets skuggor
I lätta silfverskir med band af rosor;
Och glädjens lifligare ljusa hamnar
I Himlens stjernbeströdda azurskrudar
Kringfläktade hans själ. — Och när de flydde
Vid morgontimmans vink och solens anblick;
— — —

sagta friskna nu de dufna lemmar
Och villigt öpnar sig hans blick för dagen:
Och när den öpnas — Gud! hvad glada röster

---

[1] Också den tillfälligt uppträdande druiden kan ha hämtats från Ossian Macpherson nämner en sådan i en not till »Comala». Annars voro de väl mest kända genom Klopstocks »Hermanns Schlacht».

Af himmelsk harmoni ha nått hans öra!
Likt rösten af de helige på Horeb
Ljuft sammanstämde med Seraphers harpor,
När Herrans salighet besöker jorden —

Det är en glans och fest öfver denna skildring, som säger oss, att Kellgren genomlefvat detta fullt och helt. Det finns också en närstående parallell härtill i "Gustaf Vasa". Efter en sömn i lyckliga drömmar utbrister Gustaf:

Hvad ljuflig dröm! hvad bild af sälla tider!
Hur lyckligt är min själ af denna syn förbytt!
De grymma sorgers moln för hoppets strålar flytt,
En hög och himmelsk kraft sig i mitt väsen sprider.

Och han slutar med en psalm.

Men samtidigt ha Kellgrens egna stämningar fått lif, blifvit fattbara och tagit gestalt för hans inbillning genom ett kärleksfullt studium af Milton. Det finns väl ingen, som skildrat den lätta, stärkande sömnen och det ljufliga, morgonfriska uppvaknandet därefter så, som just denne (man tänke på skildringen af Adams uppvaknande i sång 5): är det icke också från Milton Kellgren lärt sig använda den nya kolorit, hvilken finnes i uttryck som silfverskir, himlens stjärnbeströdda asurskrudar. Till slut, när allt brusar ut i en biblisk fantasi och himmelsk harmoni omhvärfver skalden, veta vi visst, att det är toner lärda af Edens skald. Också landskapet förändrar sig hastigt, nästan litet operamässigt, från natthöljdt ossianskt klippland till Paradisets soliga lunder:

Der — hvilken Gud har skiftat denna vildmark.
Och klädt des nakna sand med blomstrets sammet,
Och bytt dess gula barr i Palmens grönska.

Det är denna natur, som för framtiden blir Kellgrens. I "Dälden" reser sig den "dristiga Cedern", men vid dess fot kvardröjer ännu en "vickande" väppling — ett sista vackert naturalistiskt drag. I "Nya Skapelsen" har naturen helt blifvit en paradisets

drömgård. Cedern, rosen, liljan och västanfläkten äro de enda bestämda naturföremålen.[1]

Efter det Miltonska anslaget föras vi ut i självfva lifvet och ljuset. Det helt upplefda kommer fram, när Kellgren nu får skildra Christinas omvårdande vänskap och verkligheten ger sin föryngrande kraft åt dikten. Men det är också en scen typisk för tiden, detta, när Timon finner tröst för sin upprifna själ i att betrakta en mor omgifven af sina barn och erfar, hur kärleken "med oupplösligt band förenar två makars hjertan". Hur erinras vi ej här om Saint-Preux i Julies hem, njutande af den husliga sällhet det andas och glädande sig åt de uppblomstrande barnen. Eller det är Werther, som får se Lotte skifta kvällsvardsbrödet åt sina små syskon. Det är klart, att det icke här är tal om påverkan, men det förefaller mig, som om man bättre förstod Kellgrens känslor med detta perspektiv för ögonen.

Vilja vi närmare betrakta dikten och något studera oss in i dess språkliga utformning, supplerar detta våra iakttagelser. Böök[2] har i några briljanta ord om denna och föregående dikt framhållit, hur "upprepningen, hopningen, koordineringen utgör ett af de viktigaste tekniska greppen i denna stil", som han motsätter den retoriska. Med skäl framhålles, att det är blankversen, som med sin utrymmesrika, böjliga växt möjliggör uttryckets upplösning till variation och organisk stegring. Emellertid är denna stil ingen fullkomlig nyhet i Kellgrens diktning. Det versmått, som tillåtit dess utveckling, är den 4-fotade jamben utan strofindelning, bunden nästan endast genom det nyckfullt flätade rimmet — och för Kellgren var ej detta någon tung boja. Det är "Mina Löjens" vers, Kellgrens första älsklingsvers, som från början haft ett stort inflytande på uppkomsten af hans otvungna, växlingsrika poetiska stil. För att ådagalägga detta, vill jag blott erinra om en af de sista dikter af Kellgren, som skrifvits på detta versmått — Propertius' Cynthia.

---

[1] Det bör betonas, att både cedern och palmen inta bemärkta platser i Miltons paradis.

[2] *Per Elgströms romantiska poesi. Samlaren* 29, sid. 114—116. Böök framhåller också, att dessa dikter stått under inflytande af engelsk poesi.

Dikten är så mycket intressantare, som Kellgrens breda utmålning så starkt kontrasterar mot Propertius' knappa uttryck. Dennes antydningar växa för Kellgren ständigt ut till lefvande situationer. Men det är icke parafras detta, utan något originellt nytt. Stilen är visserligen uttänjd, men passionerad och målande i hvarenda rad. Som vanligt är den mest egendomligt utvecklad, när den får uttrycka det största innehållet. Jag anför detta ställe som fullständigt saknar motstycke hos Propertius:

Så sant mig lifvet blott behagar,
Då jag det dela får med dig;
Så sant jag slutar mina dagar
Den stund du mer ej älskar mig;
Så sant din smärta är min smärta,
Dit väl allena alt mit väl,
Du enda känslan för mit hjerta,
Du enda tanken för min själ...

Man ser, hur Kellgren med hvarje vers vill fånga in mer af sin känslas fullhet. Upprepning med stegring är redan här lösen. Men uttrycket är tydligen mer preciseradt än senare blir fallet.[1]

Ty i Sigvarth och Hilma och Til Christina finnas dessutom en viss trefvan och vaghet i uttrycket, som breder ett alldeles eget stämningsväckande flor öfver dem. Detta sammanhänger ej blott med den nya versen utan med ossianska skuggestalter och dimlandskap. För Kellgren själf innebar detta nog ett stadium, som borde öfvervinnas; och med rätta. Att genomgå det har fördjupat honom, men i längden passade det ej hans läggning. Särskildt märka vi det i början af "Til Christina". Ossianismerna äro väl talrika. Kellgrens egna uttryck snudda stundom vid sentimentalitet. Timons graf får man skänka blott "en enda tår af känsla". Utom det storartade självporträttet i början har förra hälften föga verkligt

[1] Under denna tid har kanske Delilles öfverlägsna sätt att behandla alexandrinen, ledigt men med charm och precision, rent stilistiskt påverkat Kellgren. De använda nämligen delvis samma stilistiska medel. Bådas stil är uttänjd i långa meningar med många satser i följd; uppräkningar, verbhopningar förekomma hos båda. Delille får häraf fram poetisk konversation. Kellgren ofta verklig poesi.

tagande poesi. Men samtidigt med den vackra skildringen af uppvaknandet genomandas hela dikten af en ny morgonfläkt. Versen får den skiftande, hastigt stämningsväxlande karaktär, som är Kellgren egen. Hänförelsen och den lyriska flykten stiga ända till den sista versens sista ord, där Christinas namn första gången nämnes. Målet för den känslans lyftning, som är diktens ämne, visar sig längst bort, och när det är nått, slutar sången.

Med detta solfyllda slut har Kellgren öfvervunnit de nattstämningar, som lågo öfver diktens början, liksom öfver Förtviflan och Sigvarth och Hilma. I samma stycke, där Ossians inflytande visar sig starkast, har han kämpat sig ifrån detta och lämnar det, liksom Youngs nattstämningar, bakom sig. Hans väg går mot "Nya Skapelsen" och hans vägvisare är Milton. Innan vi komma dit, måste vi dock dröja vid några nya dikter, främst "Kantaten" på nyåret 1789 och "Dälden" (St. P. d. $^{18}/_{2}$ och $^{16}/_{4}$ 1789).

Bägge ha politisk syftning. Härom, liksom om särskildt Kantatens allmänt fosterländska tendens är så mycket sagdt, att jag ej behöfver dröja därvid. Jag vill i stället fästa uppmärksamheten på den kosmiska fantasi, som utmärker dessa dikter. Kantaten börjar med ett rådslag i himlen. Men det är icke Jupiter som presiderar inför en gudavärld i stubb och negligé. Guds budord ljuder, och dess utförande får majestät af en handling, som sträcker sig kring världarne.

Röst af Allfaders mun: »Ännu ett år åt Verlden:
»Ännu et hvarf af Solens gamla lopp,
»Förr än jag kröner dygdens hopp
»Och störtar lasterne, och dårskapen och flärden.»

Du, sistnämd i det ottonde
Af Seklets tiotal! Du hörde det och väcktes
Utur den dröm af möjlig varelse,
Hvari du, dödligt slumrande,
Med natt af evighet betäcktes —
— — —
Glad, förundrad öpnar du
Din första blick för dagen — första gången
Ser Tidens fält, och Lifvets. —

Underbart skildras här födelseprocessen som lifvets uppståndelseunder. Denna stolta början motsvaras af ett lika värdigt slut. Med tanke på att hon kunde falla "bland Nationerne en slaf," tillropar Svea det nya året:

O! så stört ock du, bedragen,
Från din höjd, i glömskans haf!
Och för evigt slockne ljuset
Af den sol, som leder dig!
Och försvinne jag i gruset
Af den verld, som föll med mig!

Man får starkare fram fantasiens rymd och dristighet, om man jämför den med följande Horatianskt[1] färgade ord af Gustaf (G. W, II: 3):

Och skulle Sverge ej förlossas
Ur sina bojor af min hand,
Skall dock min ära bli, at krossas
I gruset af mit fosterland.

Samtidigt bör man lägga märke till, att hyperbolen i Sveas tal mildras och blir för tanken mera fattbar genom att det redan i inledningen ifrågasättes, om ännu ett år skall förumnas jorden.

I Dälden, en af Kellgrens mest fulländade dikter, få vi en ny solsång.

Stolt, majestätlig, i ljusets silfverskrud
Satt på sin thron, å den höga kräftans
Glödande himlafält, dagens Drott.

Man märke motsatsen mot Dälden:

Under låg Dälden, i glans försmägtande;
Och med osläckelig törst drack Gudens
Brännande blick des näringssaft.

Den tillber "i härjarns brand". Det är åter en flykt öfver jorden, hvilken för skalden på afstånd smälter ihop till en tillbed-

[1] Jfr inledningsstroferna i Horatius' 3. Ode B. 3, förut rätt slafviskt efterbildade i »En stadig mans» sjunde strof: »Låt ödet rasa, storma, plåga; . . .»

jande, hopkrupen stackars varelse. Anmärkningsvärdt är, att Kellgren formar detta hörn af världen till en däld. Det är nu hans älsklingsbild. I Sigvarth och Hilma står: "Nu sjunker vandrarns fotspår I dälden mer och mer". Til Christina börjar: "Längst ned i dalens djup . . . nyss flydde Timon". I Til Fredrika antydes: "Den skumma stig, som mit fjät åt dälden leder". Vi minnas ännu från Nya Skapelsen: "Skräck omsmög i den skumma dal". Mot solen och rymden bildar ju också dälden en mäktig kontrast.[1]

Den kosmiska flykt vi funnit i dessa två dikter återkommer stegrad och frigjord i den underbara början af Nya Skapelsen, liksom i den besjälade panteism, som genomtränger hela dikten. Detta gemensamma drag i alla tre dikterna härstammar nog från en gemensam ursprungskälla: Milton. Framför allt är det fallet med början af Kantaten och Nya Skapelsen. Hur skaparordets Varde rycker fram året ur dess "dröm af möjlig varelse", erinrar starkt om Miltonska scener. Jag anför, hvad han tillropar ljuset (B. 3, v. 8—12):

before the Sun,
Before the Heavens thou wert, and at the voice
Of God, as with a Mantle didst invest
The rising world of waters dark and deep,
Won from the void and formless infinite.

Det kan tilläggas, att några rader senare (v. 18) använder Milton uttrycket "eternal night".

Än mer betydande är Miltons inslag i Nya Skapelsen. De förebilder för denna dikt man hittills anfört ha alla det emot sig, att de äro för betydelselösa i jämförelse med Nya Skapelsens eget värde. Men i Paradise Lost möta vi imponerande samlad den poesi, den höghet, den allkänsla, som griper oss i Nya Skapelsen. Mil-

[1] Däldens öfriga motiv äro också hemvanda i Kellgrens diktning. Cedern kontrasterar mot väpplingen på samma sätt som i »En stadig man» eken mot den slafviskt bugande granen. Båda ställena böra också jämföras med Lafontaines fabel »Le chêne et le roseau» L. 1: 22. Blommans förhållande till solen erinrar om den bekanta lilla suppliken till Gustaf III, men där är han »le roi soleil», här förstöraren.

tons skildring af världsdaningen, af paradiset, af Adams och Evas kärlek (B. 4, B. 8 v. 500—558) har Kellgren starkt genomlefvat, innan han kunde stiga till sin egen dikts höghet. Alla dessa bilder glida ju som associationer förbi oss i Nya Skapelsen. Att detta samband mellan Milton och Nya Skapelsen ej är en tom konstruktion utan lefvande sant kunna vi fatta, om vi ett ögonblick tänka på Franzéns "Menniskans anlete". Denna dikt liknar ju mycket och har ju lärt mycket af "Nya Skapelsen. Men inflytandet från Milton ligger där i än mer öppen dag. Dikten drömmer sig tillbaks till Eden. Känslan af människans majestät, såsom formadt efter Guds beläte är något, som helt går tillbaka på Milton. Det mycket sägande mottot, "The human face divine", har hämtats från inledningen till tredje boken i Paradise Lost. Denna dikts beroende af Milton tyckes mig också kasta belysning tillbaks på Kellgrens förhållande till honom. Kellgren är ju friare gentemot Milton, men han har af honom lärt så, som man lär af de störste. Det finns inget nedtryckande i ett sådant beroende, tvärtom, det verkar blott väckande på våra känslor, vår fantasi och våra egna upplefvelser.

Tillsammans med inflytandet från Milton böra vi betrakta ett annat, som nu också träder fram. Det kommer från Thorild och Lidner. Striden mellan Kellgren och Thorild har säkert gifvit en kraftig stöt till Kellgrens inre utveckling under dessa år. Men förhållandet var för bittert för att Kellgren skulle kunna taga upp något direkt från Thorild och hans krets. Ännu i noterna till Man äger ej snille för det man är galen angripes ju den "epileptiska" poesin skarpt. Men när Kellgren nu själf kom att gå till samma källor — Young, Ossian och Milton — som Thorild och Lidner förut sökt sig hän till, måste han känna, att hans egen diktning mot hans vilja kom att närma sig deras. Han frågar också i jan. 1788 om en tillägnan af Gustaf Adolph och Ebba Brahe till konungen: "Är det vers? Är det Prose? Är det intet något sluttande till Thorenianisme?"[1] Samma år veta vi, att Kellgren prenumererat på Lidners "Samlade arbeten" (d. 1 1788, d. 2 "1789" [utkom i slutet af 1788]).

[1] Schück a. a. sid. 86.

Efter dessa fakta blir det betydelsefullt, att Kellgren i Dälden begagnar ett orimmadt versmått, som utbildats ur det Thorild användt i "De tvänne Åldrarne",[1] meddelad i St. P. 1789 n:r 2 några månader före Kellgrens dikt. Samtidigt visar versen i Kantaten stora öfverensstämmelser med särskildt ett parti af Lidners "Yttersta domen" (som just vid denna tid var en nyhet, och som Kellgren först lärde känna i den ofvan nämnda samlingen). Jag menar det ställe, där Lidner låter den episka alexandrinen plötsligt afbrytas af helgonens af David anförda körer till Messias lof.[2] Kellgrens "episka" partier, om jag så får kalla dem, äro ju skrifna på alexandriner omväxlande med 5- och 4-fotade jamber, och dessa afbrytas också af kören. Chorerna af lyckliga och olyckliga ha skrifvits på 4-fotade anapester med samma katalex och rimväxling som i Davids hymn. Det svaga försök till blandad vers, som förekommer i de stridande rösterna ("Höj mig till Gudars magt", "Kläd mig i ärans pragt") förekommer hos Lidner i en litet tidigare kör ("Och för ditt lof du gränser ej satt," "här i den eviga dödens natt"). Mellan de körer, som hos Lidner skrifvits på anapester, inblandades andra på fyrfotade trokéer. Det är samma versmått, hvarpå Sveas tal till året utsäges, men här är rimflätningen mera invecklad.

Nu bör det emellertid betonas, att i tidigare kantater, framför allt i dikterna till Enkedrottningens begrafning, uppblandar Kellgren jamben sparsamt med antingen anapester eller trokéer (båda 4-fotade). Men härmed åstadkommes då ej samma effekt som nu. De nya fallande rytmerna användas blott i ingångskören och ger denna något väckande nytt; sedan glida körer och arior åter öfver i jamber. Både i Yttersta domen och Kantaten åtfölja de nya versmåtten lyrikens genombrott efter de scener af upphöjd monumentalitet, som alexandrinen fått tolka.

Med versmåttet har också något af stämningen förts öfver från den förra dikten till den senare. Det förut omnämnda kosmiska

---

[1] Jfr G. Kallstenius *Anteckningar om Kellgrens metrik. Språk och Stil* 1902, sid 26.

[2] Sammanställningen af dessa dikter liksom delvis utvecklingen af likheten mellan dem har fil. kand. A. Bæckström först påpekat för mig.

draget i Kantaten har säkert riktats också genom Lidners stolta dikt. Ännu tydligare är, att Kellgren här efterbildat Lidners utropsstil, framför allt då Svea framträder förföljd af Österns jätte.[1] Skalden griper då in (hur likt Lidner är ej detta ingripande) . . . "hvad har han sagt! Min mor, min fostermor! . . . Du gäckad i föragt!" I Yttersta domen kastar sig Eva ner för Messias och ber för människosläktet. Lidner utropar då: "O kärlek! o natur! o världars domare! Se mänskosläktets mor inför dig gråtande!" Man kan ju också jämföra Lidners:

Låt af din klädnad en skugga ock falla
Ner i den eviga dödens natt.

Med Kellgrens:

O låt en droppe hugsvalelse falla
Ned i den usles förvissnade famn.

Ett Thorild-Lidnerskt ord, som kommer in i denna dikt och återupptages i Nya Skapelsen, är "vimla".

Huru denna sista dikt påverkats af Thorild och Lidner är ej så lätt att säga.[2] Jag tycker dock, att den stolta panteism, som predikas särskildt i Passionernas andra sång, erinrar mycket om Nya Skapelsens allkänsla. Dessutom finnas många uttryck i dikten, som föra tanken på våra båda Sturm- und Drang-diktare. Kellgren har själf gifvit oss anledning till att göra denna hänvis-

---

[1] Den så mycket beundrade raden: »Ha dina berg ej järn och hjeltar mer?» är genom sin knapphet och uttrycksfullhet Kellgrens egendom men har som förutsättning Oxenstjernas skildring af Olof Trätäljas tid (ur det parti af »Skördarne», som upplästes i Sv. Ak. $^{24}/_{1}$ 88, tryckt i KNÖS *Samling* . . . I) särskildt dessa rader:

Det järn, som i vår jord, från Svenskars första dar
Med friheten blef födt at vara des försvar.

[2] HELLEN LINDGREN har i *Kellgrens »Nya Skapelsen» och dess källor* i *Svenska Dagbladet*, 1897 redan förfäktat inflytande från Thorild på Kellgrens dikt, särskildt från »Inbillningens nöjen».

ning, genom att han i stridsnoten till Man äger ej snille för det man är galen förklarar, att uttrycken "det högsta sköna och sanna," "Spherernas harmoni", "den himmelska flägten" och "sjelfvet" tillhöra de i specifik mening moderna poemen. De tre första uttrycken finnas ju nästan lika lydande i Nya Skapelsen. Framför allt förvånar det väl, att Kellgren själf nu så gripande tolkar de höga Spherers harmoni.[1] Han måste på mellantiden haft någon djup upplefvelse inför detta. Det är därför naturligt att peka på hans tillägnande af Milton under denna tid. Hvem som läst Paradise Lost erinrar sig ej, hur storartadt Milton användt sig af denna gamla vackra bild för att åskådliggöra änglarnes mystiska dans (B. 5, v. 618 och följ.) Att bilden upptagits härifrån, bestyrkes af fortsättningen "På berget Änglars harpor hördes". Redan i Til Christina stod ju uttrycket "himmelsk harmoni" i ett sammanhang, som oafvisligt pekade på Milton. Detta enskilda exempel belyser ytterligare, hvad jag förut sagt om att den engelska diktningen fört Kellgren öfver till Thorild och Lidner, och att inflytande från båda hållen strålar in på Kellgren och mötes i hans diktning.

Det finns emellertid ännu en annan strömning, som bidragit till att Nya Skapelsen kunde framträda. Det är den, hvilken man antytt genom att anföra Dorat och Baggesen som mönster. Rättast torde vara att säga, att Kellgren med Nya Skapelsen återknyter förbindelsen med sin ungdoms diktning. Gratien är adlad under Kellgrens nya känsla och skimrar mot oss lika lockande som fordom. Klarast visar det sig i versen. Det är samma dansande behag, samma nästan uppsluppna förtjusning som i "Rosalie". Att det nyvaknande naturlifvets tid också är kärlekens, hade Kellgren ju visat redan i "Vårvisan" 1779. Gå vi närmare den sista tiden, finna vi jämte behaget också något af det nya djupet. Så i den lilla dikten till Oxenstierna 1786 med anledning af Dagens stunder. Den är graciös och förtjusande som många andra Kellgrens vändikter, men där finns också något nytt. Redan anslaget är märkligt.

[1] Ursprungligen (i versionen i St. P.) har han dock sökt undvika själfva uttrycket. Där står i stället: »De höga hvirflars harmoni».

Naturen misskänd, glömd, föraktad
Ej mer sin älsklings dyrkan fick:
Död för den usle Landtmans blick,
Stum, vid den Lärdas glas betraktad.[1]

Förgäfves mer, o Dagens Gud!
Du Österns sky med guld bestrålar,
Strör pärlor uti blommans skrud,
Och höjderna med purpur målar.

Men ännu mer omedelbar och ny är denna strof:

Djupt i vår själ hans stämma sänktes,
Stor blef Förtrollarns verkning spord:
Åt mänskjan nya sinnen skänktes
Och nya himlar och ny jord.

Det är nästan samma ord som i Nya Skapelsen, och det är samma versmått. I dikten "Til Fredrica"[2] finns ingen så tydlig öfverensstämmelse, men den andas en så allvarlig och sann känsla, att den i helhetsstämning kommer Nya Skapelsen närmare än den förra. Känslan kommer dock fram med så mycken lekande täckhet, att vi måste minnas ungdomsdikterna. Att låta diktaren vinna odödligheten genom att besjunga sin tillbedda är en roccocovändning, som också finnes hos Dorat. Hur vänskapens oskyldiga lilla barngestalt förvandlas till kärleksgud är ett fullkomligt anakreontiskt motiv, som redan Gyllenborgs "Människans Nöjen" har motstycke till.

Ännu närmare Nya Skapelsen står väl den lilla kärleksdikten "Saknaden" (1789).[3] Här säges det om den älskade:

---

[1] Sista raden efter versionen i Knös *Samling*... I Saml. Skrift. har den ersatts med en svag antites:

Stum, från de Storas slott betraktad.

— I denna dikt använder Kellgren beteckningen Barder för sin tids skalder.

[2] Dikten är väl samtida med Til Christina. Bilden med Dälden för den också till denna tid.

[3] Saknaden kan knappast identifieras med någon dikt i K- och k-brefvet. Dessutom talar skalden om »Ögat skumt och rösten bruten», »Kroppens plågor Sinnets smärta», rader som göra intryck af en åldrad mans, och som erinra

Verlden ljusnar i din blick.

De orden har redan Nya Skapelsens anda. Sambandet med ungdomsdiktningen är här också synnerligen klart genom den lidelsefulla tonen. Att man så länge och enstämmigt räknat den som ungdomsdikt tyder ju därpå.

I denna linje får man tydligen inställa den påverkan från Dorats Le Désir man velat häfda på Nya Skapelsen. Mig förefaller denna ej så påfallande.[1] Däremot tror jag, att Baggesens lilla dikt "Til Zeline" haft ett visst inflytande på Kellgren, därigenom att den visat, hur man kunde rymma ett nytt innehåll — som emellertid här är mycket tunnare än i Nya Skapelsen — i den gamla tjusande roccocoformen.[2] Att man ej på något sätt får tala om efterbildning visar den omständigheten, att Kellgren länge sysslat med dessa motiv i föregående dikter. Dessutom! allt afgöres ju genom den oförgängliga originalverkan dikten utöfvar.

Nya Skapelsen har heller icke bara sammanhang med egen och andras diktning, utan med skaldens eget lif. Kellgrens lifserfarenheter ha denna tid varit mycket rika. Det är ju K- och k-brefvets tid. Af synnerligen stor betydelse för honom var, att han nu kom att stå nära några kvinnor, som genom bildning och personlig ömhet och godhet kommo honom att få nya tankar om kvinnan, kärleken och äktenskapet. Sådana voro systrarna Christina och Fredrika, hvilkas inflytande vi så vackert känna genom dikterna till dem. Sådan var också Kellgrens svägerska Clara Christina, hvilken traditionen knutit skalden så nära. Den har väl i åtskilligt visat sig falsk, men torde dock innehålla någon sanning. Sommaren 1789 var den första, Kellgren tillbringade hos brodern i Skatelöf. Där fann han sig väl.[3] Särskildt berättar han,

---

om självporträttet i Til Christina. Till 1789 mellan denna dikt och Nya Skapelsen kunna vi alltså med stor sannolikhet sätta dikten. Sylwan har samma datering.

[1] Häfdadt af HELLEN LINDGREN och V. SÖDERBERG i hans uppsats *Bidrag till kännedomen om Kellgrens studier* (*Samlaren* 1902).

[2] Framhållet af VEDEL och utveckladt af SYLWAN i hans uppsats *Nya Skapelsen*.

[3] Jfr Ljunggren I, sid. 403—404, där ett annars opubliceradt bref till Rudbäck citeras.

hur han njöt af den vackra naturen. Om svägerskan heter det: "Lilla söta Clara, en liten hygglig flicka, har två vackra barn och väntar det tredje, gör allt hvad hon kan för att fägna sin svåger". Det är ju ett litet vackert porträtt, äfven om det ej är så romantiskt.

I de bref till Rudbeck, som lära oss känna dessa sommarmånader (juli, augusti och halfva september), omtalar Kellgren också en förbindelse af helt annan art. Han är nu allvarligt och brinnande förälskad. Han hade kastat sig in i en lättsinnig förbindelse med en af operans på alla sätt mest berömda skönheter, Fredrique Löw, men kärleken hade öfverrumplat honom och behärskade nu alla hans känslor och tankar. En inblick i dessa lämnar säkerligen "Saknaden". Samma känslor visar han nämligen i bref, när tankarne gå till henne. En god situationsbild häraf äga vi i ett bref till Rudbeck[1] från återresan från Skatelöf till Stockholm. Kellgren kommer till Linköping och beställer sig middag. Han får några bref. De första sätta honom i godt humör. "Det tredje", han får nu själf tala ". . . stylen känd, ämnet gissadt, togs med darrande hand, lades bort, togs tillbaka . . . fåfängt! fåfängt! Bränvinet gick i vrångstrupen. Gäddan fastnade i halsen — Hit med det! Bröts, lästes — hela bloden i rörelse, all appetit försvunnen, måltiden slut." På en gång känner han sig frysa och svettas, blir distrait och förkyld, och det hela slutar efter många anstalter från vänliga människor med orolig sömn och sorgset uppvaknande. Scenen lämnar i sin nervösa utmålning en lefvande bild af Kellgrens starka stämningsväxlingar och af hur allt hos honom kretsade kring hans kärlekslängtan. Det är denna allt behärskande kärlek, som är det upplefda i Nya Skapelsen och som öppnat vägen för allt det under de sista åren rikt genomlefda.

Här kan jag ej undertrycka en gissning, att både Saknaden och Nya Skapelsen kommit till under de lyckliga sommarmånaderna i Skatelöf. Han har skrifvit några dikter då, och det ligger närmast att tänka på dessa, ty alla de förut behandlade böra ligga före denna tid. Situationen i båda dikterna är ju också den, att

[1] Jfr härom Schücks inledning till a. a. sid. IX och XXXII.

skalden är borta från sin älskade. Vi veta dessutom, att han på denna tid skrifvit tre bref till Fredrique. Det är ju också för fantasin tilltalande att tänka sig, att Nya Skapelsen tillkommit de sommardagar, då Kellgren kände sig ombonad af lilla Claras vänliga ömhet, vederkvicktes af att vandra omkring på åkrar och ängar, utmed sjöstranden eller i bokskogen, och då minnet, saknaden och kärleken omstrålade Fredrique med det fagraste skimmer.

Har Nya skapelsen kommit till då eller senare — alltid har det skett i en stund af benådad inspiration. Trots all förberedelse stå vi plötsligt öfverraskade inför denna storslagna, gripande dikt, och knappt kunna vi ens analysera fram dess ojämförliga verkan. Blott några ord till antydan.

Ledmotivet i dikten är dess ingångsrader:

Du, som af Skönhet och Behagen
En ren och himmelsk urbild ger!
Jag såg dig — och från denna dagen
Jag endast dig i verlden ser.

Detta motiv dyker upp och försvinner, tvinnar sig med osynliga trådar fast vid hvarje vers och höres liksom under den. Så plötsligt bryter det sig åter fram, ånyo fångande inbillningen, och ger stöt till en ny känslogång, tills den åter slutar i sin begynnelse,[1] några raders lätt variation och så åter slutraden:

Jag endast dig i verlden ser.

Denna nästan musikaliska komposition har säkerligen byggts på erfarenheter från Kellgrens operor och sammanhänger med hans eget musikintresse. En rätt tidig tradition förtäljer ju, att Kellgren satt musik just till detta stycke.

Undersöka vi nu detaljerna, skola vi finna, att de äro byggda på samma sätt som dikten i sin helhet. Också uttrycket är ständigt "samma", ständigt "nytt". Jag tänker först på de två ord, som ha en så väsentlig plats i dikten: Skönhet och Behagen. Bety-

[1] I första versionen (St. P.) förekommer ledmotivet ännu en gång efter versen: »Då visas han mig i din bild», något som lyckligtvis ändrats.

delsen af behagen får allt sitt värde af att sammanställas med skönheten, men ger samtidigt en ny kontur åt denna. Ett präktigt exempel på hur det nya ordet knoppas och födes i det andra äga vi i följande rader:

Då fann min själ sig Himlaburen,
Sig sprungen af en Gudastam.

Först det senare ordet ger det fullväxta uttrycket för tanken. En sådan organisk stegring, men här också med en mera frigjord själslig fördjupning, äga dessa rader:

Och ljuset kom, och lifvet tändes,
En själ i stela massan flöt

Detta är den Kellgrenska inspirationens sätt att arbeta. Från mening till mening märka vi dess stegring, hvarje tanke för oss högre men ger samtidigt uppslag och stöd till en ny. Det kanske vackraste uttrycket för denna stegvisa lyftning till sublimitet har Kellgren funnit i följande strofer:

Och när min tanke hänryckt vimlar
Och flyr, och söker trängtande,
Och söker genom jord och himlar
Det sälla stoftets Skapare;

Och frågar, i hvad skepnad fattas,
At öm, och god och glad och mild
Vår högsta dyrkan värdig skattas? —
Då visas Han mig i din bild.

Man ser, hur för *hvarje* rad målet står klarare för skalden, hur det plötsligt förnyar sig och han åter står vid sin utgångspunkt, Hilmas bild.

Efter Nya Skapelsen ha vi knappt någon egen självständig diktning af Kellgren. Hans sjuklighet bröt nu fram allt mer ohejdadt, och sin produktivitet utlöste han i recensioner, prosauppsatser och strödda reflexioner. De dikter, som han då och då ännu skref, äro ju blott utmärkta tolkningar från danskan och tyskan, men

också enstaka från franska, latin och italienska. Endast Dumboms Lefverne och Ljusets Fiender ha fått originalvärde, fast ju stora partier äro imitationer. Då denna diktning dessutom blifvit utmärkt och fullständigt behandlad, kan jag helt förbigå den. Kellgren hade gifvit oss sin Nya Skapelse. Mer kunde han ej gifva, ty den äger, hvad han själf tillagt det skapande snillet — den oändliga storheten.

Ett bref från Esaias Tegnér till P. D. A. Atterbom.

Utg. af

Hedvig Atterbom-Svenson.

I april 1811 sände Atterbom Tegnér ett exemplar af Phosphoros tillika med ett bref, däri han uttryckte sin och sina vänners önskan om bidrag af Tegnér till den ifrågavarande tidskriften. Redan året förut hade en annan af fosforisterna, nämligen J. C. Askelöf, redaktör af Polyfem, försökt få bidrag af Tegnér till sin tidskrift. C. A. Agardhs bekantskap med Tegnér ingaf troligen Askelöf tanken, att det möjligen skulle kunna lyckas att förvärfva Tegnér till medarbetare i Polyfem. Agardh vistades 1809 i Stockholm som lärare i excellensen Engeströms hus och hade under denna tid trädt i närmare beröring med hufvudstadens yngre litterära kretsar. Mellan dem och de unga skriftställarne vid det sydsvenska lärosätet i Lund utgjorde han förmedlingslänken, och han torde ha bidragit till, att Tegnér, i början af den litterära striden, af nya skolans män räknades bland dess anhängare.[1] Tegnér har dock veterligen aldrig lämnat några bidrag till någon af nya skolans tidskrifter. — Emellertid tyckes nya skolan ännu 1811 ej uppgifvit hoppet om medverkan af Tegnér, hvilket framgår af det ofvan nämda brefvet[2] från Atterbom, som börjar sålunda: "Tillåt, att jag vänder mig till Tit. sjelf, för att öfverlemna begynnelsen till Phosphoros' andra årgång. Jag har der vågat första utkastet till ett återlifvande af Svithiods slocknade

[1] Se jubileumsuppl. af Es. TEGNÉRS skrifter VII s. 215 f. och *Ur Es. Tegnérs papper* s. 36 f, Bref t. Tegnér fr. Askelöf.
[2] Tryckt i *Ur Es. Tegnérs papper* s. 38 f.

myter, och jag tror med sannolikhet, att denna idé skall intressera Tit. hvars sångmö redan från längre tider tjusat oss med nordiskt behag. — — —" Längre fram säger Atterbom: "Mina vänner hafva ålagt mig den ljufva skyldigheten, att till Tit. framföra deras gemensamma önskan om bistånd från Tit. mäktiga förmåga till de värf, vi börjat med kanske starkare mod än kraft". Första häftet af Phosphoros 1811 innehöll poemet Skaldarmal af Atterbom, försedt med vidlyftiga mytologiska upplysningar, dessutom bland annat äfven "Recension" af Critiska Bref[1] signerad P[almblad] och "Charakteristik" af Skaldestycken af Axel Gabriel Silfverstolpe signerad A[tterbom].

Tegnér svarade den 13 juni 1811, och är det detta bref, hittills otryckt, som nu bringas åt offentligheten.

Tegnér tackar för Phosphoros och yttrar sig berömmande om Atterboms poem Skaldarmal, äfven om det tidigare utkomna poemet Erotikon, men afböjer, som det synes af brefvet, medarbetarskapet i Phosphoros. Som skäl anför han ett tidigare löfte till sina vänner Agardh, Brag och Heurlin att redigera en tidning som dessa ämnade utgifva i Lund. Denna plan, som stod i sammanhang med Agardhs tillämnade verksamhet som boktryckare och förläggare, kom dock ej till utförande.

Lund d. 13 Juni 1811.

S. H. T.

En långvarig sjukdom, hwari först jag och sedan min Hustru fallit, har ända hittills hindrat mig att förklara min skyldiga tacksägelse såväl för det Bref hwarmed T. behagat hedra mig, som för det öfversända häftet af Phosphoros. I synnerhet är jag och alla vänner af Poësien T. förbunden för dess Skaldarmal; det är om icke just ett stycke af Nordisk, dock af äkta Poëtisk anda. Väl synes mig hela dess tendens wara mera en reflecterande, väl är nästan allt det Nordiska deri ett blott vehikel för Skaldens betraktelser öfver Forntiden; men min Tanka är också werkeligen att detta

[1] »*Critiska Bref*» utg. af Hammarsköld. Rörde C. G. af Leopolds saml. Skr.

Nordiska, på allt annat sätt, är nu mera obrukbart för Poësien. Ty är icke Poësien ändå alltid, mer eller mindre, till sin form ett idealiskt organ af Tiden? Fädernas heliga anda hvilar nu en gång för alla i våra ättehögar, och den stora döde kunna wi ej uppväcka. — Hvad de till Poëmet bifogade anmärkningar angår, så synes mig wäl den idé som deri ligger till grund rätt genialisk, och dess widare utförande skulle utan twifwel både i historiskt och philosophiskt hänseende bli intressant; men så har den också å andra sidan sina stora betänkligheter. I ett folkslags Mythologie är visserligen aldrig hufvudsaken tillfällig, neml. dess anda, men väl detaljen och det enskilda deraf, som oftast har endast ett historiskt ursprung. Detta gäller, så wida jag känner, om all Mythologie, äfven den Grekiska; de mångfaldiga förolyckade Försöken att systematisera den och derur bortresonera allt hwad som ej passade till den antagna Principen, bevisa detta tillräckligen. För Nordiska Mythologien särskilt får jag endast åberopa mig på Grundtvigs försök i denna wäg. Kände wi Asaläran i sin ursprungliga renhet, sådan som ingifvelsen, ej Tiden, bildat den, som ett konstverk, ej som ett Historiskt factum, så wore utan twifwel förhållandet helt annat. — Att Thor skulle wara en Symbol af Ljuset, är, åtminstone efter min kännedom af Sagorna, obevisligt. Jag lemnar för öfrigt i sitt wärde allt det i T:i åsigter och förklaringssätt som hänger tillsammans med lärorna af en viss modern philosophs Schola. Det synes mig wågadt att vilja göra en Religionslära uppkommen för 2000 år sedan hos ett folk som wåra Förfäder, till ett slags Commentarius öfver ett modernt system i Metaphysiken, ett system hvaröfwer vi, i min Tanka, ej så hastigt och afgörande borde dömma, då det, som bekant är, ännu ej kan anses som fulländadt, och med tiden torde få ännu flere väsendtliga förändringar, kanske icke så alldeles onödiga. —

Jag och många med mig skulle ha önskat att se Critiska Brefven ännu strängare behandlade. Det är dock uppenbart att de äro skrifna med allt för mycken partiskhet, och till större delen utan både moraliskt och æsthetiskt sinne. Jag är ingen utmärkt beundrare af Leopold; men hans förtjänst är dock i många fall obe-

stridlig; och att se en af Nationens utmärktaste män på detta sätt persifflerad, väcker förtrytelse hos hwar och en billigt tänkande, och har en verkan alldeles motsatt mot den som Förf. förmodeligen påräknat.

Andra delen af Silverstolpes Skaldestycken har jag ännu ej haft tillfälle att få se, och kan således ej dömma öfver Recensionen. I första delen åtminstone har jag tyckt mig finna mycket werkeligen poëtiskt. Att en Poët moraliserar är för öfrigt icke ännu något gilltigt skäl att förkasta den; ty hwilken Poësie wore wäl denna som ej kunde stå tillsammans med det högsta och ädlaste för människan; men utan twifvel måste då moralen wara stegrad till en Poëtisk, som väl ej alltid är förhållandet hos wåra moderna. —

Hwad de begärda Bidragen angår så beklagar jag uppriktigt att det är mig omöjligt att häri kunna uppfylla den smickrande önskan T. yttrat. Trenne af mina härvarande vänner, Agardh, Brag och Heurlin, hålla på att anlägga ett nytt Tryckeri, hvarifrån de äfven ämnat utge en Tidning, om hvars redaction de anmodat mig. Jag wet ännu icke om eller när detta förslag kan realiseras, men anser mig emellertid bunden, äfwen af ett villkorligt löfte. T. finner således lätteligen att jag tills vidare ej kan engagera mig för något annat. För öfrigt är jag dels en blott Dilettant i Poësien (och Gud nåde mig så visst i allting); dels wille jag gerna använda den obetydliga förmåga jag häri kan äga på arbeten af något mera vidd och omfattning. Yttre omständigheter, jag vet ej om jag skall säga lyckliga eller olyckliga, ha hindrat mig att med något synnerligt allvar idka en konst, den jag väl från min barndom älskat, men vid hwars utöfning allt för ofta grundade tvifvelsmål hos mig uppstått om min skicklighet för den samma. —

Tålamodet och Hoppet[1] har jag väl skrifvit; men denna Bagatell är redan förut tryckt i några Provinsblad, och äfven, om jag minnes rätt, i Stockholms-Posten för 1807. Den har således icke en gång nyhetens wärde, och är allt för obetydlig för att kunna göra anspråk på något annat. — Det är för öfrigt ogrundadt att

[1] Poemet »*Herthas barn*» först under titeln »*Tålamodet och Hoppet*» tryckt i *Lunds veckoblad* 1806, sedermera infördt i *Idunas* 3:dje häfte.

jag är medarbetare i Lyceum eller någon annan nu utkommande tidning. De skäl jag anfört ha afhållit mig derifrån; och hvad Lyceum angår så har jag aldrig, åtminstone ej af Utgifvaren, blifvit anmodad derom. En förändring i vår vitterhet önskade jag gerna, men kan werkel. ej anse mig född att dervid spela någon verksam rôle. Min öfvertygelse är dessutom att en sådan revolution måste börja med det practiska och utöfningen; ty här, som i Religionen, måste man bevisa sin Tro med sina gerningar. Ett stycke sådant som T:i Erotikon el. Skaldarmal verkar i detta hänseende mer än alla Theorier, hvilka de kunnigare känna förut och allmänheten ej begriper. I brist på Original Producter, skulle jag vilja föreslå öfversättningar af classiska utländska skrifter. Vår Nation saknar icke Poëtiskt sinne; och om den hittills uteslutande beundrat några af våra inhemska Författare mot hvilkas hela Tendens grundade anmärkningar kunna äga rum, så kommer sådant dels af den werkeliga förtjenst, som detta oaktadt, flere af dem äga, dels äfven deraf att Allmänheten ej känt något annat eller bättre.

Jag ber om förlåtelse för mitt alltför widlyftiga Bref och framlefwer med utmärkt högaktning

T:i

ödmjuke Tjenare
Es. Tegnér.

Rättelser till Samlaren 30:de årg.

Sid.	12	rad	9	ofr.	läs:	*än* (för *är*)
»	18	»	9	nfr.	»	*omsvepsstilen*
»	19	»	5	ofr.	»	*sen* (för *scen*)
»	21	»	13	»	»	*mediocrité.*
»	32	»	10	nfr.	nottecken [2] bortfallet.	

Svensk litteraturhistorisk bibliografi.

28.

1909.

Upprättad af ISAK COLLIJN.

1. Bibliografier.

BYGDÉN, L. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. Bibliografisk förteckning öfver uppdagade anonymer och pseudonymer i svenska litteraturen. H. 14 (S. H. T. — Specimen) = Bd 2:5. Sp. 385—480. Upps. 8:o.
Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk., 17: 12.

CAPPELIN, O. Hvar finns Skåne beskrifvet? En förteckning öfver Skåne berörande litteratur, utg. såsom bidrag till en skånsk bibliografi. Helsingborg. 8:o. xii, 163 s. Pr. 5 kr.

COLLIJN, I. Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 27 (1908). 21 s.
I *Samlaren*, Årg. 30. — Äfven i 50 särtr.

ERICHSEN, B. [Nordisk filologisk] Bibliografi for 1907.
Ark. f. nord. filol., Bd 25, s. 360—387.

MELANDER, S. E. Förteckning öfver handlingar och uppsatser som ingå i eller medfölja årsredogörelserna för rikets allmänna läroverk 1883—1909. Lund. 8:o. viij, 95 s. Pr. 1 kr.

SETTERWALL, K. [Svensk historisk] Bibliografi. 29 (1908). S. 117—160.
I *Hist. tidskr.*, Årg. 29.

Årskatalog för svenska bokhandeln utg. av Svenska bokförläggareföreningen genom V. GÖDEL. Årg. 38 (1909). Stockh. 8:o. 117 s. Pr. 1 kr.

2. Bibliotek och arkiv.

A. Allmänt.

GRÖNBLAD, C. Sveriges offentliga bibliotek. Stockholm, Upsala, Lund, Göteborg. Accessions-katalog. Utg. af Kungl. biblioteket. 22 (1907). Stockh. 1908—09. 8:o. VI, 523 s.

NORLIND, T. Vor 1700 gedruckte Musikalien in den schwedischen Bibliotheken.
Sammelbände d. internat. Musikgesellsch., Jahrg. 1908, s. 196—231.

B. Särskilda bibliotek och arkiv.

Lund.

[Universitets-]Biblioteket. (Kalenderåret 1908.) [Redogörelse afg. af universitetsbibliotekarien.]
I univ:ts *Årsber.* för 1908/09, s. 44—55.

Stockholm.

Kungliga bibliotekets årberättelse 1908 [afg. af Öfverbibliotekarien]. Stockh. 8:o. 30 s.

Meddelanden från Svenska riksarkivet. Ny följd. 1: 19—21; 2: 3. Stockh. 8:o. S. 211—356; 322 s. Pr. 1,25 + 3,50 kr.
1: 19. Riksarkivariens årsberättelse för 1908. — 1: 20. Handlingar rörande arkivväsendet. — 1: 21. Smärre utredningar. — 2: 3. J. A. Almquist. Bergskollegium och bergslagsstaterna 1637—1857. Administrativa och biografiska anteckningar.

BRULIN, H. Hartmansdorffska samlingen.
Meddel. fr. Sv. riksarkivet, N. F., 1: 21, s. 337—356.

Trolleholm.

Ex Bibliotheca Trolleholmiæ, 2: 4. Lund. 8:o. 97 s. Pr. 2,50 kr.
2: 4. Ur arkivet. — 3. Papper rörande familjen von Lantingshausen.

Upsala.

Universitetsbiblioteket under år 1908. [Redogörelse afg. af universitetsbibliotekarien.]
I univ:ts *Redogörelse* för 1908/09. S. 62—80.

3. Bok- och urkundsväsen.

COLLIJN, I. När trycktes det Svenska Gradualet? — Tvänne tryckta latinska tideböcker för Linköpings och Skara stift. — Några svenska katekesfynd.
Bibliografiska Miscellanea, 1—3. I *Kyrkoh. årsskr.*, Årg. 10, s. 129—143.

RUDBECK, J. Codex argenteus. [Undert.:] J. R.
Allm. Sv. boktr.-fören.-ns meddel., Årg. 14, s. 193 f.

SJÖGREN, A. Förteckning å Svenska bokägaremärken [exlibris] utställda vid Föreningens för bokhandtverk utställning i Nordiska museet jan.—feb. 1908. Stockh.: Föreningen för bokhandtverk. 8:o. 192 s. Pr. 20 kr.

—— Ur anteckningsboken. Smärre boktryckerihistoriska bidrag, 5—6.
Nord. boktr.-konst, Årg. 10, s. 13—23, 439—443.

4. Universitets-, skol- och lärdomshistoria.

Lund.

KARLBERG, G. Studerande Kalmarbor i Lund 1668—1907. Biografiska och genealogiska anteckningar. Arvika 1908. 8:o. 83 s.

SJÖSTRÖM, C. Vermlands nation i Lund 1682—1907. Biografiska och genealogiska anteckningar jemte historik. Lund 1908. 8:o. VI, 192 s. Pr. 8,25 kr.

Upsala.

ANNERSTEDT, CL. Upsala universitets historia enligt uppdrag författad. Del 2 (1655—1718): Afd. 2. Universitetets organisation och verksamhet. Upps. 8:o. 456 s. Pr. 8 kr.
Anm. i *Hist. tidskr.*, Årg. 29, Öfvers. o. granskn., s. 59—66, af H. S[CHÜCK]; i *Aftonbl.*, Nr 50 af [S.] B[ER]GH; i *Sv. dagbl.*, Nr 241, af C. HALLENDORFF: Annerstedt: Uppsala universitets häfder.

—— Uppsala universitets historia. Bihang 2. H. 1 (Handlingar 1655—1663) — 2 (Handlingar 1663—1671). Univ.-progr. Uppsala. 8:o. S. 1—80, 81—160.
I *Upps. univ. årsskr.*, 1909.

LUNDSTRÖM, HERM. Handlingar angående Karl IX:s räfst med professorerna i Uppsala med anledning af deras bref till konung Sigismund år 1598 m. m.
Kyrkohist. årsskr., Årg. 10, Meddel. o. aktst., s. 85—120.

Finland.

HJELT, O. E. A. Det finska universitetets disputations- och program-litteratur under åren 1828—1908 systematiskt ordnad. [Äfven lat. tit.:] Dissertationes academicæ et programmata universitatis litterarum fennorum Helsingforsiæ annis 1828—1908 edita. Hfors. 8:o. VI, 162 s.

LEINBERG, K. G. Till Åbo akademis studentmatrikel.
Förh. och upps., 22, s. 205—210.

NORDLANDER, J. Notiser om Härnösands äldsta skola.
Pedagog. tidskr., Årg. 45, s. 478—485.

NORLIND, T. Latinska skolsånger i Sverige och Finland. Ak. afh. Lund. 8:o. xvi, 187, 4 s.
Tillika i *Lunds univ. årskr.*, N. F., Afd. 1, Bd 5: 2.

5. Kulturhistoria.

ARNE, T. J. Om det forntida Södermanland. Några bidrag till historien om dess bebyggande.
Bidr. t. Södermanl. äldre kulturhist., 14. S. 1—68.

BLEES, J. Om gammal svensk sed och kultur i Estland. Af —s—s.
Nord. tidskr., 1909, s. 252—256.

—— Svenska julminnen i Estland. Af —s—s.
Ibid., s. 559—566.

FLENTZBERG, A. Offerkällor och trefaldighetskällor.
Fataburen, 1909, s. 65—84, 141—149.

KALLSTENIUS, G. »Bergslagstroll».
Nord. tidskr., 1909, s. 272—280.

LANDTMANSON, S. Anteckningar rörande äldre bygdelif i Västergötland. 3.
Vestergötl. fornm.-fören. tidskr., Bd 2: H. 10, s. 98—112.

LEVIN, H. Forna tiders mörker och vidskepelse.
Läsn. f. sv. folket, 1909, s. 43—67, 92—115, 210—226.

RUUTH, J. W. Åbo stads historia under medeltiden och 1500-talet. H. 1. Hfors. 8:o. 190 s., 1 karta.
Bidrag till Åbo stads hist., Ser. 2.

SANDSTRÖM, J. Om »hammar» och »solskifte».
Fataburen, 1909, s. 204—222.

SCHNITTGER, B. Några medeltidsfynd från Söderköping. Ett bidrag till stadens äldsta historia.
Meddel. fr. Östergötl. fornm.-fören., 1909, s. 17—27.

—— Östergötlands fornborgar. Grävningsnotiser.
Ibid., s. 14—17.

UPMARK, G. En gesällbok från 1700-talet.
Fataburen, 1909, s. 37—45.

WISTRAND, P. G. Ättartal hos Sveriges allmoge.
Fataburen, 1909, s. 101—108.

ÖDBERG, F. Om Hogenskild Bielkes moder, fru Anna Hogenskild till Dala och Åkerö, och hennes tid (1513—1590). 2.
Vestergötl. fornm.-fören. tidskr., Bd 2: H. 10, s. 1—87.

6. Svensk litteraturhistoria.

I. Äldre.

A. Allmänt.

Förhandlingar och uppsatser. 22 (1908). Hfors. 8:o. XCVIII, 210 s. Pr. 4 fmk.

Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk. i Finland, 88.

Förhandlingar. — G. HEINRICIUS. Om Adolf Ivar Arwidssons förbindelser med fosforisterna och göterna i Sverige. — G. HEINRICIUS. Om A. I. Arwidssons förvisning från Åbo akademi och bortflyttning från Finland. — O. GROTENFELT. A. I. Arwidssons sista tider och monumentet på hans graf. — R. HAUSEN. Litet nytt om Daniel Hjort. — A. HULTIN. Finland och tronföljdsfrågan år 1743. En polit. föreläsn. af ALGOT SCARIN. — B. SJÖROS. Ordförråd o. ortografi i Hel. Birgittas egenh. anteckningar. — V. E. V. WESTMAN. Tillägg till Vendells »Ordbok ö. de östsvenska dialekterna». — A. LANDÉN. J. Fr. Heickell. — K. G. LEINBERG. Till Åbo akademis studentmatrikel.

Samlaren. Tidskrift utg. af Svenska litteratursällskapets arbetsutskott. Årg. 30 (1909). Upps. 8:o. VII, 170, 21, IV s. Pr. 5 kr.

Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk., 1: 30.

Redog. f. årsmötet. — O. SYLWAN. Stockholms-Posten och Kellgren. — O. SYLWAN. Bihang. Några notiser om Lidner. — F. BÖÖK. Stagnelius och Chateaubriand. — M. LAMM. Lidnerstudier. — I. COLLIJN. Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1908.

Samlingar utgifna af Svenska fornskrift-sällskapet. H. 135—136. Stockh. 8:o. Medl.-afgift 5 kr. för år.

H. 135. Svenska böner från medeltiden. H. 3. Utg. af R. GEETE. — H. 136. Svenska medeltids-postillor. Del 5. Utg. af R. GEETE. — Årsmöte med Bilaga.

Skrifter utgifna af Svenska litteratursällskapet. 1: 30, 17: 12, 22. Upps. 8:o. Medl.-afgift 5 kr. för år.

1: 30. Samlaren. Årg. 30. — 17: 12. L. BYGDÉN. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 14. — 22. O. WIESELGREN. Studier öfver Lejonkulans dramer.

Skrifter utgifna af Svenska litteratursällskapet i Finland. 88—89. Hfors. 8:o. Medl.-afgift 5 fmk. för år.

88. Förhandlingar o. uppsatser. 22 (1908). — 89. A. MÖRNE. Josef Julius Wecksell.

AHLSTRÖM, A. Förlitterära drag i vår äldsta litterära framställning. En stilistisk undersökning. Upps. 8:o. 103 s. Pr. 2 kr.

BERG, R. G:SON, De tyska klassikerna och 1770-talets Sverige.

Nord. tidskr., 1909, s. 589—598

—— Schiller och romantikerna.

I *Sv. dagbl.,* Nr 300.

—— Svenska annonser för hundra år sen.

Ord o. bild, Årg. 18, s. 213—220.

BIAUDET, H. När utgafs konung Johan III:s liturgi?
Finska kyrkohist. samf. protokoll o. meddel., 8 (1907/08), s. 317—332.

BIØRNBO, A. A. Adam af Bremens Nordensopfattelse.
I *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie*, R. 2, Bd 24, s. 120—244, 1 pl.

BOLDT, A. Kulturspörsmål. 1. Några synpunkter. — 2. Studier öfver en del barndomen och ynglingaåldern berörande drag i svenska och svensk-finska skalders diktning. Hfors. 8:o. viii, 218 s. Pr. 1,50 fmk.
Uppsatser förut tryckta 1902, öfver Fru Bremer, Frese, Triewald, Dalin, Fru Nordenflycht, Creutz, Gyllenborg, Bellman, Lidner, Kellgren, Thorild, Fru Lenngren, Leopold, Franzén.

BUGGE, A. Den islandske sagas oprindelse og troværdighed.
Nord. tidskr., 1909, s. 407—419.

Böner, Svenska, från medeltiden. Efter gamla handskrifter utg. af R. Geete. Med 12 planscher i fototypi. H. 3 (slut-häfte). Stockh. 8:o. S. 417—536, pl. 1—12, xciii s. Pr. 4 kr.
Saml. utg. af Sv. fornskr.-sällsk., H. 135.

Diplomatarium diœcesis Lundensis. Lunds ärkestifts urkundsbok utg. af L. Weibull. 4 (1461—1485). Lund 8:o. 475 s. Pr. 15 kr.

FRIESEN, O. v. Historiska runinskrifter. 1—2.
Fornvännen, 1909, s. 57—85.

FRYXELL, EVA. Fosterländska röster. Odalmännens poesi.
Nord. tidskr., 1909, s. 187—199.

HALLSTRÖM, G. En nyupptäckt hällmålning.
Fornvännen, 1909, s. 55 f.

—— Nordskandinaviska hällristningar. 2. Med 25 fig.
Ibid., 1909, s. 126—159.

HEINRICIUS, G. Selma-förbundet. Några bidrag till dess historia.
Finsk tidskr., T. 67, s. 108—118.

HILDEBRAND, E. Läsebok i svensk litteratur. Utg. under medverkan av H. Bergstedt och A. Bendixson. 3 (Tiden 1809—1830). Red. av A. Bendixson. Stockh. 8:o. viij, 260 s. Pr. 3 kr.

KARLSSON, K. H. Synodalstatuter af biskop Brynjulf i Skara, utfärdade den 7 juli 1280.
Kyrkohist. årsskr., Årg. 10, Meddel. o. aktst., s. 127—130.

KJELLMARK, K. och O. LINDSTEN. Nyupptäckta hällristningar vid Hjulatorp i Bergs socken, Kronobergs län. Med 1 fig.
Fornvännen, 1909, s. 187—194.

KJELLSTRÖM, J. Hälsingelagen tolkad. Ak. afh. Upps. 8:o. vii, 92 s.

KÅLUND, Kr. Codex Erfordensis af de Lundske annaler og de deri forekommande runetegn.
Ark. f. nord. filol., Bd 25, s. 303—309.

LUNDELL, J. A. Skandinavische Volkspoesie.
I *Paul's Grundriss der german. Philol.* Aufl. 2. Bd 2: 1. S. 1135—1177.

Medeltidspostillor, Svenska, efter gamla handskrifter utg. af G. E. KLEMMING, fortsatta af R. GEETE. Del 5: H. 1. Stockh. 8:o. S. 1—128. Pr. 2 kr.
Saml. utg. af Sv. fornskr.-sällsk., H. 136.

MOESTUE, W. Uhlands Vorlesung über nordische Sage.
Studien zur vergl. Litt.-gesch., Bd 9, s. 223—245.

Nationallitteratur, Sveriges. 1500—1900. Utg. af H. SCHÜCK och R. G:SON BERG. Stockh.: Bonnier. 8:o. Pr. 2 kr. för del.
3. Frihetstidens poesi. Utg. af E. WRANGEL. — 11. C. J. L. Almquist. Utg. af J. MORTENSEN. — 16. Svensk lyrik från tiden efter 1860. Utg. af F. VETTERLUND. — 19. Gustaf af Geijerstam. Tor Hedberg. Ernst Josephson. Utg. af N. ERDMANN.

OLSON, E. Utdrag ur Magnus Erikssons landslag. Med inledning, anmärkningar och glossar. Lund. 8:o. XXXIII, 181 s. Pr. 5 kr.

Poesi, Frihetstidens. Triewald, Lohman, Dalin, Fru Nordenflycht, Creutz, Gyllenborg, Bergklint. Utg. af E. WRANGEL. [Med litteraturhist. inledn.] Stockh. 8:o. 316 s.
Sveriges nationallitteratur, 3.

SCHÜCK, H. Studier i Beowulfsagan. Univ.-progr. Upps. 8:o. 50 s.
I *Upps. univ. årsskr.*, 1909.

Synodalakter, Svenska, efter 1500-talets ingång. Samlade och utgifna af HERM. LUNDSTRÖM. Ser. 2 (Strängnäs stift): H. 1. Upps. 8:o. S. 1—80.
Skrifter utg. af Kyrkohist. fören., 2: 4. — Anm. i *Bibelforskaren*, Årg. 26, s. 166 f., af G. W[ALLI].

THEDING, O. M. Luthers lilla katekes i dess tidigaste svenska dräkt.
Kyrkohist. årsskr., Årg. 10, s. 29—113.

Tänkebok, Stockholms stads, under vasatiden. Utg. af Samfundet S:t Erik genom N. SJÖBERG. 1 (1524—29). S. 49—64.
I *Samf. S:t Eriks årsbok*, 1909.

Visitationsstadga, Biskop Nils, för Vadstena kloster af jan. 1448. Med bekräftelse af brödrakonventets stadga för den nyvalda abbedissan Ingeborg Gertsdotter. Efter en Upsala-handskrift utg. af R. GEETE. Stockholm. 8:o.
Bilaga t. *Sv. fornskr.-sällsk. årsmöte*, 1909. S. 191—205.

Vitterhet, Svensk, för skola och hem. Utg. af E. LAGUS. Hfors. 8:o. 74 s. Pr. 1 fmk.
H. 3. Karolinska tiden.

WIESELGREN, O. Bidrag till kännedomen om 1600-talsdramat i Sverige. Ak. afh. Upps. 8:o. XXXX, 99 s. Pr. 2 kr.
Anm. i *De Gids*, Ser. 4, Bd 27, s. 530—534, af G. KALFF.

WIESELGREN, O. Studier öfver Lejonkulans dramer. Upps. 8:o. 97 s.
Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk., 22. — Ingår i föreg.

B. Särskilda författare.

ALMQUIST, CARL JONAS LOVE.

Carl Jonas Love Almquist. Utg. af J. MORTENSEN. [Med litteraturhist. inledn.] Stockh. 8:o. 313 s.
Sveriges nationallitteratur, 11.

MORTENSEN, J. C. J. L. Almquist. Stockh. 8:o. 79 s. Pr. 1,50.
Svenskar, 5.

ARWIDSSON, ADOLF IVAR.

GROTENFELT, O. A. I. Arwidssons sista tider och monumentet på hans graf. [Undert.:] O. G.
Förh. o. upps., 22, s. 123—127.

HEINRICIUS, G. Om Adolf Ivar Arwidssons förbindelser med fosforisterna och göterna i Sverige. Föredrag hållet på Svenska litteratursällskapets i Finland högtidsdag 1908.
Ibid., s. 1—26.

—— Om A. I. Arwidssons förvisning från Åbo akademi och bortflyttning från Finland.
Ibid., s. 27—122.

ASTEROPHERUS, MAGNUS OLAI.

En lustig Comedia vid namn Tisbe af MAGNUS OLAI ASTEROPHERUS från Arboga. Efter den enda kända handskriften utg. af E. MEYER. Med ordförklaringar af A. NOREEN. Stockh.: Föreningen f. bokhandtverk. 4°. xxiii, 151 s. Pr. 15 kr.

BELLMAN, CARL MICHAEL.

FÜRST, R. Karl Michael Bellman.
I *Vossische Zeit.*, Nr 578.

BERGKLINT, OLOF.

Se: *Poesi*, Frihetstidens. S. 303—316.

BIRGITTA.

Den heliga Birgittas uppenbarelser i urval och öfversättning. Med inledning, anmärkningar och förklaringar af R. STEFFEN. Stockh. 8:o. xlii, 336 s. Pr. 5,75 kr.

AURELIUS, B. O. Ur Birgittinerordens historia.
Ord o. bild, Årg. 18, s. 449—462.

HYLÉN, J. E. Bengt Algotssons moder eller jungfru Maria?
Eranos, Vol. 9, s. 176—179. — Kommentar till Birgittas uppenbarelser (VIII: 19).

SCHÜCK, H. Rom på Birgittas tid.
I förf:ns *Ur en resandes anteckningar*, Ser. 3. S. 86—120.

SJÖROS, B. Ordförråd och ortografi i Hel. Birgittas egenhändiga anteckningar.
Förh. o. upps., 22, s. 149—191.

BOSTRÖM, CHRISTOPHER JACOB.

SAHLIN, C. Y. Christopher Jacob Boström. Jämte ett tillägg af G. J. KEIJSER. Stockh. 8:o. 37 s. Pr. 50 öre.
Smärre skrifter utg. af Boströmsförbundet, 4.

BREMER, FREDRIKA.

KASTMAN, C. Fredrika Bremer. Hennes lefnad berättad för svenska folket. Stockh. 8:o. 116 s., 1 pl. Pr. 1,25 kr.
Sv. folkbibl., 3: 14.

BUREUS, JOHANNES THOMÆ.

NORDLANDER, J. Anmärkningar till J. Burei Sumlen, utg. av G. E. KLEMMING.
Språk o. stil, Årg. 9, s. 29—38.

CREUTZ, GUSTAF FILIP.
Se: *Poesi*, Frihetstidens. S. 187—242.

CRUSENSTOLPE, MAGNUS JACOB.

BERG, R. G:SON. Crusenstolpes novellistik.
I *Sv. dagbl.*, Nr 210.

DALIN, OLOF VON.
Se: *Poesi*, Frihetstidens. S. 61—140.

GEIJER, ERIK GUSTAF.

BERG, R. G:SON. Strindberg och Geijer. En randanmärkning till »Det nya riket».
I *Sv. dagbl.*, Nr 260.

BOLDT, A. Erik Gustav Geijer. En levnadsteckning. Bd 1 (Geijer före 1813) — 2 (1813—25). Hfors. 8:o. 59 + 58 s. Pr. 2 fmk.

BORELIUS, HILMA. Erik Gustaf Geijer åren före »affallet». Ak. afh. Lund 8:o. ix, 223 s. Pr. 2,50 kr.

MARCUS, C. D. Erik Gustaf Geijers lyrik. Stockh. 8:o. 397, 5 s. Pr. 5 kr.

GYLLENBORG, GUSTAF FREDRIK.
Se: *Poesi*, Frihetstidens. S. 243—301.

HEICKELL, JAKOB FREDRIK.

LANDÉN, A. Jakob Fredrik Heickell. Meddeladt.
Förh. o. upps., 22, s. 197—204.

HOCHSCHILD, RUTGER FREDRIK.

Rutger Fredrik Hochschilds memoarer. Utg. af H. SCHÜCK. Del. 2—3. Stockh. 8:o. 256 + 347 s. Pr. 4 + 5,50 kr.

KELLGREN, JOHAN HENRIK.

SYLWAN, O. Stockholms-Posten och Kellgren.
Samlaren, Årg. 30, s. 1—31.

LAURENTIUS ANDREÆ.

LUNDSTRÖM, HERM. Handlingar från rättegången med Olaus Petri och Laurentius Andreæ i Örebro 1539—40.
Kyrkohist. årsskr., Årg. 10, Meddel. o. aktst., s. 54—84.

LIDNER, BENGT.

LAMM, M. Lidnerstudier.
Samlaren, Årg. 30, s. 69—170.

SYLWAN, O. Några notiser om Lidner.
Samlaren, Årg. 30, s. 31 f.

LINNÉ, CARL VON.

Bref och skrifvelser af och till CARL VON LINNÉ med understöd af Svenska staten utg. af Uppsala universitet. Afd. 1: Del. 3. Bref till och från enskilda personer. A—B utom Beck. Utg. och med upplysande noter försedda af Th. M. FRIES. Ups.—Stockh. 8:o. iv, 342 s. Pr. 6,50 kr.

LINDMAN, C. A. M. Linné och Goethe.
Nord. tidskr., 1909, s. 420—435.

LIVIJN, CLAS.

Bref från fälttågen i Tyskland och Norge 1813 och 1814. Utg. med en inledning af J. MORTENSEN. Stockh. 8:o. 271 s. Pr. 4,75 kr.
Anm. i *Dagens nyheter*, Nr 14240, af [J. H.] L[UNDGRE]N.

HALLMAN, MILA. Clas Livijn. En studie. Bihang: Spader dame. Stockh. 8:o. 220, 81 s., 2 pl. Pr. 3 kr.

LOHMAN, CARL JOHAN.

Se: *Poesi*, Frihetstidens. S. 49—60.

MATTHIAS, Magister.

WESTMAN, K. B. Nicolaus af Cusa och mäster Matthias de Suecia.
Kyrkohist. årsskr., Årg. 10, Meddel. o. aktst., s. 145—147.

NORDENFLYCHT, HEDVIG CHARLOTTA.

Se: *Poesi*, Frihetstidens. S. 141—186.

OLAUS MAGNUS.

Historia om de nordiska folken. Del 1 (Bok 1—5). Nu för första gången i svensk öfversättning utg. genom Michaelisgillet. Upps.—Stockh. 4:o. v, ii, 264 s., 1 karta. Ill. Pr. för del 18,75 kr. (i subskr. 12,50).

Ur Olaus Magnus och Gustaf den förstes brefväxling. [Utg. af] I COLLIJN. Upps. 4:o. 12 s.
Michaelisgillets tillfäll. publ., 1.

OLAUS PETRI.

LUNDSTRÖM, HERM. Handlingar från rättegången med Olaus Petri och Laurentius Andreæ i Örebro 1539—40.
Kyrkohist. årsskr., Årg. 10, Meddel. o. aktst., s. 54—84.

OXENSTIERNA, AXEL.

Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brefväxling. Utg. af K. vitterh.-hist.- o. antiqv.-akademien. 1: 4 (Bref 1628—1629). Stockh. 8:o. xxiij, 868 s., 1 karta. Pr. 12 kr.

PORTHAN, H. G.

SCHYBERGSON, M. G. Heinrich Gabriel Porthan, ein Vertreter der vergleichenden Geschichtsforschung im 18. Jahrhundert.
Hist. Vierteljahrschr., Jahrg. 12, s. 354—365.

REUTERHOLM, G.

En midsommarfärd från Stockholm till Åbo 1777. Ur G. REUTERHOLMS brefsamling.
Sv. turistfören. årsskr., 1909, s. 131—138.

ROSENHANE, SCHERING.

STENBOCK, C. M. Schering Rosenhanes »Hortus regius». [Undert.:] C. M. S.
Personhist. tidskr., Årg. 11, s. 119—123.

RUNEBERG, JOHAN LUDVIG.

GUSTAFSSON, F. Till frågan om Runebergs Kung Fjalar.
Finsk tidskr., T. 66, s. 150—152.

PAULSON, J. Ännu en gång »Kung Fjalar».
Finsk tidskr., T. 66, s. 309 f.

SÖDERHJELM, W. Johan Ludvig Runeberg. 1904—06.
Anm. i *Studien zur vergl. Litt.-gesch.*, Bd 9, s. 252—257, af W. EIGENBRODT.

SCHARTAU, HENRIK.

RODHE, E. Henrik Schartau såsom predikant. Lund. 8:o. 243 s. Pr. 3,50 kr.
Anm. i *Bibelforskaren*, Årg. 26, s. 469—473, af — gg —

STAGNELIUS, ERIK JOHAN.

BERG, R. G:SON. Kvinnan. En otryckt dikt af Erik Johan Stagnelius. [Undert.:] R. G. B.
Idun, 1909, s. 310—311.

BÖÖK, FR. Stagnelius och Chateaubriand.
Samlaren, Årg. 30, s. 33—68.

SIMONSSON, J. B. Erik Johan Stagnelius. Lif och dikt. 1. Ak. afh. Lund. 8:o. 389 s. Pr. 5 kr.

STIERNHIELM, GEORG.

SWARTLING, B. Georg Stiernhielm. Hans lif och verksamhet. Ak. afh. Ups. 8:o. xxiii, 125 s.
Äfven i *Ups. Univ. årsskr.*, 1909.

SWEDENBORG, EMANUEL.

AXON, W. E. A. Swedenborg as man of letters and book lover.
Transactions of the Roy. soc. of lit., Ser. 2, Vol. 29: Pt 3, s. 115—134.

HOLMQUIST, HJ. Från Swedenborgs ungdom och första stora verksamhetsperiod.
Bibelforskaren, Årg. 26, s. 37—60, 206—234.

—— Ur Swedenborgsforskningens historia. 1—4.
Kyrkl. tidskr., Årg. 15, s. 97—113, 247—265.

STROH, A. H. Grunddragen af Swedenborgs lif. Stockh. 8:o. 176 s. Pr. 1 kr.

—— Några vittnesbörd om vetenskapsmannen Swedenborg. Stockh. 8:o. 16 s. Pr. 25 öre.

TEGNÉR, ESAIAS.

STJERNKRANTZ, K. Otryckta dikter och diktfragment af Tegnér.
Bonniers månadshäften, 1909, s. 557—566.

TOPELIUS, ZACHARIAS.

NERVANDER, E. Zacharias Topelius.
I förf:ns *Strödda uppsatser*, 1.

TRIEWALD, SAMUEL VON.

Se: *Poesi*, Frihetstidens. S. 27—47.

WALLIN, J. O.

FRYXELL, EVA. Bref rörande ärkebiskop J. O. Wallin. Meddelade.
Kyrkohist. årsskr., Årg. 10, s. 114—128.

WECKSELL, JOSEF JULIUS.

HAUSEN, R. Litet nytt om Daniel Hjort.
Förh. o. upps., 22, s. 128—132.

MÖRNE, A. Josef Julius Wecksell. En studie. Ak. afh. Hfors. 8:o. ii, 290 s.
Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk. i Finl., 89.

WINGÅRD, CARL FREDRIK AF.

FEHRMAN, D. Carl Fredrik af Wingård såsom biskop öfver Göteborgs stift. 1. Wingårds verksamhet för kyrka och skola. Lund 8:o. 209 s. Pr. 3 kr.
Lunds univ. årsskr., N. F., Bd 3: 5. — Anm. i *Bibelforskaren*, Årg. 26, s. 473—478, af G. W[ALL]I.

WINGÅRD, JOHAN.

Johan Wingårds självbiografi. [Meddel. af] D. FEHRMAN.
Kyrkohist. årsskr., Årg. 10, Meddel. o. aktst., s. 131—144.

II. Våra dagars författare.

A. Allmänt.

BERG, R. G:SON. Svenska skalder från nittitalet. Sex utkast. Uppl. 2. Stockh. 8:o. 188 s. Pr. 3 kr.

BÖÖK, FR. Nye svenske Bøger.
Tilskueren, 1909: 1, s. 487—492.

—— Bref fra Sverrig.
Ibid., 1909: 2, s. 186—191.

GUSTAFSSON, F. Selma Lagerlöfs och Verner von Heidenstams läseböcker.
Finsk tidskr., T. 67, s. 133—139.

HEDÉN, E. Helleniska diktverk i svensk tolkning.
Ord o. bild, Årg. 18, s. 233—240.

LEVERTIN, O. Svensk litteratur. 2. Stockh.: Bonnier. 8:o. 254 s. Pr. 1,75 kr.
Samlade skrifter af Oscar Levertin, Del 14. — Anmälningar förut offentliggjorda i Sv. dagbl.

—— Nordisk litteratur. Stockh.: Bonnier. 8:o. 241 s. Pr. 1,75 kr.
Ibid., Del 15.

LINDER, GURLI. Åttitalets unga Sverige.
Ord o. bild, Årg. 18, s. 613—619.

Lyrik, Svensk, från tiden efter 1860. (»Signaturerna» och andra.) SNOILSKY, AF WIRSÉN, BÄCKSTRÖM, BJÖRCK, GELLERSTEDT, MELIN, ANNA WÄSTBERG. Utg. af FR. VETTERLUND. [Med litteraturhist. inledn.] Stockh. 8:o. 314 s.
Sveriges nationallitteratur, 16.

MARCUS, C. D. Svensk dramatik. [1]—2.
Ord o. bild, Årg. 18, s. 279—284, 433—440.

ROOS, ANNA M. Nyare lyrik.
Ord o. bild, Årg. 18, s. 661—669.

UGGLAS, C. R. AF. Nyare svensk prosakonst. [1]—5.
Ord o. bild, Årg. 18, s. 391—400, 441—446, 506—511, 547—554, 619—623.

B. Särskilda författare.

BENEDICTSSON, VICTORIA.

Breve fra Victoria Benedictsson (Ernst Ahlgren) til Karl og Matti af Geijerstam. Ved SOFIE HORTEN.
Det ny Aarhundrede, Aarg. 6, s. 889—897, 989—998.

LANDQUIST, J. Victoria Benedictsson. Med 3 bilder.
Ord o. bild, Årg. 18, s. 259—271.

BJÖRK, ERNST DANIEL.

Se: *Lyrik*, Svensk, från tiden efter 1860. S. 241—256.

BÄCKSTRÖM, PER JOHAN EDVARD.

Se: *Lyrik*, Svensk, från tiden efter 1860. S. 223—239.

GEIJERSTAM, GUSTAF AF.

I *Sveriges nationallitteratur*, 19. S. 25—173.

GEIJERSTAM, GUSTAF AF.

BRUNIUS, A. Gustaf af Geijerstam †.
I *Sv. dagbl.*, Nr 65.

ERDMANN, N. Gustaf af Geijerstam. Med 3 bilder.
Ord o. bild, Årg. 18, s. 221—229.

GELLERSTEDT, ALBERT TEODOR.

Se: *Lyrik,* Svensk, från tiden efter 1860. S. 257—287.

HEDBERG, TOR.
I *Sveriges nationallitteratur,* 19. S. 175—290.

HEIDENSTAM, VERNER v.

BERG, R. G:SON. Till Verner von Heidenstams femtioårsdag. Med 14 bilder.
Ord o. bild, Årg. 18, s. 337—352.

BÖÖK, FR. Heidenstam.
I *Sv. dagbl.*, Nr 179.

HÖGMAN, E. Diktaren på Naddö. Några erinringar från ett besök hos Verner von Heidenstam.
Idun, 1909, s. 332—335.

LANDQUIST, J. Verner von Heidenstam. En essay. Stockh. 8:o. 135 s., 8 pl. Pr. 1,50 kr.
Svenskar, 8. — Anm. i *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, Nr 197, af K. W[ARBUR]G.

—— Verner von Heidenstam.
Bonniers månadshäften, 1909, s. 477—492.

MORTENSEN, J. Lifsberusningens och svenskhetens skald.
Idun, 1909, s. 328—330.

NORLING, E. G. Heidenstams prosadebut. Några erinringsord.
I *Stockh. dagbl.*, Nr 176.

SVENSÉN, E. Heidenstam såsom nationell skald.
I *Aftonbl.*, Nr 151.

SÖDERMAN, S. Verner von Heidenstam.
I *Stockh. dagbl.*, Nr 176.

WÅRBURG, K. Verner von Heidenstam 50 år.
I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, Nr 152.

JOSEPHSON, ERNST.
I *Sveriges nationallitteratur,* 19. S. 291—318.

KEY, ELLEN.

LANDQUIST, J. Ellen Key. På 60-årsdagen.
I *Sv. dagbl.*, Nr 330.

—— Ellen Key. Stockh. 8:o. 109 s., 9 pl. Pr. 1,50 kr.
Svenskar, 9.

KLÉEN, EMIL.

LIDFORSS, B. Emil Kléen.
I förf:ns *Utkast o. silhuetter.* S. 181—191.

LAGERLÖF, SELMA.

BELLESSORT, S. La fantaisie suédoise. Selma Lagerlöf.
Revue des deux mondes, Année 79, s. 761—791.

ELMQUIST, A. L. Upprepningar hos Selma Lagerlöf.
Språk o. stil, Årg. 9, s. 100—111.

HEINSIUS, G. Selma Lagerlöf.
I *National-Zeitung,* Nr 50: Sonntags-Beil.

LAGERLÖF, SELMA. To Spaadomme. Et Stykke selvbiografi.
Gads Danske Magazin, 1908/09, s. 221—234.

LYTH, P. G. Selma Lagerlöfs Antikrists mirakler. En teckning af striden mellan kristendom och socialism. Stockh. 8:o. 26 s. Pr. 50 öre.

NORDLING, A. Selma Lagerlöfs personlighet i hennes verk.
Finsk tidskr., T. 67, s. 449—453.

STRIDSBERG, G. Selma Lagerlöf.
I *Sv. dagbl.,* Nr 330.

LEVERTIN, OSCAR.

LIDFORSS, B. Oscar Levertin.
I förf:ns *Utkast o. silhuetter.* S. 172—180.

MELIN, KARL ALFRED.

Se: *Lyrik,* Svensk, från tiden efter 1860. S. 289—302.

MOLIN, P.

BELFRAGE, S. Pelle Molins litteraturhistoria. Ett bidrag till hans ungdomshistoria.
Unga krafter, 1909, s. 25—28.

NORDSTRÖM, L. Pelle Molin och det ångermanländska lynnet.
Idun, 1909, s. 435—436, 447—448.

NYBLOM, HELENA.

HÅRD AF SEGERSTAD, KERSTIN. Helena Nybloms diktning. Med 7 bilder.
Ord o. bild, Årg. 18, s. 593—601.

SNOILSKY, CARL JOHAN GUSTAF.

Se: *Lyrik,* Svensk, från tiden efter 1860. S. 15—136.

STRINDBERG, AUGUST.

BERG, R. G:SON. Strindberg och Geijer. En randanmärkning till »Det nya riket».
I *Sv. dagbl.,* Nr 260.

BERGER, H. August Strindberg. Ett utkast på 60-årsdagen.
I *Sv. dagbl.,* Nr 20.

BRUNIUS, A. Något om Strindbergs dramatiska personligheter.
Bonniers månadshäften, 1909, s. 26—31.

BÖÖK, FR. Strindberg.
I *Sv. dagbl.*, Nr 20.

COUSSANGES, J. DE. Les dernières œuvres de Strindberg.
La Revue, s. 104—113.

ESSWEIN, H. August Strindberg. En studie och en öfverblick. Aukt. öfversättn. af E. THYSELIUS. H. 1—2. Stockh. 8:o. 189 s., 16 pl. Pr. 4 kr.
Anm. i *Sv. dagbl.*, Nr 201, af J. LANDQUIST; i *Aftonbl.*, Nr 249, af C. D. M[ARCU]S.

FEHR, R. August Strindberg. [Undert.:] R. F—r.
I *Göteb. handels- o. sjöfartstidn.*, Nr 17.

JACOBS, M. Strindberg. Zum 22. Januar 1909.
I *Der Zeitgeist*, Nr 3.

LANDQUIST, J. August Strindberg.
Bonniers månadshäften, 1909, s. 9—25.

MORTENSEN, J. August Strindberg. Till sextioårsdagen.
Idun, 1909, s. 29—31.

MÖLLER, A. Strindberg och Stockholm.
I *Sv. dagbl.*, Nr 21.

PORITZKY, J. E. August Strindberg.
Das literarische Echo, Jahrg. 11, sp. 616—629.

STRECKER, K. Strindberg. (Zu seinem 60. Geburtstag.)
I *Tägliche Rundschau*, Nr 17—18.

STRINDBERG, AUGUST, om sig själf.
Bonniers månadshäften, 1909, s. 1—8.

SÖDERBLOM, N. Strindberg och makterna.
I *Stockh. dagbl.*, Nr 20. — *For Kirke og Kultur*, Bd 16, s. 129—135.

UDDGREN, G. August Strindberg. Början till en biografi. Göteb. 8:o. 230 s., 1 portr. Pr. 2,75 kr.
Anm. i *Stockh. dagbl.*, Nr 39, af E. G. NORLING.

VETTERLUND, F. August Strindberg 60 år. [Undert.:] F. V.
I *Aftonbl.*, Nr 16.

WÅHLIN, K. Strindberg som målare.
I *Stockh. dagbl.*, Nr 26.

WIRSÉN, CARL DAVID AF.
Se: *Lyrik*, Svensk, från tiden efter 1860. S. 137—222.

WÄSTBERG, ANNA.
Se: *Lyrik*, Svensk, från tiden efter 1860. S. 303—314.

7. Metrik och stilistik.

Språk och stil. Tidskrift för nysvensk språkforskning. Utg. af B. HESSELMAN, O. ÖSTERGREN, R. G:SON BERG. Årg. 9. Upps. 8:o. 276 s. Pr. för årg. 4 kr.

R. G:SON BERG. Döende låneord. — N. BECKMAN. Till frågan om grammatiska kategorier. — J. NORDLANDER. Anmärkn. till J. Burei Sumlen. — L. LEVANDER. I vad mån kan ett bymål kallas enhetligt? — TH. HJELMQVIST. Till Agneta Horns lefverne. — J. NORDLANDER. En humoristisk paskillförf. i Gävle på 1600-talets början. — S. LAMPA. Den metriska formen i L. Bertilssons paskill. — J. PAULSON. Metriska anteckningar till J. Bergmans »Ur forntidens sång». — J. SANDSTRÖM. »Väne härad». Smärre bidrag. — — G. KALLSTENIUS. Några konstruktionsfel. — A. L. ELMQUIST. Upprepningar hos Selma Lagerlöf. — J. E. HYLÉN. Pluralis vid konjunktionssammanbundna subjekt. — H. BERGROTH. Begreppsmotsatsen viljeakt — icke-viljeakt. — N. PALM. Albert Engströms hexameter och pentameter. — S. BELFRAGE. Interjektionerna. — Smärre bidrag. — — O. ÖSTERGREN. Några grunddrag till modersmålsundervisningens historia. — H. BERGROTH. Dissimilatorisk tendens i den finländska svenskan. — R. G:SON BERG. Verbalabstrakter på -an. — E. BJÖRKMAN. Hedersknyffel. — Smärre bidrag.

BERG, R. G:SON. Döende låneord.
Språk o. stil, Årg. 9, s. 1—10.

CEDERSCHIÖLD, G. Episka lagar i folkdiktning.
Göteb. handels- o. sjöfartstidn., Nr 38.

—— Om kontamination i nutidssvenskan. Några anteckningar. Progr. Göteb. 8:o. 18 s.

—— Språk i språket. 1. Öfversikt af stilarna. — 2. Stilgranskning. Stockh. 8:o. 51 + 28 s. Pr. 25 + 25 öre.
Studentfören. Verdandis småskrifter, 163—164.

HELLQUIST, E. Politiska och publicistiska slagord.
Nord. tidskr., 1909, s. 328—346.

LINDER, N. Regler och råd angående svenska språkets behandling i tal och skrift. Uppl. 3. Stockh. 8:o. vj, 231 s. Pr. 3,50 kr.

NOREEN, A. Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning. II. 13 = Bd 5: 4. Lund. 8:o. S. 385—512. Pr. 2 kr.

VISING, J. Om stil och stilforskning. Föreläsning vid öppnandet af Göteborgs högskolas sommarkurser d. 14 aug. 1908.
Nord. tidskr., 1909, s. 41—57. — Äfven på italienska i *Rivista d'Italia,* 1909.

ÖSTERGREN, O. Hur läsa och vårda vi vår äldre litteratur? 1—3.
I *Sv. dagbl.,* Nr 123, 126, 138.

8. Folklore, Mytologi o. d.

Landsmål, Svenska, och svenskt folkliv. Tidskrift utg. på uppdrag av landsmålsföreningarna i Uppsala, Helsingfors och Lund genom J. A. LUN-

DELL. H. 104—107 = 1909: H. 1—4. Stockh. 8:o. Pr. för årg. 5,25 kr.

H. 104. P. JOHNSSON. Några sagor. — A. ULRICH. Livssaker och dödsfångar, bödlar och avrättningar. — V. MEDEN. Hverdagsliv blandt danske almuefolk. — E. O. NORDLINDER. Bärgsjömål. — S. LAMPA. Västgötaord från 1700-talet. — B. KARLGREN. Om gränsen mellan syd- ock mellansvenska mål inom Mo och Tveta härader. — A. ULRICH. Ett och annat om rommanespråket. — A. ULRICH. Ett och annat ur sigenarspråket. — — H. 105. L. LEVANDER. Älvdalsmålet i Dalarne. — H. 106. O. HERMELIN. Sägner och folktro, seder och sagor. S. 1—96. — FREDIN. Gottlandstoner. S. 1—128.

HERMELIN, O. Sägner och folktro, seder och sagor. S. 1—96.
Sv. landsm., H. 106.

JOHNSSON, P. Några sagor. Uppteckningar från Östra Göinge härad i Skåne.
Sv. landsm., H. 104, s. 5—10.

LINDBLOM, A. Sankt Staffan i Östergötland. Några anteckningar.
Meddel. fr. Östergötl. fornm.-foren., 1909, s. 1—8.

LÄFFLER, L. FR. Till 700-årsminnet af slaget vid Lena (31 jan. 1208). 3. [Slutartikel.]
Fornvännen, 1909, s. 120—125.

ODHNER, E. De gamla nordbornas föreställning om döden.
Läsn. f. sv. folket, 1909, s. 241—273.

SYDOW, C. W. v. Två spinnsagor. En studie i jämförande folksagoforskning. Ak. afh. Lund. Stockh. 8:o. 103 s.

